

ARMENIA

MAGYAR-ÖRMÉNY HAVI SZEMLE.

Felelős szerkesztő és kiadó-tulajdonos:

SZONGOTT KRISTÓF.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

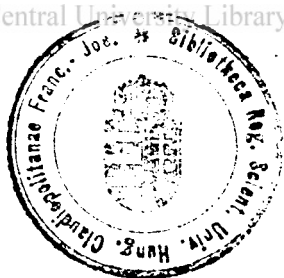
~~~~~  
Tizenkettődik évfolyam.  
~~~~~

SZAMOSÚJVÁRT,

TODORÁN ENDRE »AURORA« KÖNYVNYOMTÁJA

1898.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Tartalom.

I. Főczikkek.

	Lap.
<i>Bárány Lukács,</i> <i>Czetz tábornoknak</i>	Felhívás az olvasó közönséghez 201. lapunk szerkesztőjéhez intézett legújabb levele 7.
<i>Czetz tábornok életrajza,</i> <i>E. Bánatom</i>	irta önmaga 161, 193. (Költemény) 263.
<i>Dr. Esztegar László,</i> <i>H. Vigasz</i>	Adalék Lukácsi Kristóf életrajzához 13. (Költemény) 107.
<i>Harmath Domokos,</i>	1848—1898 139.
"	Erzsébet királyné 289.
<i>Hodóreán János,</i>	A fegyintézet multja 372.
<i>Július,</i>	Az anya intelme (költemény) . . 234.
<i>Kritsa Klára,</i>	Az imakönyv 76.
<i>Kritsa Péter,</i>	Örmény ifjú szerelme (költemény) 173.
"	Ha üldöznek (költemény) . . . 268.
<i>Márton Dávid,</i>	Jakabffy Imre, a mintafőispán . 1.
<i>Merza Gyula,</i>	Az örmény püspökség (költemény) 74.
"	Az Árdziv (költemény) 358.
<i>Molnár Antal,</i>	Az örmény nemzet jövője . . . 9, 37.
"	Örményország történelme és iro- dalma 70, 102, 131, 164, 197, 229.
"	Örményország apostolai. — Ablak- festmények a hawardeni temp- lomban 257.
"	Az örmény kérdés . . 293, 322, 354.
<i>Mihályf Imre,</i>	A bujdosó (költemény) 204.
<i>Rusz János,</i>	Gyűlölet (költemény) 138.
"	Remény (költemény) 169.
<i>Sallak Róza,</i>	Részlet a multból (költemény) . 15.
"	Egy kis távoli hirhozó (költemény) 302.
<i>Simay Gergely,</i>	A remény (Schiller költeménye). 8.
"	A menekült (Várt költeménye) . 37.
"	A fogoly álma (Méhe költeménye) 68.
"	Sírfelirat (Dzádurián költeménye) 101.
"	Jeltelen sír (Dzádurián költem.) 130.
"	Mulnak az évek (Dzádurián költ.) 163.
"	Nemzeti szellem (Pátkánián költ.) 196.
"	Nemzet-tagadás (Háj költeménye) 228.
"	Gondolatok a Ván-tó partján (Ráffi költeménye) . . . 1 . . . 259.

IV.

	Lap.
<i>Simay Gergely,</i>	Buzdítás (Szirván költeménye) 293.
" "	A reggel (Hovhanniszeán költ.) 321.
" "	Zefír ha lennék (Bérds költeménye) 353.
<i>Szongott Kristóf,</i>	A magyarhoni örmény családok genealogiája 16, 48, 79, 111, 141, 173, 204, 238, 273.
" "	Dr. Lukács György, Békésvárme- gye főispánja 33.
" "	Lukácsi Kristóf levelezései 41, 75.
" "	Ötven év előtt (Az első magyar képviselőház tagjai) 46.
" "	Dr. Molnár Antal 65.
" "	Gajzágó Salamon. 97.
" "	Emlékezzünk a régiekről (Lengyel Gergely) 129.
" "	A szamosújvári magy. kir. állami főgymnasium 202.
" "	Novák Gerő emlékezete 225.
" "	Erzsébet királyné 290.
" "	Tiflistől Ecsmiádzinig 298.
" "	Szamosújvár város monográfiája 302.
" "	Emeljünk szobrot Verzereskulnak 327.
" "	Tanári gyűlés Szamosújvárt 330.
<i>Dr. Temesváry János,</i>	Hazai ezimerünk kettős keresztje 136.
<i>Vajna Károly,</i>	A szamosújvári vár leírása 312, 338.
<i>Voith Antal,</i>	A livornoi örmény kolónia tört. 261.
<i>A „Budapesti Napló“ után:</i>	Czetz János tábornok 170.
<i>A marseillei „Armenia“ után:</i>	Ki a félénk? 236.
<i>Az „Országos Hírlap“ után:</i>	A Karátsonyak 108.
<i>Az „Országos Hírlap“ után:</i>	Achik-Kerib szerencsése 268.
	A szent szűz nikolai csodatevő kegyképe 264.
	Levelek a szerkesztőhöz 333.
	Nyilatkozatok „A magyarhoni ör- mény családok genealogiája czimű műből 337.

II. Kisebb közlemények.

	Lap.	Lap.
A vértanú-örmények érde- kében	60.	Egyiptom felé 223.
Az „Alkotmány“	92.	Egy trónkövetelő 189.
Az Ararat csucsán	158.	Egy polgármesteri jelentésből 317.
Az ország „sója“	29.	Főigazgatói látogatás 126.
Babylon romjai	190.	Hírneves örmények a kül- földön 350.
Családi statisztika	60.	Hugo Viktor a hitoktatásról 254.

	Lap.		Lap
Id. Bornemissza Károly br.	286.	Országos fegyintézetünk .	255.
József főherceg Sz.-újvártt	222.	Örmény estély Párisban .	350.
Keleti adoma	159.	Polyglott akadémia . . .	92.
Krassó-Szörényvármegye fő- ispánja	29.	Részlet Krimián életéből .	381.
Levél Kairoból	316.	„Sola Salvifica“	287.
Magyar-örmény színműirő .	29.	Szamosújvár a Rákóczy- korban	30.
Megbízhatlan statisztika .	381.	Tisztelgés Simay Gergelynél	125.
„Memento mori“	93.		

III. Irodalom és művészet.

	Lap.		Lap.
A magyar czímer kettős ke- resztje	190.	Egy örmény színész . . .	351.
A „Méság“	128.	Erdély apostoli lelkületű rómi. kath. püspöke . . .	62.
A régi örmények vallása .	224.	„Hántesz Ámszoreá“ . . .	318.
A romániai örmények büsz- kesége	30.	Hollósy Simon	94.
A szamosújvári püspök-szobor	381.	Képes örmény-román nap- tár	191.
A „Tizsántúl“ az „Arme- niá“-ról	383.	Levél a szerkesztőhöz . . .	255.
A „Tizsántúl“ folyóiratunk- ról	30.	Levél Deésről	287.
A Ván-tó regéje	159.	Luszoneán herceg szótára	128.
Az „Ellenzék“ Verzár püspök szobráról	382.	Olvasóink figyelmébe . . .	159.
Cantu Caesar kritikája . .	255.	Régi kép Szamosújvár jö- vőjéről	62.
Csuhádsián Tigrán	224.	Részlet az indiai örmények multjából	223.
Egy örmény énekművész .	94	Tóth Mike legújabb művei	319.
		Új havi folyóirat	351.

IV. Közgazdasági élet.

	Lap.		Lap
A jászvásári örmények . .	94.	Dániel báró jelentése . . .	94.
A „Kereskedelmi Muzeum“	160.	Glastone emléke	224.
A Székelyföld gazdasági ér- dekében	191.	Keleti iparágak meghono- sítása	31.
Az életrevaló örmény . . .	63.	Örményországi papir . . .	63.
Cilicia katolikosza	224.	Kitüntetett örmény gyáros	31.

V. Mi ujság az örmény világban.

	Lap.		Lap.
A „Berliner-Local-Anzeiger“	64.	Hágopián Thákvor pasa	320.
A bukaresti egyetemen	224.	Hogyan jubilál az örmény?	63.
A ciliciai örmények száma	256.	Holtiglan tartó bebörtönzés	32.
Álisán kitüntetése	63.	Izgatottság Vánban	160.
A szultán és az örmények	160.	Küzdelem a Szentföldért	352.
A szultán kincsének minisztere	128.	Mechithár kétszázados em-lékünnepe	192.
A tanuló ifjúság figyelmébe	320.	Mire jó az örmény lázadás	96.
Az angol-örmény egyesület	64.	Oroszország és az örmény kérdés	32.
Az elnyomott örmények	95.	Örmény író Bécsben	32.
Az örmény egyik hibája	256.	Örmény püspök Párisban	352.
Az örmények memoranduma	95.	Sietős segély	32.
Az örmény patriarcha felirata	95.	Szêrábián Péter	320.
Az „Oeuvre d' Orient“	64.	Új jelölt a kretai kormány-zói székre	128.
Delianof orosz közoktatás-ügyi miniszter	96.	Új segély az örmények szá-mára	192.
Dseráz Minász kitüntetése	320.	Új veszteség	352.
Gondoskodó bizottságok	32.		

BCU Cluj / Central University Library Cluj

VI. Képek.

Jakabffy Imre (1 lapon), Dr. Lukács György (33), Dr. Molnár Antal (65), Gajzágó Salamon (97), Lengyel Gergely (129), Czetz János (a 161 lap előtt), A szamosújvári magy. kir. állami főgym-nasium (a 193 lap előtt), Novák Gerő (225), Örményország apos-tolai (257), A Szent-Szűz mikolai csódatevő kegyképe (264), A mi-kolai régi templom (267), Dobó István (311), A szamosújvári vár (A Priorató-féle térkép 339), A fegyintézet alaprajza (346), A Rá-kóczi-épület (367), A Szapolyai-czímer (368), A Martinuzzi-czímer (373). Összesen: 17.

VII. Boríték. Tartalom.

A borítékon „Hazai krónika“ — és „Szamosújvári Híradó“ czim alatt összesen 24 oldalra terjedő olvasmányt adtunk. — Ezen füzethez van mellékelve az „Armenia“ 1898 évfolyamának tartalomjegyzéke.

Az „Armenia“ eddigi dolgozótársai.

Ábrahám Zachar (Szamosújvár.)	Grót Kuun Géza (Maros-Némett.)
Ábrahámné Gáman Erzsé (Szamosújvár.)	László Márton (Szamosújvár.)
Dr. Akoncz Károly (Kolozsvar.)	Lukács Béla (Budapest.)
Alexandné Kepri Anna (Szamosújvár.)	Lunkai (Szamosújvár.)
Avedik Lukács (Erzsébetváros.)	+ Markovits Jakab (Erzsébetváros.)
Azárián István (Konstantinápoly.)	Dr. Mály István (Kolozsvar.)
Bányai Elemér (Szamosújvár.)	+ Márton Dávid (Lugos.)
Bányai Gratiana (Esztergom.)	Dr. Mártonfi Lajos (Szamosújvár.)
Bárdny János (Maros-Vásárhely.)	Merza Gyula (Kolozsvar.)
Bárdny Lukács (Szamosújvár.)	Mihálfi Imre (Szamosújvár.)
Id. báró Bornemissza Károly (Deés.)	Dr. Moldován Gergely (Kolozsvar.)
Csetz János (Buenos Aires; Amerika.)	Dr. Molnár Antal (Budapest.)
Cselingárián Jakab (Budapest.)	Mozsgófián Chácskádúr (Bukarest.)
Csiky Lukács (Erzsébetváros.)	+ Murádin János (Arad.)
Dr. Csiky Viktor (Kolozsvar.)	Novák Antal (Szamosújvár.)
Csontos János (Budapest.)	Dr. Nuricsán József (Budapest.)
Duha Dávid (Ujvidek.)	Ones József (Nagy-Iklód.)
Dr. Erődi Béla (Budapest.)	Orel Máté (Gyergyó-Szt-Miklós.)
Dr. Esterházi Sándor (Kassa.)	Ornstein József (Szamosújvár.)
Esztegar Berta (Kolozsvar.)	Papp Gusztáv (Szamosújvár.)
Esztegar Gergely (Szamosújvár.)	Papp Mózes (Nagy-Szeben.)
Dr. Esztegar László (Budapest.)	Pappné Kerekes Emília (Szamosújvár.)
Fáraó Simon (Csik-Szépvíz.)	Páll Bogdán (Szamosújvár.)
Dr. Fejér Dávid (Gyergyó-Szt-Miklós.)	Dr. Patrubby Lukács (Budapest.)
Dr. Fejér Gerő (Gyulafehérvár.)	Placintár Dávid (Szamosújvár.)
Felekiné Munkácsi Flóra (Budapest.)	Dr. Rétly László (Budapest.)
Filép Gábor (Tasnád.)	Rudnyánszky Gyula (Szeged.)
Dr. Fogolyán Tivadar (Szamosújvár.)	Rusz János (Szamosújvár.)
Dr. Fogolyánné Bányai Blanka (Sz.-újvár.)	Sallak Róza (Nagy-Ényed.)
Dr. Gajdágó Béla (Kolozsvar.)	+ Dr. Salzbauer János (Kolozsvar.)
Gajdágó Ferencz (Szamosújvár.)	Sándor József (Kolozsvar.)
Gajdágó Manó (Budapest.)	Simay Gergely (Szamosújvár.)
+ Gajdágó Salamon (Budapest.)	Dr. Simay Gyula (Nagy-Várad.)
Gajdágóné Simai Irma (Kolozsvar.)	Dr. Simay János (Szamosújvár.)
Dr. Gopcsa Jakab (Szamosújvár.)	Dr. Szamosi János (Kolozsvar.)
Gopcsa Joachim (Szamosújvár.)	Dr. Szilágyi Sándor (Budapest.)
Dr. Gopcsa László (Budapest.)	Szongott Kristóf (Szamosújvár.)
Govrik Gergely (Erzsébetváros.)	Szongott Margit (Kolozsvar.)
Görög Joachim (Gyergyó-Szt-Miklós.)	Gróf Teleki Sándor (Budapest.)
Harmath Domokos (Torda.)	Dr. Temesvári János (Szamosújvár.)
Harmath Ilona (Szamosújvár.)	Téglás Gábor (Déva.)
Harmath Lajza (Moson.)	Dr. Tótor József (Gyulafehérvár.)
+ Dr. Hámus János (Bécs.)	Dr. Torma Miklós (Deés.)
Dr. Herrmann Antal (Budapest.)	Torma Zsófia (Szászváros.)
Hodoreán János (Szamosújvár.)	+ Dr. Télyi Iván (Budapest.)
Hornyis Ferencz (Gattája.)	+ Törös Tivadar (Budapest.)
+ Hóke Lajos (Kaposvár.)	Dr. Turcsán Placintár Gizella (Kolozsvar.)
Hummer Nándor (Budapest.)	Dr. Turcsa János (Kolozsvar.)
Dr. Issekutz Viktor (Erzsébetváros.)	Turcsa Mihály (Bécs.)
Józsa Jánosné (Szamosújvár.)	Tutsek Anna (Budapest.)
Kapatán Márton (Szamosújvár.)	Vadnai Károly (Budapest.)
+ Karátszonyi Károly (Szamosújvár.)	Vajna Károly (Szamosújvár.)
Dr. Kádbecő Ferencz (Maros-Vásárhely.)	Vajnáné Stock Leopoldin (Szamosújvár.)
Kordin Mariska (Budapest.)	Dr. Vámbéri Armin (Budapest.)
Gróf Kornis Viktor (Szent-Benedek.)	Vásárhelyi Boldizsár (Deés.)
Dr. Kosutány Tamás (Magyar-Óvár.)	+ Veszely Károly (Borbánd.)
Kovács János (Kolozsvar.)	Vikár Béla (Budapest.)
Kozma Döme (Deés.)	Voith Antal (Kolozsvar.)
+ Kozsca Tivadar (Budapest.)	Voith Miklós (Szamosújvár.)
Kritsa Klára (Gyergyó-Szt-Miklós.)	Dr. Wlislöck Henrik (Budapest.)
Kritsa Konrád (Gyergyó-Szt-Miklós.)	Dr. Wlislöckné Dörfler F. Anna (Bpest.)
Kritsa Péter (Gyergyó-Szt-Miklós.)	

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Jakabffy Imre,
a minta-főispán.

Krassó-Szörény vármegye lakossága örömnépet ült mult év október hó 25-dik napján. E napon mult ugyanis tiz éve annak, hogy Jakabffy Imre, szeretett főispánja a megye főispáni székébe beiktatott.

A mily általános lelkesedés között tartotta meg a megye értelmisége tiz év előtt a beiktatási örömnépet: oly örömmel és büszkeséggel adózott e megye minden polgára most a decennium ünnepe alkalmával a jelesnek, kinek nevéhez és ritka fényes szellemi tehetségéhez fűzött legvérmesebb reményeit is megvalósítva látja minden elfogulatlan hazafi e rövid tiz év lefolyása alatt.

Mert a lefolyt idő nem a hangzatos frázisoknak, hanem a nagy alkotásoknak, lélekemelő tetteknek szakadatlan lánczolata. E tettek végrehajtásánál a főtényező: a vezető szellem és irányító erő azon ritka hazafi hő kebléből sugárzott ki, kit mint szilárd jellemű férfit, igazságszeretemben páratlan embert, a nemes mérséklet és türelem példányképét az isteni Gondviselés különös kegyelme helyezett a szörényi Bán-ok sok felelősséggel járó nehéz feladatokkal körülvett székébe, hogy szép hazánk e végső pontján, melyen három hon határa összeszőgellik, — mint dicső elődei kardjaikat villogtatták egykoron: lángszelleme fényes sugarait ragyogtassa úgy hazánk, mint a külföld jelesei előtt.

De tekintsünk végig azon fényes pályán, a melyet az ünnepelt férfiú eddig befutott: hadd szóljon életének története a mi gyenge szavaink helyett!

„Krassó-Szörény megyét a Jakabffy névhez és családhoz régi hagyományos tisztelet köti. Alig volt férfi tagja, ki a közpályán és specialiter a megyei administratióban méltányolt érdemeket ne szerzett volna. Bár terjedelmes vagyonnal rendelkeztek, mely a hivatalviselés munkájára soha sem utalta őket, megyéjük közéletében mindig élénk részt vettek s találtak rá időt, hogy gazdálkodási gondjaik mellett a közérdeknek is áldozzanak akár mint hivatalnokok, akár mint hazafiak. S hogy áldozatuk nem köznap volt, mutatja a család tagjainak mindig kiemelkedő állása s a Jakabffy név általános népszerűsége. Simon a mai főispán egyik nagybátyja, már fiatalon jegyzője a régi katonai végvidék judicium delegatum militare mixtum-ának, majd 1821-ig alispán. Miklós főszolgabíró, Kristóf kir. tanácsos és első alispán.

A család neve annyira összeforrott a magasabb hivatallal, hogy a német világ idegen tisztviselői a Jakabffyt nem is család-névnek, de valami magas állás jelölőjének hitték. Így történhetett a fiatal, alig 18 éves Gyulával Karánsebesen, hogy, mikor egy német főbb tisztviselőnek magát bemutatá, az a nevet hallván, meglepetve kiáltott fel: „So jung und schon Jakabffy?!“

Közhivatalt egyedül Jakabffy Imre, a mai főispán édes atya nem viselt. Ott élt fiatal korától fogva egyedül a gazdaságnak és gyermekei nevelésének szentelve napjait zaguzsáni birtokán, mely most is a családé. 1847-ben Pestre költözött, hol az üllői uton ma is meglevő házat építette.

Imre, Krassó-Szörény megye főispánja itt született 1850 deczember 4-én. Középiskoláit az I—VI. oszt. a budapesti kegyesrendi, a VII.—VIII. osztályokat az esztergomi benzések főgymnasiumában végezte. Jogot Pozsonyban tanult. Itt tett 1872-ben állami és birói vizsgát is, miközben önkéntesi évét is leszolgálván, a 23. gyalogezredhez, mint tartalékos hadnagy lett beosztva. Később e minőségben áttétette magát a 4. huszárezredhez. Ez időben került vissza ősei földére Krassó-Szörénybe, Kricsovára. Még ez évben megyei hivatalba lép s június 27-én tiszteletbeli aljegyzőnek neveztetett ki. 1875 november 28. első aljegyző, 1877 deczember 19-én tiszteletbeli főjegyző; 1880-ban a február 13-iki közgyűlésen a főjegyzői teendőkkel bizatik meg; ugyanez év májusának 12-én árvaszéki elnök lesz. Két év múlva 1882-ben már alispánjelölt, 1883 decz. 20-án közfelkiáltással alispán. 1886 szeptember havában királyi tanácsos s 1887 szept. 29-én Krassó-Szörény megye főispánja.

Ezen magas állásban kezdi megvalósítani a „munka embere“ ama fenkölt eszméit, melyek nemcsak a megye, hanem az állam életére is jótékony hatást gyakorolni vannak hivatva.

Lángoló szónoklata erejével eloszlatja az ellentétet, míg fenkölt szelleme finom tapintattal párosulva — ezen ethnografiailag tarka megyében — az ábrándos eszmékért rajongó túlzókat megfékezi. A vármegye kuszált anyagi viszonyaiban rendet teremt; a katonai végvidék romjai fölött a Krassó-Szörény vármegye névnek tartalmat ad. Majd mint a magyar-román határ rendezőjét látjuk őt, a mint a hazafi éber figyelmével örködik, nehogy szép hazánk talajából bár egy talpalattnyi is elidegeníttessék.

1888 évi február 13-án a karánsebesi vagyonközség kormánybiztosa; 1889 évi május hóban a fehértemplomi vagyonközség kormánybiztosa lett.

Bokros érdemei meg is termették az elismerés pálmáját. Így történt, hogy 1889 június hóban legfelsőbb elismerést nyert a magyar-román határ rendezésénél szerzett érdemeiért; 1893 évi nov. 30-án Ő Felsége a királyné sajátkezű aláírásával ellátott okmányt küldött, a Vöröskereszt-egylet terjesztése terén szerzett érdemeinek elismerésül. 1896 évi október hóban Ő Felsége a király, a Szent-István-rend kis keresztjével tüntette ki. 1896 okt. 30-án Karánsebes város díszpolgárává választotta.

De nemcsak ezen soha el nem hervadó babér-lévelek ékesítik ezt a tiz éves multat, hanem még hangosabban magasztalják a Jakabffy Imre főispán szép nagy lelkét a társadalmi élet terén, a kultura és a magyar állam-eszme terjesztésére megvalósított intézményei.

Az ő buzgolkodása következtében jött létre a „Dél-magyarországi színpártoló egyesület,“ mely elnökét tiszteli személyében. Áldásos kormányzása idejében kezdi meg működését Lugoson, a krassó-szörény-megyei árvaház; befolyása emeli a megye egyetlen főgymnasiumát a kor színvonalára, midőn annak a vidéken páratlan szép palotát terem, hogy a lugosi állami főgymnasium épülete minta gyanánt diszkeskedjék a Temes partján.

Háza a társadalom előkelő köreinek találkozó helye, a honnan, mint gyúpontról indul ki minden üdvös eszme, a mi úgy Lugos városában, mint megyeszerte visszhangra talál.

Míg erős keze féken tartja a minden perczben kirohanásra kész elemeket: addig finom modora, az érdemet minden téren elismerő nemcs szive által magához lánczol mindenkit egyaránt; s még politikai ellenfelei sem tagadják meg kiváló egyéniségétől az elismerést.

Éltesse az isteni Gondviselés még sokáig Jakabffy Imre főispán urat Krassó-Szörény megyének és magyar hazánknek javára, nemzetségének örömeire, büszkeségére: hogy még számos éveken át igazolja ama szép mondást,

a mivel pályáját jellemezte megyénk jelenlegi derék alispánja, Litsek Béla tíz év előtt, mondván:

„Az egyenes úton haladtál, fegyvered kezében a becsületes munka volt s ez felemelt megyénkben a legmagasabb polczra; ezen jellemvonásod ültess át mindnyájunkba s működésed jótéteménynyé válik megyénkre s hazánkra.“

* * *

Ezen életrajz írója a következő verssel üdvözölte Krassó-Szörény-vármegye főispánját a Szent-István-rend kis keresztjével történt kitüntetése alkalmával.

A béke hőse.

Ünnepre keltünk fényes ünnepélyre,
Öröm sugárzik boldog arczokon.
Hős áll közöttünk, kit a sors szeszélye
Nem hordozott meg zordon harcokon.
Jakabffy Imre, ő a béke hőse
Munkára termett, dicső népvészér
A honfiaknál mennyivel erősebb,
Kik harczterén vivják ki a babért.

Királyi kegy sugára tündököl rajt'
Mely béragyogja nemcsak őt magát,
De tiszta fénye az egekbe fölhat
S versenyre hívja minden csillagát.
Gyönyör fog el látván e fény tusáját
Derült egen, virágos föld felett,
Mely bévilágít egy szép földi pályát,
Hogy jobban lássuk a sok érdemet.

Hol nagy Hunyady karja küzde hajdan
Villámokat lövelve szerteszét,
Dicső vezérünk már sok eszme-harczban
Kitünteté nagy ritka lángeszét:
Békét terem a harcok régi földje
Munkás kezének érintésitől:
Testvérvizsály, pártszenvedély előlve,
Hol megjelen e drága békítő.

A szó hatalma ott van birtokában:
Ha menydörög az ige ajkain —
Krassó-Szörénynek gyűlés csarnokában,
Vagy Al-Dunánknak ifju partjain:

Lihegni sem mer a tömeg s csodálja,
Ha szónokolni ünneplőn feláll!
Gyönyörrel hallja bajnokát királya,
Ki a szivekbe mindig ezélt talál.

Nemes szive a gyöngé pártfogója,
Az üldözöttnek bő oltalmat ad.
Az igazát mindenkinek megóvja,
Bár a villámos ég reá szakad:
Mint ősi tölgy, mely koronája árnyán
Megvédi a kicsiny virágmagot,
Ha elröpült a szélviharnak szárnyán,
Mi termőfája törzsén támadott.

A tudomány, művészet hű barátja
És pártfogója mindenek fölött.
A múzsa gyakran szentélyébe látja
A legrajongóbb tisztelők között.
Ha ő segíti: úgy cseng Thaliának
Ajkán e helyen szép magyar beszéd;
Atyai gondja legkisebb hiánya
Eloltaná e bájvirág nesztét.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Nem kell szobor, nem büszke, fényes emlék,
Hogy abba vessük sok nagy érdemét:
A sok nagy eszme, mely lelkén szülemlék
Örökre élteti dicső nevét.
Valódi érdem önmagába' hordja
Már a jutalmat, mondta rég a bölcs:
Nem száll soha megsemmisülni porba,
Mi színaranyként tündökölt előbb.

Oh honfitársak, tiszta hódolattal
Közelgjetek a béke-hős felé!
Kinek törekvését nagy égi atya
Áldásával dúsan megszentelé.
Kárpát hegyétől le az Al-Dunáig
Zengjen hozsánát szikla, bércz, halom:
Hogy tartsa meg éltét nekünk sokáig
A mennyei szeretet, oltalom!

Márton Dávid.

Czetz tábornoknak lapunk szerkesztőjéhez intézett legújabb levele.

Buenos Aires október 30. 1887.

Tisztelt honfitárs barátom!

Végre megérkezett várva várt szives levele Szamos-újvárt szept. 3-án kelt hírekkel.

Örömmel látom, hogy Ön jó egészségben és elméje egész erőben áll s hallgatása csakis a körülménynek következése, hogy honvédtársaim után való kutatásai siker nélkül maradtak. Sajnálom, hogy e fáradságot okoztam észrevétlenül!

Életrajzom magyarra fordítása is*) félbeszakadt; mert — fájdalom — kezdem veszíteni a szemeim világát s így a munka nagy erőfeszítésbe kerül; mert — mint már előbbi közléseimből értésére esett — nem kapok e nagy emigratioi emporiumban egyetlen egy egyént se, ki magyarul beszélni és írni képes volna. És németül diktálni kissé resteltem azért, mert aztán Önnek kellene azt újból magyarra fordítani és így az eredeti gondolat erejéből bizonyosan átalakulna. — Mindamellett folytatom, naponként két órát szentelve arra s így alkalmasint jövő Február vagy Márczius havára elég materia lesz gyűjtve.

Tempora mutantur et nos mutamur in illis. Olyan ez a mi századunk! Az osztrák visszatolja a nemzeti viseletet és a rögtön elérhető gazdagulás nem hagy időt az új generációnak a régi nemzeti nagyságról tudomást szerezni és utánozni az áldozatkész elvénuült bajnokokat. — Such is life**) — a mint mondja az angol.

Boldog a ki ebben a versenyfutásban a gazdagulásra egy rokonszenves baráttra akad, ki — mint Ön — minden önzés nélkül egy árván maradt honvédet szívéhez szorított és már néhány év óta kegyeletos emlékében részesít. Legyen meggyőződve, hogy — minden akadály daczára — az emlékrajz meg lesz írva. Minthogy levelem már

*) A dicső tábornok ur előbb spanyolul írta meg tanulságos életrajzát, ezt fordítja most le lapunk számára magyarra. Szerk.

**) Ilyen az élet. Szerk.

az új-év közelében fog kezéhez jutni, engedje meg, hogy boldog karácsont és szerencsés új-évet kívánva maradjak igaz honfi barátja

Czetz János.

U. i. Miért nem jut eszébe valamely örmény fiatal embernek e világot megismerni? Hisz nem olyan nagy tőkére volna szüksége főleg, ha a magyar mellett a német és olasz nyelvet bírná. A fiumei hajós-társaság egyet vagy kettőt küldhetne ide és Braziliába és bizonyosan ezért nem szenvedne nagy veszteséget az ország?

Szükségesnek tartom megjegyezni, hogy életrajzom spanyol nyelven csaknem egészen készen van.

A remény.

— Schiller. —

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Beszélnek s álmodnak az emberek

Sokat; majd lesz egy jobb jövő.

Futnak-fáradnak czélt hogy érjenek,

Mely soha el nem érhető.

Világ öregszik, s újból ifjú

— Ember hiszi: reménye nem hiú.

Remény virraszt az élet küszöbén,

Átröpdesi a vidám gyermeket,

A fiatal gyönyört lel fénykörén

S elkísér sirba aggot, öreget.

Ám sir bezárja a fáradt földi pályát,

— De nem temetheti el a reményt magát.

Az nem üres hóbort rög-eszme,

Megterme az örült agyában,

Ott van sziveinkbe bevésve:

— Jobb sorsra jutunk a halálban.

S a hang, mely átjárja a keblet,

Nem csalja meg a hívó lelket...

Simay Gergely.

Az örmény nemzet jövője.*)

I.

Keleten élő véreink számára minő sorsot rejt méhében a jövőendő?

Hogy választ adhassunk erre a kérdésre, vizsgáljunk kell első sorban azokat a törekvéseket, melyek politikai eszményeiül tekinthetők az örményeknek, vagy helyesebben mondva a nemzetnek, politikai gondolkodásra képes részének, tehát a vezető egyházi köröknek, az értelmiségnek s az örmény sajtónak úgy az orosz, mint a török területen.

Ugy az orosz birodalomban, mint főleg Törökországban természetesen igen szűk körre van szorítva a nemzeti-politikai kérdéseknek az örmények által való nyilvános tárgyalása. Gondolatainknak és törekvéseinknek voltaképen egy a központja: a nemzet fentartása külső és belső állapotainak a javításával kapcsolatban. Eme cél elérésére mozgási szabadság után vágyakoznak, a mit török földön egy vagy más formában meg kellene előznie az élet, vagyon és vallás állandó biztosításának. A mit óhajtanak s a mire nézve joggal hivatkozhatnak, a nagyhatalmak ígéreteire és határozataira a berlini congressuson, az a török-örmény területnek még eddig meg nem határozott jellegű autonómiája, a melyet Törökország mindjárt a berlini congressus után a felső Eufrat és Tigris vidékeknek új közigazgatási felosztásával hiúsított meg.

Önálló örmény állam létesítésére nem gondol az örménységnek higgadt része, arra pedig, a mit a hazafias képzelet olykor-olykor maga elé varázsol, nincs miért kiterjeszkednünk, a midőn elérhető politikai célnak komoly megfontolása forog szóban. A mit a nemzet valóban hivatott vezetői akarnak, nem egyéb, mint fentartása és fejlesztése a népnek régi hazája határai közt s a mennyire lehetséges, a lassanként való visszaáramlás a biztos anyagi

*) Dr. Paul Rohrbach, Aus Turan und Armenien (Preussische Jahrbücher, 1897 deczemberi füzet.)

és erkölcsi létfeltételeket nyújtó anyaországba, az örmény nemzeti egyház szárnyai alá. A mit e programmon túl a túlhevült szenvedély s radicalismus hangoztat, annak semmi köze sincs a józanabb elemeknek hazájuk s nemzetük jövőjének biztosítására irányuló törekvéseihez.

Az örmények közt is vannak rajongók, a kik jobbára Franciaországban s francia szocialistikus művekből nyerték a műveltségüket s legjobban szeretnék Örményországot kommunista és atheista mintaállammá tenni, avagy dinamittal szétrobbantani Törökországot és egész Európát, a miért nem tartották meg az örményeknek tett ígéreteiket. Ámde csak a viszonyok ismeretének hiánya vagy a tények elferdítése tulajdoníthat ily jelenségeket az egész nemzetnek, vagy épen azoknak az irányadó elemeknek, a melyek jól tudják, hogy népük valódi javára mire kell és szabad törekedniök.

Magában Örményországban hiányzik a forradalomnak minden előfeltétele úgy a nép zöménél, mint a józan politikusoknál. S a mi összeköttetés a nyugateurópai s törökországi művelt örmények közt fennáll, jobbára nem egyéb a nép helyzetének javítására irányuló szövetkezésnél. Az ellenséges indulatból annyira kizsákmányolt konstantinápolyi örmény mozgalmakat, néhány rajongó vakbuzgóságának eme kinövéseit legsúlyosabban érezték és fájlalták maguk az ősi hazában élő örmények.

A mi pedig a sokszor emlegetett örmény titkos egyesületeket, a Hêncságot, Troságot s a többit illeti, tényleg léteznek ugyan, de jobbára egészen egyebek, mint a közhiedelem tartja. Részben „felvilágosodottsági” jellegű szövetkezések merőben utopista jellegű, a nép eszmekörétől teljesen idegen tendenciákkal, a minő p. a nőemancipatio, az egyházi tekintély lerombolása stb. Részben pedig alig néhány tagból állanak, a kik folyvást merényleteken törik a fejöket. Közös jellemvonása majdnem valamennyinek, hogy a nyugateurópai „tanulmányok” alapján, Angliában. Franciaországban és a Sveiczban, az ottani szélső politikai és társadalmi radicalismus befolyása alatt keletkeztek s onnan működnek, minden benső kapcsolat nélkül a nemzet zömével. Sőt az is nem egyszer

megtörtént, hogy kalandoroknak nevezhető egyének a konstantinápolyi örmény munkások közt pénzadományokat gyűjtöttek „az örmény nép műveltségének emelésére” — mert ily célú titkos egyesület is létezik, — s a gyűjtött összegek aztán a „politikai agitatorok” zsebében rekedtek meg.

Az örmények óhajainak és reménységeinek a megvalósulása Oroszország döntő szavától függ. Egy harmada az örménységnek ugyanis orosz alattvaló s aztán Oroszország természetszerű örököse a töröknek az Ararát és Taurus között, egészen a ciliciai partokig, vagyis a tömörebben együttesen élő örménység által lakott terület legnagyobb részének. Kettős feladatot kell tehát megoldania: azt, hogy mily álláspontra helyezkedjék a saját örmény alattvalóival s milyenre a törökországi örményekkel szemben. Vizsgáljuk először is az utóbbi kérdést.

Volt idő, a midőn Oroszország egyáltalán nem idegenkedett önálló, nemzeti és keresztény államok felállításától az eddigi török területen. Példa erre Bulgária, de példája azoknak a céloknak is, a melyek ebben Oroszországot vezérelték. Reá nézve az ily állam csak mint vasallus volt elfogadható, a mely fölött tetszése szerint rendelkezhetik az illető területnek egyelőre lehetetlen magához csatolásaig. Kétszer sikerült Oroszországnak ily positiókra szert tennie a török birodalom addigi részeiben: a dunai fejedelemségekben és Bulgáriában. Mind a kétszer elveszítette azt. Ezeknek az orosz vasall-államoknak a létesítésénél csak az volt a célja, hogy Törökországot, a mely egyszerre nem volt eltiporható és zsákmányúl ejthető, lassanként megbontsa és a maga javára szétmorzsolja.

Az előfeltétele eme politikának s tehát a törökországi keresztény-nemzeti függetlenségi törekvések istápolásának az volt, hogy Oroszország a Balkán-félszigeten is Kiszáziában kereste külpolitikájának a lényeges céljait, mindenek fölött pedig abban, hogy a saját előnyére minél előbb kiszoríttassék a török uralom eme területekről. Ez az előfeltétel nem létezik többé. Oroszország sokkal nagyobb feladatot tűzött azóta ki önmagának. S ha nem

is mondott le a tömeggondnokságról a keleti csőd esetére, nyugodtan bevárhatja immár a dolgok fejlődését, sőt az adott viszonyok közt egyenesen érdekében áll, hogy barátsági viszonyt tartson fenn Törökországgal. A miből könnyen levonható az örmények törekvéseinek kilátásaira nézve is a következtetés.

A nagy agrár-válság, melyben Oroszország évek óta szenved, népességének szaporodása s a földjövedelem folytonos csökkenése arra kényszeríti, hogy kiviteli ipart teremtsen s annak számára nagy fogyasztási területekről gondoskodjék. Ezeket pedig csak úgy biztosíthatja magának, ha politikailag is hatalmi körébe vonatnak, akár úgy, hogy saját vámvonalaival veszi azokat is körül, a mint nemrég Bocharával tette, akár pedig az idegen versenyt kizáró szerződések kötésével, a melyek mögött ott áll a katonai túlsúlya. Külpolitikájának ennél fogva arra kell törekednie első sorban, hogy Khinát és Perzsiát egészen vagy részben gazdaságilag magához kösse. Ez a politika II. Miklós csár kezdeményezésére vezethető vissza s egész sora jelentékeny államférfiainak vallotta és vallja azt a meggyőződést, hogy ezen az úton fényes jövő elé vezethetik Oroszországot.

Misem lehetne a jelen pillanatban Oroszország eme törekvéseire nézve kellemetlenebb, sőt végzetesebb, mint a keleti kérdésnek fegyveres szinrehozása. Az orosz tervek megvalósítása nagy részben a Törökországhoz való jó viszonytól függ. Ha bárkinek sikerülne a portát Oroszország ellen való támadó fellépésre bírni, vagy más módon Európa délkeletén oly háborús bonyodalmakat hozni létre, a melyektől Oroszország nem maradhatna távol: abban az esetben kétségessé válnék a belső hatalmi eszközei consolidálására irányuló összes törekvéseinek sikere.

Oroszországnak tehát mindenk fölött arra van szüksége, hogy időt nyerjen. És ebben a szükségességben rejlik a kulcsa jelenlegi politikájának (mellékesen megjegyezve annak a jó viszonynak, a mely ez időszert az osztrák-magyar monarchia és Oroszország közt fennáll). S csakis ennek szem előtt tartásával magyarázhatni

meg azt a merőben hideg magatartást is, melyet Oroszország a török területen élő örménység autonómiai törekvéseivel szemben tanúsít.

— A második közlemény jövő füzetünkben. —

Dr. Molnár Antal.

Adalék Lukácsi Kristóf életrajzához.

A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának kézirat-tári osztályában, az irodalmi levelek nagybecsű gyűjteményében megtalálható a tudós szamosújvári plebánosnak, Lukácsi Kristófnak is egy levele, melyet Wenzel Gusztávhoz, a kiváló jogtudós- és történetíróhoz intézett. A ki majd megírja a hazai örménység e kimagasló alakjának életrajzát, nagy hasznát veheti ennek a levélnek. Ujabb bizonyága ez annak, hogy a szamosújvári plebánia-lakban végbement tudományos munkásságról a legilletékesebb körök is mennyire tudomást vettek. Távol a szellemi élet központjaitól, könyvtárak, tudományos segédeszközök és különösen a tudomány embereivel való közvetlen érintkezés buzdításai nélkül is lankadatlanul folytatta Lukácsy Kristóf kutatásait a hazai örménység multjának felderítésére és az örmény kútfőknek a magyar történet szempontjából való feldolgozására. S bár a tökéletesebb apparatussal dolgozó kritika buvárkodásainak eredményét igen gyakran kéteseknek, szempontjait nem egyszer téveseknek találta, annyi bizonyos, hogy egész működését mindenki komolynak ismerte el s minden munkája csak fokozta az érdeklődést további tevékenysége iránt. A ki tudja, hogy ki volt Wenzel Gusztáv a magyarországi tudományos életben, az meg fogja állapíthatni annak az előkelő irodalmi hangon tartott levélnek értékét, melyet a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtára igazgatóságának szíves engedélyével itt közlök.

Szamosújvár, 1866 év augusztus 8-ikán.

Mélyen tisztelt Tekintetes Tanár ur!

Mult Julius hó 22-kén írt becses levele, egy a tudományos világ előtt mondhatni ismeretlen

egyéniséget szerény elvonultságomban megtisztelni méltóztatott, nagyon kellemesen lepett meg. A „Historia Armenorum Transilvaniae“ czimű könyvet itten küldöm; a Tekintetes ur által küldött 2 frtot a helyi árvaintézet javára, melynek e dolgozat jövedelme van szentelve, megtartom és a Tekintetes urnak nagyhirű és becsű neve alatt, mint kegyes adományt az árvák jövedelmi naplójába beírtam. Egyébiránt a munka magában, tekintve mostoha viszonyainkat, inkább egyházi tartalmú és kevés kivétellel csak helyi beccsel bír.

A hunmagyarok őselei, hajdankori nevei és lakhelyei felderítésére örmény kútfőkből nagy gonddal összeállított tudományos nyomozásaimra vonatkozólag, melyekről Tekintetes ur nagybecsű levelében engem annyira lekötelező elismeréssel emlékezni kegyeskedik, azon a ponton állok, hogy pár hónap alatt sajtó alá bocsáthatom.

Tudom én azt jól, hogy a komolyabb tudományos munkáknak nem nagy szokott lenni az olvasó közönsége és azért nagy pártolásra e részben nem számíthatni, mert általában csekély a szakavatottak száma, kik, mint a Tekintetes ur gyönyörködnének a szaktudományos buváratokban.

Minthogy a kútfők, melyekre vizsgálódásaimban támaszkodom, egy kevésbbé ismeretes és a magyaroknak ázsiai történelme érdekében soha senki által ki nem bányászott irodalomhoz tartoznak, szükségesnek láttam a Magyar Tudományos Akadémiának még 1851. nyilvánítt kívánsága szerint előre bocsátani az örmény irodalom történetét és az általam használt örmény kútfőknek ismertetését, tekintettel a hunmagyarok őstörténelmére. A mely dolgozatot épen a napokban végeztem be, mely magában is igen érdekes olvasmányt fog nyújtani a régészet kedvelőknek.

Az egész munka nem nagy terjedelmű. Összesen mintegy 500 rendesen beírt lapot teszen. Mind a mellett annak kiadása egy kis provinciális városban, hol nincs nyomda, nem kis gondot ad.

Azon esetben, ha a munka jövő Novemberig bármi okból sajtó alá nem bocsáttathatnék, abból egy kivonatot magam fogok készíteni és azzal Tekintetes urnak kedveskedni. Magamat szíves jó indulatába, tudományos munkálatomat pedig kegyes és nagylelkű pártfogásába ajánlom a Tekintetes urnak és megkülönböztetett tisztelettel maradok a Tekintetes urnak

alázatos szolgálója
Lukácsi Kristóf
plébános.

Közli: **Esztegar László dr.**

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Részlet a multból.

Visszavágyik a lelkem

A vonzó, édes tájra,
Hol lelkem az örömnnek
Utait mind bejárta.
Sok minden változott meg,
Talán én a legjobban,
Csak egy van mitől szívem
Még ma is fájón dobban.

Hogy nem lehattél enyém,
Lelkemet nem ez bántja,
Az emlék szívem mélyén,
Indít bús zokogásra.
Hogy már örökre váltunk,
Ugy nem akartam hinni,
Mond nem utolszor látunk,
Vissza fogsz te még térni.

Azóta évek multak,
S én mindhiába vártam,
Fáj emléke a multnak,
Csak álmaimban láttam,
Kit oly nagyon szeretek,
Bár lelkemet kijátszta,
Oh, hogy el nem érhetlek,
Életem üdve, álma.

Sallak Róza.

A magyarhoni örmény családok

GENEALOGIÁJA

tekintettel ezeknek egymás között levő rokonságára, s a vezeté- és keresztnemek etimologiai értelmére.

Eredeti, kiadatlan kútforrások felhasználásával írta Szongott Kristóf.

(Ötödik folytatás.)

Hásztjákub örmény szó: Vastag-Jakab. Hászt-Jákub. Szam. Ház. II. köt. 44. l. 71. t.

Hásztkirkorián örmény szó: Vastag-Gergely. Mánug Donigi hászt Kirkorián. Szam. Ház. III. köt. 11. l. A Hászt családnév most nincs használatban.

Hávul (Hevul.) L. Báb, Cheul, Gêinár, Pápai, Totobej.

Hébás (Hábusesk, Hêbéseke, Hêbêseski, Hêbêseszki). Hebige török szó, jelentése: erszény, tarisnya, ebből Lengyelországban Hebesesk és Moldva-Oláhországban pedig Hébás lett. — Hêbêsesk Luszig. Szam. H. II. köt. 105 l. 72 t. — Ovágim Hêbásián. Szam. Ház. II. köt. 240 l. 18 t. 1813 év. Questor Novák Hebeseszk. Szam. vár. lev. 1786. Hêbás a Karátsonyi család egyik ágának, mely timár volt (a másik a grófi ág) és a Novák család mellékneve. L. Ártmách, Gábor, Gábrus, Karátsonyi, Tarisnyás, Trásztádsi.

Henekes (Henekeséncz Margitê, Szamosújvártt). L. Énekes.

Hentes a Chászápdsi családnév magyar fordítása. Ágop Hentes. Szam. H. II. köt. 327 l. 143 t. L. Chászápdsi, Mészáros.

Herános. Herános. Herános. Herános. Kristóf. Szam. vár. lev. 1766.

Hêrcz, a magyar herczeg szó rövidebb alakja. Andreas Hercz. Szam. Ház. III. köt. 58 l. 1847. L. Gordul, Herczeg, Korbul.

Herczeg, az Ámirás családnév magyar neve. Herczeg Gergely. Szam. vár. lev. 1805—600 sz. L. Ámirás, Hêrcz.

Herder, a heredigosz (pogány) összevont alakja. Ez a család később költözött be; a hazai örmények akkor már a kath. egyházzal egyesülve voltak; azért a többiek ezt, mely nem-egyesült volt, herdernek nevezték. — Herder Ohánnesz. Szam. Ker. II. köt. 117 l. Kihalt család.

Heresz-ián = Ereszphochán. Chácshádur Hereszián. Erzs. Ker. III. köt. 31 l. 58 t. L. Ereszphochán.

Heriszá (*herishu*) örmény szó: tépett húsból (bélpecsenye) és buzaszemekből készült tápláló örmény étel. — Kiork Heriszáján. Csikszépvízi anyakönyv 47 l. 1796 év. E gúnynev most nincs használatban.

Heripszime (Horopszime), örmény női keresztnév: Ripszima. Chácshig Hêripszimeinê: Ripszimának fia Kristóf. Szam. Ker. I. köt. 129 l. Ászvádur Hêripszimáján. Szam. H. II. köt. 282 l. 134 t. Horopszime a Korbuly család egyik ágának mellékneve. L. Korbul.

Hêskálá. Haşcalâ román szó: báránybőr, gúnyosan előregedett (ember). — Szêhág Hêskáláin Bájéáczun vêrtin: Hêskála-Bányai fia Izsák. Szam. H. II. köt. 105 l. 82 t. Kájtán Kákiczí Hêskálái. A szam. keresk. társaság iratai közt. — Hêskála Chácshig. Szam. Ker. II. köt. 320 l. 90 t. A Kákicz és a Bányai család egyik ágának gúnyneve. A Hêskálá név most nincs használatban.

Hofer, a Gábrus család egyik ágának gúnyneve. Ánton Hofer. Szam. Ház. II. köt. 47 l. L. Gábrus.

Hollósi. Gertenyesi nemes Korbuly Bogdán, — mivel a Szamosújvárt lakó Korbuly család úgy sem ellenezte — nevét Hollósyra változtatta. Szam. vár. lev. 1831—21 sz. jan. 13. A Hollósi-ak Korbuly-ok. L. Korbul.

Honán. Az örmény hujn (*hujn*) szónak jelentése: 'Jones, populus graecus, hellenus, görög. — Chárib Honá-

néncz. Erzs. Ker. I. köt. 121 l. A hujn-ból lett Honán (Hunánián). L. Görög, Horom.

Hornoj. Hornu román szó, jelentése: kémény. A szamosújvári Zachariás család egyik ágát Hornojnak hívták. A másik ág Erzsébetvárosról költözött át Szamosújvárra, mely nevében nem ch-t, hanem csak k-t használ. Ezen utóbbi ágból származott a neves dr. Zakariás József fegyintézeti főorvos. Hornoj alias Ányechdsi Kristóf. Szam. vár. lev. 1806—1397 sz. — Ányechdsi Hornoj Zachariás Dávid. Szam. vár. lev. 1810 év. Hornoly Gergely egy magyar nyelvű kérvényben így írta nevét: Pakulár Gergely. A szam. timár-társulat iratai közt. — Hornoj alias Mëgêrdics János. A szam. keresk. társaság 1821. évi iratai közt. Ániécchi (Ánierdsi), Mëgêrdics, Pakulár és Zachariás egy család. A Hornoj az Ánierdsi, Mëgêrdics, Pakulár és Zachariás család gúnyneve. L. Ániécchi, Pakulár, Zachariás, Zádig.

Horom. Nagy-Konstantin császár székhelyét Rómából Byzantz-ba, Tracia fővárosába tette át. Sok római polgár ment el vele. Tracia római tartományná lett. (Trakia jéghev áschárh hëromájécshocz). A mi fordítóink hëromájéczhikh (հօրօմայեցիք) helyett horomkh-ot (հորոմք) írtak. De mivel Tracia lakóinak nagy része görög volt, a görögök rómaiaknak (hujnkh gocshéczhán horomkh յոյնք կռէկցան հօրօմք) és a velök határos örmények horomczhikh-nek nevezettek (ևս սարմաւանկիցք անցաւ հայք կռէկցան հօրօմցիք jev száhmánágiczhkh noczhá hájk gocshéczhán horomczhikh. Mechithár szótár 127 l.) Ez a család a beköltözés előtt örmény nemzetfeleivel együtt Tracia szomszédságában lakott, azért kapott Horom nevet. — Nicolaus Horom. Szam. Ker. III. köt. 85 l. 6 t. — Nigol mágánuámp Horom. Szam. Ház. I. köt. 26 l. 257 t. A Horom család vezetékeve Nigol (Miklós). L. Görög, Honán, Nigol.

Horopszime. Ánton Chácshigi Horopszimáján: Horopszime Kristóf fia Antal. Szam. H. II. köt. 223 l. 4 t. Lukács Christoph alias Horopszime. Szam. vár. lev. összeírás. A Horopszime (Hëripszime, Ripszima) család vezetékeve Kristóf. L. Hëripszime, Kristóf, Ripszima.

Hovágim. L. Ovágim.

Hovháníán = János. Luszig Hoháníán. Szam. Ker. II. köt. 609 l. 129 t. L. Ohánnesz.

Hovhánnesz. L. Ohánnesz.

Hulbá. Hulubaş román szó: galambocska. Hulbá-en Ohánnesz: Hulbától [született] János. Szam. H. II. köt. 107 l. 11 t. — Adeodatus Hulubuj. Szam. vár. lev. 1799—571 sz. — Joachimus Hulypá. Szam. vár. lev., régi jegyzék. — Joachimus Hulpás. Szam. vár. lev. 1607. Kihalt család. L. Porumb.

Hulián = Ulián. Gyergyó-Szent-Miklóson (Hulián, Lulián, Ulján) most Nádas. — Ohánnesz Hulián. Szam. Ker. III. köt. 347 l. L. Ulián.

Hunáníán = Honán. L. Görög, Honán, Horom.

Hurmuz perzsa szó: fényes gyöngy, Jupiter csillag, örményül Áramázt. E családnév előfordul Keleten is: Hovhánnesz Hurmuz. „Máshisz.“ 1880. 2572 sz. (Zeus, Jupiter). A Hurmuz családnév most nincs használatban. L. Bokor, Csillag, Zuhál.

I.

Ibásfálovczhi: (Ebesfalvi) Erzsébetvárosi. Thorosz Ibásfálovczhi. Szam. Ker. II. köt. 167 l. 57 t. Kihalt család.

Ighimko = Ilonka. Helena = a szánakozó, a görög ἑλκω-ból. Helena = Ilona, Ilonka, Ilka, Lenke. — Ighimko Ándriás. Szam. Ker. II. köt. 230 l. 150 t. — Kihalt család. L. Ilinucz.

Ilách (*hulhu*) örmény szó: lengyel; az örmény a lengyelt még így is nevezi: leh, lehczi, polák. Iláchácsh jergêri Zádigin vêtin Chácshigê: Lengyelországi Zádig fia Chácshig. Szam. Ker. I. köt. 25 l. 151 t. — Iláchácsh jergêri Pászákász-in Ászvádurê. Szam. H. 4 l. 29 t. — Krikor Iláchkáí: Lengyelné Gergely (e család is nőtől vesz fel nevezetet). Szam. Ker. I. köt. 108 l. 1389 t. — Ilách Ohánnesz goscár: Lengyel-Goscár János. Szam. Ker. II. köt. 601 l. 144 t. — Ilách thukeshi Gházár: Lengyel-Szócs Lázár. Szam. Ker. II. köt. 601 l. 59 t. — Máriám Ájáni Dzerigi Iláchján: Áján-Lengyel Simon (leánya) Mária. Szam. H. II. köt. 464 l. Az Áján, Gogomán, Goscár, Ilách, Iláchká,

Pászákász, Thukcschi, Zádig család Lengyelországból jött be. L. Iláchká.

Ilách-ká: lengyelne; az örmény ilách (lengyel) és a román ca-ból (nő, né). Martinus Iláchká. Szam. vár. lev. 1776—165 sz. Kihalt család. L. Ilách.

Iliás = Illés, Illyés. L. Elia.

Ilinucz = Ilonka (az ucz román kicsinyítő szócska: ka, ke). — Krikor Ilinucz-i: Ilinucz (Ilinucz fia) Gergely. A szam. timártársulat iratai közt. L. Ighimko.

Inekes, az Énekes elferdített alakja. Luszig Inekesián. Szam. Ker. II. köt. 604 l. 89 t. L. Enekes (Henekes), Énekes, Izsák.

Irimiá-ján = Jeremiás. Ágopsá Irimiáján. Szam. H. II. köt. 327 l. 135 t. Az Irimiáján családnév most nincs használatban. L. Eremiá, Jeremiás.

Issekutz, magyarul kis Izsák, Izsákocska. I Szikuczen Ovágimi Szongodián: Szongott Joáchim (fiától) Szikucz-tól (született fiú). Szam. Ker. III. köt. 362 l. 12 t. 1819. Az i távolító (tól, től) rag, mely az örményben a szó elejébe tétetik, később egybeiratott a szóval, így: Iszikucz (= Izsákocskától.) — Catharina Iszikutz Jacobi quondam Karácson consors; Novák Péter pap írja. Szam. Ker. II. köt. 628 l. 90 t. — Franciscus Issekutz. Szam. Ház. II. 260 l. 23 t. 1819-év. — Bészágécchi êz Izikuczê (պղպղուհի) ájszinkhên êz-Szêhágê Ovágimi Szongedin: Megeskettem (házasság) Szongott Joachim fiát Izikucz-ot vagyis Izsákot. Szam. Ház. II. köt. 250 l. 11 t. — Tehát Issekutz = Izsák. — Szdephán Iszikuczi Meskoján: Meskó Izsák fia István. Szam. Ker. II. köt. 483 l. 130 t. — Iszikucz Gághszako: Gajzágó Izsák. L. a szamosújvári plebániái templom számára eszközölt gyűjtésről készített kimutatást. Még más alakokat is találtam így: Jozephá Izikuczián. Szam. Ker. III. köt. 227 l. 1 t.; Ánnamáriá Izekuczián. Szam. Ker. III. köt. 423 l. febr. 20. 1782. — Iszikuczián. Szam. Ker. IV. köt. 194 l. L. Izsák, Szêkucz.

Istvánfi. (Erzsébetvároson Irjêkh-Ásztvâdz [örm.]: Három Isten.) L. Stefánovics.

Iszáchán az Iszáhágián rövidebb alakja. Mánug Chárib Iszáchán. Szam. vár. lev. 1743. Az Iszáchán

család is Lengyelországból jött be. L. Chárib, Gárdsthév, Iszáhágián, Izsák.

Iszáhágián = Izsák. L. Iszáchán.

Iszáj (Iszájéncz). Ánná Iszáj-Izsák. Szam. Ház. III. köt. 60 l. — Chácshig Iszájéncz. Szam. Ker. II. köt. 188 l. 75 t. — Viri Iszáján (Izsák Véri, Pakulár Antal felesége). Szam. Ker. IV. köt. 309 l. 1855. — Mánug Chárib Iszáján. Szam. vár. lev. 1743. Az Iszáj család is Lengyelországból jött be. L. Chárib, Izsák.

Iszmirián = Szmirnai. Szmirna város Kis-Ázsiában. Kihalt család.

Izai. Isaacus Issai. Szam. Ház. III. köt. 68 l. 1852. Issai = Izai = Izsák. L. Iszáj, Izsák.

Izmáelczi: Izmáeli, Izmáelből való. Izmáel helység Moldovában, (Romania) a Duna mellett. Ágop Izmáelczi. Szam. Ker. II. köt. 395 l. 57 t. — Ladislaus Izmáeltzi. Szam. Ház. II. köt. 195 l. 10 t. Később a vég czi-t kihagyták: Martinus Izmael. Szam. Ház. III. köt. 56 l. Most is csak a rövidebb alak (Izmáel) van használatban.

Izráj = Izrael. Izrael héber szó: férfi, ki az Istent látta. Kihalt család.

Izsák a nevető, a héber száchákh-ból. Krikor Izsák-ián. Szam. Ker. III. köt. 366 l. 45 t. — Izsák alias Deák Tódor. Szam. vár. lev. összeírás. — Izsák vagy másképen Kolczátá Kristóf. Szam. vár. lev. 1813. — Izsák vulgo Kolczátá Tódor. A szam. keresk. társ. iratai közt. — Izsák vagy másképen Száva Antal (Gyergyó-Szt-Miklós). Szam. vár. lev. 1838—1215 sz. A Kolcza (Kolczátá) és Száva család vezetékeve Izsák. L. Énekes (Henekes), Gárdsthév, Gergelyfi, Hászt (Vastag), Iszáj, Kasza, Kolcza (Kolczátá), Kopár, Kosotán (Kosztin, Kosztántin), Polyák, Száko, Száva, Szêhág.

Izsáki, az Izsákból az örmény sajátítóeset i ragával képezett családnév. Ánná Isáki. Szam. Ház. II. köt. 200 l. 16 t. L. Izsák.

J.

Jakab héber szó: a csaló. Ászvádur Jakab: Jakab Bogdán (ki később kormányszéki tanácsos lett.) Szam. Ker. IV. köt. 285 l. 1851. L. Ágop, Bêrká, Hágop, Jakabfi.

Jagamast. Különfélekép irták e nevet: Jégumos, Jágomoscs, Jogomos, Jogomost, Jogomoscs; most Jagamast; minden alak az örmény jégámud (*իգամուդ* = *իգամուդ*, advena, adventor) elferdítéséből származott. Jegumos Ohánnesz. Szam. H. II. köt. 129 l. 78 t. — Krikor Jágomoscs. Szam. Ker. III. köt. 361 l. 8 t. — Ohánnesz Jogomos-ján. Szam. Ker. II. köt. 669 l. 79 t. — Andreas Jogomoscsi. Szam. Ház. II. köt. 224 l. 14 t. Jegomosá Joannes. Szam. vár. lev. 1736. évi összeírás. — Ohánnesz Jogomost-ján. Szam. Ker. II. köt. 671 l. — Andreas Maxin alias Jogomost. Szam. vár. lev. 1812 év 929—941 sz. — Kopár Máxin és mellette örményül Ángszend Jogomos-i. Szam. vár. lev. 1736 évi összeírás. E családnév előfordul Keleten is: Kr. Jegávián (Peregrinus). „Árévélkh“ 1889. ápr. 18. 1585 sz. L. Chárib, Egámszácshi, Gomostá, Kasza, Kopár, Máxin.

Jakabfi (Jákobfi). Jakabfi az örmény Hágop (Ágop, Ágopsá) magyar neve. Jakabfi név már 1768-ban (Szam. Ker. II. köt. 361 l. 99 t.) fordul elő; Jákobfiján (Szam. Ker. II. köt. 681 l. 51 t.), melyben a ján fölösleges; mert a magyar „fi“ kifejezi az örmény ján-t (Jakabfiján = Jakabfi). Christophorus Simon alias Jakabffi (így kell érteni: Jakabffi Simon fia Kristóf). Szam. vár. lev. 1769. János Jákobfi-ján alias Fekete. Szam. Ker. III. köt. 429 l. máj. 29. 1822 év. A Jakabfiak egyik ága Szamosújvártt Bogiát-nak is neveztetett, — egy másik ág Csucsulnak. L. Ágopsa, Bêrká, Bogiát, Csucsul, Fekete, Gerlácshi, Hágop, Hágopfi, Jakab.

Jágheáds az örmény jégheids (*յեղեհ*) szóból (csalán.) Jágheáds Ohánnesz. Szam. Ker. II. köt. 585 l. 83 t. Gúnynév. Kihalt család.

Jákobi a Jákob-ból, az örmény sajátítóeset *i* ragával képzett családnév. Adeodatus Jákobi. Szam. vár. lev. 1782. — Theodorus Zábulik Jákobi: Zábulik Jakab fia Tódor. Szam. vár. lev. összeírás. A Jákobi család vezetékeve Zábulik. L. Zábulik.

Jákub, Jákubián. Jákub Jákubián: Jakabfi Jakab. Szam. Ker. III. köt. 155 l. 3 t. L. Hágop, Jakabfi.

Jákubovics, Jákub-ból (o kötőbetű) szláv (fl) képzővel alkotott szó. Theresia Jákubovics. Szam. vár. lev. 1806—331 sz. — Jákubovics Erzsébet. Szam. vár. lev. 1829. L. Jákobi, Jákub.

Jámbor magyar szó. Jámbor István. Szam. vár. lev. 1808—163 sz. Magyar a neve, de a család örmény. A városi levéltárban a mondott szám alatt van egy kötelező nyilatkozata, mit így irt alá örményül: Jész Sztephán Jámbor. (*ես Սթեփան յամբոր*: Én Jámbor István). Kihalt család.

János: kecses, a héber johânânból. János Antonius és mellette örményül: Ánton Zuháli (Zuhál Antal.) Szam. vár. lev. 1736 évi összeírás. A Zuhál család vezetékeve János (Ohánnesz). L. Csillag, Jeni, Ohánnesz, Zuhál.

Jásik. Jásek = Jássák.*) Bészágécchi meg iláchmê êzjásikê: Megeskettem egy lengyelt — Jásikot. Szam. Ház. I. köt. 34 l. Jássek ilách. Szam. H. II. köt. 51 l. 504 t. Jásik gúnynevet adtak a Turtsa család egyik ágának: Ándris Turcsái Jásik. Szam. Ker. III. köt. 382 l. 6 t. Turtsa Jásik József. Szam. vár. lev. 1853. L. Gárász, Turcsa.

Jégámszáchi = Egámszácchi. L. Egámszácchi.

Jégdáli. Az örmény-török jedegdsi-ből (hajóvontató: *jedegdsi*). Jégdáli Ferencz örmény kath. L. Erzsébetváros „Értesítő“-jét 1886—87. évről.

Jeni, a Jani (János) elferdített alakja. Kátrin Krikori Jeni-i. Szam. Ház. II. köt. 82 l. 4 t. 1774 év. L. János.

Jeremiás, bibliai név, jelentése: az Úr nagysága. Jeremiás Kristóf. Szam. vár. lev. 1791, Kristóf Jeremiás (Hácsun; ez a Chácshum-ián rövidítése). Szam. vár. lev. 1779. Jeremiás nevű örmény család nem jött be; ennek a családnak vezetékeve Kristóf = Chácshum. Nevezettnek neve örményül: *խաշիկ ո. չ. Խրիստիանի Խաշումիան* (Chácshig oghormádz hoki Irimiáji Chácshumián). Fiai azonban elhagyták a vezetékevet és atyjuk keresztnévét (Jeremiás) kezdték vezetéknév helyett használni. Ágopsá Irimiáji: Jeremiás Jakab; Kirkor Irimiáji: Jeremiás Gergely. Szam.

*) Jassak im russ. Reiche eine Abgabe momadisirender fremder Stamngenossen (sogenannter Inoruzen, meist in Fellen verschiedener Thiere entrichtet). Heyse 470 l.

vár. lev. 1788. (Jeremias crida iratai közt). L. Chácshum, Eremiá, Irimiáján, Kristóf.

Jeszáján (Izai, Izaiás). Héber szó: az Ur szabadítása. Iszáján Iszáj. Szam. Ker. II. köt. 740 l. 155 t. L. Izai.

Joghrándsi, török szó: paplankészítő. — Joghrándsi Chárib Ászvádur. Erzséb. Ker. I. köt. 159 l. Kihalt család. L. Chárib, Jorgán.

Jolbe, Jolbej = Albert. Ohánnesz Dsurdsovczhi Jolbeján: Gyergyói Albert János. Szam. Ker. II. köt. 668 l. E családnév most nincs használatban. L. Brëndzár, Kopasz (Kopacz), Simai.

Jolmelik. A hahatatlanságot a török így mondja: jolmezlik (immortalitas, athanasia, ánmáhuthiun). A Hárágá család török neve. A Jolmelik név most nincs használatban. Chácshig Jolmelikhinê. Szam. Ker. I. köt. 84 l. 833 t. — Ávedum Ánton Jolmelikhi vèrti: Jolmelikh Antal fia Ávedum. Szam. H. II. köt. 161 l. 30 t. L. Haragái, Hárágá, Kovrik.

Jorgán, török szó: paplan, ágyterítő. A jorghán szóban a hazai örmény a „gh” és r betűt megcseréli, így: joghrán. Chácshig Jorgáján. L. az erzsébetvárosi Nekomuki Szt-János-féle vallásos társulat alapszabályait. Kihalt család. L. Joghrándsi.

Jósef, jelentése: gyarapodás, a héber iosef-ből. Georgius Joseph alias Karátsony. Szam. vár. lev. összeírás. A Karátsonyi család egyik ága (az iparos-ág) József. L. Karátsonyi.

Joseffi (Józseffi). Joseffi az örmény Uszepián magyar neve. Erzsébetvároson Joseffi = Chárib. L. Chárib, Uszepián.

Josi = Józsi (József). Antonius Josi armenus. Szam. vár. lev. 1793. Most, mint vezetéknév, nincs használatban.

Juhász, a Pakulár családnév magyar fordítása. Juhász Gergely Szamosújvártt 1860. L. Pakulár.

Jursa. Petrus Lázár alias Jursa. Szam. vár. lev. 1738 évi összeírás. Jursa, a Lázár család szamosújvári ágának gúnyneve. L. Lázár.

K.

Kandra. L. Kándrá.

Kandrai. L. Kándrá.

Kapatán = Kapitán. Kapatán alias László Mária. Szam. vár. lev. 1832—170 sz. Cajetanus Kapatán alias Lászlóffi és belül a kérvényben Kapatán alias Lászlóffi Kajtán. Szam. vár. lev. 1798—244 sz. — Dániel Kapatán alias Lászlóffi. Szam. vár. lev. 1796—668 jk. sz. A Kapatán család vezetékneve (László) Lászlóffi. Martinus Lászlóffi (kívül a boritékon) és belül az aláírás örményül így: Vártán Nászturi Kápátán-ián, magyarul Kapatán Násztur fia Vártán (és nem Martinus). Szam. vár. lev. 1797. márcz. 17. 54 sz. — Svéd Anna, ki vagyok özvegye Kapatán Nesztornak. Szam. vár. lev. 1804—865 sz. A Násztur, a latin-görögben használt Nestor névnek megváltoztatott alakja. — Ászvádur Mánugi Nászturi Kápátánián: Kapatán Násztur (Nestor) Mánug fiának Bogdán nevű fia. L. a szamosújvári plebániai nagytemplom számára aláírt összegekről vezetett könyvet, (kézirat) 1753 év. Ennek a Kapatán Násztur-nak fia Mánug már elhagyja a Kapatán (= Lászlóffi) családnevet és apjának keresztnévét (Násztur) kezdi vezetéknev helyett használni. A Násztur család a Kapatán családból szakadt ki. A Kapatán, Kapitán (Kápátán), László, Lászlóffi, Násztur egy család. L. Kapitán, László, Lászlóffi, Násztur.

Kapitán. Lászlóffi Izsák, ki kapitán („capitaneus armenus”) volt a magyar hadseregben, 1712 nov. 20-án. III. Károlytól nemességet nyert; maradékai megkülönböztetőleg a család nem-nemes (nemtelen) ágától, Kapitán nevet vettek fel. — Lászlóffi Adeodát, a kapitán testvére 1758. decz. 12-én szintén nyert nemességet, de ez az ág megtartotta továbbra is a Lászlóffi nevet. A Kapitán (= Kapatán, Kápátán) család vezetékneve Lászlóffi. — Májko Kapitán Édelbein tuszdêr: Kapitán Álbért leánya Mária. Szam. Ker. I. köt. 170 l. L. Kapatán, Lászlóffi.

Karácson. Gratianus = Karátson (Páriz-Pápai, 612 l.) Karátsony Karátson civis Armenopolitanus. Szam. vár. lev. 1785—284 sz. S kívül a boritékon: suplex libellus D. Gratiani Karátson. E család örmény neve Snorkhján

(*2unnpłuniv*). A Gratianusból csináltak Moldva-Oláhországban Krecsun-ián-t (Krátson. Szam. vár. lev. 1721.) és hazánkban Karátsonyi-t. Catharina Iszikutz Jacobi quondam Karácson consors. Szam. Ker. II. köt. 628 l. 90 t. A Snorkhján családnév előfordul Keleten is: Snorkhján Nigoghosz „Árévékh“ 1887. nov. 7. 1143 sz. L. Karátsonyi.

Karátsonyi, a Krecsunián magyar fordítása. Szamosújvári örmény Karátson alias Habasesk Simon. Szam. vár. lev. 1782—88 sz. — Ágopsá Hêbêseszkin Krecsunián: Hêbêseszki (Hêbás) Karátsonyi Jakab. Szam. Ker. II. köt. 355 l. 2 t. E szerint a Karátsonyi család iparos ágának mellékneve Hêbás. A magyar Karácson (így) először 1778-ban fordul elő Szamosújvártt; 1780-ban (Szam. Ker. II. köt. 532 l.) maga a pap így írja nevét: Nicolaus Karácsony; Moldován Kajtán pap 1789-ben már így írja: Karácsoni; később ugyanez a pap így is: Gratianus Karácson; Novák Péter pap. (Szam. Ker. II. köt. 699 l. 89 t.) Zátrig consors D. Karácsony. A gróf Karátsonyi Guido édes atyja keresztlevelének rövid kivonata ez: I Gházaren Bádveli ághácsha Ászvádur Krecsunián jév Thrizsien: Ászvádur, Leopold: Tekintetes Karátsonyi Ászvádur (Bogdán) Lázár (fia) és Teréztől (született fiú keresztneve) Ászvádur (és a bérmaneve) Leopold, 1793. nov. 16. Szam. II. köt. 754 l. 127 t. A Karátsonyiak állandó jelzője: chodsá (gazdag). Ászvádur Chodsá Krecsunián. Szam. Ker. II. köt. 535 l. 115 t. Chodsá, Krecsunián (Karátsonyi), Máli, Mêgêrdics egy család, Pattantyús Karátsonyi Bogdán abban a felterjesztésben. mit a város az udvari kancelláriához irt, így irta nevét latinul: Adeodatus Karátsony miles Pyrobolarius. Szam. vár. lev. 1828—717 sz. A Karátsonyi család egyik ága Pattantyús nevet viselt. L. Chodsá, Hêbás, Jösef, Karácson, Máli, Mêgêrdics, Pattantyús.

Kardos. A Szábel család magyar neve. L. Szábel, Sárbej.

Kasza magyar szó. Ebből az örmény szóból: kosz, „kou, aridus, siccus, száraz, kopasz) csinált a nép koszá-t; és a koszából, mely alakra hasonlít a magyar „kasza“ szóhoz, e hazában lett kasza. — Kasza Gergely szamos-

újvári kereskedő. Kasza (Kosza), Kopár egy család. L. Goze, Kopár, Kosza, Lengyel.

Katona magyar szó, a Dsigár család magyar neve. Lukács-Katona Izsák. Szam. vár. lev. 1789. Causa Lucae Dsigár alias Katona. — Katona Lukács alias Koltza. Szam. vár. lev. 1803—271 sz. A Dsigár, Katona, Kátán, Osztján, Szefer, Zilifdár oghlu család vezetékeve Lukács. L. Ástá, Dsigár, Dzurthêkhián, Kátán, Kolcza, Officzir, Osztján, Szefer, Zilifdár oghlu, Zsorá.

Kazacsai. L. Kozocsa.

Káfedsi török szó: kávé, Kaffetier, Kaffeschenk. — Káfedsi Chárib. Szam. H. II. köt. 31 l. 610 t. Kihalt család.

Kájtán = Kajtán. Kihalt család.

Kájtánovics magyarul Kajtánfi. — Thorosz Donigi Kájtánovics: Kájtánovics Danig fia Tódor. Szam. keresk. társ. 1784. évi iratai közt. Kihalt család.

Káká gúnynév. Kirkor Kákáján. Szam. Ház. II. köt. 179 l. 1800 év febr. 16.

Kákár (Kakar) = Kirkor. Kirkor Kákár. Szam. Ker. II. köt. 716 l. 97 t. L. Kirkor, Kokor.

Kákát (*qawqawθ, qawqawθu*) örmény szó, jelentése: csúcs, fejtető, orom, vertex, cranium, calvaria; kálvária a héber nyelvben: gulgoleth, melyből lett a Golgotha. Kihalt család.

Kákicz. Több örmény király viselt Kákig nevet. A Kovács család örmény mellékneve. — Káritz Jakab. Szam. vár. lev. 1805—463 sz. L. Hêskálá, Kovács.

Kál (*qaw*) örmény szó, jelentése: farkas. A Kál család vezetékeve Ázbej. L. Ázbej, Ázbejfi, Farkas, Lupul, Volf.

Kálder, az örmény „kál dári“-ból (jövő évben.) Kihalt család.

Káluszd (*qawntum*) örmény szó, jelentése: jövet, jövetel; Úrjövet, adventus. Erzsébetvároson Káluszd = Karácsonyi, Tucsig. Wolfgangus Misug, belül Misug Káluszd vagyis Farkas. Szam. vár. lev. 1805—404 sz. Hibásan fordították a régiek a Káluszd örmény nevet, (mely Adventus, Adventor) latinul Wolfgangus- és magyarul Farkasra; mert a Káluszd képzett és nem összetett szó; nincs kál

faskas) és uszd-ból (minek itt semmi jelentése sincs) összetéve, hanem Kál (ikál: jönni) örmény igéből képezett szó. Adventus (Káluszd) Misug. Szam. Ház. III. köt. 75 l. (A tudós Lukácsi Kristóf írása!) E családnév előfordul Keleten is: Hágop Káluszdian „Árévékh“ 1886. szept. 22. 805 sz. — Chárib Kirkor Káluszdí Khurdésztau. Kurdistáni Chárib-Káluszt Gergely. Szam. Ház. II. köt. 14. l. 124 t. A Káluszt család is, mely Kurdistánból jött, Chárib (külföldről jött) nevet visel. Kihalt család. L. Chárib.

Kámeczghján (*qametzghian*). a Gámenczhi család örmény neve. — Mánug Kámeczghján. Csikszépvízi anyakönyv, 1812 év, 21 l. Ez az alak most nincs használatban. L. Gámenczhi.

Kámeller. Az örmény ughd (*ughd*) szónak jelentése törökül deve (v. ö. magyar teve), camelus. A latin camel(us)-ból német *er* képzővel lett Kameller (Kámeller, ki az erzsébetvárosi nagy alapítványt tette, Bécsben lakott.) Kámeller: tevékereskedő. E család örmény neve: Ughdián. Kihalt család. L. Maghlár.

Kándiácchi. Ripsima Christophori Kándiácchi. Szam. Ker. II. köt. 144 l. 31 t. Kándiácchi: kandiai. Szamos-útvár város egyik külső részét, mely a Szamos és a vár között terül el, Kandiának nevezik még most is; de azért e család Kandia (Kreta) szigetétől nyert nevezetet. Innen eredt e család őse. — Chácshig Kándiácchi. Szam. H. II. köt. 143 l. 64 t. E család vezetékeve Kristóf. Kihalt család. L. Kristóf.

Kándrá. Kandúr-ból betűátvétellel kandru, kandra; a kandúr, gyöke a himet jelentő kan, ebből lett az elavult kánd, annyi, mint kanoz. Tótul koczur, melynek gyöke kocz rokon a cattus, Katze szókéval. Josephus Kandra. Szam. Ház. III. köt. 57 l. — Kirkor Fugulyán-i gám Kándrá-i: Fugulyán vagy Kándrá Gergely. Kandra, a Fugulyán család gúnyneve. L. Fugulyán, Kêczá, Macskási.

Kisebb közlemények.

Krassó-Szörény vármegye főispánja: Jakabffy Imre ki-nevezetésekor egyedül volt örmény tagja a magyar főispáni kornak, — és pedig ugyanazon vármegyében, melynek egyik részében szervezője és legelső főispánja: Jakabb Bogdán, szintén örmény születésű volt. Krassó és Szörény akkor két külön megyét képezett, Lugos és Karánsebes székhellyel, — s csak utóbb egyesítették egy ikervármegyévé a mostani kettős elnevezés alatt. Jakabffy főispánnak közvetlen hivatalbeli előde Lugoson, illetve Krassó-megyében: Pattyánszky Elek, — míg Karánsebesen, vagyis a felosztott katonai határörvidékből kikerekített és Jakabb Bogdán által újonnan szervezett Szörénymegyében Ujfalussy Miklós volt. Napjainkban, midőn a főispáni állás nem csupán méltóság, de fárasztó munkát igénylő hivatal is egyszersmind, — kétszeresen szükségessé vált, hogy az egyéni képesség és hivatottság a nagy fontosságú állás betöltésénél egyik főszempontot képezzen, hogy így a törvényhatósági és községi adminisztráció ezernyi szövevényei közt a megye főnöke biztos kézzel találja meg az igazságos kormányzat Ariadne-fonalát. Jakabffy Imre, a krassó-szörényi főispán egyik tehetséges és tekintélyes tagja a magyarországi főispáni karnak, ki tíz év óta áll megyéje élén. Sikerült arcképét és szép tollal irt életrajzát a füzet élén adjuk.

Az ország „sója.“ Van Perziában egy könyv, melyben a következő érdekes részlet fordul elő: Sáh-Abbász felépítvén elég fényes városát: Ispáhánt, egy estve így szólott legnagyobb „háremi“-jéhez (királyné): — Szereted kedvesem Ispáhán fővárosomat? — Igen, szeretem; csak kár, hogy hiányossága van, felelt a királyné. — Mi a hiányossága? kérdé csodálkozva Sáh-Abbász. — Nincs sója, válaszolt mosolyogva a királyné. — Mi városomnak sója? kérdé tovább kíváncsian Sáh-Abbász. Egy városnak vagy országnak sója az „örményiség.“ Hol örmény nincs, ott iz sincs, (Ur Háj eshégá, ájndég hám eshégá: *որ հայ չկայ, այստեղ համ չկայ*). Azért Sáh-Abbász nagy sereggel Örményországra tört és habár sok katonája esett áldozatul, mégis vitt magával örményeket. Ezeket az új főváros egyik részében telepítette le, minek az örmények Uj-Csuchá (Doulfa) nevet adtak.

Magyar-örmény színműíró. Kővér Lajos jeles hazai színműírónk életrajzi vázlatát, addig is, míg arcképét megszerezhetnénk, — a Somogyi-féle „Magyar Lexicon“ adatai nyomán a következőkben közölhetjük: Kővér Lajos, jeles „magyar“ színműíró született Rátóton (Temesmegyében); 1843-ban a jogi pályára lépett; 1848-ban honvéddé lett, s mint ilyen a szabadságharcz befejeztével büntetésül az osztott hadseregbe osztatván, két évet töltött Olaszországban; 1851-ben az irodalmi pályára lépett és kezdetben a szépirodalmi téren működvén, több jeles beszélyt irt. Tulajdonképpen

tere, azonban mindenkor a dráma-irodalom maradt. Meghalt Pesten 1863 ápril. 11-én. — Mint színműírónak munkái leginkább a vigjáték terén mozognak; e tekintetben említendők: „Csak kitartás!” (Vigjáték 5 felvonásban.) — „Nono meghalt” (3 felvonás), — „Az első követelés,” — „Egyik a kettő közül,” — és „Meg akarok halni,” — (egy-egy felvonás), — „Hűség hűtlenségből” (Vigjáték 4 felvonásban). A drámában ismert műve: „A szép marquisné” (4 felvonás), — s „Gazdagság és szegénység.” Összes színművei összegyűjtve négy kötetben jelentek meg; (Pest 1860).

Szamosújvár a Rákóczy-korban. Kővári László „Erdély történelme” hatodik kötetének 71. és 72. lapjain azt írja, hogy az 1705-iki nov. 11-én történt zsigó nagy csatavesztés után, Rákóczy Szurdukról felvevén podgyászt, — hol Csáky László házában tartzkodott, — Szamosújvárnak indult, hogy az itteni erősséget igénybe vegye. Midőn a zsigói völgyből az első magaslatra értek, Sennyei dandárát látták közeledni, mely a csatában részt nem vehetett. Estvére Szamosújvárra ért, — de a vár tartható nem lévén, másnap Bethlen várába vonult; néhány napot ott mulatván mintegy tizenkétezerre menő, többnyire családotól, bujdosó erdélyitől kísértetve, Kőváron át, ecsedi várába huzodott. A zsigói ütközet elvesztése következtében az erdélyi várak védelem nélkül maradván, egyre estek el: Szamosújvár, Bethlen, Görgény, rövid ostromot voltak képesek kiállani. — Megjegyezzük, hogy midőn ez események történtek, az örménység már itt volt letelepedve a Szamos-völgyében; s városunk keletkezésének alapja már meg volt vetve!..

Irodalom és művészet.

A romániai örmények büszkesége. 1897. szept. 30-án temették el a jassii örmények Bëjêkleán A. M. jelentékeny festőt. Boldogult Párisban tanult. Hazajövele után a közoktatásügyi kormány előbb rajztanári állást adott Bëjêkleánnak. .. Míg egészsége engedte, sok szép sikerült képet festett. Egy ízben Alexandri Vaszil híres román költő Mircsesd nevű faluján megy keresztül festőnk. A falu mellett gyönyörű erdő, az erdőt a Szereth folyó vágja ketté. A festő megáll. .. és vázlatot készít. Otthon lefesti az erdőt és kifüggeszti a jassii tanácsoló gyűléstermében. Alexandri felmegy a gyűlésbe, meglátja a képet és így szól: „Ime az én erdőm; mily híven van lefestve!” Az előjáróság a költő és festő iránti tekintetből a képet, mely most is a gyűléstermet díszíti, 2000 frankért vette meg.

Folyóiratunk deczemberi füzetéről a „Tiszántúl” 279 száma ezeket mondja: „A derék örmény revue deczemberi füzete egy a Dániel család tulajdonát képező püspöki keresztet mutat be írásban és képen, melynek felső része az ismeretes Athos-hegyi kereszt stíljében, alsó része a XVII. század hanyatló renaissance modorá-

ban készült. Megjegyezzük, hogy a nagyváradi muzeumban is van néhány példány az ugynevezett Athos-keresztekből. Dr. Molnár Antal a Preussische Revue novemberi füzete nyomán dr. Rohrbach Pál német philologus és ethnographusnak az ecsmiádzini örmény patriarkhánál tett látogatását írja le. László Márton pedig — nem épen mélyen járó — aesthetikai méltatást közöl Márton Dávid „Szép Árát” című többször megdicsért tragédiájáról. A tudós szerkesztő, Szongott Kristóf a szokott alaposággal magyarázza a magyarhoni örmény családok genealogiáját Floriántól Hásztig. A kisebb közlemények közül kiemeljük a Dávid V. századbéli neoplatonikus bölcsestről szólót, kinek kommentárjaiból a berlini Aristoteleskiadás sok mutatványt közöl. Érdekesekek azon apró közlemények is, melyek amaz általános rokonszenv tanúbizonyságai, melylyel az örmények Európa részéről találkozottak, mióta az üldözések ismét Kelet felé fordították Európa figyelmét. Így Londonban „Armenian Rescue Fund” czim alatt társaság alakult, melynek czélja az emigráló örmény családok segélyezése. Nem kevésbbé figyelemreméltó a május 20-án Londonban tartott gyűlés, melyen a herfordi anglikán püspök elnökölt, s melyen Sármetán atya mégis kifejezést adhatott azon óhajának: vajha követnék az örmények XIII. Leo pápa fölhívását, s termésnek mind a kath. egyház kebelébe. — A derék folyóiratot, melynek egész évi előfizetési ára 4 frt, melegen ajánljuk olvasóink figyelmébe.

Közgazdasági élet.

Kitüntetett örmény gyáros. Dávid Gyula jónévű kézdí-vásárhelyi kereskedő, ki egy virágzó székely-szöttes-gyárnak tulajdonosa, meglepően szép gyártmányaival 1891-ben a „Délmagyarországi iparkiállítás”-on (Temesvár) kiállítási ezüst-érmét, — az ezred-éves budapesti kiállításon pedig a „jó munka- és haladásért” elismerő oklevelet kapott. Ezt az oklevelet decz. 5-én kézbesítették a derék Dávid Gyulának, kinek csinos, tartos, olcsó szöttéseit mi is mélyen tisztelt olvasóink becses figyelmébe ajánljuk.

Keleti iparágak meghonosítása. Azon, a keleti örménység körében néhány év óta uralkodó áramlattal szemben, miszerint az oly szomorú következményeket felidézett nemzeti mozgalmak meg-hiusultával tömegesen keresnek menedéket, a Törökországon kívül fekvő államokban, s főleg a szomszédos országok területén ezerek-re menő kolóniákat alkotnak, — nem hagyható figyelmen kívül hazánkban is, azon korszerű kérdésnek fontolóra vétele, ha vajjon az e részben jelenleg annyira kedvező irányzat folytán nem volna-e nálunk a kormányzat iparfejlesztő politikájának egyik, önként kínálkozó feladatául tekinthető: odahatni, hogy a velünk szomszédos államok területére kivándorolt örmény népelemnek, a különböző

keleti iparágak üzésében jártassággal bíró része, — a mennyiben most hazátlanul bolyong, — az erdélyi részekben a korábbi örmény telepek közelében, némely czélszerűbb keleti iparág gyári üzésére állandóan letelepedjék; s ezáltal az országos iparügy további fejlődésének a jövőre új irányt nyisson és nagyobb lendületet adjon!

Mi ujság az örmény világban?

Sietős segély. A konstantinápolyi örmény patriarcha kérvényében, mit a portához nyújtott be, sietős segélyt kér a nyomorgó örmények számára. Az európai nagyhatalmak képviselői közül néhányan, kik szeretnék, hogy Törökország hovahamarább megkapja a várva várt reformokat, — melegen pártolják a patriárkha kérvényét.

Gondoskodó bizottságok. Azon helységekben, hol a kívándorolt vagy elmenekült örmények közül ideiglenes tartozkodásra többen telepedtek le, bizottságok alakultak, melyek az örmények anyagi szükségégeiről gondoskodnak. A napokban Bákuban alakult ilyen bizottság, hogy alapos módon nyújthasson segélyt a hazátlan menekülteknek.

„Oroszország és az örmény kérdés“ címet adott Kreni, a kievi egyetem tanára azon dolgozatának, mit saját lapjában tett közzé. Czikkiró nagy rokonszenvvel szól az örményekről. Véleménye szerint az örmény kérdést csak úgy lehetne megoldani, ha Örményországot seregekkel okkupálnák. Igaz — mondja tovább czikkiró, — hogy az okkupációba bele nem egyeznének az angolok; mert az örmény királyság visszaállítása véget vetne az ottani angol kereskedelemnek. Ellenben ez az esemény az oroszokra nézve nemcsak nem lenne káros, de sőt ez a királyság, Oroszország kezére játszaná Ázsia egész kereskedelmét és terményeit..

Holtiglan tartó bebörtönzés. Egy Konstantinápolyból decz. 13-án küldött távirat szerint, azt az örmény leányt, ki a forradalmi bizottság leveleit állítólag a konzulokhoz vitte, holtiglan tartó börtönre ítélték; habár Tevfik basa megígérte, hogy a leányt, ki ellen mit se tudtak behizonyítani, nem fogják elítélni. A konzulok tiltakoztak a török kormány előtt ezen eljárás ellen, mely nem alapult bizonyítékon; de a kormány azt válaszolta, hogy itt az állam biztonságáról van szó és ezen esetben az egyszerű gyanú is elégséges az elítélésre.

Örmény író Bécsben. A bécsi lapok mondják, hogy Demirdsi-básján Ilyös nevű író, kinek írói neve „Kérészer Ádám“, Bécsbe tette át lakását.

Felelős szerkesztő és kiadó-tulajdonos: SZONGOTT KRISTÓF.

Szamosújvárt, Todorán Endre „Aurora“ könyvnyomdája.

Dr. Lukács György

Békés vármegye főispánja.

Mult havi füzetünkben Krassó-Szörény-vármegye főispánjának: Jakabffy Imrének arczképét, élet- és jellemrajzát ismertettük, — most újlag azon helyzetben vagyunk, hogy egy másik magyarhoni vármegyének, Békésnek, szintén örmény születésű főnökét állíthatjuk olvasóink elé, dr. Lukács György főispán személyében.

Míg az erdélyi részekben, hol a magyar-örménység néhány tömör kolóniát alkotott, nem hivatkozhatunk egyetlen esetre sem, hogy valamely megyei törvényhatóság élére örmény születésű honpolgár állíttatott volna, a kétségtelenül egyik legdíszesebb közszolgálati állásra, a főispánságra, — daczára, hogy a maroknyi örmény nép kebeléből immár több államtitkár, miniszter és való-

ságos belső titkos tanácsos is került ki, — a szorosabb értelemben vett Magyarországon a főispáni széken is találhatunk úgy a múltban, mint a jelenben, nehányat az örménység jelesei közül, — a kiket itt rendre bemutatni specialis hivatásunkból folyó feladatunknak tekintjük.

Ezen alkalomból különösen szembe ötlík a figyelmes szemlélő előtt azon körülmény, miszerint azon erdélyrészi három vármegyében, a melyeknek területén az örmény városok, illetőleg helységek fekszenek, sem a múlt, sem a jelen nem mutathat fel még egyetlen örmény eredetű főispánt; sőt a szamosújvári polgármesterből régebben főispáni méltóságra emelkedett Jakabb Bogdán is nem az erdélyi Szolnok-Doboka, Kis-Küküllő vagy Csikvármegyének főispánja volt, hanem a polgárosított határőrvidékből akkor szervezett Szörény-vármegyének. Tehát nem Deésen, Dicső-Szent-Mártonban avagy Csik-Szeredában volt főispáni széke, hanem csak a távoli Karánsebesen. S így az erdélyi örmény intelligencia fészkeiből, ~~Bela minők~~ Szamosújvár, Erzsébetváros szab. kir. városok és a szintén népes, vagyonos és művelt Gyergyó-Szt-Miklós — eddigelé egyetlen notabilitás sem küzdötte föl magát az említett erdélyrészi vármegyék főispáni székének magaslataig.

De térjünk eme sajtószzerű jelenség egyszerű föl-
emlétese után tulajdonképpeni tárgyunkra!

Dr. Lukács György, Békés vármegye fiatal főispánja született Nagy-Váradon 1866-ban. Életrajzi adatait az „Országos Anyakönyvvezetők Albuma“ után a következőkben adjuk: Atyja az 1892-ben elhunyt Lukács György államtitkár (kinek arczképét is közre adta lapunk), anyja gyarmati Tar Krisztina. 1884—1885-ben szolgálta önkéntesi évét, melynek végeztével a tiszti vizsgát kitüntetéssel tette le és tiszti rangot nyert. 1887-ben a budapesti tudomány-egyetemen jogtudorrá avattatott. 1887 január havában lépett be a belügyminiszteriumba mint fogalmazó-gyakornok. 1889-ben miniszteri segédfogalmazó, 1890-ben miniszteri fogalmazó, 1893-ban miniszteri

segédtitkár, 1895-ben miniszteri titkár lett. Hogy a belügyi közigazgatás minden ágában jártasságot szerezzen, a belügyminiszterium összes osztályait végig szolgálta. Az utóbbi években a belügyminiszterium által előkészített törvényhozási munkálatok majdnem mindegyikében tevékeny része volt. Így jelentékeny része volt a közigazgatási bíróságokról szóló törvényjavaslat és annak indokolása előkészítésében. Ő dolgozta ki az állami anyakönyvekről szóló törvényjavaslatot és annak indokolását, valamint az anyakönyvi törvény végrehajtása tárgyában kiadott belügyminiszteri utasításokat. A kormány megbízásából külföldön is tanulmányozta a különböző anyakönyvi rendszereket. 1895-ben Perczel belügyminiszter őt bizta meg a belügyminiszteriumban felállított anyakönyvi ügyosztály vezetésével, mely minőségében intézte az állami anyakönyvvezetés szervezésével járó összes organisatorius teendőket.

Irodalmi munkássága: Évek óta belső munkatársa a „Magyar Közigazgatás“ című szaklapnak és e minőségben számos közigazgatási és közjogi fejtegetést írt. 1889-ben „A magyar municipium,“ 1893-ban „A közigazgatási fegyelmi jog“ című nagyobb szabású tanulmányokat írt. 1893-ban jelent meg tollából a Budapesti Szemlében „Az olasz községi rendszer“ című tanulmánya. 1894-ben kiadta „Anyakönyvvezetés külföldön és nálunk“ című tanulmányát és ugyanazon évben jelent meg a könyvpiaczon egy nagyobb munkája: „A franczia közigazgatás szervezete.“ Ugyancsak 1894-ben a magyar jogászegyesületben előadást tartott „A közigazgatási bíróságok“ -ról. Ezen előadása a jogász-egylet külön kiadványában látott napvilágot. 1895-ben a „Magyar Közigazgatás“ szerkesztősége által kiadott „Közigazgatási elvi határozatok egyetemes gyűjteménye“ című kolosszális mű jelentékeny részét ő rendezte sajtó alá. 1895. szept. havában megjelent egy nagyobb szabású munkája: „Az állami anyakönyvekről szóló törvény magyarázata.“ 1896. októberben „Az egyházpolitikai törvények és a vonatkozó összes jogszabályok kézikönyve“ című újabb terjedelmes munkát bocsátott közre.

1897. márcz. 28-án nevezte ki Ő Felsége főispánná. A Gyulán megjelenő „Békés“ című hetilap 13. száma erre vonatkozólag ezeket mondja: „Megbecsüljük az új főispánt azzal, hogy kinevezését nem kísérjük bizantini-kus dicszhymussal, és ez alkalomból csupán alattvalói hódolattal hajlunk meg a Felség ténye előtt amaz óhaj-tással, ama reményben, hogy dr. Lukács György főispán, a ki habár új ember lesz Békés vármegyében; de ország-gos jelentőségű szereplése következtében ismeretlennek már most sem mondható — egyéni kiválóságánál, tehetségénél fogva vármegyénk békés és munkás haladásának előkelő s kiváló tényezője lesz.

Eme reményben tisztelettel üdvözljük őt Békés-vármegye díszes főispáni székén és biztosítjuk róla, hogy a vármegye közönsége rokonszenves várakozással tekint főispáni működése elé és a vármegyének anyagi s kulturális haladása, úgy szintén a társadalmi béke és harmonia érdekében kifejtendő tevékenységét a közönség velünk együtt odaadó támogatásban fogja részesíteni.

Dr. Lukács György főispán tehetségének és ambi-cziójának Békés vármegyében a közel jövőben, ha nem is minden tekintetben hálás és rózsás, de annyival inkább komoly tér kínálkozik a munkálkodásra. A szocialis viszonyok ugyan nem oly sötétek, mint azt az egyoldalú tünetekből ítélő elfogultság vagy rémlátás kombinálja, — semmi esetre sem rosszabbak pedig, mint az Alföld bármely más vármegyéjében; de viszont azt nem lehet tagadásba venni, hogy igen is vannak megoldásra váró kérdések....“ És a derék főispán e kérdések elől sem nem zárkozott el, sem nem tért ki, hanem — munkához látott. Lankadatlan munkásságát áldásos siker követi. A fényes tehetségű főispántól, ki szép jövőnek néz elébe, sokat vár a haza...

Szongott Kristóf.

A menekült.

— Várt. —

Vándor vagyok, se kenyerem, se házam,
Az utcákon hazátlanul maradtam,
Csak kinlodom, s nincs ki kinom megoszsa,
Még a sines, ki panaszomat hallgassa.

Házamból a szívtelen kurd kiüzött,
Lépten-nyomon fegyveresen üldözött,
Az apámat, az anyámat megölte,
Otthonunkat boldogtalanná tette!...

Drága nőmet réges-rég elraholta,
Kényszerítvén, hogy bálványit imádja,
Fiaim és leányaim koldulnak,
Világszerte idegenül hányodnak!

Nekem, ki itt távol vagyok hazámtól,
Majd megszakad szívem a sok bánattól,
Izmaimból minden erő kiveszett,
Ereimben többé a vér nem pezseg.

Istenem! oh én Istenem könyörülj,
Csak te bírsz megszabadítani egyedül,
Légy irgalmas e nyomorult vándorhoz,
S vedd a lelkét kegyelmesen magadhoz!...

Simay Gergely.

Az örmény nemzet jövője.*)

II.

Az első közleményünkben foglaltak nyilvánvalóvá
teszik, hogy az örmények autonomiai törekvé-
seivel szemben, a melyek annyira kellemetlenek a portára
nézve, Oroszországnak teljesen hidegnek kell maradnia,
hacsak kockáztatni nem akarja egész ázsiai politikáját,
melytől jelenleg irányadó személyiségeinek nézete szerint

*) Dr. Paul R o h r b a c h, Aus Turan und Armenien (Preussische Jahrbücher, 1897 deczemberi füzet.)

a birodalom jövője függ. Ha az örmények mellett való orosz fellépés bizalmatlanságot keltene fel Törökországban arra nézve, hogy az oroszok nem veszik komolyan az osman birodalom integritását, abban az esetben tetemesen növekednék annak a valószínűsége, hogy Angliának forradalomszítási kísérletei sikerhez vezetnek. A Törökországgal való benső viszony tehát egyik fő feltétele annak, hogy Oroszország megvalósíthassa ázsiai politikájának céljait, ez a feltétel azonban megdőlné, ha Oroszország felkarolná az örmények ügyét. Meglehet, sőt majdnem bizonyos, hogy a háttérben ott szerepel az a gondolat is, hogy előbb-utóbb Oroszország lesz az osman birodalom örököse s hogy az autonóm Örményország kétségkívül nehezebben lenne megemészthető, mint az oly ország, a mely addig török tartomány.

Örményország jövőjének kérdése tehát — a törökországi örményeket illetőleg — csak akkor léphet új stadiumba, ha Oroszországnak a portával szemben szabad keze lesz. Hogy aztán Oroszország mily álláspontra helyezkedik az örmény nemzettel szemben akkor, ha a nemzet egészen vagy túlnyomó részében a jogora alatt lesz egyesülve, az mindenesetre igen nagy jelentőségű problema. Némileg tanulmányozhatjuk ezt már most is, ha fontolóra vesszük a mostani oroszországi örmények jelentőségét az orosz birodalomra nézve.

Oroszország jövője és missziója Ázsiában van, — oly politikai tétel ez, a melyről ma már az orosz birodalom sorsának intézői is mindinkább meggyőződnek. Senki sem hirdeti ezt nagyobb hévvel, mint a birodalom ázsiai politikájának legkiválóbb külső képviselője Uchtomsky herczeg, a czár bizalmi embere. S valóban Oroszországra nézve nem képzelhető politika, a mely erőinek és természeti viszonyainak inkább megfelelne. Az erőteljes terjeszkedési politikához azonban, a mint magának Oroszországnak a példája is bizonyítja, több szükséges, mint a pusztá katonai képesség. Ehhez mindenekelőtt szükséges az a képesség is, hogy a területi növekedéseket a birodalom testével bensőleg is egyesíteni tudják. Igen jelentékenyek ugyan ama sikerek, a melyeket

Oroszország e tekintetben Turanban elért, de a feladat mind szélesebb körű s mind nehezebb lesz, minél inkább növekszik Oroszországnak ázsiai birtoka s minél különbözőbb elemek lépnek a birodalom kötelékébe. Erre való tekintettel nagy hibát követne el Oroszország, ha ideje korán nem venné figyelembe, hogy hasonlíthatlan értékű segélyforrása van ama kapesoknak a létrehozására, melyek az új területrészeket hatalmának és erejének központjával szilárdan egybeköthetik.

Az örményeket értjük eme segélyforrás alatt. Biztosra vehető, hogy Előázsianak nagy része egykoron Oroszországé lesz. Hogy a külső megszállást követni fogja-e, és mily gyorsan a belső meghódítás, attól fog függeni, mily álláspontra helyezkedik addig Oroszország az örmény nemzettel szemben. A szóban forgó területek megszerzése Oroszországra nézve nemcsak könnyebbé válik, de a megszerzett terület aránylag csekély fáradsággal biztosítható is lesz, ha Oroszország akar és képes is megfelelő örmény politikát követni. Az orosz politika fényesen megoldja feladatát ezen a téren, ha minden örményt mintegy önkénytes ügynökévé teend az orosz uralom állandóságának. Az örmények nagy értelmisége, nem csupán pénzügyi, hanem általában gazdasági képességeik, s tevékenységük az ipar, földművelés és kereskedelem terén, mindez kezeskedik az általuk lakott területnek hatalmas anyagi fellendüléséről, mihelyt a jelenlegi, mindent megbénító állapotokat kedvezőbb viszonyok fogják felváltani. Legbiztosabb tanújele rejlik ennek ama körülményben, hogy, a naphta-termeléstől s néhány bányától eltekintve, már ma egészen más jelleget adtak az örmények a Kaukaszus gazdasági életének, s hogy legnagyobb részben az örmény elem műve az, hogy Transkaukasia egyes pontjain a gazdasági viszonyok örvendetes fejlődésnek indultak.

De vajjon elképzelhető-e, hogy Oroszország az örményeket önnön akarataukkal érdekeinek szolgálatára vegye rá, ha a viszonyok orosz szempontból parancsolólag követelik azt, hogy a porta örményellenes politikájának szabad kezét engedjen? A dolog korántsem oly nehéz,

mint a milyennek látszik. Csak annyi szükséges hozzá, hogy az orosz kormány ne akadályozza, sőt inkább előmozdítsa saját örmény alattvalóinak nemzeti és szellemi, valláserkölcsei fejlődésre irányuló törekvéseit.

Az a politika, melyet Oroszország jelenleg az örmény népességével szemben követ, merőben hamis nyomokon jár. Az a célja, hogy az örmény nemzet belső színvonalát, a mennyire csak egyáltalán lehetséges, alacsonyon tartsa. Természetesen nem a cultura fejletlenségében való gyönyörködésből teszi ezt. Igazi törekvése az eloroszosítás, vagyis a politikailag Oroszországhoz tartozó örménységnek átalakítása valódi, nemzeti oroszokká. Erre azonban vajmi kevés eszközzel rendelkezik. Az anyagi s főleg a szellemi eszközöknek igen nagymérvű felhasználása esetében lehetne csak beszélni is sikerről. Minthogy pedig ez ki van zárva s másfelől az önálló érzésű örménység megerősödésétől épen a russificálás szempontjából idegenkednek, kiegészítőül egyelőre fékezik az örménységnek előretörekvését az iskola, egyház és sajtó terén, a nélkül, hogy magát az eloroszosítást tényleg előmozdithatnák.

Az orosz politika a czár örmény alattvalóival szemben ez idő szerint oly célokat követ, a melyek épen Oroszország jól felfogott érdekével állanak ellentétben. Merőben tarthatatlan különösen az az álláspont, hogy belátható időkben s óriási erőfeszítés nélkül lehetséges idegen népbe olvasztani be oly példátlanul szivós nemzetiséget, a milyen az örmény. A tényekkel számoló orosz politikának meg kell barátkozni az örményeknek, mint nemzetnek a fennállásával. S voltaképen nem is lehet megérteni, hogy miért nem akarja ezt Oroszország. Hisz teljesen ő tőle függ, hogy az örményeket a birodalom legegészedettebb s leghasznosabb elemeivé tegye, hozzá segítvén őket vágyaik célpontjához: a szellemi műveltséghez a nemzetiség fentartásának alapján!

Ennél többet nem is kívánnak. Az a vélekedés, a mely őket elszakadási gondolatokkal vádolja, merőben alaptalan. Egyetlen értelmes örmény nem tartja az orosz birodalomtól való politikai elszakadást lehetségesnek, — s orosz részről mégis nyilvánvaló jelei mutatkoznak a

bizalmatlanságnak. Oroszországnak életbevágó érdekei nem engedik jelenleg meg, hogy segítsen a törökországi örmények helyzetén. Épen ezért kétszeresen is érdekében állana a jó viszony ápolása önnön örményei irányában. A helyett, hogy erőiket visszatartja, s fejlődésüknek gátokat vet, az lenne az egyedül helyes eljárás, hogy Oroszország úttörőivé tegye őket, kapcsolcsá és erjesztővé, a mely nem hosszú idő múlva messze területeket hatolhatna keresztül s azokat hozzáfűzhetné a nagy birodalomhoz. Ha ez nem történik, ha épen ellenkezőleg az örmények a mostani és jövőendő orosz államterületnek elégedetlen, Oroszország politikai nagysága iránt nem érdeklődő clemévé lesznek, abban az esetben az előázsiái jövőendő orosz területek benső egybeforrasztása sokkal nehezebbé, s a szerzemény állandó megtartása jóval bonyolultabb feladattá fog válni.

Foglaljuk össze fejtegetéseink lényegét: Az örményekre nézve a valószínűség minden törvényei szerint nem képzelhető más jövő, mint hogy az egész nemzet Oroszország jogara alatt egyesüljön. Oroszországnak politikai belátásától függ, vajjon megtalálja-e annak a módozatát, hogy a birodalom egyetemes érdekeit s az örmény nemzet elérhető eszményeit egyidejűleg felkarolja és előmozdítsa, avagy kilátás nélkül való káros erőfeszítés az egyik, passiv ellentállásban való hasztalan erőpazarlás a másik oldalon lesz-e a megnyilatkozási formája az orosz állam és örmény polgárai közti viszonynak?

Dr. Molnár Antal.

Lukácsi Kristóf levelezései.

Nagy emberek levelezései nemcsak a bennük foglalt adatok miatt figyelemreméltók és tanulságosak, de azon szempontból is érdekel birnak, mivelhogy különböző oldalról világítják meg a nagy emberek pályafutását, s olykor jellemének némely alig ismert avagy éppen félreismert vonására is vetnek egy-egy világító sugarat.

A nagy Lukácsi valódi nagyságát újlag kimutatni nem e bevezető sorok feladata, annyival inkább, mert volt már alkalmunk e folyóiratnak egy egész, gazdag tartalmú emlékezésekkel telt, füzetét az ő dicső életpályája ecsetelésének szentelni, — a midőn rokonszenves és tiszteletet ébresztő arczvonásait is bemutattuk a mi olvasóközönségünknek.

Most azon, az utánjárásra nem kevésbé érdemes feladatot tűztük magunk elé, hogy a későbbi életrajzíró munkáját, Lukácsi levelezéseinek (illetőleg az általa másokhoz, s mások által ő hozzá irt közérdekű leveleknek) egybegyűjtése és közreadása által megkönnyébitsük.

Mindenesetre kívánatosnak tartanánk, e czélnak minél teljesebb elérhetése végett azt, hogy mindazon tisztelt olvasóink, a kik a Lukácsi-levelezés körébe vágó adatokkal rendelkeznek, az érdekelt levelek közreadását részünkre, azok bemutatása illetve beküldése által lehetővé tennék, — hogy így a saját rendelkezésünkre álló levél-sorozat, időnként, az újabbi közleményekkel minél teljesebben kiegészíthető legyen.

Addig is tehát, a míg a most már kezeink közt levő, s az esetről-esetre másoktól beérkezendő leveleket rendre mind bemutathatnánk e folyóirat lapjain, ezúttal első közlemény gyanánt van szerencsénk nyolcz rendbeli levelezést a következőkben regisztrálni:

I.

Lukácsi levele Márkovich Jakab erzsébetvárosi főespereshez (Közöltetett az „Armenia“ VI. évfolyam 1893. 379 lapon.).

II.

Lukácsi levele — Wenczel Gusztávhoz (Közöltetett az „Armenia“ 1898. évfolyam 1. számában.).

III.

Lukácsi levele — Horváth Istvánhoz. (Olvasható a „Magyarok őselei“ stb. című munka előszavában.)

IV.

Toldy Ferencz akadémiai titoknak levele Lukácsihoz (Olvasható ugyanazon helyen.)

V.

Hászun konstantinápolyi örmény kath. bábórnok-patriarkha levele — Lukácsihoz. (Olvasható az „Adalékok az erdélyi örmények történetéhez“ című munka utolsó lapján.)

VI.

Jakabb Bogdán levele Lukácsihoz. (Olvasható Lukácsi: „Emlékezetek az örmény nemzet múlt életéből“ című füzete élen).

VII.

Lukácsi levele — Simay Gergelyhez. (Kiadatlan.) Az eredeti szöveg alapján a következőkben közöljük:

Szamosújvárt, 1867 év febr. 27-én.

Tekintetes országgyűlési képviselő úr!

Nagyon kedvesen vettem folyó hó 19-ikéről szóló becses tudósítását, melylyel engem megtisztelni méltóztatott; mert bárha ismeretes volt előttem a hírlapokból a kegyelmes királyi leirat, mely Magyarországot ősi alkotmányos önállóságának birtokába helyezi vissza, mindazáltal igen jól esett lelkemnek azt őszintén tisztelt és közszeretben álló képviselőnk közvetlen előadásából is megérteni.

Örömmel és lelkesedéssel olvasták becses sorait nálam, tegnap az az febr. 26-án szép számmal egybegyűlt vendégek, kik valamennyien a legszorosabb értelemben vett őszinte tisztelői köréhez tartoznak. Ezek közt szerencsém volt fogadhatni házamnál és vendégemül tisztelhetni őszbe borult, köztisztületben álló és városunk körül magának kitűnő érdemeket szerzett édes atyját: tekintetes Simay János urat, ki jelenben a legjobb egészségnek örvend. --- Ebédünk alatt éltettük a Felséges uralkodót, ki végre legyőzve minden nehézségeket, megadta a rég ohajtott alkotmányt; éltettük ennek főeszköz-lőjét: a haza nagy bölcsét, Deákot és az újan kinevezett

miniszterelnököt és társait; de éltettük a mi képviselőinket, kik hozzánk legközelebb tartoznak. Szerencsét kívántam városunknak és nemzetünknek azon tappintatos magatartásáért, melyet a lefolyt válságos időszak alatt tanúsított, melynek az uralkodó Fenség iránti jobbagyi hűségén és a Magyar nemzet iránti rendületlen rokonszenven, főképp pedig jog, törvény és igazság iránti tiszteletén és alkotmányos érzületén hajótörést szenvedtek minden kísérletek azt más útra terelni. — Ohajtásomat fejeztem ki az iránt, vajha nemzetünk és városunk jövő időkben is állandóul megtartaná eredeti örmény-magyar jellegét és mindenkor függetlenül más elemek beavatkozásától, a magyar országos ügyekben hasonló eljárást követhetne és a tekintetes urakhoz hason-érmű jeles és derék képviselőket küldhetne az ország legfőbb törvényhozó Tanácsába, kikre a haza és nemzet egyaránt számithat. E pedig csak úgy történhetik meg, ha a nemzetiségi kérdés tárgyalásánál, midőn a nagyobb nemzetiségeknek előnyök biztosíttatnak, számra ugyan kisebb, de a haza iránti szeretetben és alkotmány-érmületben alább egyikénél sem álló kised nemzetünkre némi figyelem fordíttatik, nehogy az a hatalmasabbnak feláldoztassék.

Az erdélyi örmény nemzet megpróbált hűségű és válságos időkben, midőn minden más nem-magyar ajkú népei a magyar korona tartományainak, külön érdekeket hajhásztak, egycdül mi állottunk szilárdul a magyar nemzet és annak igazságos ügye mellett, megosztottuk vele sorsunkat; készek vele halni vagy élni. Azért nézetem szerint, legfőbb érdekében áll az országnak egy ily loyalis és a haza iránt érdemeket szerzett nemzetet védszárnyai alá venni, az alkotmányosság sánczaiba bocsátani és neki a nemzetiségek sorába azon helyet és állást kimutatni, mely őt megilleti és a mely fenmaradását biztosítja.

Politikai és nyelvi tekintetben mi igényeket nem képezünk, a mi fenmaradásunkat — természetes, hogy némi vivmány a politikai téren — nagy mértékben garantírozná; ez azonban — nézetem szerint — csak úgy és akkor történhetnék meg, ha a többi nemzetiségek is meg nem elégedve azon biztosítással, melyet a kimondott jog-

egyenlőség elve kinek-kinek megad, az erdélyi románok példájára még külön is kívánnák magukat articuláltatni, mely esetben mi sem maradhatnánk hátrább... Pro hic et nunc azonban elég volna, ha bárcsak egyházi tekintetben nyerhetnők meg azt, hogy elválasztatva a fejevári püspöki széktől, mely irántunk legmostohább eljárást követett, — önálló és függetlenek lehetnénk, akár vicarius, akár püspök, akár más — bármily néven nevezendő — egyházi előljárásság alatt.

Erre vonatkozó munkálatom készen van és most írják azt tisztára Bárány és Fáraó tisztelendő urak, — mely egy igen érdekes emlékiratot képezend; terjedelménél és tartalmánál fogva, hiszem, hogy vonakodni fog az „Idők Tanúja“-nak szerkesztője azt lapjába felvenni, hanem elég, ha kivonatot közöl belőle. Kiadjuk Pesten röpirat alakban és szétosztjuk. Mintegy tíz nap alatt — reméllem — készen leszek vele és akkor felküldöm tekintetes urnak használat és kinyomatás végett.

Többiben becses hajlamaiba ajánlott megkülönböztetett tisztelettel maradok tekintetes urnak alázatos szolgája Lukácsi plebános.

VIII.

Lukácsi levele — Simay János joghallgatóhoz. (Kiadatlan.) Az eredeti szöveg alapján a következőkben közöljük:

Kedves joghallgató ur! „A magyarok őselei“ stb. czimű munkámnak sajtó alá bocsátása alkalmával bizodalmas kérésemre elvállalt fáradsága és szívessege elismeréseül fogadja el tőlem ezen tiszteletpéldányt, melylyel Önnek kedveskedem. Kitünő tisztelettel és szeretettel tisztelt uraságodnak Szamosújvárt 1870. év oct. 28 alázatos szolgája Lukácsi Kristóf.

*

A fentiekben megkezdett közleményeinket, közelebbi alkalommal folytatjuk!

Sz. K.

Ötven év előtt.

— Az első magyar képviselőház tagjai. —

Több éve már, hogy az 1848—49-ik évi pesti, illetve debreczeni országgyűlés (népképviseleti alapon először választott) alsóházának számban azóta sokszorosan megfogyatkozott élő tagjait hírlapi úton névszerint összeírni megkísérelték; a mi tekintve, hogy az illető nagy idők tagjai. — mindannyian magas életkorban levő s így jobbadán elvonult életet élő öreg urak — az ország különböző vidékein szétszórta laknak, mindenkor csak hozzávetőleg s nem teljes pontossággal sikerülhetett.

Ez az oka annak, hogy habár oly értelmű felhívás is tétetett közzé a politikai napilapokban, miszerint ohajtható lenne a még életben levő „negyvennyolczas“ képviselőknek általános találkozóra (természetesen az akkor még élt Kossuth kivételével) Budapesten megjeleníteni s egy közös pályatársi kézfogóra összegyűlekezni, — az eszményi terv ismételt megújítás daczára egészen soha sem sikerülhetett: jöllehet néhányan az első magyar népképviselők sorából, a székesfőváros millenáris ünnepélye alkalmából, mintegy testületileg szerepeltek.

Mostanában a történeti nevezetességű 1848-ik évnek félszázados fordulóján újból felmerült az illető volt képviselők számbavételének eszméje, — minek folytán az életben levőknek egy újabb névsora látott napvilágot a hírlapokban.

Tizenhétre teszik azok számát, kik a négyszáz közül — Isten segítségével — elérhették a félszázadot a híres „48“ után; midőn az is, ki egykor a legifjabb volt közöttük, ma már megöszült öreg. Ivánka Zsigmond közli a névsort, a melyben a negyedik helyen találkozunk, Szamosújvár akkori képviselőjének (jelenleg folyóiratunk rendes dolgozótársának), az örmény költészeti magyar műfordítójának: Simay Gergely ny. törvényszéki elnöknek köztiszteletben álló nevével is.

Kivüle még volt ugyan egypár örmény tagja az ötven év előtti magyar parlament képviselőházának, — a kik közül Korbuly Bogdán, ugyancsak a szamosújvári, vala-

mint Karátsonyi János az erzsébetvárosi választókerület képviselője, még csak rövid egypár év előtt is életben valának, de ma már Simay Gergely az egyedüli örmény a tizenhét között.

Téves azonban az életkor megjelölése Ivánka Zsigmond névlajstromában, — a hol városunk most említett képviselőjének életkorát 87 évre teszi; mert a negyvennyolczadiki országgyűlésnek tudvalevőleg Simay Gergely volt egyik legfiatalabb tagja, a ki 1823. július 2-án született, s így jelenleg a 74-ik évét töltötte be; s éppen ő volt az, ki évekkel ezelőtt, egyik budapesti lapban — mint legfiatalabb tag — kezdeményezte egykori képviselőtársainak összehívását.

Midőn érdemekben megőszült negyvennyolczadiki képviselőnknek, arcképpel illusztrált élet- és jellemrajzát közreadtuk folyóiratunkban, bővebben megemlékeztünk már az ő díszes politikai pályafutásáról, — itt alkalomszerűleg csak annyit jegyzünk meg, hogy ama viharos időszakban is hiven megállotta helyét a hazafiságnak akkor nem éppen veszélytelen lobogója alatt — a Pestről Debreczenbe, később Szegedre menekült hongyülésen tevékeny részt vett; s hogy egyik legfiatalabb képviselő létére mégis, mint korjegyző nem működött, annak egyszerű magyarázata abban rejlik, hogy az általános választásoknál a szamosújvári kerületben megválasztott két képviselő (Korbuly Bogdán és Sárosy Ferencz) egyike és pedig az utóbb nevezett, még mielőtt az országgyűlésre fölmehetett volna, — meghalt, s helyére 1848. július 18-án Simay Gergely választatott meg. Midőn tehát az országgyűlésen megjelent a Ház tanácskozásai már javában folytak, illetve a korjegyzők a megválasztott rendes jegyzőknek adták át helyüket, vagyis a Ház megalakulása már be volt fejezve.

Soraink befejezéseül kifejezést kell adnunk abbeli meggyőződésünknek is, hogy úgy Szamosújvár, mint az egész hazai örménység mindenkor büszke lesz érdemtelen hű fiára, Simay Gergelyre, — s nevét a hon legjobbjai sorában megkülönböztetett tisztelettel említik!

Sz. K.

A magyarhoni örmény családok

GENEALOGIAI

tekintettel ezeknek egymás között levő rokonságára, s a vezeté- és keresztnemek etymologiai értelmére.

Eredeti, kiadatlan kútforrások felhasználásával írta Szongott Kristóf.

(Hatodik folytatás.)

Kántácshí: Kantai. Kézdi-Vásárhely azon része, hol a gymnasium áll, Kantá-nak neveztetik. — Mánug Kántácshí Oszgerics: Kantai Ötves Emanuel. Erzs. Ker. II. köt. 26 l. 74 t. A Kántácshí név most nincs használatban. L. Oszgerics, Ötvös.

Kápálb, a román capu albu, latin caput album-ból: fehér fej, fehér fejű. A Dsermág család román neve. L. Bedrosz, Dsermág, Fehér.

Kápátán = Kapatán. Násztur, vor mágánuámp Kápátán: Násztur, kinek vezetékeve Kapatán. Szam. Ker. I. köt. 29 l. 178 t. A Násztur-ok Kápátán-ok. — Vártán Kápátány, 1806. Szam. Ker. III. köt. 118 l. 28 t. Májkon Kápitán Edelbein tuszdrén: Albert kapitány Mária nevű leánya. Szam. Ker. II. köt. 170 l. Kapitány egy a közép-kori latin capitaneus szóval (caput névtől.) Előjön a törökben is: kapudan; francziául: capitaine; olaszul: capitano. L. Kapatán, Kapitán, Lászlóffi, Násztur.

Kápdebo, románul capu de bou, latinul caput bovis, magyarul: ökörfő. Beregszászi Kápdebo Miklós. Szam. vár. lev. 1794 (Szarukány crida). E család örmény neve Jézeán (*ba* jéz: ökör, *bo* Ökrös, Ökrösi). Jézeán Gárábéd kultuszminiszteri államtitkár (Szent-Pétervárott). Bogdán Gergely alias Kabdebo. Szam. vár. lev. 1732. — Ándon Ádonevics, vor „Cap de bou Jacobovicz“ gê gocshuer: Ádonevics Antal, ki Jakubovics Kapdebo-nak neveztetett. „Hántesz Ámszoreá“ 1891. jul. füzet. E szerint a hazai Kápdebo-k vezetékeve Bogdán, a Molva-Oláhországban maradt Kápdebo-k Andonevics-Jakubovics-ok voltak. E család nagy kereskedést űzött marhákkal, miért a Bogdán vezetéknév helyett a családi címerben levő ökörfőről Kapdebo-nak neveztetett. Az 1682-ben használt címer alatt azért fordul elő ez az aláírás: „Kapdebo von Kapri;“

mert a Bogdán család ezen ága a megnemesítés előtt Kápri gúnynévet viselt. — Hankovitsij Kapdebov quaestor armenus Elisabethopolitanus. Szam. vár. lev. 1786—68 sz. Kábdebo János maradékai elhagyják a Kápdebo nevet és apjuk (János = Hanko) nevéről Hankovicsoknak nevezik magukat. — Auer, bécsi antiquariustól hozattam egy könyvet, melynek címe ez: Souvenir de St. Lazare, Venise 12. E könyv, — mely, mint látszik, dr. Kápdebo bécsi orvosé volt — táblájára egy kép van ragasztva; a képen következő nyomtatott szavak: Sammlungen der Familie Kapdebo von Kapri; a képen fent balról 1682. jobbról K. v. K. (Kapdebo von Kapri), alul a közepen ökörfő, orrlukaiba karika huzva. L. Bogdán, Hankovics, Kápri (Kepri), Káprikodá.

Kápri. A Káprikoda rövidített alakja. Kápri Simon. Szam. vár. lev. 1806—51 sz. A Bukovinában élő Kápri nevű örmény család osztrák báróságot nyert (Báró Kápri Mártha. L. „Armenia.“ Negyedik évfolyam. [1890], 93). L. Káprikodá, Kepri.

Kápriel, magyarul Gábor. Kápriel Katalin. Szam. vár. lev. 1830. — E családnév előfordul Keleten is: „Árévékh“ 1886. jun. 11. 720 sz. L. Gábor, Gábiel, Gábrus.

Káprikodá össze van téve a román capră (kecske) és coadă-ból (fark). Eredetileg így volt kápráikodá, melyben az *i* az örmény sajátítóeset raga; tehát kápráikodá = a kecskének farka, kecskefark. A Káprikodá-ból a kodá elhagyásával lett Kápri (= Kepri); a kodá örmény fordítása Áki, Bocshig és magyar fordítása: Fark. — Káprikodá-jéncz Chácshig. Erzs. Ker. I. köt. 143 l. — Áki, Bocshig, Fark, Kápdebo, Kápri (= Kepri) és Káprikodá egy család, melynek vezetékeve Bogdán. L. Áki, Bocshig, Fark, Kápdebo, Kepri (Kápri), Kápdebo.

Kárakás. Kára török szó, jelentése: fekete (szeáv *utun*), és a kás perzsa szónak jelentése: hasonló, színű; kárakás: feketeszinű = Fekete. Kárakás az örmény Sziév török-perzsa fordítása. A nép, mely nem igen törődik a szavak jelentésével, mivel talált e hazában Kerekes magyar családnévet, a Kárakás-t is Kerekes-nek mondotta. —

Catharina Kárakás. Szam. Ház. II. köt. 136 l. 2 t. L. Áffumi, Duducz, Duha, Fekete, Kerekes, Nyegrucz, Sziév-Mitkó.

Kárakocs = Kárakás (Kerekes. Kos -kás.) Norszesz Károkos. Szam. H. II. köt. 169 l. 29 t. — Norszesz Kárakocs-i. Szam. Ház. II. köt. 103 l. 12 t. — Norszesz Khárákhocsh. Szam. Ker. II. köt. 311 l. 143 t. L. Kárakás, Kerekes. A Kárakás és Kárakocs név most nincs használatban.

Kárimisz. örmény szó, jelentése: bárányhús. Luszig Kárimiszján. Szam. Ker. II. köt. 502 l. 149 t. E család-név előfordul Keleten is: Sztephán Kárnigián. „Árévékh“ 1886. okt. 18. 826 sz. — Kárnágérián Hovhánnesz. „Árévékh“ 1889. jun. 30. 1639 sz. — Chácschlun jéghev Chácsherészê Mánugin vêrtin, vor mágánuámp gocshi Kárimisz: A násznagy Chácsherész (Kristóf) Mánug-nak fia volt, ki vezetéknevvel Kárimisz-nek (Bárány) neveztetik. Szam. H. 7. l. 508 t. L. Bárány, Bároncs.

Káriniczhi: Kárin-ból való. Gárin városát a török Erzerum-nak mondja. Gárin (Kárin) város Örményországban. — Káriniczhi Mánug. Szam. Ház. II. köt. 88 l. 20 t. Kihalt család. L. Erzerumczhi.

Kárêngecz (Káringécz.) Az örmény kári (կարի) szónak jelentése: árpa (v. ö. török árphá). Kári czêkél (կարի ձեկել): árpaszemeket vetve jósolni; k á r ê n g e c z h (կարընդէցի): árpa vetés, árpaszórásból jósló. Mágus, ki árpaszemeket szór, vet, hány, hogy ebből jövőndőt mondjon. — Kárêngecz Krikor. Szam. Ker. I. köt. 170 l. 1878 t. — Bádveli Der-Ászvâdur Kárênkeczian: tisztelendő Kárêngecz Bogdán úr. Szam. Ház. II. köt. 91 l. 36 t. — Káringicz Mánug. Szam. H. II. köt. 67 l. 179 t. — Քարընդէց զարըն. Szam. H. II. köt. 5 l. 95 t. L. Gecző.

Káringecz. L. Kárêngecz, Gecző.

Károli. L. Ázbej.

*Kátere*v (Kátrev, Kátrov, Káttero). A csikszépvízi anyakönyv Ker. I. köt. 22 lap szerint: Csik-Szépvízen a Káttero család nevét Kosztinra változtatta. — Christophorus Vertán alias Káterev. Szam. vár. lev. 1736 évi összeírás.

E szerint a Csoribán, Káterev (Kátrov, Káttero) és Pátrubán család vezetékeve Vertán. L. Kosztin, Vertán.

Kátênszus összetett román szó. Kátênszusencz (Kákênszusencz) Bábig. Erzs. Ker. I. köt. 88 l. decz. 17. A Bábig család gúnyneve. E csúf jelentésű szó most nincs használatban. L. Bábig.

Kátrov. A török káthêr szónak jelentése: öszvér; e család Keleten öszvérekkel kereskedett, azért káthêr: öszvérkereskedő. — Kátrêv Mánug. Szam. H. II. köt. 321 l. 8 t. — Toder Kátrov. Erzs. anyakönyv. — Márdirosz Kátêrêvián. Szam. H. II. köt. 228 l. 63 t. — A Kátrêv (Kátrov, Kátêrêv) az örmény Csoribán török neve; azonban a gúnyolódó nyelv a Káthêr utolsó alakjából csinált Kákêrêv csúf jelentésű román szót: Márdirosz Kákêrêv. Szam. Ház. II. köt. 177 l. 39 t. — Márdirosz Khákhêrêv (ezen összetett szó első része örmény és a második román szó; így is csúf a jelentése). Szam. H. II. köt. 184 l. 42 t. E családnév előfordul Keleten is: Ruben Káthêrdsián „Árévelkh“ 1867. ápr. 7. 965 sz. L. Csoribán, Káttero, Pátrubán, Vertán.

Kátsárick = Kristóf. Gorovey Kátsárick. Szam. vár. lev. 1766 év. L. Chácshig.

Kátseresz, a Chácsheresz elferdített alakja. — Kátseresz alias Gorove Kristóf. Szam. vár. lev. 1766. (Szó szerint: Kristóf vagyis Gorove Kristóf.) L. Chácsheresz, Gorove.

Káttero = Kátrev. L. Kátrev, Kátrov.

Kázák. A kozák-ot a román cázac-nak mondja. — Ágoph Kázák-i. Erzs. Ker. II. köt. 131. 53 t. — Kázák-éncz Ágoph. Erzs. Ker. I. köt. 85 l. A Kázák (kozák) családnév most nincs használatban. L. Polyák, Toth.

Kêczá (a német Katze-ból,) Erzsébetvároson Macskási. L. Kándrá, Macskási.

Kehes. Az örmény házárábéd (պարտավոր, óշորոգոչ, procurator domus, praefectus, գերարդարու տան արքայի) törökül kheáheá. Mivel az örmény e hazában talált olyan magyar szót, mely hangzásra ehhez kissé hasonlít a kheáheá-ból csinálta ezt a szót: kehes. — Luszig Kehes. Szam. H. II. köt. 66 l. 250 t. — Gergely Simon alias Kehes. Szam. vár. lev. 1800 év. A Kehes család vezetékeve Gergely.

E családnév előfordul Keleten is: Gárábéd Kheheá-ján (*Գարաբեդ Կեհեա*) „Árévékh“ 1886. okt. 18. 826 sz. L. Gergely.

Kendof, a Kêndov másik alakja. Kendof Jakab. Szam. vár. lev. 1846. L. Kêndov.

Kêndov. Az örmény gunt, gund (*կնդոն, կնժոն*) jelentése: kopasz, calvus; tatárul: khel; ov (örmény szócska) vmivel bíró; kêndov: kopasz (szó szerint: kopaszsággal bíró). L. Ágopsa, Dsecshegh, Kendof (Kêndov), Khel, Kopasz.

Kendris, a Kandra román alakja. Alexá Kendrisián. Szam. Ker. III. köt. 84 l. 62 t. L. Kándrá.

Keork, a György név örmény alakja. Sztephán Keorkján Ergêrczhin. Csikszépvízi anyakönyv. Az Ergêrczhi család vezetékeve Keork. A Keork előfordul Keleten is: Háruthiun Keorkián. „Árévékh“ 1886 szept. 22. 804 sz. L. Ergêrczhi, György.

Kepri, a Kápri másik alakja. Gregorius Kepri alias Dzerich. Szam. vár. lev. 1769. ápr. 1. — Gregorius Kepri alias Dzerig. Szam. vár. lev. 1772. (Szeredai Antal prépost iratából.) Dzerig (Zerich, Bátrin) — Simon. E szerint az Áki, Bocsig, Fark, Kápdebo, Kápri (Kepri) család őse Bogdán Dzerig (Simon) volt. L. Áki, Bocshig, Fark, Kápdebo, Kápri, Káprikodá.

Kepus = Kip, Kipucz. Gregorius Zerik alias Kepus. Szam. vár. lev. 1779—198 sz. Kepus (Kip, Kipus, Kipucz) a Dzerig család mellékeve. L. Dzerig.

Kerebi, a magyar Geréb és az örmény *i* ragból. Ifj. Korbuly Karátsony alias Geréb. Szam. vár. lev. 1818. év 2345 sz. (Gereb-i = Kereb-i). — Korbuly alias Gerebej Antal. Szam. vár. lev. 1832—160 sz. Geréb volt a Korbuly család egyik ágának mellékeve. — Ánton Gereb-ján. Szam. Ház. II. köt. 227 l. 11 t. 1818 év. — Náni Kerebián. Szam. Ker. IV. köt. 117. l. L. Geréb, Korbuly.

Kerekes. „Catharina Kárakocs contra Michaellem Kárakocs“ ez van egy Szamosújvártt 1807-ben 91 sz. alatt kelt irat borítékán, benn pedig a kormányszéki iratban: „Kerekes Mihály.“ E szerint Kerekes a Kárakocs (Kárakási) magyarosított alakja. A Kerekes család egyik tagja Beszterczén egy ideig Wagner nevet viselt. Kerekes Kristóf. Szam. H. II. köt. 137 l. 79 t. L. Kárakás, Kárakocs.

Kêrênducz? Vártán Kêrênducz. Szam. Ker. II. köt. 223 l. 81 t. Kihalt család.

Keresztes. Verzár (Verzereskul) püspök hagyatékáról 1716-ban Görgény-Szt-Imrén felvett leltárban a szamosújvári főbíró: Jacobus Christophorus magyarul így fordul elő: Jakab Keresztes; tehát Keresztes = Christophorus = Kristóf. Ugyanezen évben Steinwille katonai kormányzóhoz benyújtott kérvényben ez a Christophorus örményül így *bu huzhik qhpnnd kt.puujb* (Jész Chácshig bírov Gerlai: Én Kristóf Gerla [Szamosújvár] bírása). — Márton Keresztes-ián. Szam. Ker. III. köt. 232 l. 38 t. — (A német vitézi rend, ezen név alatt is: „Német-Keresztes-vitézek” [Religiosi milites, cruciferi] Erdélyben: Széken, Bonczidán, Gyulafehérvárott. II. András magyar király Moldva határán rengeteg erdőket adott ezen vitézeknek). L. Kristóf, Ulián.

Keresztesi, a magyar Keresztes és az örmény *i* ragból. Keresztesi alias Dsurdsovczhi Márton. Szam. vár. lev. 1816—1526 sz. A Dsurdsovczhi család egyik ágának vezetékeve Keresztes (= Kristóf). L. Dsurdsovczhi.

Kermeczján. *Kêrmêz* török szó: *brpiros*. — Luszig Kermez-ján. Szam. templom iratai közt. E családnév most nincs használatban. L. Gármir. Roska, Roth, Stefánovics.

Kêrpit. Cârpa román szónak jelentése: rongy, czafat, darab. A Kêrpá-ból lett Kêrpit. A Láth, Láthegoscár családnév román neve. — Chácshig Kêrpit. Szam. H. II. köt. 185 l. 71 t. L. Bedrosz, Goscár, Láth, Láthegoscár, Petri.

Kertész. L. Bághcsnáján.

Kesor. Egyik Boghosz (Pál) Kesor (összetett örmény szó, kes or *qlz op*: rossz nap) gúnynevet kapott. — Vászil Khêsor. Szam. Ker. II. köt. 786 l. 137 t. — Kesor vagyis igazi neve szerint Pálfi Gergely. Szam. vár. lev. 1800. L. Boghosz, Khesor, Pál, Pálfi.

Keszezi (Kószegi). Elörményesedett család. — Dániel Keszezián. Szam. H. II. köt. 236 l. 20 t.

Keul. Keul Oxendius. Szam. vár. lev. iratai közt. L. Cheul, Hávul, Kheul.

Kevork. Kivork = György; Charib Ki(v)ork. Szam. Ker. II. köt. 321 l. L. Chárib, György.

Khákhoth khith (örm.) piszkos orrú. Mánug Khákhodkhêthi. Szam. vár. lev. 1736. évi összeírás. E gúnynev most nincs használatban.

Khel tatár szó, jelentése: kopasz. Erzsébetvároson *Khel* = Szultán. — Ághá Luszig *Khel* Thoroszián: Thorosz (Todor) *Khel* Lukács úr. Erzs. Ker. I. kötet elején. A Dsecshegh, Këndov, Kopasz, *Khel*, Szultán (Temesvári) család vezetékeve Thorosz. L. Dsecshegh, Gondág, Këndov, Kopasz, Szultán, Temesvári, Thorosz.

Khêndsi. Az örmény khunds (*ખંદ*): sút, szöglet, zug) és a török dsi-ből (csináló, készítő, lakó;) tehát *khêndsi*: szögletben lakó, sútban ülő. Erzsébetvároson „*khêndsi*“ a Márkovich család, melynek ősi háza utczaszögleten épült, mellékneve.

Kheri (*ખેરી*) örmény szó: anyúl báty, anyúl öcs. — Távit Dzerigin *Kherun* vêtin: Dávid az Anyúlbáty Dzerig fia. Szam. Ház. II. köt. 181 l. 112 t. Kihalt család.

Khesor = Kesor. A Pál család egyik ága neveztetett Khesornak. L. Boghosz, Kesor.

Khêsug B. L. Kesor, Khesor University Library Cluj

Khêszduredn. A török *kheszthirme* szó jelentése: rövid. A Gárdsthév család török neve. — *Khêszdurián* Szêhág. Szam. Ker. II. köt. 196 l. 52 t. Kihalt család. L. Gárdsthév.

Khoszá. Az örmény *kosz* (*қос*) szónak jelentése: szikadt, száraz, kopár; a *kosz*-ból *á* betű hozzáragasztással: *kosz-á*. Koszánán (örmény ige) szárad (az élőfa, kéz.) A Koszá magyarosan így íratott „Kasza.“ Chácshig Bedrosz Khoszáján Horodenkáczhi: Horodenkai Khosza Bedrosz Kristóf. Szam. kereskedő-társaság 1768 évi iratai közt. A Khosza család ezen ága Horodenkából és a másik ág, mely Koszá-nak (h nélkül) írta nevét Tisminiczából jött. Mindkét helység Lengyelországban van, azért a Koszá (Kasza, Khoszá) Lengyel-nek is neveztetik. — Kájtán Khoszá ilách: Lengyel-Khosza Kájtán. Szam. Ker. II. köt. 432 l. 76 t. — Mánug Khoszá. Szam. vár. lev. 1806 év — és ugyanez abban az iratban magyarul így írta nevét: Kopár Emánuel. — Kopár Simon, ki később esperes-plebános lett (Szamosújvártt) örményül így írta nevét: Szimon Khoszá kordzáczzhogh kháháná (*Քոսթա*)

Բօսա Գործակցոյ քանոն: Kopár Simon segédlelkész). Szam. Ker. IV. köt. 227 l. Tehát Kasza (Khoszá, Koszá, Kopár egy család. — Kopár Maxin (= Angszend) és mellette örményül Ángszend Jogomosi: Kopár vagyis Jogomos Ángszend. Szam. vár. lev. 1736 évi összeírás. A Kopár család csak mint más országból jött advena nevezetik Jogomost-nak, de azért sem a Jagamast, sem a Lengyel nevet nem használta. — Khoszá Szêhágéncz Chácshig: Kosza-Izsák Kristóf. Erzs. Ker. I. köt. 39 l. 1733 év. A Kasza (Khoszá, Koszá), Kopár család vezetéckneve Szêhág (Izsák). L. Kasza, Kopár, Kosza, Szêhág.

Khis. = Kis. Khisin vêrtin Mitkon: Khis fia Mihály. Szam. H. 9 l. 79 t. — Mitko Chis. Szam. vár. lev. 1789 82 jk. sz. L. Kicsiny, Kis.

Kicsi, magyar szó. L. Khis, Kicsiny, Kis.

Kicsiny az örmény „bizdi“ magyar fordítása = khis, kicsi, kis. Kicsid Vártán. Szam. Hal. II. köt. 2 l. 35 t. L. Bizdi, Khis, Kicsi, Kis.

Kincses, a Dsehez család egyik ágának magyar neve. Kincses Bogdán kereskedő (Bethlen). L. Dsehez, Nigol.

Kinovián. Kini (*kin*) örmény szó: bor és kinov boros. Thorosz Kinovi. (Erzsébetvárosi összeírás). — Kinov-éncz Ászvádur. Erzs. Ker. I. köt. 32 l. 1732. E családnév most nincs használatban. L. Bor, Boros.

Kip, a magyar kép örményes alakja. — Minász Kip. Szam. H. II. köt. 173 l. 111 t. Kép (kip) a Dzerig (Zerig) család gúnyneve. L. Dzerig.

Kiperdsi. L. Borsos, Lukácsi, Piperdsi.

Kipucz, a magyar kép szóból és a román kicsinyítő ucz (ka, ke, acska, ecske) szócskából: képecske. L. Dzerig, Kopus, Kip.

Király, az Osztian család egyik ágának gúnyneve. L. Osztián.

Kirkor (= Gergely) a Krikor egyik örmény alakja. L. Krikor.

Kirkorov. Kirkorov Antal, ki Konstantinápolyban született, 1824-ben vétetett fel Szamosújvár polgárai közé. Szam. vár. lev. 1824—1905 sz. L. Kirkor, Krikor.

Kirkorovics = Gergelyfi. Kirkorovics Elisabetha. Szam. Ház. III. köt. 69 l. L. Kirkor, Kirkorov, Krikor.

Kirkos, a Kirkosá rövidebb alakja. Joachimus Kirkos. Szam. vár. lev.; régi jegyzék. — Gergely Bogdán alias Kirkos (Bogdán Gergely vagyis Kirkos). Szam. vár. lev. (Placsintár-crida). — Kirkos alias Placsintár Bogdán. Szam. vár. lev. 1769. (Placsintár Gergely fia: Bogdán). L. Hádsi.

Kirkosá. Szam. H. 34. l. 337 t. alatt így is Kirkorsáh. — Kirkor (örm.) Gergely és sáh (perzsa) úr. A Kirkorsáh-k nevöket magyarra nem Gergelyúr, hanem Gergelyfi-re fordították. (Az Ágopsá névből is a sáh vég a magyarosításnál elmaradt). Kirkosá Ászvádur. Szam. H. II. köt. 12 l. 225 t. — Kirkosá Kirkosáján. Szam. vár. lev. 1821—765 sz. — Gregorius alias Kirkosa Szarokán (itt Kirkosa Gregorius helyett áll.) Szam. vár. lev. 1804—279 sz. — Joachimus Miron alias Kirkosa (Miron Gergely fia Joachim). Szam. vár. lev.; régi összeírás. — Placsintár alias Kirkosa Gergely (itt Kirkosá = Gergely). Szam. vár. lev. 1759. L. Gergelyfi, Kirkor, Kirkorovics, Kirkos.

Kirkosfi = Gergelyfi, Kirkorovics. Kirkosfi Kajtán. Szam. vár. lev. 1794. L. Gergelyfi, Kirkos, Kirkosá.

Kis (Khis) a török kisi záde (szabadfi, nemes) rövidített alakja. Az Ázád család török neve. Ászvádur ághá Kirkosái Plecsintárián jév Kis Ánnái vêtin: Placsintár Gergely úr Ászvádur fia és ennek Kis Anna (nevü feleségétől született) fiú. Szam. Ker. II. köt. 42 l. Kis László Márton. Szam. vár. lev. 1806—1147 sz. — Kis Szongott Bogdán. Szam. vár. lev. 1808—298 sz. (Mind két példában a „kis“ az örmény bizdi [latin junior] magyar fordítása.) L. Ázád, Bizdi, Flora, Kicsi, Kicsiny.

Kok örmény szó = *ծիրանաձին, ծիրանաձնունդ* (dziránádzin, dziránádzênunt), *Πορφυρογεννής*, Porphyrogennita, in purpura natus; *արքայաձին, արքայորդի, որ եւ սահ զոգ* (árkhájádzin, árkhájorti, vor jév ászí kok: királytól született, királyfi, ki kok-nak is neveztetik. (Örmény akad. szótár I. köt. 1017 l.) A X. századtól kezdve a Kok (királyfi) a görögös Perferuzsen (Berferuzsen *Περφευζέν*) nevet viseli. A szamosújvári Kok-ok magyarul Deák-oknak neveztettek. —

Balog Kristóf (Kok). Szam. vár. lev. 1845 év. L. Balog, Budzeskul, Deák, Kráter.

Kokonyigá a román coconită (kisasszony) szóból alakított név. Az Osztián család egyik ágának gúnyneve. Osztián Márton alias Kokonyigá. Szam. vár. lev. 1820—1861 sz. L. Osztián.

Kokor, a Kirkor (Gergely) elferdített alakja. L. Kirkor. Krikor.

Kolczá. Colțat román szó, jelentése: kiálló fogú, mit hervorragenden Zähnen. Kolczá Ovánesz. Szam. H. II. köt. 5 l. 114 t. — Chácshig Kolczá-ján. Szam. H. II. köt. 21 l. 458 t. — Izsák alias Kolcza Kristóf. Szam. vár. lev. 1821—2218 sz. — Julis Kolczá-i ájszinkhên Pátrubán: Pátrubán vagyis Kolcza Julia. Szam. Ker. IV. köt. 305 l. — Kolcza alias Páll Theresia. Szam. vár. lev. 1836—372 sz. — „Christophorus Izsák alias Kolcza“ van az 1798. évi 211 számú iraton kívül (Szam. vár. lev.) és belül: Isacus Kolcza alias Kristóf (ezt így kell érteni: Izsák [ez a vezetéknev, Kolcza gúnynev] vagyis Kolcza Kristóf). Ezek szerint az Izsák, Páll és Pátrubán család egy-egy ága Kolcza gúnynevet is viselt. L. Boghosz, Diráczhu, Izsák, Katona, Kolczátá, Pál, Pátrubán.

Kolczátá. A Kolcza név másik alakja. — Kolczáta alias Izsák Maria. Szam. keresk. társaság iratai közt. — Izsák Kristóf alias Kolczátá. Szam. vár. lev. 1813—896 sz. — Mánuság Kájtáni Kolczátá-ján gám Boghoszián: Boghosz (Páll) vagy Kolczáta Kajtán (leánya) Viola. Szam. Ház. II. köt. 258 l. 1 t. 1819 év. — Theodorus Kristóf alias Kolczátá. Szam. vár. lev. 1777 év. (Ezt így kell érteni: Kolczátá-Kristóf Tódor). -- Theodorus Kolczát alias Deák vel Izsák. Szam. vár. lev. 1829 év. L. Kolczá.

Kolcser = Kulcsár (magyar szó), Maria Dsigár alias Kolcser. Szam. vár. lev. 1773. 153 sz. A Kolcser (Kulcsár) család vezetékeve Dsigár. A Kolcser családnév most nincs használatban.

Komicz, a Bocsánczi család egyik ágának gúnyneve. L. Bocsánczi.

Kondrai. Kondrai Gergely. Szam. vár. lev. 1819. L. Kandra, Kondrai, Kándrá.

Konrád, német név = „Kühn am Ráth“ = tanakodás, tanács, eszköz, bátor az eszközben. Ohánnesz Konrád. Szam. H. II. köt. 288 l. 99 t. — Ohánnesz Kontrád. Szam. Ker. II. köt. 756 l. 139 t. — Máriám Ándriásin Kondrádján ginê: Konrád András felesége Mária. Szam. H. II. 249 l. 102 t.

Konstantinápolyi. Kontantinápolyi Anna. Szam. vár. lev. 1766. Kihalt család.

Kontrás, a Konrád név másik alakja. — Ászvádur Kontrás. Szam. Ker. II. köt. 95 l. 1020 t. L. Konrád.

Kopacz (Kopasz). Gregorius Drágomán alias Kopacz. Szam. vár. lev. 1780—160 sz. L. Kendof, Këndov, Khel, Kopasz.

Kopasz, a Këndov család magyar neve. L. Drágomán, Dsecshegh, Gondág, Hánákecz, Jolbe, Këndov, Khel, Szultán.

Kopács. A Drágomán család egyik ágának gúnyneve. Copaciu (román): fa, fatörzsök. L. Drágomán.

Kopár, a Kosza család magyar neve. Christophorus Kopár. Szam. Ker. III. köt. 310 l. 25 t. (Simai Lukács pap írja 1816-ban). Kopár Márton Krikori Khoszáján vèrti: Khoszá Gergely fia Kopár Márton. Szam. Ház. III. köt. 46 l. Khoszá, a Kopár család örmény neve. Koszá, Kopár egy család. L. Gozé, Jagamast, Kasza, Koszá.

Kopocz = Kopasz. Danig Kopocz. Szam. H. II. köt. 151 l. 108 t. — Ohánnesz Jolbe Kopocz. Szam. Ker. II. köt. 407 l. 97 t. A Drágomán és Jolbe család egyik ága szintén Kopasz nevet viselt. L. Drágomán, Jolbe.

Korbul. Szamosújvár híres plebánosa 1773-ban (Ker. II. köt. 421 l. 90 t.) így írta nevét latinul: Clemens Antonius Korbul; 1781. ján. 10. pedig így: Ego Clemens Korbully; Czetz pap 1806-ban Ker. III. köt. 118 l. 27 t. alatt e nevet így írta: Martinus Korbuly. — Chácshig Korbul. Szam. H. II. köt. 171 l. 88 t. — Albert Chácshigi Korbulián: Korbuly Kristóf fia Albert. Szam. Ker. II. köt. 719 l. 121 t. 1781. (Eddig nem Albert, hanem Edélbej.) — Korbuj Jánosné. Szam. vár. lev. 1764. A Korbul-ok nevöket Cn. Domitius Corbulo-tól, ki Cäsonia, Caligula császár nejének fivére és kitünő hadvezér volt, származ-

tatják. Ez Germániában a Gennascus által vezetett Chauc-ok
 felett a Vesper torkolatánál (47-ben Kr. u.) és Örmény-
 országban Tiridates és ennek fivére Vologeses a parthusok
 királya felett (58- és 63-ban Kr. u.) nagy győzelmet
 nyert... Itt említést érdemel, szintén a Domitii család-
 ból való Cn. Domitius Calv., ki később Ázsiába küldetett
 helytartónak, hogy Mithridatesz fia, Phárnakesznek elő-
 haladását gátolja, de csatát veszített Nikopolisznál (város
 Kis-Örményországban, Pontosz határán, Lykosz folyó
 mellett.) Lübker Reállexicon 285 l. A Korbuly család egyik
 ága Hollósi nevet vett fel. Christophorus Korbuly senior
 és mellette örményül Chácshig Horopszimei: Horopszime
 (Ripszima) Kristóf. Szam. vár. lev. 1736 összeírás. Id.
 (senior) Korbuly Kristóf megkülönböztetőleg a fiatalabb
 (junior) Korbuly Kristóftól, az anyja nevééről Ripszima
 Kristófnak is neveztetett. — Korbuly Ántoni Horopszimei:
 Horopszime-Korbuly Antal. Szam. vár. lev. 1805. —
 Kirkosá Korbuly Kristóf. Szam. vár. lev. 1821—679 sz.
 (Ezt így kell érteni: Korbuly Gergely fia Kristóf). —
 Joannes Korbuly alias Czitrom. Szam. vár. lev. 1809—674
 sz. — Korbuly János abusive Szoszkeré. Szam. vár. lev.
 1813. 295—301 sz. — Korbuly (Czuczug) Kristóf. Szam.
 vár. lev. 1828—1007 sz. — Korbuly Kristóf vulgo Ecclesia.
 Szam. vár. lev. 1831. — Korbuly Simon alias Ortniál.
 Szam. vár. lev. 1833. — Az 1738 évi összeírásban (Szam.
 vár. lev.) ezt találtam: Ágopsá Korbuli (*Աղոփսայ Կորբուլի*)
 Korbuly fia Jakab = Korbuly Jakab) és mellette latinul
 Jacobus Korbuly. Később az y-ról elhagyták a két pontot;
 így lett a Korbuly-ból Korbuly. (Épen így a *ճւրբի շիճաթ*-ből:
 Simon Simay. Szam. vár. lev. 1738. összeírás). A Korbuly
 család vezetékeve Ándrus (Adrás) L. Ándrus, Czitron,
 Czuczug, Ecclesia, Geréb, Gordul, Hercz, Herczeg, Hollósy,
 Horopszime, Korbuly, Ortniál.

Korbuly = Korbuly. L. Korbuly.

Korn, latinul cornu, románul corn: szarv. E család
 örmény neve Godosián (Szarvas). Godosián-ok most is
 vannak Keleten: Ászduádzádur Godosián „Árévélkh“
 1886. szept. 24. 807 sz. Erzsébetvároson Korn = Lukács.
 L. Lukács, Mánya.

Kornás a Korn-ból és román képzővel alakított szó: Szarvas. A Korn és Kornás kihalt család.

Kosotán, a Kostán o-val bővült alakja. Petrus Kosotán Izsák. Szam. vár. lev. összeírás. A Kosotán, Kosztántin, Kosztin egy család. E család vezetékeve Izsák. L. Izsák, Kosztántin, Kosztin.

Koszú. Szdephánê Koszovên Tisminiczáen: Tisminiczai Kosza István. Szam. vár. lev.; régi levél. L. Goze, Kasza, Kosza.

Kosztántin, latin szó: Szilárd; az örmény Hászt családnév latin-román neve. L. Hászt, Kosotán, Kosztin.

Kisebb közlemények.

Családi statisztika. Jelen füzetünk élén, a Dr. Lukács György személyében, egyik notabilitását vezettük be arczképesarnokunkba az örménység köréből fölemelkedett Lukács-családnak; a mely a magyar közelet mezején oly sok kitünőséget volt képes felmutatni, mint kevés más hazai előkelő család. Csak neveik is, — melyeknek tulajdonosait folyóiratunk képesarnokában nagyobbára feltalálhatják olvasóink, — egész katalogust képeznek, még ha csak a család legjelesebbjeiről teszünk is említést. Lukács-családnév a magyar és román nép körében is előfordul, — de mi e helyen csak az örmény Lukács-családról szólunk! Ennek ivadékai sorából emelkedtek ki nevezetesen a füzet élén látható fiatal, békésmegyei főispán atyja: ugyancsak Lukács György, előbb Nagyvárád város polgármestere, utóbb a kir. belügyminiszterium közigazgatási államtitkára, — Lukács Béla volt kereskedelemügyi miniszter, valóságos belső titkos tanácsos, — Lukács László, a jelenlegi pénzügyminiszter, — Lukács Mór, a Magyar Tudományos Akadémia elhunyt jelese, — Lukács Antal, a földhitelintézet igazgatója, s elismert pénzügyi szaktekintély, — Lukács Ignác, a kir. Curia elhunyt tanácselnöke, előbb udvari tanácsos, utóbb valóságos belső titkos tanácsos, s még számosan. S ha végre a magyar képviselőház ünnepelt elnökének családi leszármazását tekintjük, ki kell emelnünk, hogy talán Szilágyi Dezső fényes tehetségének egy része is a Lukács-család geniuszának javára írható, mint a ki ugyanezen családdal közeli vérrokonságban áll.

A vértanú-örmények érdekében. Most, midőn még Oroszországban is eszközölnek gyűjtést a Törökországból elmenekült

örmények javára, el lehet mondani, hogy a segélyezés ügye általános európai jelleget öltött. Az örmény szűkölködők segély-adományokat kaptak Angliából, Amerikából, Francia- és Németországból, Ausztria-Magyarországból, Olaszországból, Sweiczból, a Balkántartományokból és más honnan... A sajtó sűrű egymásutánban közölte a segélynyújtásra vonatkozó felszólításokat. Egy-kettőt mi is közöltünk. Jelen alkalommal három ilyen felhívást teszünk közzé. Az első ezt a címet viseli: „Jahresbericht des evangelisch-armenischen Waisenhauses in Brussa.“ Ez a füzet a Brussában levő összes árvák fényképeit közli, kik között vannak Caesariából, Márszuánból, Amasiából, Czeheleczből, Erzerumból valók; 117 lelket fényképeztek le. A füzet végén levő kimutatás azoknak neveit sorolja fel, kik ezen árvaháznak anyagi segélyt nyújtottak. A második felszólítás Sweicz lakóihoz van intézve. Ez, a többek közt azt mondja, hogy a sweicziak is úgy mint az örmények, kis nép; de szerencsés körülmények közt élnek. Azért kötelességök gondoskodni arról, hogy keresztény testvéreik lábra álljanak és megszabadulhassanak a jelen elviselhetlen nehézségektől. A harmadik közlemény címe a következő: „A message to the ministers and churches of England by Canon Rawnsley.“ Raunszli kanonok felszólításában, mit Angolország miniszterei- és lelkészeihez intéz, így szól: „Örményországot a kutyák elejébe dobták. Krisztus és az emberiség szeretete nem indít ák meg Európa szívét. Az angolok közül többeknek van okuk a szegyenre... A titkár biztos forrásból írta nekem, hogy Chárpert a legrosszabb állapotban van. Ebben a villájetben elpusztult 138 város és falu, elégett 5064 ház, megöltek 12708 személyt. Egy tartomány, melynek hossza 500 mérföld és szélessége 300, egészen elpusztult; 50.000 személy (nagyobbrészt földművelők) semmisült meg; 47.000 házat és boltot vagy feldultak, vagy porrá égettek; 40.000 keresztényt erőszakkal és kínzásokkal az islam ölébe dobtak. Közel félmillio ember, kiknek nagyobb része nő és gyermek, — kenyér, ruha és egyéb szükségek nélkül van. A mult századok 30 millio örményjéből alig maradt két millio. A mult 6 hónap alatt Amerikából és Angolországból kaptak 100.000 font sterlinget. Azért mégis oly nagy a nyomor, akkora mérveket öltött a szükség, hogy a nyomorultak közül többen így kiáltanak: „Hagygyatok, hogy haljunk meg, úgy sem vagyunk képesek ezeket a kinokat elviselni.“ A nép védői el vannak zárva. Erzerum egyházi előljárósága (árácsnort) és Izmirlián patriarkha a jeruzsálemi zárdában vannak és hogy még rosszabb helyütt ninesenek, azt az angol konzul közbenjárásának lehet köszönni. Az örményekre nézve a szabadulásnak csak egyetlen egy útja maradt: vagy elfogadni a mahomedanizmust, vagy öngyilkossá lenni. De az örménynek az evangéliom tiltja az öngyilkosságot. A hárem számára kiválasztott tizenkét leány csak úgy szabadult meg, hogy midőn a folyón mentek át, a vízbe dobták magukat. A szászuni Sákhe a köszikláról a mélységbe rohant: példát adott a többieknek, kik követték őt.

Előttünk a sok áldozat; legalább segítsünk az életben maradottakon, mert csak így teljesítjük kötelességünket.“ Raunszli ezen közleményéhez Leszti irt előszót, melyben ezt is mondja: „Anglia le kell hogy mossa azt a foltot, mit az örmény kegyetlenkedések ejtettek az országon.“ Szavait Uatson ezen versével fejezi be:

O craven England! Winter at Armenia's door
Gnarls, like a wolf; the sword and flame
Sleep not, thou only sleepest, and the red stream
Thou mightst have staunch'd, still runs.

(A zord tél, mint a farkas üvölt, ordít az örmény ajtó előtt; a véres kard még működik, még nem aludt el a tűz sem; csak te aludtál el félénk Anglia. Még foly a piros vér, mit te megállíthattál!)

Irodalom és művészet.

Erdély apostoli lelkületű róm. kath. püspöke. Gróf Majláth Gusztáv több lapot és folyóiratot ajánl megrendelésre. — Örömmel veszünk tudomást arról, hogy az ajánlott folyóiratok közt ott van az „Armenia“ is, melynek minden egyes füzete, kezdet óta, korrekt katolikus és hazafias szellemben van szerkesztve.

Régi kép Szamosújvár jövőjéről. Neumann örmény irodalomtörténetének magyar fordítója: Á v é d J a k a b gyulafehérvári kath. főgymn. igazgató-tanár, — az említett munka átdolgozásakor (1869-ben) még csak tanárjelölt, — fordítói előszavában érdekesen írja le a szamosparti örmény főváros jövőndő képét, a mint ez elmékedései közben, előtte, ifjúkori képzeletében föltárult. A többi közt írja: „...Ott látom Szamos-Újvár legszebb terén, — nem messze az örmény püspöki laktól, — emelkedni az örmény tudományos társulat csarnokát, hová a világ minden tájékaról, mint örmény irodalmi központba, számos tudományos férfi gyűl, nemzeti nyelvünk és irodalmunk fejlesztése érdekében; ott bírálják meg a komoly férfi tudományos bűvárkodása szülte örmény munkákat és a lánglelkű ifjúság kedélyderítő dalait. Meny nyire örül ilyenkor lelkem, ha látom, hogy bár helyileg széthányatva vagyunk is a föld kerektségén, — de szellemben egyek vagyunk, egy gondolat, egy czél lelkesít mindnyájunkat! A tudományok e csarnokától nem messze feltűnik előttem az örmény nemzeti lyceum; hol a tudományt kedvelő ifjúság nemcsak a tudományok iránti szomját olthatja el, — de valódi nemzeties neveltetésben is részesül; hol nemcsak új hazájának nyelvét, irodalmát és történelmét tanulmányozhatja, de fogalmat szerez nemzete irodalmi nyelvéről, nemzete történelméről és elődeinek irodalmi munkásságáról is, a kiknek példájától meghatva ő is iparkodni fog magának hasonló hirt, nevet szerezni és hasonló szolgálatot tenni nemzetének. Ilyenek és hasonlóak a képek, melyek ábrándozásaimban lelki szemeim előtt lebegnek!...“

Közgazdasági élet.

Örményországi papir. Mi sem tisztítja a lakás, különösen a hálószoba levegőjét olyan jól és gyorsan, mint az „Örményországi papir“ (Papier d' Armenie). Az, ki előtt maga és övéinek egészsége kedves, nem nélkülözheti e papirt. De használhatjuk útközben is, különösen vendéglőkben, mivel nem tudjuk, hogy az a személy, ki előttünk tartzkodott abban a szobában, egészséges volt-e? Marseilleben, az „Armenia“ czimű örmény hetilap szerkesztőségében is kapható. Egy füzet 8 lapot foglal magában, egy lapban van 3 darab; minden darabra e szavak: „Papier d' Armenie“ és a gyár czége (A. Ponsot) vannak nyomtatva. Egy köteg, melyben 12 füzet van, 3 franc és 60 szántim. Egy füzet postabére 15 szántim; tehát egy füzet ára a postabérrel együtt $(35 + 15) = 60$ szántim. Párisban gyártják, a gyár czime: A. Ponsot 8. Rue d' Enghien. Paris. (A marseilloi „Armenia“ francziául ezen szavakkal ajánlja: „Purifiez l'air en brulant du Papier d' Armenie. Le meilleur Désinfectant connu. L'emploi du Papier d' Armenie au point de vue de l'hygiène des habitations, est un véritable service public.“ Nekem is van a házamnál; Keresztes Miksa románai gyógyszerész (Románia) személyes látogatása alkalmával ajándékozott meg vele. A vele való bánás igen egyszerű. Tesz a gyár minden füzet mellé egy háromágú állékony pléh-tartót, ennek felső részébe illesztjük a darab papirt, mit használni akarunk. A felső végét meggyújtjuk, és a papir kellemes illatot terjesztve gyorsan elég.

Az életrevaló örmény nem ismer hosszú, fárasztó utat: Khoesharov Mihály fakeskedő, ki rég idő óta hozza a munkára való fát Transkaukasiából, Bucharából és Persiából, Májilov Miklós nevű társával, ki Sántun kerületből való, a mult év végén Csinába ment. Itt Csufu környékén megvettek 60 darab diófát 2000 rubelért (a rubel 1 frt 63 kr). A fákat gyökerestől ásták ki: 125 gyökeret vettek ki. Utiköltség, kiadás, feldarabolás, hazaszállítás a vételárral együtt került 6000 rubelbe (7780 frt). A haza hozott munkafát itthon 20000 rubelért (32600 frt) adták el. Tiszta nyereség 24820 frt. Ennyiért érdemes volt ezt a hosszú, fáradságos utat megtenni.

Mi ujság az örmény világban?

Álisán kitüntetése. A jenai egyetem Álisán Leont tudós velenczei mechtárista atyát, ki oly sok jelentékeny korszakos munkával gazdagította az örmény irodalmat, tiszteletbeli tudori czimmel (doctor honoris causa) tüntette ki.

Hogyan jubilál az örmény? Ábrahám Miklós és Zsófia elértek menyeközjük tizedik évfordulóját. Ezen reájuk nézve nevezetes nap emlékére nem adtak nagy lakomát, hanem a moszkvai szegény örmény tanulók felségelésére 50 rubelt küldöttek. — Ha a hazánkban is közönségessé vált jubileumi lakomákra szánt je-

lentekegy összegekeknek csak egy részét fordítanók a szegény tanulók felsegélésére, közvetve beh nagy szolgálatot tehetnénk a — tanúgynek !

Az „Oeuvre d'Orient“ czimű lap váni (Török-Örményország) levelezője ezeket írja: „A mézszárlás ideje alatt sok örmény vette fel az izlám-ot, hogy életét és családját megmetse a halálnál is kinosabb szenvedésektől. Ezek a félelemnek adtak helyet; de várva várják azt az időpontot, midőn országukban ismét a békeangyala: a csendesség fogja elfoglalni uralmát, hogy újra felvegyék a kereszténységet. Ezek a szerencsétlenek a vészfellegek idejében, hogy földve legyenek, megtagadták vallásukat és nemzetiségüket... és még ma sem mernek visszatérni a keresztény anyaszentegyház kebelére, mert ezen lépésük következménye halál lenne. A nagyköveteknek a portához intézett kérdintézkvényére (interpellacio) a kerületi kormányzó azt választotta, hogy: „Az országban teljes csendesség uralkodik, hogy kerületében az erőszakos valláscesere ismeretlen dolog és hogy azon örmények, kik a zavargások ideje alatt az islamot vették fel, szabadon visszatérhetnek a kereszténységhez ...“

A „Berliner Local-Anzeiger“ — Konstantinápolyból kapott tudósítás után — mondja, hogy az örmény patriarkha elment a portához azon bebörtönzött 75 örmény érdekében, kik már 3 hónap óta szenvednek a konstantinápolyi központi börtönben, de azért a vizsgálatot még nem indították meg ellenök. A patriarkha előadásából látszik, hogy a mondott szerencsétlenek ártatlan kereskedők, kik minden alapos ok nélkül fosztattak meg szabadságuktól...

Az „angol-örmény egyesület.“ Egy new-yorki lapnak ezeket írják Konstantinápolyból: A londoni angol-örmény egyesület titkára: Átkin Eduard Konstantinápolyba jött és itt nyolcz napot töltött. A szultán tudomást vett jöveteléről és látni akarta. Átkin nem kért kihallgatást; de a szultán parancsára Dádián Ártin pasa magához hívta ebédre. Elment. Távozása előtt való napon egy jelentékegy állású személyhez így szólt: „Most én is hiszem, hogy az, mit a lapok a török barbarismusról irtak, nemcsak nem nagyítás, de sőt csak része a szomorú valóságnak. Mig e barbár fajt Európából ki nem űzik, a művelt világ le nem csendesedhetik. Nagy rokonszenvennel viseltetem az örmények iránt.“ Ezt is mondotta Átkin: „Részben mi angolok vagyunk okai annak a szerencsétlenségnek, mely az örményeket érte. Angolország konstantinápolyi nagykövete a politika ellen vétett, midőn az örmények patriarkhájának igen nagy ígéreteket tett...“

Felelős szerkesztő és kiadó-tulajdonos: SZONGOTT KRISTÓF.

Szamosújvárt, Todorán Endre „Aurora“ könyvnyomdája.

*Dr. Molnár Antal
a magyar képviselőház jegyzője.*

Dr. Molnár Antal.

Nagy ideje már valóban, hogy mi is foglalkozunk vele, a ki közel tizenkét esztendő óta hónapról-hónapra, hűségesen foglalkozik velünk.

Molnár Antal, a magyar képviselőház jegyzője, kilenczedik azok sorában, kik azóta, hogy az erdélyi fejedelemség földjén örmény menekültek által megalkotott két magyar város: Szamosújvár és Erzsébetváros az országgyűlésre való követküldési joggal felruháztatott, — e két szabad kir. várost a magyar nemzet törvényhozó testületében képviselték.

Nyolczan jelentek meg előtte a lefolyt félszázad alkotmány-küzdelmeinek és parlamenti békés munkálkodásának egymást felváltó korszakaiban, a legnevezetesebb országgyűléseken, a szamosújvári kerület (túlnyomóan örmény) polgársága nevében. Dr. Molnár Antal e sorozásban a kilenczedik.

Erzsébetvárosnak is ugyannyi képviselője volt, ugyanazon félszázad lefolyása alatt.

A szamosújvári kerületet Novák Márton, Jakab Bogdán, Korbuly Bogdán, Simay Gergely, Gajzágó Salamon, Lászlóffy Antal, Lukács Béla, Gajzágó Ferencz, s végül Molnár Antal képviselték. — Mindannyian örmények és katolikusok.

A másik testvérváros, az erzsébetvárosi választókerület követei, illetve képviselői valának, ugyanazon országgyűléseken: Csiky Emanuel, Másvilági István, Karácsonyi János, Csiky István, Patrubány Gergely, Lukács Béla, Jókai Mór, Issekutz Győző és a jelenlegi képviselő: Dániel Márton. — Hazánk koszorús költője: Jókai Mór kivételével ugyancsak mindannyian örmények és katolikusok.

Egyik magyar történetíró lelkesedéssel említi azon őszinte és mély hazafias érzületet, melynek a két magyar-örmény város legelső követi — annak idején — a rendi alkotmány korában, a kolozsvári országgyűlésen egybegyült „karok és rendek” előtt történt első meg-

jelenésük alkalmával a magyar haza irányában kifejezést adtak.

Azóta a megválasztott képviselőink is habár különböző viszonyok között, különböző politikai pártálláshoz csatlakoztak, — de minden időben az alkotmányos nemzeti pártélet keretében elhelyezkedve, s azok törekvéseihez alkalmazkodva, 1848 előtt és után, az erdélyi és a magyarhoni (közös) hongyűléseken, a koronázás előtti és utáni korszakokban, azonosítani tudták az örömenséget a magyarsággal, — soha alkotmányellenes nemzetiségi irányzatok erőszakolásával nem voltak gyanusíthatók.

A magyar haza eszményképe iránti odaadó hűség és ragaszkodás jellemzi a mi jelenlegi képviselőnket, Molnár Antalt is. Sokan sokféleképpen bírálhatják egy politikai egyéniség nyilvános pályafutását, — lehetnek, sőt vannak is, mint egyébütt az országban, úgy nálunk is, a kik az ő politikai pártállásától eltérő elveket követnek; de alig akadhat a mi választó-kerületünkben egyetlen polgár, a ki akár az érintett szempontból, akár pedig azon további szempontból kifogást tehetne ellene, miszerint képviselői állásából kifolyólag az általa képviselt város, nem különben e város polgárainak jogos érdekeit önzetlenül és lelkesen ne gyámolítaná, — avagy az e részbeni feladatok terhe alól magát kényelmesen kivonni igyekeznék.

De mindez csupán negatív oldala az ő tagadhatatlanul rokonszenves és népszerű egyéniségének.

A mi ennek positiv jellemvonásait, az ő legnemesebb egyéni tulajdonait illeti, ki kell emelnünk a benne oly nagy mérvben kifejtett kötelességérzést, mely rendkívüli képzettséggel s a tevékeny munkásság iránti élénk hajlamaival párosulva kiválólag jellemzi őt és sok más képviselőtársainál méltán magasabb érdemfokozatba helyezi.

Úgy látszik, miszerint képviselőnk egyetért azon axiomával, hogy a valódi érdem nem az egyszerű kötelességteljesítésben áll, — ezt mintegy természetesnek, magától értetődő feladatnak tekinti, — hanem az

érdem — szerinte — ott kezdődik, a hol a kötelességteljesítés mértéke véget ér.

Ő nemcsak városunk egyszerű képviselője, — de sok tekintetben politikai ellenfelei előtt is dísze és kitűnősége. Nemcsak képviselőnk, de önérdék nélküli pártfogónk, barátunk, irótársunk és atyánkfia; szóval vér az örménység véréből, melyhez törhetlen szeretettel ragaszkodik.

Molnár Antal közéleti szereplése sokkal ismertebb az ország irányadó köreiben is, hogy sem annak tűzetes méltatásával, illetve beható ismertetésével kellene most foglalkoznunk. Nem is érezzük szükségét annak, hogy egész működését a jelen alkalomból bemutatás avagy bírálat tárgyává tegyük; — de tartozni véltünk a fentebb elmondottak elmondásával azon országos nevű férfinak, kinek díszmagyar öltözetű alakját a fűzet első lapjára helyeztük, s a kinek arczképe nyolcz előzőével együtt — nem volna szabad, hogy hiányozzék a szamosújvári parlament: a városi tanácsház ülésterméből sem!

Sz. K.

A fogoly álma.

— Méhe költeménye. —

Galamb! galamb szállj el
Gyorsan e levéllel,
Vidd azt Vánba, Hérbé
Kedvesim kezébe.

Bár engem is birnál
Elvinni magaddal,
Bár velem utaznál
Csattogó szárnyaddal!...

Menj! meglátod kertünk
Ezer szép virágát,
Meghallod szárnyasink
Zengedező dalát...

Mond, hogy leveletem
Oldják le te rólad!
Hogy lássák a nevet,
Kiről a hirt hoztad...

Fák alatt atyámat
Fogod feltalálni,
Megkérdi: fiamat
Mikor fogom látni?...

Mond: ha leng a zászló
Elöl a csatában,
Ott lesz az ő fia
A hősök sorában.

Beszéld el, hogy őket
Mily forron szeretem,
Bilincsemet értük
Szívesen viselem!

Mond: hogy kit a haza
Földje, vize táplált,
Kell, hogy oda haza
Érje meg a halált!...

Repülj kis galambom,
Szép Örményországba;
Tengeren szárazon
Drága jó hazámba!...

Simay Gergely.

Örményország történelme és irodalma.

— Tsobánján Árság felolvasása a párizsi földrajzi társaság üléstermében.*) —

I.

Az örmények ősrégi nemzete a hajdankornak. Árja származásúak, testvérei a perzsáknak és görögöknek, hosszú és viszontagságos történeti multjuk során gyakran összevegyültek a sémi és turáni fajokkal s nyelvük, mely az indo-európai családhoz tartozik, nagy tömegét vette fel magába az idegen elemeknek.

A föld, melyet hazájuknak neveztek, területére nézve az eseményekhez képest gyakran változott, nagyobb vagy szűkebb határokat nyert. Szerencsétlenségére utjába esett minden invasionak s termékenysége, gazdagsága és szépsége magára vonta Ázsia hódító fajainak a bírvágyát. S nem egyszer ment veszendőbe a függetlensége is: egymásután terjesztették ki rá fenhatóságukat az assyrok, médek, perzsák, seleucidák, parthok, arabok s más muselman népek! *Cluj / Central University Library Cluj*

Örményország történetének könyvében nagy a száma a vérrel borított lapoknak. Ám a sorscsapások szakadatlan sorozatának közepette az örmények mindenkoron nagy ellentállási s meg nem törhető önfentartási erőnek adták a bizonyosságát. Ha lesujtotta is olykor őket óriási hatalmaknak a nyomása, kétségbeesett hősiességgel küzdöttek s bátorsággal és ügyességgel gyakran visszaszerezték a függetlenségüket.

Örményország története egész sorozata a pusztulás után való újjraéledéseknek. A háiki dynastia megsemmisítetvén Nagy Sándor ereje által, a hódoltság korszaka után fölemelte fejét az arsacida-ház; s midőn az Arsacidák dicsőséges dynastiája, melynek uralkodása alatt az örmények, Nagy Tigranes idejében, Ázsia leghatalmasabb nemzetévé lettek, a perzsa nyomás alatt elbuktak, fölkelni látjuk a keresztény Örményország ellentállását, élén a

*) Arsag Tsobanian, L' Armenie, son Histoire, sa Litterature, son role en Orient. Avec une introduction par Anatole France, de l' Academie Française. Paris, 1897.

Mámigoniánokkal, a pogány Perzsiával szemben. Követi e korszakot a Bágrátida-királyság, hatalmas irodalmi, művészi és vallási mozgalommal; s végül rettentő catastrofhák után, a melyek majdnem végelgyengülésbe jutatták a nemzetet, megjelenik örmény Ciliciában a Rupen-fejedelemség az örmény-latin civilisatio kezdeteivel, utóbb a francia vérből származott Lusignan-királyokkal. S napjainkban is ez a nép öt évszázados elnyomatás után elég erkölcsi energiát tudott kifejteni arra, hogy felrázza nyugalmaiból Európát s rákényszerítse oly eszközök keresésére, a melyek csak némileg is tűrhető helyzetet teremthetnek Törökország keresztény népei számára.

Ez a faj minden időkben át volt hatva a függetlenség szellemétől s kész a felkelésre, hogy lerázza magáról az idegen jármot. S fogékony volt az örmény nemzet mindenkor a fejlődés és szabadság eszméi iránt s az elsők egyike volt Kelet ama népei között, a melyek modernisálták magukat. Hanyatlásának korszakaiban nem engedte magát más népek által beolvasztatni; ellenkezőleg, a midőn hatalmas volt, kényszer nélkül assimilálni tudta az Örményországban megtelepedett különböző fajokat, a médek, perzsák, parthok, georgiaiak, syrek, sőt az izraeliták nagy gyarmatait is. Az Arsacida-családbeli parthus királyok, kik a Kr. előtti második századtól kezdve kormányozták Örményországot, örményekké lettek. A Mamigoniak khinai eredetű családja nemzeti hősoket adott Örményországnak; s izraelita volt eredetére nézve a Bágrátida-dynastia is, a melyből származott királyok némelyike példányképe volt az államférfiúi bölcseségnek és a hazafiságnak.

Az örmény termelő népfaj s közvetítője volt a kereskedelmi forgalomnak Kelet és Nyugat között. Az ipari szellem jóval előbb ki volt fejlődve benne, mint az európai nemzetekben. Első találta fel a vizalatti utak építését (egy ily felette régi út még ma is látható az Eufrates alatt). Pompás templomok, kolostorok és paloták merész architecturájú rommaradványai tesznek bizonyosságot művészi tehetségeiről; s az irodalom terén is mindenkor a Nyugat felvilágosult eszméi vezérelték.

Felette kedvezőtlen politikai és földrajzi viszonyok meggátolták az örmény nemzetet értelmi erőinek teljes kifejtésében. És ha ebben a mesés termékenységgű országban, a melynek annyira gazdagok a bányái, az erdőségei, a vizei, oly változatos az égája, oly felséges a növényzete, a melyet a legenda a Paradicsom színhelyévé tett, — ha ebben a gazdag civilisatióra hivatott országban az örmények, kiváló szellemi képességeik daczára, nem alkothattak az emberiség nagy érdekeinek javára többet és nagyobbat, annak oka az ország szerencsétlen positioja, a keresztény és iparúzó nép elszigetelt volta a pogány és mohammedan világ közepette.

Mindeme mostoha körülmények daczára valamennyi nép közül, a melyek ezen terület fölött rövidebb vagy hosszabb ideig uralkodtak, az örmény hagyta vissza legtöbb nyomát a munkának, a termelésnek, a civilisationnak. Különösen a törököknek hatalomra kerülése óta valamennyi faj közül, a melyek itt élnek, csakis az örmény az, a mely dolgozik és termel. Egy török író, Khursid effendi maga őszintén beismeri a helyszínén írott egyik tanulmányában a következőket: „Itt, Ván-ban az örmények kezei közt van a földművelés és minden iparág; a törökök csak szatócsok s még ilyen is kevés van köztük. Az örmény munkás nép, a török ennek ellenkezője. A törökök urak gyanánt akarnak élni, nem dolgoznak semmit, a kávéházakban és korcsmákban töltik az életüket.“ A mit Khursid Ván-ban tapasztalt, Török-Örményország egész területén észlelhető. Az országban lakó másik fajnak pedig a kurdoknak, egyetlen foglalkozásuk a rablás és fosztogatás.

A hazai kedvezőtlen viszonyok okozhatták, hogy az örménység erőinek sokkal kiválóbb bizonyosságát adta az idegenben, mint önnön hazájában. Az örménység mintegy gerinczét alkotta a byzanci birodalomnak, a legkiválóbb hadvezéreket s bölcselőket szolgáltatta (a manicheismus nagy szellemű mozgalmát az örmények indították meg) s tiznél több byzanci császárt, a kik közül egyik-másik kiváló alakja a történelemnek. S örmény volt Proeresios, a IV-ik század legnagyobb szónoka, a

kinek szellemi nagysága előtt — a mint tanítványa, a görög Ennapius feljegyezte — még a görög Apostata Julián is meghajolt, s a kinek Róma szobrot emelt evvel a felirással: „Regina rerum Roma regi eloquentiae.“

Midőn a görög Byzancz török Stambullá lett, az örmények, megtartva keresztény hitüket, továbbra is éltető eleme maradtak a nagy fővárosnak; kezeikben volt a kereskedelem és ipar, ők adták az államnak a kormányzókat, a pénzembereket, a művészeket. Egyptom administratív reformjait az örmény Nubar pasának köszönheti. Perzsiában a közigazgatás és kereskedelem terén kiváló szerepet játszottak és játszanak ma is. Oroszországban az örmények kebeléből elsőrangú katonai tehetségek kerültek ki, a minők Der-Ghugászov, Lázáref, Bebutof, Árghutinszky, Mádátóff, oly nagy államférfiak mint Loris-Melikof, s oly művészek, mint Ádámján, kit az orosz kritika a birodalom első tragikusának proklamált.

Az örmény nemzet egyes egyéniségei nagy szerepet játszottak az idegenben, mint nemzet azonban saját hazájok földjén is fontos szerepet játszottak. A Kelet nagy népfajainak közepette, melyek óriási hódítások alakjában domborították ki egyéniségöket, de rohamos fölemelkedésük s rövid ideig tartó nagyságuk után teljesen elenyésztek vagy csakis bizonytalan nyomokat hagytak hátra; az örményeknek nagy és nehéz feladatuk volt fentartani önmagukat teljes szívóssággal, a rettenetes invasiók és nyomasztó szolgáltság daczára. A hegyszakadékok, barlangok s a tavak szigetei adtak nekik menhelyet rossz napokban; az önállóság és ellentállás hagyományai megőrizték őket az elzülléstől. Hozzászokva a balsorhoz, megfiatalodva a szenvedések közt, növekvő életerővel állották meg a helyöket. A legvérengzőbb betörések, a legsúlyosabb elnyomatás után újra felemelkedik ez a nép s ismét hozzálát a nemzeti munkához, létének biztosításához. S százados küzdelmeinek és erőfeszítéseinek közepette mindenkor a Nyugat felé irányozta szellemét; szünet nélkül ellene szegülve a keleti fajok és ázsiai eszmék előnyomulásának, nagy szolgálatokat tett Európának. Gát volt, melyen hosszú évszázadokig megtörött a

keleti áramlatoknak a dühe és rohama. A pogány korszak vége táján Örményország a rómaiakért harczolt a perzsák ellen; a kereszténység diadalától kezdve szövetségese volt Byzancznak az arabokkal, támasza a keresztes hadaknak az Islammal szemben. S ámbár a balsorsában Európa soha sem támogatta, ámbár a kereszténység és polgárosodás érdekeinek szolgálatával magára vonta az ázsiai népek dühét és gyűlöletét, mégis teljes önfeláldozással ragaszkodott ahhoz a nehéz és hálátlan szerephez, hogy előörse legyen Ázsiában az európai civilisationak.

— A második közlemény a jövő füzetünkben —

m. a.

Az örmény püspökség. *)

Nem sok hijján kétszáz éve,
Hogy kialudt a fénykéve,
Mely vezérlett egy kis népet,
S apostoli lánggal égött.

Leáldozott fénylő napja,
S maig sincsen még főpapja,
Húszezernyi örménységnek,
Kik magyarán ezért égne.

Imhol az a felekezet,
A melyről megfeledkezett
A sors itt e szabad földön
Már annyi sok emberöltőn.

S csoda? ha a nép ajakán
Búsan hangzik a saragán...
Pásztorai minden nyájnak,
Csak egyedül nincsen „Hájk”-nak.

És Te, dicső magyar nemzet!
Küszöbén új évezrednek,
— Hisz te öre vagy jog- s törvénynek —
Adj püspököt az örménynek!

Merza Gyula.

*) Verzár püspök halála évfordulója (márcz. 10.) emlékére.

Lukácsi levelezései.

IX.

Lukácsi levele — Simay Gergelynéhez (Kiadatlan.)

Tekintetes asszony! Lelkipásztori gondviselésemre bizott nagyon szeretett hveim közt a vallásos érzületet és erkölcsösséget növelni, szegénysorsú fiú és leány árvagyermekeket felsegélni szándékozván, élő rózsafűzér vagy szent-olvasó-társulatot alapítottam, melynek különböző osztályaiba eddigelé többen iratták be magukat és járultak kegyes adományokkal a társulat által célba vett árvaintézet alaptőkéjének növeléséhez és nincs kétség benne, mikép számosabban fognak a társulatba lépni, ha annak alapszabályai, melyek most Kolozsvárt nyomtatnak, — ki fognak osztatni és az által e város lelkes fiai és leányai a társulat szent céljával bővebben meg fognak ismerkedni.

A kegyes társulatok nő tagjai külön nő-egyletet szoktak képezni, melynek külön elnöke és választmánya vagyon.

A nő-egyletek sok jót tesznek napjainkban és nagyon érdekesítik magokat a szenvedő emberiség körül, betegek ápolása, házi szegények segélyezése, szegény gyámoltalan árvák növelése által. A nő-egyletek a kegyes társulatok céljait tetemesen elősegítik: az aláírási ívek terjesztése, a társulat szent céljainak ismertetése, hangversenyek, sorsjátékok és tánczvigalmak rendezése s más módok és eszközök által, melyek kigondolásában oly igen találékony a munkás keresztény felebaráti szeretet.

A városunkban alakult nő-egylet ideiglenes elnökének a tekintetes polgármesterné asszonyt néztem ki: szép lelki tulajdonai arra nagy mértékben képessé teszik, és azon reményre jogosítanak, mikép vezetése alatt egy-letünk gyarapodni és nagyobb virágzásnak fog örvedeni. Miért is az elnökség elvállalására egész tisztelettel és bizodalommal felkérem, legkisebbet sem kételkedvén, mikép a tekintetes asszony kérésemet teljesíteni és közreműködését tőlem egy ily üdvös célra megtagadni nem fogja.

Magamat és társulatomat szíves pártfogásába ajánlom és teljes tisztelettel vagyok a tekintetes asszonynak. Szamos-újvárt 1862. évi január hó 20. alázatos szolgája Lukácsi Kristóf plebános.

Közli: **Sz. K.**

Az imakönyv.

Sokan elköltöztek innét az utóbbi években egy szebb hazába, Azóta, hogy feledhetlen édes anyám itt hagyott örökre — mely miatt begyógyíthatlan seb sajog a szivemen — eltávoztak legkedvesebb ismerőseim, kiknek társaságában annyi kellemes órát töltöttem, eltűntek a régi jó szomszédok is, kikhez boldog gyermekkorom emlékei fűződtek. És még sok olyan esemény adta elő magát az utóbbi években, mely mély lelkirázkodást okozott nekem. Sokat bántódtam, tűnődtem, tépelődtem, reménytelenül tekintve a jövő elé. De volt közelemben egy hű állat, egy okos kis kutya, ennek ragaszkodása jólesőleg hatott beteg kedélyemre.

Midőn szép barna fejét térdemre nyugasztva, szelid, nagy szemével felnézett reám, úgy éreztem, hogy mégsem vagyok egészen elhagyatva... És egy balvégzet folytán ettől a hűséges állattól is meg kellett válnom...

Vannak emberek, akiket nagy veszteségek érnek, nehéz csapások sújtanak, de ezek csak rövid ideig tartó szenvedést okoznak nekik s azután tudnak ismét örülni az életnek.

Én nem tartozom ezek közé. Én mélyen és hosszasan bántódom, mert bennem nagy a fogékonyság a szenvedések átérzése iránt.

Karácsony előestéjén, midőn az örökjóságú Isten szent kegyelme szállt a hívők szíveibe, hogy azokat az öröm, hála, béke és szeretet érzetei töltsék el; midőn a gyermekek oly mennyei boldogsággal szíveikben fogadták a Jézuska ajándékait, melyeket a színes viasz-gyertyák fényétől tündöklő karácsonyfa tár eléjük s még a felnőttek szíveiben is az örömrésztét kelték, azon kedves

meglepetések, melyekben egymást részesítették; midőn a kunyhók lakói is összegyűjtögetett filléreiket arra fordították, hogy a szokottnál jobb táplálékot élvezhessenek a következő nagy napon: a Megváltó születésének ünnepén; midőn mindenki örömtelt szívvel várta a szent nap felvirradását, az én lelkem akkor is búbánattal, életunt-sággal volt telve.

Komor gondolatokba merülve ültem az asztal mellett.

Az a tudat, hogy akik szerettek, akiknek szemük-fénye voltam egykor, ott porladnak a csendes temetőben s hogy nincs közelemben egy hű szív, mely velem együtt érezne, nincs aki résztvevő, vigasztaló szavaival enyhítené bánatomat, kimondhatatlan gyötrelmet okozott nekem.

Egy alak jelent meg előttem a multból. Sötét, dús hajzatú, teltpiros arcú barna leányka; szemei reménytelenül ragyogtak, ajkai mosolyogtak. Csupa élet, csupa elevenség vette körül egész lényét. Haragosan tekintettem reá. Irigyeltem, nem annyira üdeségét, mint inkább életkedvét, vidámságát.

S pedig ez a vízió, mely a multból megjelent képzeletem előtt, senki más nem volt, mint — saját magam.

Hej az idő mennyire elváltoztatta a külsőmet!

De ha a test öregszik is, a lélek azért üde ifjú maradhat.

Nekem a lelkem is elváltozott, megöregítette a sok gyötrelmem.

Ha azon estén valaki azt mondotta volna nekem:

„Jer menjünk egy boldog családi körbe, hol az ártatlan gyermekkel együtt örülnek a nagyok; jer osztozkodjunk mi is az ő örömeiben.“

Igy feleltem volna:

„Hagyj engem békében! Kedélyemet a vidám társaság még betegbé tenné.“

De ha valaki így szólt volna hozzám:

„Látogassunk meg egy örültet.“ Ennek a hívásnak egész készséggel engedtem volna, mert egy tébolyodott láttára enyhült volna beteg kedélyem.

Azt a borzalmas sötétséget, mely lelkemet elborította, a reménynek egyetlen halvány sugara sem derítette fel. Ugy tetszett nekem, hogy a jó Isten is elfordult tőlem.

Midőn az éjjeli misére harangoztak, azon gondolkodtam, hogy el kellene mennem a templomba, hálát adni az Isten szent Fiának, hogy üdvösségünkért leszállt a földre és kérni Őt, hogy tanítson meg tűrni, szenvedni s békével viselni az élet keresztjét, de oly törődöttnek éreztem magamat, hogy letettem e szándékomról.

„Talán itthon is meghallgat a jó Isten“ gondoltam s elővéve régi imakönyvemet térdreborulva imádkoztam.

Midőn elvégeztem azon imákat, melyeket mise alkalmával szoktam mondani összetett kezekkel így fohászkodtam:

„Édes jó Jézusom! Adj lelkembe megnyugvást, életkedvet, adj szívembe a gyötrő érzet helyett, egy parányi örömrészt. Oh add meg ezt nekem karácsonyi ajándékkul jószágos Istenem!“

Az imádság némi enyhet nyújtott nekem.

Nyugalomra tértem.

A karácsonyi szent nap felderültével számomra is hozott a posta egy kis csomagot, mely egy gyönyörű imakönyvet tartalmazott „Kármelhegyi Rózsabimbók“ címmel.

Szemeimből forró könnyek peregtek végig arczomon, amint a kedves karácsonyi ajándékot, melyhez a küldőnek névjegye volt mellékelve, hosszan, elmerengve szemléltem.

Oh mennyire fájt nekem, hogy még ez a meglepetés sem volt képes egy parányi részecskéjét az örömrészt szívembe varázsolni! Oh! azelőtt, mikor még nem voltam kedélybeteg, mily boldoggá tett volna ez a drága emlék Tőle, kit oly nagyra becsülök, kit szeretek úgy, miként a legjobb barátot, ki nemes szíve, fenkölt lelkülete s nagy tudása által, annyira kimagaslik a mindennapi emberek közül...

Hogy minő érzés volt az, mely szemeimből könnyeket fakasztott, azt nem tudnám szavakkal kifejezni.

Letettem az imakönyvet, hogy könnyeim ne hulljanak reá, nehogy örökös pecsétet hagyjanak rajta.

Midőn jól kisírtam magamat, letörültem könnyeimet s újra kezembe vettem a kedves emléket. Sokáig forgattam lapjait, keresve oly szavakat, melyekben megnyugvást s némi vígaszt leljen beteg lelkem.

Azóta gyakran előveszem a becses imakönyvet s azon gondolattal nyitom fel, hogy a Jézus talán azért küldette ezt nekem karácsonyi ajándékkul, hogy a benne foglalt imákból meritsek erős hitet s bizalmat az Ő véghetetlen jósága iránt, mely által lelkem sötét éjjelében felderengjen a reménynnek vigaszthozó sugara s hogy a lélekemelő imádságok tanítsanak meg igazán imádni és szeretni az örökjóságú Istent és akkor meggyógyul beteg lelkem s nem fogom magamat többé oly elhagyotttnak érezni.

Hogy ezt elérjem, sokszor fogok buzgón imádkozni a gyönyörű imakönyvből.

Kritsa Klára.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

A magyarhoni örmény családok

GENEALOGIAJA.

tekintettel ezeknek egymás között levő rokonságára, s a vezeté- és keresztnemek etymologiai értelmére.

Eredeti, kiadatlan kútforrások felhasználásával írta **Szongott Kristóf.**

(Hetedik folytatás.)

Kosztin. Constantinus (Kosztántin) magyarul Koszta, románul Costanu. — Krikor Kosztinján gám Kátêrvján. Csikszépvízi anyakönyv 29 l. 1789 év. A Káterév (Káttero) család vezetékeve Kosztin. A Kosztin családnév most nincs használatban. L. Káterev.

Kovács. A „Kákicz“ család e hazában kapott Kovács nevet. — Hiripszime Kovács alias Kákitz. Szam. vár. lev. 1812. — Kovács alias Toth Mihály. Szam. vár. lev. 1732. A Bosnách, Kovács (Kákicz), Polyák, Tóth egy család. L. Ágopsá, Bosnách, Czuguczá, Deák, Kákicz, Polyák, Tóth.

Kovásznai, előrményesedett család. Hácshig vagyis Kristóf Józsi, tulajdonképen Kovásznai József. Szam. vár. lev. 1830—407 sz.

Kovrig, román szó (covrigu), jelentése: perez; perezkes: covrigariu, cocatoriu de covrigi, vendictor de covrigi (Barcianu 441 l). Eddig különbség nélkül használták a Govrik és Kovrig nevet. — Keresztes Gergely pap 1813-ban Kovrig-ot és ugyanaz 1814-ben Govrik-ot ír. Tódor Kovrig-ján. Szam. H. II. köt. 382 l. 92 t. — Ámbrus obusive Kovrig Tódor. Szam. vár. lev. 1811—1347 sz. — Martinus Ámbrus alias Kovrik. Szam. vár. lev. 1799—240 sz. — Martinus Kovrik alias Ámbrus. Szam. vár. lev. 1803. — A Kovrig család vezetékeve Ámbrus (Ámbrosia: a halhatatlanság étele, az istenek étele; görögül Athanaz, örményül Hárágá [Haragai], románul Kovrig, törökül Jolmelikh). Az Ámbrus, Hárágá, Jolmelikh, Kovrig egy család. Martinus Kovrig alias Nagy. Szam. Nagy. Szam. vár. lev. 1801—161 sz. Márdirosz Kovrig Zsêmborcshi: Zsombori Kovrig Márton. Szam. H. II. köt. 486 l. 3 t. A család ezen ága Zsombor-on lakott; a Deésen lakó ág a magyar Fegyvernek pusztáról, mit haszonbérben tartottak, a fegyverneki melléknevet használja. L. Ámbrus, Ámberbó, Govrik, Ládif, Zsombori.

Kozák. Oroszország déli és keleti tájékain honos néptörzsekből való, mely törzsek, mivel a határokat védik, némely előjogokkal birnak. Az orosz nyelvben kozák vagy kazák jelent láncsás katonát és napszámost, a lengyel nyelvben kecskepásztort is, a török nyelvben pedig különösen a tatárban kazák annyi mint kalandozó, könnyű fegyveres. (Magyar ny. szót. III. köt. 1038.) Kihalt család. L. Dsigár, Katona, Osztían, Szefer, Zilifdár.

Kozocsa. Kuzáh arab szó: ördög, sátán, gonosz ember, sáh perzsa szó: úr, (a kuzásáh-ból lett Kozocsa), Kozocsa, a cshár örmény családnév perzsa fordítása. Kuzátsai. Szam. Ker. III. köt. 31 l. 56 t. — Anná Kozácsái-nê lbásfáloven: Kozocsa Anna Erzsébetvárosról. Szam. Ház. II. köt. 31 l. 7 t. — Kozocsa Kirkor. Szam. H. II. köt. 89 l. 20 t. L. Cshár, Kazacsai, Kozocsai.

Kozocsai. L. Kazacsai, Kozocsa.

Kövér. Az Ákoncz család egyik ága Kövér-re magyarosította nevét. Simeon Kövér. Szam. Ker. II. köt. 550 l. 1781. aug. 16. — Thorosz Kiuvirján (*Киувириъ*). Szam. Ker. II. köt. 557 l. 17 t. — Kövér Kajtán Mező-Kovácsházáról 1784. május 24-én az armalis tárgyában egy szép örmény levelet irt Szamosújvár város főbirájának: Dániel Miklósnak; a levél aláírása ez: Kajtán Krikori Kövérján: Kövér Gergely fia Kajtán. L. Ákoncz.

Krájováczi: Krájovai. Krájova helység Romániában. — Krájováczi Chárib Êszthephán: Krájovai Chárib István. Erzs. Ker. I. köt. 60 l. Kihalt család. L. Chárib.

Krákátics, román szó, karikalábú. Chácshig Krákátics. Szam. H. II. köt. 441 l. 40 t. — Martini Krákátics filiola Catharina. Szam. H. II. köt. 15 l. 1821. aug. 31. Kihalt család.

Kráter. Ennek a családnak örmény neve krákir (*Кракир*): íródeák, deák volt, miből a nép kráter-t csinált. Krater német szó (a románban is crătar): tölcser, katlan, gége, nyeldekő. — Antonius Krater praedii Kunágota arcndatoris nobilis Joannis Török servitor, est armenus e civitate Transilvaniae Elisabethopolitana oriundus. Szam. vár. lev. 1805. 1094 sz. L. Deák, Kok.

Krêcsmárdsi. Kercsmár, krcsmár szláv szó, jelentése: korcsmáros, kocsmáros; — az r és cs közé könnyebb kiejtés végett az örmény ê-t igtatott. Bogdán Krêcsmárdsi. Szam. H. II. köt. 152 l. 14 t. Kihalt család.

Krêcsunián, a román crăciun (karácson, Weihnachten) és az örmény családnév képző ján-ból (*հան*: fi). — Ágopsá Krecsunián: Karátsonyi Jakab. Szam. H. II. köt. 99 l. 59 t. — Chácshig mjédz Krecsunián: Idősebb Karátsonyi Kristóf. Szam. Ker. II. köt. 758 l. 23 t. — Nikula Krecsun: Karátsonyi Miklós. Szam. H. II. köt. 6 l. 129 t. L. Hêbás, Karátsonyi, Szurugdsi.

Krêsztá. Krêszdá-jéncz Luszigê. Erzs. Ker. I. köt. 149 l. Kihalt család. L. Biluska, Krisztis.

Krêsztis = Krisztis. Nigol Krêsztis. Szam. Ker. II. köt. 757 l. 8 t. L. Krêsztá, Krisztis.

Kresztya = Keresztes. Kresztya János ebesfalvi kereskedő. Szam. vár. lev. 1791—134 sz. L. Keresztes.

Kritsa. A Cicillus-t a mult században a magyar Kirillá-nak mondotta. Deák Kirilla és mellette örményül Gurjégh (Cirillus) Diráczhu-i. Szam. vár. lev. 1736 évi összeírás. Tehát Kirilla = Cirillus. A Kirilla + sáh-ból csinálta a nép ezt a családnevet: Kritsa. (Kritsa = Ciril-úr). — Ászvádur Kirilcsá-i. Szam. vár. lev. 1734. — Ászvádur Kirilcsá-inê. Erzs. Ker. I. köt. 69 l. 1740. L. Ászkricsencz, Bázár, Biáthá, Cziriák (Cziril), Dominik, Gurjégh.

Krikor = Gergely, Vigil. Álekszá Der-Krikorián. Szam. Ház. I. köt. 29 l. 288 t. — E családnév előfordul Keleten is: Vártán Krikorián „Árévékh“ 1886. szept. 22. 805 sz. Krikor mágánuámp Pászákász: Gergely, kinek vezetékneve Pászákász. Szam. Ker. I. köt. 3 l. 1714 oct. 14. A Pászákász-ok Krikor-ok. — Ághácshá Krikor mágánuámp szêngov szábonê: Gergely úr, vezetékneve ládával szappan. Szam. Ker. I. köt. 103 l. 1354 t. Krikor vor mágánuámp gocshi Ládá cu szoponul: Gergely, ki vezetéknevvel „Ládával szappan“-nak neveztetik. Szam. Ker. I. köt. 60 l. 625 t. Ezen láda szóból lett a Láдай családnév. A Láдай-ak Krikor-ok. L. Hászt, Kirkor, Láдай, Pászákász, Vastag, Verzár.

Kristóf, hellen eredetű, annyi mint Krisztusthordozó, azaz tisztelő, szerető. Keresztisztelő (Keresztély, Krisztina, Krisztián). Chácshig Kristof-i. Szam. H. II. köt. 321. 631 t. — Chácshádur Kristof-ján. Szam. Ker. II. köt. 521 l. 153 t. L. Császápdsi, Horopszime, Keresztes, Mészáros.

Kristóffi. Joachimus Christoffi. Szam. Ház. II. köt. 116 l. máj. 20. — Joannes Kristoffi alias Tukmáds. Szam. vár. lev. 1825—890. Martinus Kristóf és mellette örményül Márdirosz Chácshigi Mitkoján: Mitko Kristóf fia Márton. Szam. vár. lev. 1736 évi összeírás. A Kristóf család vezetékneve Mitko. Kristóf Lázár és mellette örményül Gházár Chácshádêri Cháribi: Chárib Chácshádur (Kristóf) Lázár. Szam. vár. lev. 1736 évi összeírás. A Kristóf család is Chárib vagyis ez a család is Lengyelországból jött be e hazába. L. Jeremiás, Chácshum, Pát, Tukmáds.

Kristofovics Gergely. Szam. vár. lev. 1824 év 523 sz. L. Kristóffi.

Kriszduczá, román szó: kis Keresztes, kis Kristóf. Chácshig Kriszduczái. Szam. Ker. III. köt. 299 l. 79 t. E családnév most nincs használatban.

Krisztis, román szó: Keresztes (Kristóf). Ovánesz Krisztis. Szam. H. II. köt. 113 l. 39 t. — Hêripszime ághácshá Mánugin Krisztis-ján tuszdêr: Krisztis Mánugur leánya Ripszima. Szam. H. II. köt. 355 l. 141 t. A Krêsztá, Krêsztis, Kriszduczá, Krisztis, mely családnévek most nincsenek használatban, mind a görög *Χριστιανός* különböző, de egyjelentésű alakjai. L. Keresztes.

Krisztoszdur, annyi mint Krisztusadta, a Cristo datus, a görög *Χριστός* és az örmény dur-ból (*մար*). — Kriszdosz dur Szêhág: Kristóf Izsák. Szam. Ker. II. köt. 331 l. 44 t. — Krisztosz dur mágánuámp Muhib: Krisztosz dur vezetékneve Muhib. Szam. Ker. I. köt. 13 l. A Muhib-ok Krisztosz dur-ok. — Donovanák Krisztosz dur, mágánuámp gocshi Susán: Donovanák Krisztosz dur vezetéknevvel Susánnak neveztetik. Szam. Ker. I. köt. 33 l. A Susán-ok Donovanák-ok. E családnév előfordul Keleten is: Hovágim Kriszdoszdurián. „Árvélek” 1886 szept. 22. 805 sz. E családnév most nincs használatban.

Kroitor, Erzsébetvároson Krojtor; Gyergyó-Szent-Miklóson a Kroitor most Ávedik, Kristóffi. Croitor román szó, jelentése: szabó; az, ki ruhát, csizmát tud szabni, varrni. Az örmény „goscár” román neve. L. Goskár.

Kuku, a kakuk madár hangja. Adeodatus Kuku. Szam. vár. lev. 1831. Gűnynév.

Kula, a Nikulá (Miklós) rövidebb alakja. — Kulá Mánuság. Szam. Ker. I. köt. 20 l. L. Nikulá.

Kulmig. Kul (*գու* ... buth *սուք*) örmény szó: tompa, nem éles (a kés). Márdirosz Kulmig-i (ig, mig örmény kicsinyítő szócska). A szamosújvári keresk. társaság iratai közt. Kihalt család. L. Butá.

Kurdistan (Örményország egyik része). A Káluszt család mellékneve. L. Káluszt.

Kurtakezű. Kurtakezű László alias Polyák. Szam. vár. lev. régi összeírás. L. Gárdsthév, Khêszdurián.

Kuság, (*գուշակ*) örmény szó: jövendő, látnok, propheta. Várteresz Kusági. Szam. Ker. II. köt. 423 l. 116 t. Kihalt család.

Kutczhi = Kuti-ből való. Kuti helység déli Gáliciában, Bukovina határán. — Nigol Kuthczhi. Szam. Ker. I. köt. 182 l. 2019 t. Kihalt család.

Kutká = Kuthk? kotháczhik, goth (?) Máriám Kutkái. Szam. Ker. IV. köt. 179 t. — Horopszime Kutká-i Minász-ián. Szam. Ker. IV. köt. 44 l. A Kutká család vezetékeve Minász. L. Minász.

L.

Lába, a magyar láb szó, a harmadik személy ragával (a). Bocsánczi Vártán gúnyneve. L. Bocsánczi.

Ládai = Ládá. L. Ládá.

Ládá, a magyar láda örményes alakja. — Ládá Ászvádur. Szam. H. II. köt. 84 l. 115 t. — Krikor Ládá-i Sztepháni: Ládá Istvánnak fia Gergely. Szam. Ház. II. köt. 27 l. 29 t. Ebből a „Ládá-i“-ból (az örmény i rag = nak, nek) lett a magyar Ládai. L. Ládai.

Ládákuszopon = ládá+cu+szopon (ládá+val+szapan). Krikor Ládákuszopon. Szam. Ker. I. köt. 112 l. 1415 t. A Ládá és Ládákuszopon nevek most nincsenek használatban. A Ládai, Ládá és Ládákuszopon család vezetékeve Krikor. L. Krikor, Ládai, Ládá.

Ládif. Az arab láthif szónak jelentése: édes, kellemes, ambrosia (cibus deorum). Az Ambrus (Kovrig) család arab neve. A Ládif családnév most nincs használatban. L. Ambrus, Govrik, Kovrig.

Láphics. A hazai örmények nyelvében láphics nehéz betegséget jelent. — Ohánnesz Lápics. Szam. H. I. köt. 21 l. 205 t. A Beteg család örmény neve. A Láphics családnév most nincs használatban. Erzsébetvároson előfordult ez az alak is: Ohánnesz Láptis. L. Ángár, Betá, Beteg, Betgi, Esztechno, Nevelics, Stefánovics, Têzsár.

László: dicsőséges, a szláv vlada (hat-het) és slas-ből (fény); latinul: Ladislaus, Vladislaus; ebből Ulaszló. A László-k Vászil-ok voltak; Vászil nem a románból kölcsönzött név. Vászil nevű fejedelmünk is volt. Chácshig László: László Kristóf. Szam. H. II. köt. 11 l. 1821. febr. 1. — László másként Hácsun László (így kell érteni: László Kristóf [Hácsun, a Chácshum elferdített

alakja] fia László). Szam. vár. lev. 1833. — László Dávid és mellette örményül Távit Vászil-i. Szam. vár. lev. 1738. évi összeírás. — Násztur András alias László. Szam. vár. lev. összeírás. — Christophorus László és mellette örményül Chácshig Nászturi. Szam. vár. lev. 1736. évi összeírás. A Násztur család vezetékneve László. — László András és mellette örményül Násztur Donigi (apja is Donig volt, tehát: N. D. fia Donig. A fordító, ki nem volt örmény, nem tudta, hogy a Donig, a Dominik rövidebb alakja; azért így kellett volna az idézett nevet fordítani: Domonkos és nem András). Szam. vár. lev. 1736. évi összeírás. — Catharina Kapatán alias László. Szam. Ház. III. köt. 69 l. A László, Kapatán, Lászlófi, Násztur egy család. L. Kapatán, Lászlófi, Násztur.

Lászlófi, (a család nevében két f-et [Lászlóffy] használ) a Vászilján örmény név magyar fordítása. Antonius Lászlóffi. Szam. Ker. III. köt. 40 l. 149 t. — Isaacus Lászlóffi és mellette örményül Szèhág Nigoli Nászturi (Lászlóffi [= László + Násztur] Miklós fia Izsák. Szam. vár. lev. 1736. évi összeírás. — B. Á. Ánton Lászlófiján (a ján fölösleg, mert a magyar fi kifejezi a ján-t) *սոյսբարսն տրժանատր Պրքոյն*: tekintetes Lászlófi Antal úr Szamosújvár érdemes főbirája. Szam. H. II. köt. 452 l. 94 t. 1809 év. — László Alekszái Kápátánján: Kapatán Elek fia László; ennek fivére a velenczei mechithárista pap így irta nevét: P(ater) Basilius Lászlóffi *նպերս յայն կրօնար խնոնիւն*: P. Lászlóffi Balázs lelki atya, Szt-Antal szerzetesc.) Szam. vár. lev. 1798—192 sz. L. Czánki. Kapatán, László, Násztur, Vászil.

Láth (*լաթ*) örmény szó, jelentése: ruha, öltöny. Catharina Lucae Lát. Szam. Ház. II. köt. 278 l. 1824 év. — Bedrosz Láth-ián. Szam. H. II. köt. 227 l. 47 t. — Joannes Petri alias Láthe-Goskár. Szam. vár. lev. összeírás (quarta classis opificum). A Láth, Láthegoskár, Kêrpit család vezetékneve Petri (Bedrosz = Péter). L. Bájaczhi, Bedrosz, Kêrpit, Láth, Láthegoskár, Petri.

Láthegoskár (*լաթեղոզգար*) örmény szó, jelentése: (lábbeli készítő, varga) csizmadia; törökül csizmedsi, dsizmedsi. Bedrosz Láthegoskár. Szam. H. II. köt. 181 l. 113 t.

A. Láth élő család, de a Láthegoskár név most nincs használatban. L. Csizmadia, Csizmás, Csobotár, Goskár, Kêrpit, Láth, Suszter, Toderás.

Láthi; a láth családnév az örmény sajátítóeset i ragával van ragozva. — Láthi Lukács (Láth-nak fia Lukács). Szam. vár. lev. 1780. L. Láth.

Lázár: Istentől segített, a héber El(Isten) és házár-ból (segíteni). Az örményben: (E)l(i)ázár. Vártán Lázárján. Szam. H. II. köt. 20 l. 1822 jún. 1. — Gházár Gházárján Voithin vêtin: Lázár Lázár, a Voith fia. Szam. Ker. I. köt. 119 l. 1475 t. L. Bor, Jursa, Szentpéteri, Voith.

Lebed. A török ebedi, ebedel szónak jelentése: maradandó, örökkévaló, halhatatlan; az ebed-ből lett Lebed. Lebed az örmény Hárágá török neve. — Sztephán Lebedê. Szam. Ker. I. köt. 94 l. 1013 t. — Cháthunê Lebedin ginê: Lebed felesége Cháthun. Szam. H. II. köt. 72 l. 19 t. E családnév most nincs használatban, L. Hárágá.

Léhácchi, Léhczhi, örmény szó; jelentése: lengyelországi, lengyel. Léhászdán vagy Leh = Lengyelország. Lehácchi háj (*lehagh hay*): Lengyel örmény. Szam. Ker. I. köt. 128 l. 1551 t. Jolbeh Lécchi (*lehagh*) Erzs. anyakönyv. L. Chárib, Ilách, Lengyel.

Lêkêtus = Lakatos. Lêkêtus Ándriás. Szam. Ker. I. köt. 126 l. 1536 t. Kihalt család.

Lelovics? (= Leh-o-vics = Lengyelfi?).

Lengyel, az Ilach és Lehácchi magyar fordítása. Erzsébetvároson a Chárib-ok Lengyel-ek. Szamosújvárt is a Lengyel család egyik ága Cháriö-nak neveztetik. Lengyel Budzát Mihály. Szam. vár. lev. 1796 év 327 sz. Lengyel vagy Gábrus Mennász. A szam. keresk. társaság 1838. évi iratai közt. Lengyel Jásik auriga Gorove Christophori. Szam. H. II. köt. 86 l. 158 t. — Lengyel Szöcs Lázár. Szam. vár. lev. 1766. — Lengyel András másképp Szöcs Donig (ezt így kell érteni: Lengyel Donig-nak, a szöcsnek fia András). Lengyel Szöcs Donig Kristóf (Lengyel Donignak, a szöcsnek fia Kristóf). Szam. vár. lev.; összeírás. — Lengyel András, Szöcs Kristóf fia (helyesen: Lengyel-Szöcs Kristóf fia András). Szam. vár. lev. 1800. — Lengyel Gergely és mellette örményül

Kirkor gur Zádigi (Vak-Zakariás Gergely). Szam. vár. lev. 1736 évi összeírás. — Hánkoin vêtin Ohánneszê Ilácháczergerinê: Lengyelországi Hánko fia János. — Ilácháczergeren Kájtán Máchlár: Machlár Kajtán Lengyelországból (Mindkét idézet a szamosújvári keresk. társ. irataiból.) A Gábrus, Gur, Hánko (Hankovics), Machlár, Zádig (Zachariás) család Lengyelországból jött be. Lengyel Gergely alias Hornoj. Szam. vár. lev. összeírás. L. Chárib, Gábrus, Gámenczi, Gogomán, Ilách.

Leon (λέων) görög szó, jelentése: oroszlán; örményül áriudz, törökül ászlán, arabul árszlán. Az örmény történelem több Leó nevű királyról tesz említést. E család feje igen vitéz, bátor volt a harcokban, azért kapott „oroszlánszívű“ nevet. *Λεοντόθυρος*, che ha il cuor di leone, corragioso, áriudzi szird uneczhozh *unhidi shrum nêlgon*). — Frénkucz Leoni. Szam. H. II. köt. 169 l. 26 t. E családnév előfordul Keleten is: Levonián „Árévékh“ 1886 júl. 3. 739 sz. L. Ászlán.

Lêpeshiuszchi: Lipcse-i, Lipcséből való. E név most nincs használatban.

Licidur, örmény összetett szó, jelentése: „tölts és adj.“ Deodatus Licidur. Szam. vár. lev. 1792—253 sz. — Kirkor Leoni Liciduri (*licidur*). Szam. vár. lev. 1792. Leon Gergely ezt a három örmény szót: „licz u dur“ hibásan így ejtette ki: licz-i-dur és rajta maradt a Licidur gúnynev. A Licidur név most nincs használatban. — Anton Licidur Trásztádsi. Szam. Ker. II. köt. 297 l. 170 t. L. Trásztádsi.

Likhoh, Likh = léczhun (örm.) teli, tömör. Gárabed Likho-ján oszkerics: Likhoh János, az aranymíves. Szam. Ker. II. köt. 563 l. 55 t. — Likoján (*likoján*). Szam. Ker. II. köt. 555 l. Kihalt család.

Liski. Lisk, arab szó: szűz. Bedrosz Lisk-i-ján. Szam. plebániái templom iratai közt. Kihalt család.

Livonján, a Leon örményes alakja. L. Leon.

Logos. A görög λόγος szó jelentése: az Ur szava, verbo di dio *puirû* *Ummidny*. A Der család görög neve. — Logos Lukács. Szam. Ker. II. köt. 26 l. 155 t. L. Der, Cháftádsi, Gazda.

Lokován román szó: helybeli. — Kikör Lukován. Szam. vár. lev. régi összeírás. Kihalt család.

London. E gúnynév most nincs használatban.

Luka, a Lukács rövidebb alakja. — Kájtán Luká-i Tüzes-ián. Szam. Ker. III. köt. 187 l. 131 t. A Tüzes család vezetékeve Luká (= Lukács). L. Lukács, Tüzes.

Lukács: fénylő, a latin lux-ból (fényesség, világosság). E jelentékeny család két minisztert (Lukács Béla, Lukács László), egy államtitkárt (id. Lukács György), egy főispánt (dr. Lukács György), akademistát (Lukács Antal) és több jeles tagot adott hazának. A Drágomán, Dsigár, Gágugh, Kristóf, Korn család vezetékeve Lukács; ezek egy családot alkotnak. L. Drágomán, Dsemri, Dsigár, Gágugh, Korn, Kristóf, Luka.

Lukácsfi, az örmény Ghugászián magyar fordítása. Erzsébetvároson Lukácsfi = Tukmács. L. Kristóffi, Tukmács.

Lukácsi, Lukács névből az örmény sajátítóeset i ragával képezett családnév; p. Chácshig Lukács-i: Lukácsnak Kristófja, vagy Lukács fia Kristóf. Szam. Ker. 1744. II. köt. 28 l. 336 t. E család büszkesége, a „Magyarok őselei“, „Historia Armenorum Transsilvaniae“ és a t. munkák szakavatott írója, Szamosújvár volt derék plebánosa: Lukácsi Kristóf munkásságának irányával, tudományosságával, jótékony intézkedéseivel (Szent Gergely-árvaintézet alapítása és a t.) fényt szerzett a hazai örmény névnek. Áldás emlékére. Életrajzát e dolgozat írójának igénytelen tolla írta meg. L. „A Szamosújvár városi örm. kath. gymnasium Tudósítványát“ (1876 7 tanév). Gur-Lukács Domokos és Joachim (így magyarul a szamosújvári kereskedő-társaság 1821. évi iratai között; ugyanott 1822-ben csak Lukács Domokos). Ugyanaz, ki apja a nagy Lukácsi Kristófnak, magyarul így írta nevét: Lukácsi (ez használja először a Lukácsi nevet Lukács-i helyett) Domokos és örményül így: Jész Dominik Lukács (hu *Sod'p'uh q. Aniquz*: Én Lukács Domokos). Szam. vár. lev. 1830—328 sz. — Jész Krikor Lukács-i (*Aniquzh*) Kiperdsu: Én Kiperdsi-Lukácsi Gergely. Szam. vár. lev. 1777 év. A Kiperdsi (Borsos, Piperdsi) vezetékeve Lukácsi. L. Gágugh, Kiperdsi, Lukács, Lukácsfi.

Lukucz, a Lukács-ból román uez kicsinyítő képzővel) = Lukácska, kis Lukács. Martinus Lukutz és belül a kérvényben: Lukács Márton (Verzár Jánosnak a tanáchoz intézett kérelme). Szam. vár. lev. 1805—348 sz. Lukucz máskép Lukács Emánuel. Szam. vár. lev. 1822. 86 sz. L. Lukács.

Luleán, az Ul-ián-nak elől l-lel megtoldott alakja. Luleán Lukács. (Gyergyó-Szt. Miklósról 1758. okt. 2-án a főbiránkhöz írott eredeti levélből). Szam. vár. lev. L. Ulián.

Lulim, a Placsintár család azon ágának, mely Ohánnesz vezetéknévvel bír, — gúnyneve. Lulim, a Luleán, Uleán elferdített alakja. L. Ohánnesz, Placsintár, Ulián.

Lupig, a román lup (farkas) és az örmény ig kicsinyítő képzőből: farkasocska, kis farkas. L. Farkas, Kál, Wolf.

Lupul román szó: farkas. A Kál család román neve. — Deodatus Ázbej alias Lupul. Szam. vár. lev. összeírás. A Farkas, Kál (Gál), Lupig, Lupul, Volf család vezetéknév Ázbej. L. ezeket és Ázbejfi.

Luszigian a Lukács család örmény neve. — Luszig Kápriel-in Luszigian vëtin: Luszigian Gábor fia Lukács (Lukács-Lukács). Szam. H. II. köt. 369 l. 183 t. — Jész Der-Ohánnesz Krecsuni Luszigian ávákérécz khághákhisz Elisabethá: Én Luszigian Karácson fia, János pap, Erzsébetváros esperese. Szam. Ház. II. köt. 109 l. 28 t. Hohánnesz Krecsuni Luszigjancz (Հոհաննէս Դրէճոնի Լուսիկեանց). Erzs. Ker. II. köt. 1 l.; tehát Karácsonyi János Erzsébetváros volt derék plebánosának neve nem Karácsonyi János, hanem Lukács János. Maga a boldog emlékű plebános 1755-ben (L. Erzs. Ker. II. köt. 24 l.) ezt írta: Jész Der-Hohánnesz vëti Krecsuni Luszigján: Ես Տէր-Ծօնուհէս, որոյ Դրէճոնի Լուսիկեան, փիլիսոփայութեան եւ Ամբաստնութեան վարդապետ եւ արքեպիսկոպոս միսիօնար: Én János pap, Lukács Karácson fia, a philosophia és theologia doctora és apostoli misszionárius). L. Lukács, Mártha.

Lutz, a Luc(as), Lu(cu)tz rövidített alakja. — Supplex libellus: Lucae Márton alias Lukucz. (Helyesen: Martini

Lukács alias Lukutz). Szam. vár. lev. 1783 év. — Lutz Márton kereskedő Bánffy-Hunyadon. L. Lukutz.

M.

Macskási, a Kêczá család magyar neve; Erzsébetvároson Macskási = Trásztádsi. A Macskási név most nincs használatban. L. Kándrá, Kêczá.

Machlár. Az örmény maluch (*malukh*) jelentése: teve; betűáttétellel máchlu, máchlá, máchlár. A betűk más elhelyezésével chámul, miből a camel(us), az arab gámál, dsámál. Machlár: tevével kereskedő, tevekereskedő; a Kámeller család örmény neve. Iláchácز ergêren Kájtán Máchlár: Lengyelországi Machlár Kajtán. A szamosújvári keresk. társaság iratai közt. — Krikor Máchliár. Szam. vár. lev. 1736 évi jegyzék. — Kirkor Máchlárê. A szamosújvári timár-társulat 1740. évi iratai közt. Kihalt család. L. Kámeller.

Makra, a Makrai rövidebb alakja. Makra alias Bulbuk János. Szam. vár. lev. 1823—1279 sz.

Makrai magyar családnév is. — Makra alias Bulbuk Péter. Szam. vár. lev. 1821—984 sz. A Bulbuk család egyik ágának gúnyneve: Makrai. L. Bulbuk.

Malombiró, a Bocsánczi család (Szamosújvártt) egyik ágának mellékneve. — Chácshádur Malombírov. Szam. Ker. I. köt. 40 l. 418 t. L. Bocsánczi.

Maradék, elörményesedett család. Bedrosz Maradik. Szam. H. II. köt. 15 l. 264 t.

Marosán, (Marusán) (Már)maros-ból (megye) román á n képzővel alkotott szó. — Marusán Lukács. Szam. Hal. II. köt. 1 l. 16 t. — Minász Marusán. Szam. Ker. I. köt. 124 l. 1519 t. L. Árszintár, Goldschmied, Maramaros, Marosfi, Mára-morus-czhi, Ötvös, Törös.

Marosfi, a Marosán család magyar neve. A Marosfiak Nagybányán laknak. L. Marosán, Mára-moros, Mára-morusczhi.

Máchoch (*malukh*) örmény szó: ezibere-, lisztből és fodros mentából készített bőjtös étel. A második szótag megkettőzésével csináltak a máchmochból: mochmoch-ot. A

Máchoch név előfordul Keleten is: Boghosz Machochián. „Árévélk“ 1886. jun. 25. 732 sz. L. Mochmoch.

Mádzun, (*d'mánin*) örmény szó, jelentése: savanyú tej (gúnynév). Gházár Szêhági Mádzun-i: Mádzun Izsák fia Lázár. Szam. Ker. II. köt. 565 l. 78 t. Kihalt család.

Máhdész. Jész Mádész Dirácshu Minász. *nóht.* 1167 + 551 = 1718. N.-Szebenből irt örmény levélből. Szam. vár. lev. L. Dirácshu, Hádsi, Meghdesz.

Májrámencz: Máriafi (Májrám az örményben = Mária; encz örmény családnévkepző: fi). — Száhág Ágopi Májrámencz. Csikszépvízi anyakönyv. Kihalt család. L. Máruskáján.

Mákárián. A görög μακάριος: boldog, Felix, beatus; törökül: kutlu. — Máriám Ángszendi Mákárián. Szam. templom iratai közt. Kihalt család. L. Bedo, Bodog, Chutlube.

Mákrá, a Makrai rövidebb alakja. L. Makrai.

Mákszin. L. Máxin.

Málángá. Mágházá (*d'mánquq*) örmény szónak jelentése: pincze, bortár (Weinlager, Weinmagazin, kinedun *qñut, unth*). Az örmény gh (*n*) az átírásnál *l*. A Bor (Kinovián) család másik örmény neve. V. ö. malaga-i bor. Káticz Málángá. Szam. Ker. IV. köt. 140 l. 1836 év. E családnév most nincs használatban.

Máli. Málije arab szó, jelentése: vagyon, pénz, gazdagság, kincstár, királyi lak (palatium, regia aedes, domus) = Gáspár; e hazarész örményei földbe ástott, földben talált kincs értelmében is használják. Máli alias Gajzágó Bogdány. Szam. vár. lev. 1800—472 sz. — Martinus Máli alias Gajzágó. Szam. vár. lev. 1802—1030 sz. A Máli család Gajzágónak is neveztetik. Máli Izsák volt az a sánta Izsák (Gágh-Száko = Gajzágó), ki a Gajzágó családnak nevet adott. A Gajzágó és Máli egy család. Gajzágó Kristóf esperes-plebános is örményül többnyire így neveztetett: Kérhárkéli Der-Máli n: Máli az esperes-plebános. E család Máli név alatt jött be; a Gajzágó név itt e hazában alakult. A Máli név előfordul Keleten is: Ághá-Málián Gárábéd. „Mászisz“ 1880 márcz. 9. 2559 sz. L. Ágoston, Chodsá, Dobál, Gajzágó, Gágh (Gál, Gáspár, Gêzducz, Sánta.

Málikh, arab szó: úr, főnök. *Եթէ պարսիկ, որ խալիքը եւ պարսիկները կոչու սենն, զորո՞ք զանգաւոյ խաղննն դաւաւորի կամ Մալիքի (գիւղաւորի) մօտ:* Jéthé bádáchí, or hájérê jév bárszignerê gêriv á-nén, éz kordz kánkádi hásczchênén tádávorí gám málikh-i (kiugháderi): [Ha az örmények és perzsák között veszedekés támad, panaszuikkal a bíró vagy a málikh (falusbíró) elé járulnak.] Marseille-i „Armenia“ 1891. év márcz. 14. 56 sz. Málik a Voith család arab neve. — Toderás Málikh. Szam. ker. II. köt. 255 l. 88. t. A Málikh név most nincs használatban. L. Voith.

Máltá. Malta sziget a Középtengeren. — Bedrosz Máltá. Szam. templom iratai közt Kínalt család.

Mám, örmény szó (*մայր*): nagyanya. Mám sok nyelven előforduló szó; mámmá, mámmé (görög) nagyanya, mell; emlő; mamma (latin) emlő (mammalia); mám és mámá (perzsa) anya, urnő; mama (magyar) gyermeknyelven am, anya, módosítva mami, mámi, mamika, mami, mamus, mamuska; a román nyelvben mamica, mamitá, mamişorá: anyácska. Gergely Kristóf és mellette örményül: Krikor Vázani Mámú. Szam. vár. lev. 1736. évi összeírás. A Mám, Vázán, Fugá, Fugulyán, Dajka, Embej egy család. E család vezetékeve Gergely. L. Fugá, Fugulyán, Gergely, Vázán.

Mámicz. Mámicz Nigol. Szam. ker. II. köt. 269 l. 34. t. Nicolaus Mamicij és mellette örményül Nigol Donigi Mámiczoiá-i. (Mámiczoeá Danig fia Miklós.) Szam. vár. lev. 1736 évi összeírás L. Mám, Mámiczoeá.

Kisebb közlemények.

Polyglott akadémia a pápa tiszteletére. A „Magyar Állam“ ezeket írja: A „Propaganda de Fide.“ „Collegio pontificio Urbano“ polyglott akademiát rendezett Ő Szentségének hatvanad éves áldozó papi jubileuma alkalmából. Az akademián nagyszámú egyházi és világi méltóság volt jelen; a többi közt Revertera vaticani osztrák magyar nagykövet. Az akademiát a zenekar szimfoniával nyitotta meg, mire Adkins Tamás olasz nyelven mondott üdvözlétet. Erre különböző nyelvű szerzemények felolvasása következett két szakaszban. — Az első szakaszban: héber, káldeus, szír, arab,

örmény, kopt, kínai, malabár, hindu, perzsa, török, zulu és kaffer nyelvű szerzemények. A második szakaszban volt magyar nyelvű szerzemény is. Az ünnepélyt egy, XIII. Leó pápához intézett himnusz fejezte be, melynek zenéjét Borghi szerzé.

Az „Alkotmány“ idei 1. számában „XIII. Leó — Pecci Joachim“ cím alatt fölötte érdekes cikket közöl. Ebben — a többek közt — ez is olvasható: „Az örmény, a khalid, a perzsa, a japáni és chinai katolikusok érdekében is üdvös és eredményes intézkedéseket tett.“

„Memento mori!...“ A legszigorubb szerzetrend eme komolyan hangzó jelszavát szólaltatja meg az Egyház, a hamvazószerdai szertartások alkalmával, minden egyes hívének feje fölött elmondván: „Emlékezzél, oh ember, hogy por vagy és porrá leszel!...“ A „Hamvazószerdán“ című német költemény szerzője élénk színekkel festi e napnak áhitatos hangulatát, a farsangi vigasságok lezajlása után, midőn az embert az elmulás, az enyészet kérlelhetlen törvényére emlékezteti a fejére hintett por-kereszt; s mélabus akkordokban ismétli a szép költemény refrainjét:

Ah, mint jönnek, úgy jövének
Sok ezeren, s eltűnének;
Nevüknek sincs több jele,
Csak a sir porló köve;
A mi lett e nagy világon;
Kell, hogy újra porrá aváljon!

A keresztény társadalom egyházi ünnepciklusának egyik legmagasztosabb mozzanata e nap, a húshagyó és a nagyböjt határmesgyéjén, mely kiválólag arra oktatja az embert, hogy bölesen oldja meg az élet legnehezebb problémáját: a halált. Boldog és minden mások fölött szerencsés, a ki a test és lélek elválása percében midőn az elme gögje megtörik, — nyugodtan elmondhatja magáról, hogy jó harczot harczolt, — hogy a sirontúli jövőjét, hallhatatlan lelkének örök üdvét biztos alapokra fektette. Az olyan ember előtt megenyhülnek az egyházi ének halálra emlékeztető szavai:

Légy hatalmas, — diadalmas,
Halált le nem győzheted;
Bírd sok jókkal, — országokkal,
Öt ki nem fizetheted,
Elmegyünk, elmegyünk,
Mindnyájan elmegyünk;
Korán, hát, készen legyünk!

„Memento mori!...“ Akként hangzott évekkel ezelőtt a magyar katolikus egyház legfőbb papjának, Simor-nak böles ajakairól, a szónoki lelkesedéssel szózat! hieveihez: — Meghalok én is, meghaltok ti is! Egyenlők leszünk, ti és én, pár év leforgása alatt. Nekem legfőbb törekvésem, hogy üdvözüljek, s hogy titeket is az üdvösségre vezéreljelek. Akkor majd szemtől szembe

mondhatjátok, mily igaz lelkesedéssel tanítottalak e hitre! — Hamvazószerdán megkezdődött a komoly elmélkedések évszaka; — különben is elég volt már a vigalomból. — „Memento mori!“

Irodalom és művészet.

Hollósy Simon. A „Hét“ 51. száma (VIII. évfolyam) közli elől az örmény Hollósy Simon festőművész igen sikerült képét. A képhez írt szövegből e néhány sort mi is közöljük: „Münchenből jött Nagybányára. Nagy különbség a két hely között; de Nagybánya is elég szép vidék. Lehet ott dolgozni szerető képpel, sugárzó szemmel, és játszó gyermeklélekkel. Itt is csak úgy, mint ott. S a mi kikerül a műhelyből, szép és helyes; mert nem hálósipkában készült, hanem boglyás fejfel pipaszó mellett...“

Egy örmény énekművész. A hírneves Sählámeán a múlt december havában Bätumban tartott hangversenyt. Társulata tagjai közül különösen a Czhim nővérekről kell elismerőleg nyilatkozni, kiknek elseje gyönyörű zongora-játékával arat nagy sikereket, a másik ritka szép hangú énekesnő (mezzo-soprano). Nemesak operadarabokat és románczokat énekeltek, hanem örmény dalokat is („Gérung,“ — „Házár jéráni“). Sählámeán társulatával közelebből Tifliszben, Bakuban szándékszik hangversenyt tartani.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Közgazdasági élet.

Dánél báró jelentése. Az utolsó 30 év alatt iparra és főleg a kereskedelemre elég figyelmet fordított a magyar. Ha valaki kételkednék azon, hogy ez így van, akkor tekintse meg azon millióknak szaporodását, a melyek a régi közmunka és közlekedési és a jelenlegi kereskedelmi ministerium költségvetésében szerepelnek. Főrésze van ebben a vasútnak, a melyek építése és szaporítása az alkotmányos közgazdasági politikának egyáltalán legjellemzőbb vonása. A postánál az adminisztrációban a legjelentékenyebb mozzanat a központi vezérigazgatóság felállítása... A kis iparnál a szövetkezetek közül a miniszter erkölcsi és anyagi támogatással igyekszik a fejlődést előmozdítani és ad köcsönöket olykor tetemes összegekben. A nagy ipar támogatására kiadott összeg messze túlhaladja azt, mit a kis iparos szövetkezetek kaptak s 416'000 frtra rug. Az előkészített javaslatok van egy a részlet-ügyről, a mértékhatárolásról, a chquek használatáról...

A jászvásári örmények múlt év nov. 15-én gyűltek össze, hogy a „gazdasági tanács“ tagjait megválasszák. A titkár jelentésének felolvasása után a megvizsgált hibátlan számadás adatait vette tudomásul a gyűlés. Erre szavazatlapokat osztottak ki a tagok között; de a gyűlés így szólott: „Nincs szükség választási ténykedésre, éljenek a régi tagok.“ A pénztáros-gazda Dániel Dániel

volt; a felügyelő bizottság ezen tagokból állott: Bèjèkleán Gergely János ügyvéd, országgyűlési képviselő, Mázlèmián Efrém ügyvéd és Bèjèkleán János m. pénzügyi hivatalnok. Ezek 1881 óta viselik hivatalaikat; öt ízben nyertek már egyhangú megbízást, kik most felkiáltással újra megválasztattak. Így becsülik a közügyért önzetlenül szolgáló személyeket.

Mi ujság az örmény világban?

Az örmény patriarkha felirata a szultánhoz. Az örmény nem-egyesült patriarkha felirata, melyet a szultánhoz intézett, 18 pontot tartalmaz. A felirat a tartományokban uralkodó nyomor ellen kielégítő segítséget kér, tiltakozik a szigorú rendőri szabályok ellen, hogy az örményeket válogatás nélkül üldözik. Azután követeli, hogy az eddig kiadott iradékat a tulajdonnak, a vallásnak, az iskolának és a nemzet nyugalmanak megóvására — hajtásák végre. Végül több oly intézkedést sorol fel, melyek akadályozzák a patriarkhátust jogainak gyakorlásában. Minden pontot külön melléklet fejt ki bővebben. A felirat még azt is bizonyítja, hogy ilyen körülmények között a patriarkhátus működése lehetetlenné van téve...

Az örmények memoranduma. A török kormány még mindig nem válaszolt az örmény patriarkha memorandumára. Ebből a memorandumból itt a következőket közöljük: A patriarkha kimerítő képét adja az örmények helyzetének és engedelmet kér arra, hogy pénzt gyűjthessen az örmény özvegyek és árvák támogatására s az örmény templomok és iskolák felépítésére; kéri továbbá, hogy a patriarkhának a kormány erre a célra bizonyos pénzösszeget bocsáson rendelkezésére. Miután a patriarkha rendes bevételi forrásai teljesen kiapadtak, azt kéri, hogy a porta a legközelebbi három esztendőre, évi 5000 frt subventioban részesítse. A patriarkha azt is kéri a kormánytól, hogy az örmény nemzeti javak igazgatása céljából kidolgozott tervezetet fogadja el és hogy a vidéken élő örményeket mentse föl az elviselhetlen katonai adó alól, melyet a török hivatalnokok könyörtelenül behajtanak. A patriarkha azt is kéri, hogy a hivatalaiból elbocsátott örményeket újra alkalmazzák és hogy a lerombolt templomok és iskolák helyébe újakat építsenek. Következő kérése az, hogy a kormány engedje meg az ország belsejében való utazást is, hogy a kivándorolt örmények hazájukba visszatérhessenek; kéri, hogy az elrabolt örmény asszonyokat és leányokat szabadon bocsássák, — hogy azoknak az örményeknek, a kiket az amnestia mellett még mindig fogva tartanak, szabadságukat adják vissza és hogy az amnestiát azokra az örményekre is terjeszszék ki, a kiket közigazgatási úton ítéltek el...

Az elnyomott örmények. A konstantinápolyi nagykövetek a londoni „hèncshágista” bizottságtól levelet kaptak, a melyben az

aláírók elpanszolgák, hogy az örményeket a törökök még mindig elnyomják... és a szultán az ígért reformokból még semmit sem valósított meg...

Delianof orosz közoktatásügyi miniszter. Jan. 12-én halt el Szt.-Pétervárott Telianian (Delianof) Távitovics Iván gróf. Ásztráchánban született 1818-ban örmény szülöktől; neje is örmény volt: a jótékony nemzetszerető Lázárjánnak leánya. 1885 óta közoktatásügyi minisztere Oroszországnak. Alatta lépett életbe az egyetemi új szabályzat és állíttatott vissza a dorpáti egyetem. Távitovics Iván 80 éves korában hunyt el gyermektelenül. Temetésén jelen voltak minisztértársai, az összes senatorok, az iskolák képviselői... A csár, Nikolaevics Mihály és Constantinovics Constantin főherczegek reggel 10 órakor jöttek el. Az anyaczárné Feodorovna Mária egy nagy élővirág koszorút küldött. Az egyházi szertartás befejezése után a csár és a főherczegek eltávoztak. A holttestet lakásáról kihozták. Roppant néptömeg, a testet az örmény temetőbe vitték. A temető egyházában lelke üdvösségeért előbb örmény misét mondtak, azután befejezték a temetési szertartást. A sírnál a szt.-pétervári örmény esperes mondott előbb beszédet, azután Raszczevov miniszter szólott a boldogultról, ki uralkodójának és hazájának szolgálja, ki egyeneslelkű ember és érdemes keresztény volt...

Mire jó az örmény lázadás? A „Pesti Napló“ (1897.) 360. száma ezeket mondja: „A mit sem sejtő Nyugat, a mely csak arról tud, hogy az örmények folyton lázonganak és hogy a törökök egyre ölik az örmény lázadókat és viszont, bizonyára el fog esdalkozni, ha meghallja, hogy mi az oka tulajdonképpen az örökös örmény forrongásnak? Konstantinápolyból beavatott körökből jelentik, hogy bizony olyan forma dolog ez, mint mikor paraszt ember felgyújtja a házát, hogy megkaphassa a biztosítási pénzt. A porta azért buzgolkodik annyira, hogy az örmények örökké nyugtalankodjanak, hogy legyen mivel védekezni, ha szemére hányják az ország botrányos állapotát. Az udvari kamarilla is jó barátja az örmény lázadásnak; mert a szultán az örmény forrongás miatt egyetlen olyan reformot sem kezdhet meg, a mely a kamarillának, tehát az udvar befolyásos embereinek esetleg szavát szeghetné. Egész Törökország örül az örmény forradalomnak; mert minden ember azt teheti a mit akar, halászhat a zavarosban kedvére. Az egyik nem fizet adót, a másik behajtja kétszeresen, a harmadik lop, a negyedik veszteget, az ötödik megvesztegettetik... Szóval Törökországnak Isten áldása az örmény lázadás; vigyáznak is ám, hogy vége ne szakadjon!“

Felcölös szerkesztő és kiadó-tulajdonos: **SZONGOTT KRISTÓF.**

Szamosújvárt, Todorán Endre „Aurora“ könyvnyomdája.

Gajzágó Salamon.

1830 febr. 2. — 1898 márcz. 9.)

A hazai örménység egyik disze, büszkesége folyó évi márcz. hó 9-én (szerda) elköltözött az élők sorából. Gajzágó Salamon, ki gyöngélkedett ugyan, de alig két napig volt beteg, a kérelhetlen halál kiragadta övéinek szerető karjai közül. A hányszor Szamosújvárt járt, mindig meglátogatta lapunk szerkesztőjét és ez a nagybecsű látogatás reánk nézve annál megtisztelőbb, mivel a rokonokon kívül másokat nem igen szokott meglátogatni. Legutolsó felejthetlen látogatása alkalmával is karon fogva vezette be a szerkesztőné szobánkba. Boldo-

gultban sokat veszített a hazai örménység; mi egyik excellentiás kiváló munkatársunktól fosztattunk meg. Sokra becsülte „nélkülözhetlen“ folyóiratunkat. Nehány évvel ezelőtt Budapestről Turpásztóra: birtokára ment családjával. Ugyanazon kupeban volt kedves barátja: Placsintár Dávid Szamosújvár város polgármestere is. Az excellentiás asszony kezében vitte az „Armeniá“-t. Mire Gajzágó — folyóiratunkra mutatva — így szólott: „Ez édesíti meg a kávémat; csak kár, hogy vékony. Bár akkora lenne, hogy eltartson a következő füzet megjelenéséig!“ Lapunk szerkesztőjével levelezésben állott. Jó hazafi volt. Nemcsak nem szégyelte örmény eredetét, de sőt arról akárhányszor vallomást is tett. Egyik hozzánk intézett levelét ezen örmény szavakkal fejezte be: „Snorhávör nor dári!“ (Boldog új-évet!) És most annak, kinek ékesszóló ajkai örökre elnémultak, mi, kiknek ő e földön „boldog“ új-évet kívánt, a mennyek országában örök boldogságot kívánunk...

Sikerült arczképét és nem hiányos, pontos életrajzát folyóiratunk 1889. évfolyamának januári füzetében adtuk közre. A gyász eset alkalmával majdnem minden, a fővárosban megjelenő lap — sőt még a vidéki lapok is — elismeréssel szólottak erről az érdemes férfiúról.

Tekintettel lapunk korlátozott terjedelmére, bár néhány lapnyilatkozatot kötelességünknek tartunk ide iktatni.

A „Magyarország“ ezeket mondja: A régi Deák-gárdának egy oszlopos embere dült ki megint. Gajzágó Salamon ma délben (márcz. 9.) meghalt. Érdemes, mindnyájunk becsülésére méltó munkása volt közéletünknek, a kit őszinte részvét kísér sirjába. Deák Ferencznek bizalmas, belső emberei közé tartozott és a 67-iki kiegészítés gazdasági és pénzügyi részének megalkotásában Lonyay oldalán, a ki annak a kornak ezen a téren úgyszólván egyetlen kapacitása volt, jelentékeny szerep jutott nekik is. S mindvégig ember volt és hazafi s cselekedett is annyit, hogy itt a koporsónál, a mai hálátlan korban, eszünkbe jut. — Az Újvilág-útcza 13 sz. alatti gyászházban, melyet az Entrepise emberei gyászba vontak, bezárt üvegfedelű koporsóban nyugodott bebalzsamozott holtteste. A ravatalt számos gyertyaláng ragyogta be és délszaki növények, koszorúk sokasága körítette. A sarkofág lábánál vörösbársony vánkosen feküdt az elhunyt I. osztályú vaskoronarendjele s az a drágakövekkel kirakott aranytoll,

melyet jubiláris alkalommal a számvevőszék adott elnökének. Délig 35 koszorút helyeztek el a ravatalra...

A „Pesti Hírlap“ így szól: A régi Deák-pártnak egyik előkelő és hű tagja dőlt ki Gajzágó Salamonban. Nevéhez három olyan irányzat fűződik, melyeknek mindegyike fennmaradt még ma is. — Ő rajta kezdődött az a gyakorlat, hogy Erdélynek vagy a kormányban, vagy a képviselőházi elnökségben, vagy ezeknek megfelelő pozícióban mindig képviselve kell lenni. Ez alól a szabály alól nem is volt még kivétel. Ma sines. Továbbá Gajzágó volt első próbaköve annak, hogy a kormányt támogató többség lehet-e más, mint kormánypárt. A harmadik irányzat a számvevőszék függetlenségében áll. S ma, mikor ő a ravatalon fekszik, az ő elköltöző lelkével még egyszer visszasugárzik az a kor és az a közéleti szellem, melyben még több volt az idealizmus, mint a gyakorlatosság; visszasugárzik, hogy egy pillanatra megvilágítsa a mai korszakot, melyben már kevesebb az idealizmus, mint a gyakorlatosság. Az idealizmusnak azt a fajtáját kívánjuk vissza, mely a kellő arányt keresi a gyakorlatossággal. S ehhez nem brilláns kvalitások, hanem mindig egyensúlyban álló jellemek kellenek. Olyanok, mint Gajzágó Salamon is volt. A kit nemcsak őszinte részvétellel, hanem őszinte tisztelettel is kísérünk utolsó útjára.

A „Nemzet“-ben ezeket olvassuk: A magyar közéletnek egy rokonszenves, érdemes alakja dőlt ki az élők sorából. Gajzágó Salamon munkás életének 68. évében elhunyt. Politikai szereplése a kiegyezés korszakára esik, midőn mint képviselő szolgált hazáját, becsülettel, derekasan. Nagy műveltséggel, széleskörű jogi és politikai készséggel felruházva jelent meg az alkotmányos élet küzdő porondján és csakhamar általános figyelmet keltett maga iránt és mindjárt a volt Deákpart kápácizásai közé sorozták. Képviselői munkássága mellett élénk részt vett az 1870—71-iki kath. autonómiai mozgalmakban és a kongresszuson. Élethivatását ezután a miniszterekkel egyenlő rangú hivatalos állás betöltése képezte. A nagyfontosságú számszéki elnöki állásra elsőnek Gajzágó Salamont választották meg, ki tehát mint úttörő kezdette meg ezt a hivatalkodást. De hogy mily fényesen és eredményesen töltötte be állását, misem bizonyítja inkább, mint az, hogy a 22 éves elnöksége alatt kifejlesztett számonkérő gyakorlatot tavaly törvénybe iktatták és most mint kötelező szabály szolgál zsinormértékül az állami számonkérés körül. Gajzágó Salamonnak csendes, zajtalan, de annál sikeresebb működését ő Felsége több ízben méltányolta, midőn Gajzágó Salamont belső titkos tanácsosává, majd főrendiházi taggá kinevezte.

Az „Országos Hírlap“ ezeket írta: Gajzágó meghalt. Ismét megfogyott egygyel azoknak a férfiaknak a száma, a kik Magyarország újjáalakulásának és a legmozgalmasabb politikai élet idejében vezető szerepet játszottak. Gajzágó Salamon volt az első számvevőszéki elnök s mint ilyennek maradandó érdemei vannak ezen első-

rangú állami intézmény helyes szervezése, megalkotása és vezetése körül, a mennyiben Gajzágó Salamon az, a ki tapintatosságával, éles ítélő tehetségével, higgadt gondolkodásmódjával az állami számvevőszék intézményét valósággal meggyökereztetette új alkotmányunk keretében. A magyar számvevőszék vezetése alatt nemcsak legyőzte a kezdet nehézségeit, hanem állandóságának alapjait is lerakta... Pénteken délután 3 órakor temették el Gajzágó Salamont. Temetésére nagy gyászoló közönség gyűlt össze, melynek soraiban ott voltak: báró Bánffy Dezső miniszterelnök, báró Dániel Ernő, dr. Wlassics Gyula, báró Fehérváry Géza, Perczel Dezső miniszterek, Gromon Dezső, Bedő Albert, Graenzstein Béla államtitkárok, Wekerle Sándor a közigazgatási bíróság elnöke, Rakovszky István az állami számvevőszék elnöke, Lukács Béla val. belső titkos tanácsos. Szilágyi Dezső a képviselőház elnöke és alelnöke: Láng Lajos, Rudnay Béla főkapitány, Szalay Imre miniszteri tanácsos, a Nemzeti Múzeum igazgatója; gróf Károlyi Tibor a főrendiház alelnöke, belvári Burkhárdt Konrád, Thán Károly, gróf Szapáry István főrendiházi tagok, Hammersberg Jenő kir. főügyész, Fábiny Teofil, dr. Falk Miksa, Miklós Ödön, gróf Bethlen András, Vértessy Sándor, Lukács Antal, Emmer Kornél, dr. Radisich Jenő, Forster Gyula, Besenyey tábornok, Placintár Dávid Szamosújvár város polgármestere, Czubát Turkeve polgármestere. Az egyházi szertartást nagy papi segédlettel Kirner Károly belvárosi apátplebános végezte a gyászba vont udvaron, melynek végeztével a hosszú gyászmenet megindult. A fényes gyászmenetet a szertartást végző papság nyitotta meg, utánok haladt a koszorúk alatt szinte roskadozó koci, majd hatfogatú aranyozott díszkocsin a holttest, melyet 12 lobogó fáklyát vivő csatlós vett közre s a halott nyomában a gyászoló közönség beláthatlan sokasága. A kerepesi temetőben még egyszer beszentelte Kirner apát a halottat és azután a koporsót leeresztették a főváros följárlotta diszsirba s elhantolták.

Az „Egyetértés“ a többek közt így emlékszik meg róla: Ama nagyérdemű férfiak közül való volt, a kik részt vettek a nemzeti újjászületés, majd az elnyomtatás, később pedig a nemzeti fellendülés korszakaiban, és tevékenységükkel, mely politikai belátásukkal, hazafias magatartásukkal nagy és kiváló szolgálatokat tettek a hazának. Puritán jellem volt. Tökéletes férfi. Jóllehet állami hivatal élén állott, pártkülönbség nélkül tisztelték, becsülték. Ő szervezte az állami számvevőszéket és mint annak első elnöke, súlyt és díszet szerzett neki. Tapintatával, tudásával, fáradhatlan működésével rakta le az új intézmény alapjait és 22 éves elnöksége alatt az alkotmányjogi biztosítékkal egyenértékű intézmény a tökéletesség fokára emelkedett. Mint ember egyike volt a legszeretreméltóbb egyéniségeknek. A gyászoló család részvételeben őszintén osztozkodik az ország hazafias közvéleménye... Nem érdektelen, mint a számvevőszék fontosságát s Gajzágó lelkiismeretességét jellemző epizodot följegyezni azt, hogy Zsedényi E., a híres takarékoskodó, a képviselő-

selőház pénzügyi bizottságának akkori elnöke, a ki mindenütt és mindenben takarékoskodni akart az államháztartásban, csak is a számvevőszék iránt volt bőkezű. Annak költségvetését mindig megszavazta a legkisebb zugolódás nélkül; sőt midőn a pénzügyi bizottság minden törlés nélkül megszavazta a számvevőszék költségeit, mindig megkérdezte Gajzágótól, hogy nem kíván-e még valamit? „Aztán szigorúan ellenőrizd azokat a minisztereket!” — tette hozzá Zsedényi, a ki más kiadásoknál a kérdést így szokta volt feltenni: „Azok, a kik azt hiszik, hogy van miből megfizetni, álljanak fel.”

Még egy pár sort a „Pester Lloyd“ azon szép czikkéből, mit ez a derék Gajzágó emlékeztetének szentelt: Gajzágó zählte zu den beherztesten, ausdauernden und nimmer rastenden Streitern inmitten jener Garde glänzender Talente, denen die Wiederherstellung der Verfassung, der Wiederaufbau des ungarischen Staates in seiner heutigen Form zu danken ist. Für das Ansehen, dessen Gajzágó im Magnatenhause genosz, zeigt auch die Thatsache, dasz er im Jahre 1896 in die Quoten- Deputation entsendet, als deren Alterspräsident fungirte. Nun da er für immer von uns geschieden, tritt uns stark ins Bewusstsein, dasz Ungarn einen vortrefflichen Mann verloren hat, einen gesinnungstüchtigen Politiker, einen edlen Menschen.

BCU Cluj / *Central University Library Cluj

Szamosújvár, melyet oly derekasan képviselt a hongyűlésen, koszorút tétetett ravatalára. A leverő gyász hír hallatára (polgármesterünknek távitarozta meg Lukács Béla) nemcsak halálra csengettek, hanem a korai harangozással együtt úgy harangoztak a nagy halottnak városunk minden templomában, mintha itt temettük volna el. A temetésre elment Szamosújvárról Placsintár Dávid polgármester, Gajzágó Ferencz táblabíró és unokaöccse: Tódorfi Lukács tanácsnok.

Sz. K.

Sírfelirat.

— Dzádurián A. —

Vándor itt állj meg,
E sírkő hőst fed,
Olvasd el, csöndesen e sorokat:
A csatatűzben,
Karddal a kézben,
Elszántan, a honért, küzdött sokat.

Ámde ne sirjál,
Ne zugolódjál.
Ne engedd szivedet a bának át;
Az — ki itt nyugszik,
Csöndesen alszik, —
Megvívta, mosolygva, a bűsz esatát.

Simay Gergely.

Örményország történelme és irodalma.

— Tsobánján Árság felolvasása a párizsi földrajzi társaság üléstermében.*) —

II.

A mi fenmaradt az örmények ősrégi irodalmából, hiányosan tükrözi vissza magát a nemzetet. Jóformán egyházi irodalom az egész. Nincs meg benne sem a görög irodalom változatossága és tökélye, sem pedig a keleti irodalmak némelyikének kéjes gazdagsága.

Különböző körülményekben rejlik a magyarázata ennek a ridegségnek és egyhangúságnak. Először is nincs meg benne, a mi legeredibb alkotórésze volt: a hajdani hősiés pogány költészet jóformán teljesen elenyészett. A kereszténység uralma kiirtotta a nép szelleméből azokat a dalokat, melyekben az örmény bárdok az ősi mythologiai és harczi legendákat megénekelték.

A hagyomány szerint Világosító-Szent-Gergely, diadalra emelvén Örményországban a kereszténységet, nem csupán a pogánytemplomokat semmisítette meg, hanem azokat a költői alkotásokat is, melyek az örmény pogánykor isteneit és hőseit dicsőítették. A krónikások feljegyezték, hogy a nép, ámbár meghódolt a kereszténység előtt, kedvvel énekelte még a XII-ik század folyamán is ezeket a régi dalokat. Csakis gáncsból, a népmegróvással említik ezt; elfelejtették azonban az ősi örmény szellem eme becses emlékeinek irataikban való megőrzését.

*) Arsag Tsobanian. L' Armenie, son Histoire, sa Littérature, son rôle en Orient. Avec une introduction par Anatole France, de l' Académie Française. Paris, 1897.

Ám az a néhány töredék is, a melyeket idéznek, elégséges annak bebizonyítására, hogy a pogány Örményországnak ragyogó színekben gazdag költészete volt. Nem tudós, nem bölcséleti irányú és formáira nézve változatos költészet ez; népies dalokból áll, a melyeket királyi ünnepségeken, vallási szertartások, lakodalmak és temetések alkalmával énekeltek. Férfias költészet megkapó, hatalmas képekkel.

A fenmaradt töredékek közül a legfontosabbak egyikeben mythologiai költészet nyomaival találkozunk. Váhákén isten-királynak csodálatos születéséről szól, a ki a napot és a hősiességet képviselte. Egy másik naiv és zordon hangú töredék elbeszéli a kalandját II. Árdáses királynak, a ki az alán fejedelem leányát rabolta el. Méla hangulat ömlik el a harmadik töredéken: a jó Árdáses király bánatosan gondol vissza életének végszakában az újév ragyogó reggelén, melyet a régi örmények tavasz kezdetén ünnepeltek.

Kétségkívül nagy volt ezeknek a költeményeknek a száma. Az örménynek már a véralkatánál fogva is lyrai hajlandósága van. Minden időkbén egész odaadással csüngött a költészeten, a mely lényeges eleme volt köz- és magán életének. Királyai udvaránál szerették és kitüntetésekkel halmozták el a költőket; a fejedelmeinek az volt a vágyakozásuk, hogy dalok örökötsék meg emlékezetüket. Maguknak a királyi családoknak tagjai is szenvedélylyel művelték a költészetet. Nagy Tigranes fia, I. Árdávazd, a kit Antonius foglyul Rómába hurczolt, görög nyelven tragédiákat irt, a melyeket nagy sikerrel adtak elő még Plutarch idejében is, a ki erről megemlékezik. Vruir, II. Árdáses király fia kiváló költőnek és Mecénásnak az emlékezetét hagyta hátra.

A keresztény örmény fejedelmek közt is voltak támogatói az irodalomnak, mint Vrámsábuh és a költészetet kedvelő főurak, mint Pákráduni Száhág, Ámáduni Váhán és Mágistros Gergely herczeg, maga is jeles író és Plato néhány művének átültetője.

Ezek a pogány költemények tartalmukra nézve is igen változatosak voltak. A nép erkölcsait és szokásait

ecsetelték, szerelemről, dicsőségről és gyászról daloltak. Drámai jelenetekben, tánczos énekekben és vallási hymnuszokban, győzelmi és bánatos versekben magasztalták a királyok és hősök viselt dolgait és elbeszélték a nemzeti legendák csodálatos történeteit.

A keresztény krónikások igen keveset idéznek ugyan a régi költők eme dalaiból, de megemlítik egyikét-másikat ama legendáknak és hagyományoknak, melyekből a költők tárgyaikat merítették. Csakhogy mindezt célzatosan, olykor elferdítve, csakis azért teszik, hogy forrásokul használják fel a régi Örményország történetének rajzához. Maga Khorenei Mózes is, a ki legtöbbet gyűjtött össze ezekből a töredékekből és legendákból, össze-vissza, rendszer és felvilágosítások nélkül sorolja azokat fel. Pedig nem hiányzott nála a költői szellem s megvolt a képesség, hogy eleget tegyen a megbízatásnak, melyet Pákráduni hercegtől nyert, hogy egy nemét az örmény Sahnámé-nak alkossa meg a népies hagyományokból és legendákból, a költői töredékekből és az idegen források nyújtotta adatokból.

Az ősrégi örmény költészet elvesztését azért is sajnálhatjuk, mert bizonyára érdekes vegyülésben nyilatkozott meg benne az ázsiai és a nyugati szellemvilág. Örményország, Ázsiának és Európának érintkezési pontján, érintkezésben a nagy keleti hódító fajok civilizatioival és a hellén szellemmel, több mythológiát és költői világnézetet olvasztott fel önmagában. „Ezek a csodás fekvésű bércei tájak, a mint Castelar Emil megjegyzi, bölcsőjéül szolgáltak Görögország költői szellemének a sémi faj meghódítására; elrejtőzve eme kristálytisztá tavakban és patakokban, a görög szirén elcsábította dalaival a zord ázsiait... Elárasztotta kincseit Örményország fölött, hogy az ázsiai népet a végtelenség után való égető szomjúságukat önnön életüknek a görög szellem által megtisztított zuhatagából enyhíthessék.”

Mindezek a különböző fajok és civilisatiók visszahagyták nyomaikat Örményország gazdag talajában. Bizarr és eredeti vegyülék támadt belőlük. A régi legendák töredékeiből s eme bonyolult mythologia fenmaradt emlé-

keiből bizonyos fokig megalkothatjuk egész képét a cosmopolita örmény mythosnak. Valamennyi isten szerepel benne. A rejtélyes és durva assyr, chaldeai, phrygiai és perzsa istenségek mellett találjuk a görög és római istenek finom profiljait s a tisztán örmény istenalakokat, Ammont Apolloval, Pallas Athenét Tarataval, Hephaistost Beliállal, Heraklest és Zeust Barcham és Nabod társaságában.

S a többi fajok istenségeinek eme gyülekezetéből kiválik néhány, a melyek idegen elemekből alkotva, magukon viselik az örmény szellem személyes jellegét: istenek, a kikben nincs meg sem a görög-isteneknek kéjes szenvedélye és derült szépsége, sem az ázsiaiaknak vad barbársága és komor nagysága. Munkás, józan és jó istenek: Áramázd, az istenek atyja, a „bölcs“ és „derék;“ Ánáhid, az anya-istennő, a munkának istensége, a gazdagság osztogatója, a leginkább szeretett istenség az örményeknél; Ástghig, a szépség istennője és hősies kedvese, Váhákên, az erőnek istene, a ki elrabolta a szalmát Barcham isten égi lakából s annak elhullatott csomóival alkotta meg a tejutat; Mihêr Áramázd fia, a tűznek és világosságnak istene, ki a nemes érzéseket kölcsönzi; Náneá, a család istennője, a bájos istenség, ki az örmény asszonyt jelképezi; Ámánor, az újévnek és vendégszeretetnek istene, és Sántarámed, Áramázd felesége a föld mélyének istennője.

És a félistenek és a legendák hősei: Háik, a nemzet ősapja; Áram, a ki legyőzte a vad Niukar királyt s a saját kezeivel szegezte oda Armavir város tornyának a tetejéhez; Árá, a ki készebb volt trónját és életét veszíteni, semhogy férje legyen a fajtalan Semiramisnak; Árdáses, a csodás hódító, a kinek annyi volt a katonája, hogy az általuk egy sikra dobott kövek hegyet alkottak s egyszerre kilőtt nyilaik elhomályosították a napot; Ártávázd, a ki atyja által elátkozva, a Mászis hegyen lováról lezuhant s most is él a mély szakadékban s a sziklákhoz lánczolva várakozik a napra, a melyen felszabadul s elpusztítja a világot; és Dork, az undok arcú vad óriás, a ki sziklákat morzsolt össze kezeivel s hegyeket dobva be a Feketetengerbe, vihart támasztott, a melynek dűhe több hajót elsüllyesztett.

A legkülönbözőbb eszméknek és alakoknak ez a sajátyszerű összeszövése bizonyára gazdag és változatos költészetet szült, a melyben a csapongó keleti képzelmet a nyugati arják harmonikus szelleme mérsékelte. Tanúságot tesznek róla a tiszta és szabatos formában, nemes nyelven és gazdag symbolismussal írott s korunkig fennmaradt töredékek. S nem kevésbbé fontos bizonyítéka a két szellem egybeolvadásának nyilatkozik meg az örmény építészet maradványaiban. Az idő, a kereszténység s az idegen invasiók csaknem teljesen megsemmisítették a pogánykori Örményország architecturáját, melyben a görög styl egyesült az assyrrei és perzsával. De ugyanez a jelenség ismétlődik a keresztény Örményország építészeti emlékein, az áni-i templomokon, több zárdán s néhány régi lengyelországi templomon, a melyeket örmény építészek emeltek, specialis stylben, a mely vegyüléke az arab és byzanci építészetnek.

És élő bizonyossága ugyanennek a tüneménynek maga a régi örmény nyelv is, ez a gazdag árnyalatokban és színekben ékeskedő nyelv, a melyben egyaránt visszatükröződik s megtalálja alkalmas kifejezési formáit a legbizarrabb keleti fantazia és a görög nyelvnek csinja és áttetsző tisztasága.

— A haradik közlemény jövő füzetünkben. —

Dr. Molnár Antal.

Vigasz.

„Az örmény püspökség“ című vers szerzőjének,
Merza Gyula úrnak. *)

Igaz hogy már kétszáz éve
Szunnyadozik a fénykéve,
Nem aludt el az, csak szunyad;
Szent a hitem, hogy föltámad.

Kétszáz éve nincs főpapunk,
De huszezren mégis vagyunk.
Magyar szívvvel, örmény észszel
Szembeszállunk minden vészszel.

A sors is csak azt feledi,
A ki tűri, megengedi;
De a sors megáld sikerrel
Hogyha küzdünk szóval, tettel.

Félre búval! Örmény ajkán
Némuljon el bús saragán...
S ha pásztor kell a nyájunknak,
Rajta! Szerezzünk magunknak.

És a dicső magyar nemzet
Meghallgatja kérésünket;
Mert ismeri e hű népfajt,
Szereti az örmény-magyart.

De addig is mig reményünk
Beteljesül s lesz püspökünk:
Fénylő napunk csak egy lehet,
Mint volt eddig — honszeretet.

H.

*) A hivatkozott vers megjelent az „Armenia“ 1898 évi 3-ik füzetében.

A Karátsonyiak.

A főuri körökben még mindig nem beszélnek egyébről, mint a tündérfényű Karátsonyi bálról. Igazi elou-ja volt ez az idei farsangnak és históriai momentummá vált azáltal, hogy a király is megtisztelte jelenlétével egyik hűséges alattvalójának a mulatságát.

Érdekes lesz ebből az alkalomból fölemlíteni, hogy a Karátsonyi család nem Szerbiából származott át hozzánk, de Erdélyből, ide pedig az első ősök Moldva-Oláhországból jöttek.

Moldva-Oláhországban Botosányban lakott Karátsonyi Gratianus Gáspár, aki 1620 körül virágzott, de családfája már 1452-ben is tekintélyes familiának mondja a Karátsonyiakat.

Fia, Kristóf, már zászlósnak mondatik s unokája, ugyancsak Kristóf, karácsonyfalvi előnévvel, 1695-ben, hiteles kancelláriai okmányok tanúsága szerint Erdélyből, még pedig Szamosújvárról jött a Bánátba. Itt donatioba kapta Beodrát, ahonnan a mai grófi család is írja előnévét.

Kristóf fia, Deodát, már növelte a családi vagyont, ennek a fia, Lázár, pedig Beodrához még a temesmegyei Zsámot is kapta donatióba.

Lázár valósággal nábobi vagyon ura volt. Zsámi kastélyában egy imazsámoly alatt titkos ajtó vezetett a pinczébe, amely tele volt arannyal, gyémánttal, drágakincsekkel. Nejét annyira féltette a nábob, hogy Beodrán lakat alatt tartotta s néhány meghitt cselédet kivéve emberi halandót nem bocsátott közelébe.

Karátsonyi Lázárnak csak egy álma volt, családjá nagysága és egy szerelme, amely a földé, a nemes magyar humusé volt.

Egyedül azt óhajtotta, hogy a verseczi hegyektől birtokáig terjedő rengeteg ős pusztát urodalmához csatolja, ebből a czélból, társzekerekre rakatva egyszer minden kincsét, be is ment Nagy-Becskerekre megállapítani és kifizetni a vételárt, de ott hirtelen meghalt s a szájhagyomány szerint a rengeteg kincs is vele pusztult.

Karátsonyi Lázár óriás vagyonából közézcélokra is sokat áldozott, száz katonát állított a nemesi fölkelés alkalmából, a hadsereg rendelkezésére bocsátotta méneseit, gulyáit, magtárait és a Ferencz császár által kezdeményezett, a császárról elnevezett Ludovika-akadémiára nagy összeget adományozott.

Már Lázárt ekkor megkinálták a grófi méltósággal, de a nábob szerényen kitért a fejedelmi elismerés elől, sőt végrendeletileg meghagyta, hogy családjának az a tagja, aki a nemesinél nagyobb czimet fogad el, zárassék ki az örökségből.

Ez az óhajtása azonban nem teljesedett; mert unokája, Guido, később mégis grófságra emeltetett és e miatt, Karátsonyi Lázár végrendeletének értelmében, sok baja is volt az oldalági rokonsággal. Guido apja, Lajos, 1848-ban Torontálmegyében főispánságot viselt, anyja pedig az ősrégi, grófi és hercegi ágra szakadt, Starhemberg családból származott.

Guido a negyvenes évek derekán egyike volt a jeunesse d'orée legkiválóbb tagjainak. Nagyon szép, daliás férfi, szívesen látott vendége az akkori Pest főúri szalonjainak. Tagja volt a híres „Csinoska-ifjak” társaságának, akik akkor a főváros társaséletének hangadói voltak.

Számtalan hódoló közül ő nyerte meg szívét és kezét a dúsgazdag örökösnek, Marczibányi Máriának, Marczibányi Antal és neje Kállay Mária leányának. Marczibányi Antal egyetlen fia, ifjúkora legszebb virágában elhalt s benne kiveszett a férfiág, majd Karátsonyi Guidóné és Migazzi Vilmosnéban egészen kihalt a nemzeti kultúránk körül oly hervadhatatlan érdemeket szerzett puchói és csókai Marczibányi család. Karátsonyi Guido mintegy 200.000 forintot adott közczélokra, ő alapította az Akadémia Karátsonyi-díját is — s érdemeiért 1859-ben kapta az osztrák birodalmi grófságot, melyet később Magyarországra is kiterjesztettek.

Gróf Karátsonyi Jenő másodszülött fia Guidónak és a tulajdonképeni majoresco az elsőszülött Aladár lett volna.

Érdekes ennek is a históriája. A fiatal gróf Karátsonyi Nagyváradon jogászkodott és ott megösmerekedett a szép és rendkívül szellemes Elek Margittal.

Aladár gróf annyira beleszeretett a bájos lánykába, hogy kijelentette, vagy ez, vagy senkisé is lesz a felesége.

Minden embernek van valami marotte-ja, így a különben rendkívül jószívű, engedelkeny Karátsonyi Guidónak az volt a bogara, hogy elsőszülött fia zászlós ur leányát vezesse oltárhoz. Noha a pazonyi Elekek híres régi családja minden öspróbát fényesen kiáll és a mnzöpeterdi Gázsy familia is, amelyből Elek Margit anyai ágon származott, egyike volt az ország ma már kihalt legelső gentry-családjainak, Karátsonyi Guido csak úgy egyezett bele fia házasságába, ha ez Jenő öcsese javára lemond az elsőszülöttségi jogáról.

Aladár ezt meg is tette, többre becsülve szép menyasszonya két ragyogó szemét minden gyémántnál, a családi boldogság igaz melegét minden hívságos, elmuló fénynél és csillogásnál.

Így lett Jenő gróf a Karátsonyi majorátus ura és zászlós ur leányának, Andrássy Karolina grófnőnek a férje.

A grófi pár, mint most is megmutatta, mindent elkövet, hogy a nagy vagyon és nagy névvel járó kötelezettségeknek eleget tegyen.

Azonkívül kitűnő gazda is Karátsonyi Jenő. Buzgalommal, igazi passzióval vezeti óriási uradalmain a munkát és nyáron a kelő hajnal akárhányszor egyik vagy másik tanyán, majorban találja.

Karátsonyi Jenő nyaranta többnyire bánlaki birtokán tartozkodik, ahol a kastélyt még Karátsonyi Lázár építtette. Régi, ódon formájú épület ez, olyan vastag falakkal, akár egy feudális várkastély. Elmult viharos időkben nagy szükség is volt erre, mert még az építtető idejében, mikor a szerbek egyszer föllázadtak, a leghevesebb ostromnak teljes egy hétig álltak ellent ezek a falak,

A kastélyt pompás park övezi, nagy lawtennis groundal, lövőházzal s egy kis muzeum-épülettel, amelyben a gróf Karátsonyi Guido-ra vonatkozó emléktárgyakat is őrzik.

Érdekesek a kastélyban a régi, földalatti börtönök, emlékeztetve elmúlt sötét időkre; a modern izlést pedig ékesen hirdetik a remek ebédlő, pompás szalonok és termek hosszú sorozata.

A gróf neje, született Andrassy Karolina grófnő, örökölte apja talpraesett, igazi magyaros észjárását, kissé heves temperamentummal egybekötött áldottszívűségét és a vagyonszerzési hajlamot is.

Mióta asszony, a saját pénzén megvette a Bánlakkal szomszédos biószegei pusztát s azt remekül instruáltatta. Házassága első évében majdnem életét vesztette a fiatal, boldog pár, még pedig Olaszországban. 1887 tavaszán Mentenében voltak épen Karátsonyi Jenőék, mikor a nagy földrengés volt. A borzasztó katasztrófa éjjel jött s a vendéglő, alig hogy kimenekültek a lakók, óriási robajjal omlott össze. Lehetőleg pongyolában, temérdek drága ékszert, közte több beceses családi darabot is hátrahagyva, Karátsonyiék az egész éjjelt egy bérkocsiban töltötték, s reggel a gróf néhány száz frankot adott a kocsisnak, aki őket a várostól kissé távol, biztos helyre vitte.

Karátsonyi grófné ezután hosszabb ideig betegeskedett, de ekkor is megmutatta, milyen kitünő honleány, mert külföldi gyógyhelyek mellőzésével, Vihnyén töltötte a nyarat, ahol teljesen magához is tért.

Ő is, mint gróf Andrassy Manó minden leánya, kitünő házas nevelést kapott. Bánlakon maga vezeti a háztartást, utána néz a cselédségnek s a legkisebb hanyagságot sem hagyja szó nélkül.

Egy alkalommal vendéget várt Karolin grófnő. Még pedig Gömörből, ahol gyermekkorát, leányságát töltötte, amelyre mindig szívesen emlékezik.

Az Andrassy-család régi kedves orvosa, dr. Maurer Arthur volt ez, aki intimusa, meghitt embere volt a néhai Manó grófnak s a lányok a papánál való apró-cseprő kívánságaik támogatása végett gyakran fordultak hozzá.

Karátsonyi grófné, mielőtt a doktor megérkezett volna, sorra nézegette a szobákat. Egyszerre csak észreveszi, hogy egyik console ugyancsak poros ám.

Odahívta az inast, aztán ujjával néhány betűt írva a porba, így szólt:

— Ej, ej, ez ugyan csinos munka, ugyan szépet gondolna a doktor úr az én háztartásomról, ha ezt így találta volna.

Ugyancsak ez a nagytudományú, különösen históriai jártasságú orvos, minden Andrassy leánynak adott férjhezmenetele alkalmával egy-egy ládát. Igazi tulipántos, eredeti magyar motívumokkal tele-rajzolt és faragott ládákat. Egy ízben Murányon járva, egy ottani parasztnál talált egy ládát, mely mellékelt hiteles okmányok szerint még a Széchy Máriaé volt valamikor.

A doktor megszerezte ezt a ládát, renováltatta és mikor Andrassy Karolin férjhez ment, ennek a kedvencz kis grófnőjének ajándékozta a históriai nevezetességű darabot, amely most ott van a többi családi ritkaságok gyűjteményében.

Az „Országos Hírlap“ után.

A magyarhoni örmény családok

GENEALOGIÁJA

tekintettel ezeknek egymás között levő rokonságára, s a vezeté- és keresztnemek etymologiai értelmére.

Eredeti, kiadatlan kútforrások felhasználásával írta Szongott Kristóf.

(Nyolczadik folytatás.)

Mámiczoiá. Mámic, Mamicoia a Mám család román neve. — Nigol Mimiczoé-i. Szam. Ház. II. köt. 47 l. 102 t. L. Dajka, Embej, Ember, Mám, Mámicz, Tájeg.

Mánási. A Mánási-ak Málnási-ak voltak. Málnás fürdő Háromszéken. Itt lakott e család. Háromszéki Málnási Imre János. Szam. vár. lev. 1821—1046 sz. — Miklus Mánási. Szam. Ker. IV. köt. 215 l.

Mángárul az örmény Ángár családnév elől *m*-mel és hátul román ul határozóval (az, a) bővitve. Petrus Mángárul armenus, religione catholicus. Szam. vár. lev.; összeírás. L. Ángár.

Mánug = Emanuel. Mánugián mágánuámp Voith: Mánug vezetékeve Voith. Szam. Ker. I. köt. 3 l. 1714. aug. 17. A Voith-ok Mánug-ok. E családnév előfordul Keleten is: Álikszán Mánugián. „Árévélkh“ 1886. aug. 9. 768 sz. L. Ákoncz, Emanuel, Korn, Mánya, Meghdesz, Vászlovszki, Voith.

Mánya. Szam. Ház. II. köt. 27 l. 24 t. alatt ez olvasható: *bu der-chácshigêsz* (Jész Der-Chácshigêsz Mánug-ián: Én Mánug-ián Kristóf pap)... és egy tétellel (25 t.) lejjebb: Ego Christophorus Mánya; a 27. tétel alatt pedig ugyanez a pap: D. Christophorus Mánuel Cap. Eccl. B. M. V. Annuntiatae Szamosujváriensis. 1751.

szept. 28. Tehát Mánya = Mánug = Emanuel. Mánya Vártán. Csikszépvízi Ker. II. köt. 34 l. L. Emanuel, Korn, Mánug, Meghdesz, Voith.

Márámarusán: Mármárosi. Melchon Mánugi Chászoján Máramorusán. Szamosújvári kereskedő-társaság iratai közt. A Márámarusán (= Marusán) család neve Chászoján. Árszintár, Chászoján, Marosán, Máramorusán, Máramoruszchi, Ohánnesz, Oszkerics, Ötvös (Goldschmied) egy család. Ennek a nagy családnak vezetékeve: Ohánnesz.

Máramoruszchi (czhi örmény képző): Mármárosi. L. Marosán, Máramorusán, Ohánnesz.

Márgoszián. Márgosz (Márk) héber szó, jelentése: fénylő. A latin marcus: nagy kalapács, pöröly. Ebből: Martel (Károly; középkor). Márgoszián Szêhág: Márkfi Izsák. Szam. Ker. II. köt. 542 l. L. Márko, Márkovics, Márkulá.

Márdirosz. A görög *μαρτυρος* átirat alakja márdirosz: vértanú, örményül: náhádág. Márdirosz a Márton (Martinus) kifejezésére használtatik az örményben. — Márdirosz Vártán. Szam. H. II. köt. 170 l. 51 t. E családnév előfordul Keleten is: Haruthiun Der-Márdiroszián. „Árévélkh“ 1886. aug. 9. 765 sz. — Márdirosz Hêdêlbeh mágánump Szábondsi: Mártonfi Albert vezetéknévvel (megkülönböztető név) Szábondsi-nak (Szappanyos) neveztetik. Szam. H. 8 l. 64 t. — Márdirosz vor mágánump Pápugdsi: Márdirosz vezetéknévvel Pápugdsi. Szam. Ker. I. köt. 22 l. 89 t. A Szábondsi (Szappanyos) és Pápugdsi család vezetékeve Márdirosz (Mártonfi). L. Márton, Mártonfi, Pápugdsi, Szábondsi.

Márko = Márk, Márcus. Mánug Márko. Szam. Ker. I. köt. 8 l. L. Márgoszián, Márkovics, Márkulá.

Márkovics = Márkfi. A vics (fi) szláv képző. Mánug Márkovicsián. Szam. Ker. III. köt. 103 l. 78 t. — Márton Mánugi Márkovicsján gám Mêrkuczján: Márkovics vagy Mêrkucz Márton. Szam. Ház. III. köt. 45 l. A Márkovicsokat Mêrkucz-oknak is nevezik. E családnév előfordul Keleten is: Áháron Márkárján. „Árévélkh“ 1887. máj. 12. 995 sz. L. Khêndsi, Márgoszián, Márko, Márkulá, Mêrkucz.

Márkula = kis Márk. Bogdán Márkulá. Szam. H. II. köt. 3 l. 53 t. — Minász Márkulá-i. Szam. Ker. I. köt. 25 l. 145 t. L. Márko.

Márnai, a Márne magyarosított neve. Martinus Márnai-Czopolya. Szam. Ház. III. köt. 71 l. L. Czopolya, Márne.

Márne, most Márnai. Mármnégh (*marnegh*) örmény szó: húsos, testes, kövér, carnosus, corpulentus, opimus; a már(m)né(gh)-ből két betű kihagyásával Márne; Márne a Kövér család örmény neve. — Hágop Márène-ján. Szam. Ker. II. köt. 417 l. 53 t. Jacobus Jakab alias Márne. — Jakab Bogdány alias Márne. Szam. vár. lev.; összeírás. — Luszig Márnai Szácháján. Szam. vár. lev. összeírás. Mivel a Márnai (Márne) alatt felhozott példa tanuskodása szerint Márnai = Czopolya, és a Czopolyák = Ágopsák; az Ápopsa (Jakab), Czopolya, Kövér (Ákoncz), Márnai, Márne, Száchá egy család. L. Márnai.

Mártha héber nyelven megkeserítő, assyr nyelven: királynő (Regina). Gregorius Lukács alias Mártha. Szam. vár. lev. 1790—203 sz. [*Luszig Mánugi Lukuczián: Kis Lukács Mánug fia Lukács*] volt ennek örmény neve; a Mánug (Emanuel) nevet fordították helytelenül Mártá-ra. Ezután a Lukács család ezen ágát állandóan Mártának is hívják; így: Gregorius Lukács seu Mártá. Szam. vár. lev. 1790. — Gregorius Lukács alias Mártá. Szam. vár. lev. 1796. — Mártá alias Nikos Gergely szamosújvári civis. Szam. vár. lev. 1796—223 sz. A Mártá család vezetékeve Nikos. L. Lukács.

Márton: a harcos, a latin Mars, martisból, a Márdirosz család magyar neve. — Gregorius Márton alias Ursuly. Szam. vár. lev. 1805—1091 sz. — Chistophorus Márton és mellette örményül Chácshig Rêtdésârê (Retezár Kristóf.) Szam. vár. lev. 1736. évi összeírás. Az Ursuly (Donogán) és Retezár család vezetékeve Márton. L. Donogán, Márdirosz, Mártonfi, Pászákász, Retezár, Schusster, Ursuly.

Mártonfi, a Márdirosz magyar fordítása. Ánton Mártonfján. Szam. H. II. köt. 302 l. 30 t. A Mártonfi név Szamosújvártt először 1788. febr. 27-én fordul elő; ezután

vegyesen használják a Márdirosz és Mártonfi nevet. Mártonfi alias Kovács Rózsi. Szam. vár. lev. 1789—120 sz. — Bosnyák, Donogán (Ursuly), Kovács (Kákicz), Márdirosz, Márton, Mártonfi, Polyák, Retezár, Tóth egy család. L. ezeket, továbbá Bogdánffi, Gajzágó, Lukács.

Máruskáján, a magyar Mariska romános alakja. — Ángszend Máruská-ján. Szam. örmény pléb. templom iratai közt. Kihalt család. L. Májráméncz.

Másvilági, az ánden örmény szó magyar fordítása. L. Ánden.

Mászlin. Maslină román szó, jelentése: olajbogyó; olaj-áros, olearis, olearius. A Miron család román neve. A Mászlin név most nincs használatban. L. Dsirách, Gyertyánfi, Geron, Miron.

Másztig. A görög *μαστιχη* szónak jelentése: jól égő mézga, masticha, mastix, örményül mázdákhe, cziuth (*ძიუთ*). A Miron család görög neve. Másztig János kereskedő Zalathnán. A Dsirách, Gyertyánffi, Geron, Mászlin, Másztig, Miron egy család. L. ezeket. — Távit Ászvádêri Mászdigi: Másztig Bogdán fia Dávid. Erzs. Ker. II. köt. 133 l. 61 t.

Mát, a Mát(é) rövidített alakja. Máté héber szó: ajándék, adomány. Hovágim Mát-i. Szam. Ker. II. köt. 558 l. 7 t. E családnév előfordul Keleten is: Chácshig Mádtheoszián. „Árévélkh“ 1886. szept. 22. 805 sz. Kihalt család.

Maxim, az Ángszend elferdített alakja. — Chácshig Mákszên (*Մաքսյն*). Szam. Ker. I. köt. 330 l. 40 t. — Chácshig Mákszím-i. Szam. Ház. II. köt. 50 l. 16 t. — Verzár Máxin és mellette örményül Ángszend Vêrdzári (*Վերձարի Գրծարի*). Szam. vár. lev. 1738. évi összeírás. Máxim = Ángszend = Oxendius. Andreas Maxin alias Jogomost. Szam. vár. lev. 1812—929 sz. Antonius Maxin és mellette örményül Ánton Számtártèv-i. Szam. vár. lev. 1738. évi összeírás. A Számtartó család vezetékneve Máxim (= Ángszend, Oxendius). L. Ámbur, Ángszend, Erős, Hászt, Jagamast, Kirkor, Kopár, Oxendius, Számtartó, Vastag, Verzár.

Mechitár-ián (*մեխիթար*) örmény szó, jelentése: vigasztaló, szószóló. Mechithár = Barnabás (héber: Trostsohn, Sohn des Trostes). — Rebiká Mèchithárián. Szam. Ker. III. köt. 132 l. — Ánná Mèchithár-i. Szam. Ház. II. köt. 85 l. 18 t. Kihalt család.

Med, a Med(iás-czhi) rövidebb alakja. Erzsébetváros: Vászil Med-i. L. Mediásczhi.

Mediásczhi (czhi örmény képző: i, bőlvaló): Medgyesi. Medgyes város. Mediásczhi Danig. Szam. Ker. I. köt. 51 l. 477 t. — Mediásczhi Ángszend Luszig. Erzs. Ker. I. köt. 32 l. — Mediásczhi Ovánneszencz Ászvádur. Erzs. Ker. I. köt. 66 l. — Erzsébetvárosból az erdélyi Medgyesre költözött az Ángszend és Ovánesz család, melyek később családi neveik helyébe Medgyesi nevet nyertek. L. Ángszend, Ohánnesz.

Mêgêrdics (*մեղերձիս*) örm. szó, jelentése: Keresztelő (értsd János), Joannes Baptista. Mêgêrdicsh Mêgêrdicshján. Szam. H. II. köt. 234 l. 38 t. E családnév előfordul Keleten is: Sztephán Mêgêrdicshján. „Árévélkh“ 1886. okt. 21. 829 sz. — Joannes Bogdán alias Mêgêrdics. Szam. vár. lev. 1806. Ászvádur Mêgêrdicsján. A szam. timártársulat iratai közt. Joannes Mêgêrdics alias Bogdány. Szam. vár. lev. 1803—997 sz. — Moldován János alias Mêgêrdics. Szam. vár. lev. 1797 (Szám tartó crida). — Mêgêrdics alias Hornoj János. Szam. keresk. társ. 1822. évi iratai közt. A Bogdán, Hornoj, Moldován család egy-egy ága is Mêgêrdicsh-nak nevezetett. L. Bogdán, Gárábéd, Hánkó (Hánkovies), Hornoj, Moldován, Ohánnesz.

Medgyesi. a Mediásczhi magyar fordítása. — Keresztes István szamosújvári polgár 1820-ban haszonbérben tartotta az Aradmegyében fekvő „medgyesi“ pusztát. A Keresztes család ezen ága Medgyesinek nevezetett. Szam. vár. lev. 1820. L. Mediásczhi.

Mêghdesz. Mêghdészi (*մեղծեսի*), máhdészi (*մահմեսի*). törökül hádsi nevet ad az örmény annak, ki járt Jeruzsálemben és látta Üdvöztőnk sírhelyét. L. Ákoncz, Máhdészi.

Megrán. A görög *μακρόν* szónak jelentése: longe, a longe, procul, extra, fuga; távolról jött, menekült, jövevény. — Antonius Haenig alias Megrán armenus ex

Constantinapoli. Szam. vár. lev. 1808—985 sz. Kihalt család. L. Fugá, Fugulyán, Häenig, Vázán.

Megrus, a *Negrus*, *Nyegrucz* elferdített alakja. *Negrus* Minász. Szam. Ker. III. köt. 30 l. 47 t. L. *Nyegrucz*.

Mêgura Măgură román szó: erdős hát, erdős halom, waldige Anhöhe. — Ászvádur Mêgurá-i. Szam. vár. lev. 1790. Kihalt család.

Melikh arab szó: király; örményül: thákávor. A Melik család legtöbb tagja a Székelyföldön lakik. E családnév előfordul Keleten is: Kárekin Melikhián. „Árévélkh“ 1887. máj. 17. 999 sz. L. Chontikhár, Császár, Melchon, Thákvor.

Melkhon = Melchior, Menyhért. Melchior héber szó: a királyi. — Szêhág Melchon-ián. Szam. Ker. II. köt. 626 l. 115 t. E családnév előfordul Keleten is: Ándon Melchonián. „Árévélkh“ 1886. szept. 22. 804 sz. Mivel a három keleti király névnapja (vizkereszt, jan. 6) egy napra esik, az örmény a Melchon (= Menyhért) helyett a Gáspár (az első keleti király) nevét is használja. L. Chontikhár, Császár, Gáspár, Melikh, Mesko, Thákvor.

Mêndrul. Măndru román szó: szép, csinos, büszke. A Czifra család román neve. Kriszdoszdu Mêndrul. Szam. Ker. I. köt. 8 l. A Csinás, Czifra, Mindrovics, Mundrá, Sirin, Zárif család vezetékeve: Karátson. L. ezeket, továbbá Karátson, Mundia.

Mêrkucz. Marko. Távit Mêrkuczián. Szam. H. II. köt. 316 l. 71 t. L. Márko, Márkovics.

Mêrmêkándrucz. Marmaziu román szó: világos vörös. A Gármir családnak két román neve van: Roska és Mêrmêzán (Mêrmêkán). Mêrmêkándrucz Bogdán. Szam. Ker. II. köt. 210 l. 47 t. A Mêrmêkán családnév most nincs használatban. L. Gármir, Piros, Roska, Roth, Stéfánovics.

Merza, perzsa szó: fejedelemsfi, herczeg, előkelő férfi. Merza Perzsiában cím, mely a név után téve az uralkodó-ház tagját jelezi; a név előtt a magyar úr szónak felel meg. Mirzáczhi Várteresz: Mirza Várteresz. Szam. H. 31 l. 308 t. — Gregorius Mirza. Szam. Ker. II. köt. 636 l. 32 t. 1786 év. — Áruthiun Mêrzá. Szam. H. II.

köt. 13 l. 241 t. — Luszig Merza. Szam. H. II. köt. 12 l. 220 t. — Merza Márton fia Florik Márton. Szam. vár. lev. 1803 év. („Mittfisz“ crida). A Merza (= Amirá, Ámirás) család vezetékeve: Várteres (= Flora, Florik). — Joannes Merza alias Énekes. Szam. vár. lev. 1810—852 sz. — Joannes Drágics Merza. Szam. vár. lev.; összeírás. A Merza család egyik ága Énekes és másik ága Drágics (→ Mègêrdics) melléknevet nyert. Norin vészemápháruthiunè Meesztut Mirzá Zèlle-el-Szulthán árkháh orti (Ő felsége Meesztut Mirzá Zèlle-el-Szulthán királyfi). Az „Árévékh“ 1886. jún. 25. 732. számában megjelent Nor-Csuchá-i levélből. — Ághá Mámud Sáh Örményországba megy; itt többeket elfogat... és a foglyokat Teheránba viszi és itt kényszeríti őket, hogy térjenek a mohamedán vallásra; ezek közt volt Mirza Korkin chán, Mirzá Jikub chán. „Máshisz“ 1879. szept. 13. 2417 sz. A Merza családnév előfordul Keleten is: Szdephán Mirzáján. „Máshisz“ 1880. márcz. 5. 2556 sz. — Hovszeph Mirzáján. „Árévékh“ 1886. nov. 25. 859 sz. — Choren Mirzabek-ián. „Máshisz“ 1879. okt. 11. 2437 sz. — Dikráh Emirzáján. „Árévékh“ 1887. febr. 5. 917 sz. — Ovánnesz Luszi Hárágá-i alias Mèrzá-i. Szam. keresk. társ. 1804. évi iratai közt. L. Ázád, Cshicshág, Drágics, Eránosz, Énekes, Flora, Florián, Florik, Hárágá, Vártán, Várteres, Virág.

Mesko. Ez a családnév e hazában alakult a Melkhon (Menyhért) szóból. Az örmény *l* (ⵀ) betű nagyon hasonlít az örmény *s* (ⵀ) betűhez; azért az örmény betűkkel írott *ⵀⵀⵀⵀ* (Melkhon) szót a végső *n* (ⵀ) kihagyásával *ⵀⵀⵀ*-nak (Mesko) olvasták. Állításom bebizonyítására ide iktatok egy világos példát: Egy német váltón, mely 1772-ben kelt Kapnikbányán, ez az örmény aláírás: *ⵀⵀ ⵀⵀⵀⵀⵀ ⵀⵀⵀⵀⵀ ⵀⵀⵀⵀⵀ* (Jész Melkhon Száko Mesko: Én Melkon-Mesko Izsák) és az aláírás mellett latin betűkkel: Isag Gáspár (Ez azt is bizonyítja, hogy az örmény — mint a Melkhon szónál mondtam — a Melchon helyett a Gáspár-t is használja). Szam. vár. lev. 1772. évi iratai közt. Szikucz Mesko-ián: Meskó Izsák. Szam. Ker. II. köt. 483 l. 130 t. — Mesko alias Sulya. Szam. vár. lev. 1827. L. Melchon, Meskovics, Sulya.

Meskovics. Mesko-ból a szláv vics képzővel van képezve. — Meskovics Izsák. Szam. vár. lev. 1773. — Meskovics Gáspár szamosújvári civis így írta a kérelmet, mit Bruckenthal kormányzóhoz 1776—21 sz. alatt nyújtott be; ellenben a rubrumon kívül valaki helytelenül Meskovics helyett ezt írta: „querela Gaspari Márkovics.“ A Meskovics alak most nincs használatban. L. Mesko.

Mészir. Memphis város (Egyiptomban) Mészêr, Mészirnak is neveztetett, Khám Mészdrem nevű fiáról, kitől az egyiptomiak származtak. Mészêr Luszig. Szam. Ház. I. köt. 26 l. 261 t. — Ovágim Mészirján. Szam. H. II. köt. 252 l. 18 t. — Ovánész Chárib Mésziri. Szam. H. II. köt. 190 l. 73 t. — Mészir a világ egyik legrégebbi családnéve. E családnév előfordul Keleten is: Mészériáncz Mészér. „Árévékh“ 1888. márcz. 12. 1247 sz. — Lukács Simon és mellette örményül: Szimên Mészir. Szam. vár. lev. 1736. évi összeírás. A Mészir család vezetéknéve Lukács. L. Lukács.

Meszrob (*մշրոբ*) örmény név. Egy híres örmény tudornak is Meszrob volt a neve. A korán elhunyt dr. Szongott fiatal orvos is (Szamosújvárti) Meszrob nevet nyert a keresztségben. — Ohánnesz Meszrob-i. Szam. Ker. II. köt. 111 l. 69 t.

Mészáros, a Császápdsi család magyar neve. L. Chászápdsi, Hentes, Kristóf.

Miácshen (*միաշեն, միաշենայ, միաշենի, միաշենի, միաշենի, միաշենի*) egyszemű, félszemű, unoculus, luscus. — Miácshen Zádig. Szam. Ker. I. köt. 51 l. 478 t. Kihalt család. L. Gur.

Micháel = Mihály; Istenhez hasonló (quis ut Deus?) a héber — másral El-ből. — Száko Mikhaelinê. Szam. Ker. I. köt. 130 l. — Mánug Micháelján. Csik-Szépvizi anyakönyv. E családnév most nincs használatban; de Keleten előfordul most is: Szerovpe Mikhaelián. „Árévékh.“ 1886. júl. 2. 738 sz. Donig Michael-i. Szam. vár. lev.; régi összeírás. L. Mihály, Mihályfi.

Médz-Bálti = Nagy-Balta (Balta senior: Idősebb Balta.)

Médz-Floria = Nagy-Flora. (Nagy-Virág.) Várteresz Médz-Florá. Szam. H. II. köt. 27 l. 554 t.

Médz-Krecsunián Chácshig: Nagy-Karácsonyi Krisztof. Szam. Ker. II. köt. 758 l. 23 t.

Médz-Mánugián = Nagy-Emánuel. Vártán Médz-Mánugián. Szam. H. II. köt. 33 l. 640 t.

Médz-Moroz = Nagy-Harmat. — Száko Médz-Morozi. Szam. H. II. köt. 25 l. 524 t.

Médz-Ohánnesz = Nagy János.

Médz-Uszep = Nagy-József. Álojzik Médz-Uszepián. Szam. H. II. köt. 370 l. 190 t.

Médz-Várteresz = Nagy-Várteresz. Kötőjellel kapcsoltam össze a „nagy“ jelzőt a jelzett szóval, mivel az illetőnek még keresztnéve is volt. Ezekben a példákban a médz (nagy) „idősebb“ (senior) helyett áll. L. Nagy.

Mihály. Mihály Bertalan örmény kath. L. az erzsébetvárosi fiú-iskola 1886—87 évi „Értesítő-jét. — Joannes Mihály civis Armenopolitanus. Szam. vár. lev. 1786. L. Mihályfi, Mitko.

Mihályfi. Christophorus Mihályfi. Szam. vár. lev. 1791—12 sz. Mihály, Mitko.

Miklós, a Nikulá magyar fordítása. A latin Nicolaus a görög νίκη (győzelem) és λαός (nép, sokaság, popolo, moltitudine) szavakból képződött. Miklós: a nép legyőzője, Géza, Viktor, Beroz. — Joannes Miklós. A szam. timár társulat iratai közt. L. Bájáczhi, Bundá, Bundádá, Miklósi, Minya.

Miklósi. L. Miklós, Minya, Nikulá.

Minász, örmény név. Minász volt azon athenei bölcserőférfi is, ki Maximilianus császár alatt Krisztusért Alexandriában (Egyiptom) vértanúságot szenvedett. Az örmény a Minász-t. a Mihály kifejezésére is használja. — Mennas seu Michael Pêrint. Szam. vár. lev. 1776 évi jegyzőkönyv. Minász Vászil. Szam. Ker. I. köt. 79 l. E családnév előfordul Keleten is: Minászián Dikrán „Mászisz“ 1880. márcz. 9. 2559 sz. L. Kutká.

Mindrovics, a román mândru és a szláv vics (fi) képzővel alkotott családnév. — Lucas Mindrovics. Szam. vár. lev. 1758. E név most nincs használatban. L. Csinás, Czipra, Mëndrul, Sirin, Zárif.

Mingá, Cheul Miklós gúnyneve. Fia Ángszend (= Máxin) már Mingának neveztetik. — Nicolaus Maxin alias Minga. Szam. vár. lev.; összeírás. Az örmény minág-ból (*մինգ*) egyedül, magános) betűáttétellel lett Mingá. — Christof Minka. Szam. vár. lev. 1764. Ángszend Chácskoi Mingáján. Szam. H. II. köt. 45 l. 25 t. L. Chácsko, Cheul, Nigol.

Minya = Miklós. Antonius Minya alias Miklos (belül Minya másként Miklós Antal). Szam. vár. lev. 1809—408 sz. L. Miklós, Miklósi, Nikulá.

Miron, (*μυρον*) görög szó, szentelt olaj, minden illatos olaj, zsir. Miron Simon. A szam. timár-társulat 1792 évi iratai közt. — Petrus Miron alias Deák. Szam. vár. lev. 1774—168 sz. — Joannes Meron. Szam. Ház. II. köt. 178 l. — Joannes Miron (Kirkos). Szam. vár. lev. 1782. év. Gregorius Miron örményül így: Kirkor Geroni. Szam. vár. lev. 1736 évi összeírás. (Miron vértanú emléke aug. 17-én). L. Dsirách, Geron, Gyertyánfi, Kirkos, Mászlin, Másztig, Momdsi.

Misug, az örmény micsug- (*միսուկ*) mêtsugból, jelentése: bele, közepe, magva valaminek. E család öse az örmény mi(c)sug-ot véletlenül misug-nak mondotta és rajta maradt a Misug. Káluszd Misugián. Szam. vár. lev. 1805 év. — Egy per-irat első lapján: „Szamosúvjári polgár Misug Káluszt“... és a tulsó oldalon ugyanez az alperes: Pál Farkas. Szam. vár. lev. 1805—821 sz. A Misug család vezetékeve Pál (Farkas a Káluszd — mi Adventor-t tesz --- helytelen magyar fordítása). — Misug Zakariás Antal. Szam. vár. lev. 1794. L. Pál, Zakariás.

Mitej, mi jéthe, mithe (örm.) vajjon? Kihalt család.

Mitvisz, a magyar „mit visz“-ből van alakítva. Mitvisz Kristóf. Szam. vár. lev. 1807—375 sz. — Chácshádur Ágopsá-i Mitvisz. Szam. vár. lev. 1780. évi jegyzőkönyv. A Mitvisz család vezetékeve Ágopsa (Jakab). — Dominus Christophorus Jákob alias Mitvisz. Szam. vár. lev. 1797 év („Mitvisz“ crida). A beszterczei minoriták („fratres minores“) conventje a „cridalis commisio“-hoz beadott iratát így kezdi: „Ex originalibus contractualibus litteris constat Dnum Christophorum Jákob alias Mitvisz nuncupatum... Szam. vár. lev. 1796 év. L. Jakab.

Mitko = Michael, Mihály. Begidsán pap, Mitko nevét (Szam. Ker. II. köt. 188. l. 74 t. alatt) latinul hibásan így írta: Nicolaus; de ugyanaz már helyesen írta. Szam. Ker. II. köt. 258 l. 118 t. és 126 t. alatt, így: Michael Begidsán. Mitko alias Szász. Szam. vár. lev. 1811—26 sz. L. Kristóf, Michael, Mihály, Mihályfi, Szász.

Mochmoch, az örmény máchoch elferdített alakja. Ovagim Mochmoch (zárjelben: Buzeskul). Szam. Ker. IV. köt. 18 l. — Chácsbig Mochmoch. Szm. H. II. köt. 61 l. 119 t. Mochmoch Antal másképp Buzeskuly. Szam. vár. lev. 1805—91 sz. Mochmoch a Buzeskul család egyik ágának gúnyneve. L. Budzát, Budzeskul, Máchoch.

Mok. Mok (*moq*) örmény szó: mágus (tudós, bölcs férfiú a perzsáknál), praestigiator (szemfényvesztő), incantator (bűbajos). — Esztegár Kristóf alias Mok-i (az i sajátító rag: nak, nek). Szam. vár. lev. 1820. E család-név előfordul Keleten is: Mogáczeán Bedrosz. „Árévékh“ 1887. nov. 30. 1163 sz. L. Esztegár, Mokucz.

Moki. L. Esztegár.

Mokucz, Mok örmény szóból uc kicsinyítő román képzővel alkotott szó: mágus. L. Esztegár, Mok.

Moldovai. Moldova, Romániának egyik alkotó része; eddig Moldva-Oláhország. Moldovai = Moldovából való. Moldovai Buzát Kristóf. Szam. vár. lev. 1731. év. L. Moldován, Moldovczhi.

Moldovczhi = Moldovai. Ohánnesz Moldovczhi (czhi örmény képző). Szam. Ker. II. köt. 789 l. 8 t. L. Áburján, Czárán, Ergêrczhi, Moldovai, Moldován, Násztur, Retezár.

Moldován = Mololdovai. Moldován Szimon. Szam. H. II. köt. 65 l. 224 t. — Luszig Moldován-ián. Szam. H. II. köt. 136 l. 62 t. — Simon Ládai Moldovánián. Szam. Ház. III. köt. 47 l. — Ego Cajetanus Moldován coadjutor (segédielkész) Eccl. Szamosújváriensis. Szam. Ker. II. köt. 1778. ápr. 4. — Ászvádur Moldován-i Kriszdoszdurján. Szam. Ker. II. köt. 59 l. 568 t. — Ászvádur Der-Szimáoni Moldován. Szam. vár. lev. 1784. A Buzát (Buzeskul), Kriszdoszdur, Ládai, Pap család egyik ága (Der-Szimávon) Moldovából jöttek be. — Martinus Moldován alias Fakna. Szam. vár. lev. 1811—911 sz. — Moldován Gergely

alias Angyal. Szam. vár. lev. 1862. — Joannes Moldován alias Izsák. Szam. vár. lev.; összeírás. — Theodorus Isaak alias Moldován (összeírás). Ennek a terjedelmes családnak, mely a Budzát, Budzeskul, Czárán, Edel, Ergéreczhi, Moldovai, Moldoveczhi, Moldován, Násztur, Retezár családokat foglalja magába, vezetékeve Keork (György). — Petrus ex Moldavia alias Gászákó (helyesen Gághszákó = Gajzágó). Szam. vár. lev. 1766 („Placsintár crida“). Ászvádur Der-Szimásni Moldován. Szam. Ház. II. köt. 6 l. 55 t. A Moldován család vezetékeve Pap. L. Angyal, Czárán, Derder, Ergéreczhi, Fakna, Fugá (Fugulyán, Vázán), Izsák, Pap (Pop), Tuchtár, Tuluk.

Molnár, az örmény Csáchcsebán magyarosított neve. Gregorius Molnár. Szam. Ház. III. köt. 53 l. Az örmény *բաղնաբան, բաղնաբան, բաղնաբան* jelentése: molnár. E név előfordul Keleten is: Keork Csêrágh-ián (Ván-ban lakó örmény). Az örmény *բաղնաբան = բաղնաբան*: malom (*բաղ*: viz, *բան*: ürteni). L. Csáchcsebán, Morár.

Momdsi. Az örmény mom (*մոմ*): viasz; az arab-perzsában mum. A török mumdsu (ebből az örményben is használt momdsi): viaszgyertyamártó, gyertyamártó, gyertyaárus. (A nép a mom helyett ezt a szót dsêrák [*ծիրակ*] használja). Bulbuk, Dsirách, Geron, Gyertyánfi, Mászlin. Másztig, Miron egy család. E család vezetékeve: Ángszend, L. Ángszend.

Morár. Morar román szó: molnár; az örmény Csáchcsebán román neve. Krikor Morár. Szam. H. II. köt. 128 l. 62 t. L. Csáchcsebán, Molnár.

Morêsán. Chácshig Morêsán. Szam. Ker. II. köt. 325 l. 156 t. L. Marosán, Márámorusán, Mármárosczhi, Marosfi.

Moroz, lengyel-orosz szó, jelentése: harmat; Moroz Chácshádur. Szam. Ház. II. köt. 2 l. 10 t. Ötvös-Moroz Lukács. Szam. vár. lev. 1818. Moroz alias Harmath Kristóf. Szam. keresk. társ. iratai közt. L. Harmath, Ötvös, Sztéphán.

Mosoroj. Moşoroiu román szó annyi mint muşinoiu: vakondturás. Szárkisz Ázbej Mosoroj. Szam. ker. társaság

iratai közt. Mosorój az Ázbej család egyik ágának gúnyneve. A Mosorój név most nincs használatban. L. Ázbej.

Mószesz, a Mózes örmény neve. Mózes héber szó: a vízből kivett. E családnév előfordul Keleten is: Movszeszján Szárkisz. „Mászisz“ 1880. jan. 31. 2528 sz. Kihalt család.

Moszkál = Orosz. A hazai örmény az orosz „moszk“-nak nevezi. Előfordul Keleten is: Chácshádur Moszgofián. Marseillei „Armenia“ 1887. 50 sz.

Mrêkucz, a Mêrkucz másik alakja. — Ohánnesz Mrêkucz-i. Erzs. Ker. II. köt. 33 l. 79 t. L. Márko, Mêrkucz.

Mug. Az örmény mugn (*մուղն*: egér) szót a nép mugnak mondja. (V. ö. görög *μῦς*, latin *mus*, perzsa *mus*, dalmát *mis*). A Kosotán család egyik ágának gúnyneve. Előfordul Keleten is: Hovhánnesz Mêgrián. „Árévékh“ 1896. decz. 20. L. Kosotán.

Muhál, arab szó: iszonyú, rettenetes. Jacobus Muhál, civis Armenopolitanus. Szam. vár. lev. 1786—92 sz. Kihalt család.

Muhib. Muhib török szó: hívszéges (rokon, barát), Fidelis. A Kriszdoszdúr család egyik ágának neve. Szam. Ker. I. köt. 13 l. E családnév most nincs használatban. L. Kriszdoszdur.

Mundra = Mêndrul. Karátson vagy másképp Mundra Kátrina. Szam. vár. lev. 103—1422. L. Karátson, Mêndrul, Mindrovics.

Munds. Muncs (*մունք*) örmény szó: néma, szótalan; Tacitus, Taczián. A nép a muncs szót munds-nak (*մունդ*) mondja. Mundserun Távit-in Chácshige: Munds-Dávid Kristóf. Szam. Hal. II. köt. 1 l. 9 t. — Christophorus Dávid és mellette örményül Chácshig Mêndseru. Szam. vár. lev. 1736. évi összeírás A Munds család vezetékeve Dávid. Mundserun Távitin Chácshigè: Néma Dávid (fia) Kristóf, 1725. L. Ánászun, Chul, Dumblosz.

Mune, a román mâne (holnap) elferdített alakja. Mune, Munya. Chácshig Muncáján. Szam. Ker. IV. köt. 75 l. A Drágomán család egyik ágának gúnyneve. L. Drágomán.

Murád (Murádin). Murád arab szó: szándék, akarat, hajlam, készség; desiderium, Desiderius, Dezső. Murád-i-n Minász (*i* az örmény sajátítóeset ragja, *n* határozó [az, a]). Szam. H. II. köt. 27 l. 551 t. — Donig Ováneszi Murádinján. Szam. H. II. köt. 41 l. 61 t. — Ohánesz Szêhág Murádiní Gorskári. A szam. keresk. társ. iratai közt. Toderê Kipuczin Murádinê. Szam. keresk. társ. iratai közt. A Murádin család egyik ága csizmadia, másik festő volt. L. Csizmadia, Csizmás, Csobotár, Kipucz (kis kép, képecske), Láth, Schuster, Toderás.

N.

Nagy. In pago Sibo (Zsibo) armenus Gregorius Nagy. Szam. vár. lev. 1782—18 sz. Martinus Nagy alias Kovrig. Szam. vár. lev. 1802—134 sz. — A többi „médz“ nem fordítottatott le magyarrá. L. Kovrig, Médz.

Nágo. Nákes arab szó: kép, festés. Ebből: Nágo. Bedrosz Nágo. Szam. Ker. II. köt. 749 l. 79 t. Előfordul még más alakokban is: Donig Nágojencz. Szam. Ker. II. köt. 154 l. 87 t. Ávedum Neágo. Szam. H. II. köt. 191 l. 94 t. — Jacobus Nyago. Szam. Ház. II. köt. 181 l. 1800 év. szept. 7. (Romániában: Nyagoje). — Bedrosz. Nágo-i. Szam. H. II. köt. 18 l. 405 t. — Nyága Dorothea. Szam. vár. lev. 1823—483 sz. A Náschárár család arab neve. L. Náschárár.

Náschárár (նաշարար) örmény szó: hímező, az ki hímmel kivarr, ékesít, czifráz, fest valamit. Az irodalom a „festő“ kifejezésére ezeket a szavakat használja: nêgárics (նêգարիւհ), bádgeráhán (պատկերահան), géntánákêrogh (կենդանապատկերող; képiró, ζωγράφος, pictor). — Ászvádur Náschárár. Szam. Ker. II. köt. 435 l. 112 t. E család vezetékeve Pap. L. Der-Márdirosz, Gárdsthév, Kepus (Kip [kép], Kipucz, Kipus), Nágo, Nikos, Pap, Pictor, Zugráv.

Násztur. Násztur = Nestor = Dzerig. Antonius Násztur alias László. Szam. vár. lev. 1804—708 sz. — Andreas Násztur alias Lászlófi. Szam. vár. lev. 1786. 43 és 55 sz. alatt. A Násztur család vezetékeve László (Lászlófi). Szongott Násztur Gergely. Szam. vár. lev. 1825—132 sz.

— Mánug Nászturi ájszinkhên Hászt-Kirkorjencz. Szam. vár. lev. 1753. (Mindkét példában Násztur „idősebb“-et jelent; tehát: Idősebb Szongott Gergely és id. Hászt-Kirkor Mánug). Násztur, vor mágánuámp gocshi Kápátán: Násztur, ki vezetéknévvel Kápátánnak neveztetik. Szam. Ker. I. köt. 29 l. 86 t. A Kápátán-ok Násztur-ok. Chodsá Násztur. Szam. Ker. I. köt. 21 l. 86 t. Chodsá (gazdag) a Nászturok jelzője. Médzáréli ághá jév ághácshá jégé-ghéczphán Mánug Nászturján: Nagyságos Násztur Mánug egyházgondnok úr. Szam. H. II. köt. 44 l. 15 t. Minász Nászturi Ergêrczhu: Ergêrczhi Násztur Minász fia. Szam. Ker. II. köt. 660 l. 132 t. Az Ergêrczhi-k Nászturok. Násztur Chuthinczhu — Chuthinból való (Chuthini) Násztur. Szam. H. 19 l. 189 t. L. Bátrin, Chuthinczhi, Dzerig, Ergêrczhi, Kapatán, László, Lászlóffi, Moldován, Simávon, Vászil. *Návai*, a Nevelics magyarosított neve. Joannes Návai. Szam. vár. lev. 1785—296 sz. Návai Jakab vagyis Nevelics. Szam. vár lev. iratai közt. L. Nevelics.

BCU Cluj / ersity Library Cluj

Kisebb közlemények.

Tisztelgés Simay Gergelynél. Lapunk érdemes munkatársa: Simay Gergely kir. tanácsos úr, ki 1848-ban a pesti hongyülésen városunknak volt derék képviselője, jelenleg Kolozsvárrt tartozkodik Irma leányánál: Gajzágó Antal ügyvéd házában. Ezt a kínálkozó kedvező alkalmat megragadta a kolozsvári 48-as ünnepélyt rendező bizottság, melynek tagjai közül mintegy huszan: a legelőkelőbb honoratorok, tanárok, ügyvédek, a tanfelügyelő, közjegyző, városi hivatalnokok... lakásán felkeresték márcz. 15-én délben, hogy élő szóval adjanak kifejezést azon tiszteletnek, melylyel viseltetnek az érdemes volt 48-iki törvényhozó iránt. Erről a tisztelgésről a „Kolozsvár“ a következőket írja: „A mai ünnepélyeknek egyik lelkes és fölemelő mozzanata volt a tisztelgés a negyvennyolczas törvényhozásnak egyetlen élő erdélyi tagjánál, Szamosújvár város volt követénél: Simay Gergely nyugalmazott törvényszéki elnöknel. A márczius 15-iki bizottság elhatározta, hogy Simay Gergely előtt ezen a napon tiszteletét fogja kifejezni. Délben Deáky Albert elnök vezetése mellett a bizottság számos tagja jelent meg a tiszteletre-méltó ünnepelnél, kit Deáky Albert elnök üdvözlőlvén, átadta a szót Várady Aurel dr.-nak, a bizottság által felkért szónoknak.

Várady lelkes és meleg szavakban üdvözölte ama nagy és páratlan történelmi jelentőséggel bíró országgyűlés tagját, kinek a bizottsági tagok lelkes éljenzése közt kívánt hosszú életet, egészséget. Simay Gergely, a már ősz képviselő, mélyen meghatva, de ifjú lelkesedéssel, melegséggel és nemes hazafisággal tele szép beszédben mondott köszönetet, a tiszteletnyilvánítást a maga személyéről a márcziusi nagy napok emlékére hárítva. A jelenlevők lelkesedéssel éljenezték a szónokot, kinek magvas, hazafias beszéde nagy hatást keltett. A tisztelgők zajos éljenzése közt ért véget a szép ováció — egy lelkes és felejthetlen epizód a mai napok ünnepélyességeiből.” — Az alábbiakban közöljük Simay Gergelynek a 48-as országgyűlés volt tagjának beszédét, melylyel a márczius 15-két rendező bizottság üdvözlétére válaszolt. A válasz így hangzik: „Uraim! Igen tisztelt polgártársak! Ha bírnék is az ékesszólás hatalmával, nem venném azt használatba a jelen alkalommal, midőn egy oly lelekemelő nagy napnak emlékünnepeét üljük, mely nem szorul ékes szavakra, mely önnön magában találja fel belbecsét és világra szóló jelentőségét. A magyar történelemben korszakot képező 1848-iki év alkotásai, alkotmányos életünk újjászületése, az állampolgári jogoknak, mi azelőtt különlegességi czikk volt, a haza minden polgárára egyenlően lett kiterjesztése, a gondolat szabad nyilvánításának dekretálása, a legfényesebb fegyvertények hosszú sorozata, szóval az önkényuralom megtörése mélyen és kitörülhetetlenül vannak bevéssve minden igaz hazafi kebelében. Részemről is éltém legnagyobb büszkeségének tartom, hogy szerencsés voltam az 1848-iki törvényhozásnak egyik igénytelen tagja lehetni, s habár, mint egy csepp az oceánban részt vehettem azon hazafias munkában, melynek előnyös kihatása annyi keserű megpróbáltatás után még most is, a jelen korszakban érezhető. Szolgálok ez tanuságul arra, hogy minden nemzet jövőjének biztosítóka rendszerint annak multjában rejlik. Ápoljuk tehát mindnyájan ezen dicső multnak emlékeit. Legyünk állandó és szilárd hívei magasztos nemzeti hagyományainknak, mert csak így lesz biztosítva hazánk jövője az idők végezetéig. De már nem kívánom hosszasan fárasztani becses figyelmüket, fogadják hálás köszönetemet szíves baráti üdvözlötökért, az ebben rejlő megtiszteltetést azonban engedjék, hogy átadjam azon dicső napnak, mely azt méltán megérdemli, melynek 50 éves évfordulóját ma oly fenkölt kegyelettel, mondhatnám szent áhitattal ünnepeljük. És most bezárom szavaimat azon legforróbb óhajtasommal, éljen örök időnkig a magyar alkotmány, éljen a mai díszes ünnepélyt rendező-bizottság, éljenek a hazának nemesen gondolkozó, hazafiasan érző önzetlen polgárai, engem pedig egyenként és összesen tartsanak meg mindenkorra nagybecsű hajlamaikban.”

Főigazgatói látogatás. Tankerületi derék főigazgatónk: Kuncz Elek kir. tanácsos úr, ki október havában két napot (24, 25) töltött gymnasiumunk falai közt, márcz. 17 és 18-án fejezte be látogatását.

Meghallgatta az egyes tanárok előadásait, elment a hittanítók, az örmény nyelvtanító, az énektanító és a tornatanítók óráira is. Megvizsgálta az írásbeli dolgozatokat; szemügyre vette a tanulók rajzait és szép-írási füzetait. Megnézte a tanári és ifjúsági könyvtárt, a gyűjteményeket, szertárakat, az épület helyiségeit és a felszerelést. Márcz. 18-án délután 4 órakor gyűlést tartott a tanárokkal. Hosszú, fölötte érdekes konferenciális beszédéből, melyben előadta tapasztalatait, észrevételeit, megjegyzéseit, hasznos utasításait — egy néhány — a nagy közönséget is érdeklő becses mondatot ide iktatunk: „Az épület mintaszerű, a tanári kar kiegészült, a hátralevő akadályok is — előreláthatólag rövid idő alatt — el fognak háríttatni; mert a fentartó jóindulatot tanúsít ezen intézet iránt. Megvan minden tényező, mi egy intézet előhaladásához szükséges; azért jogos a feltevés, hogy a tanári kar igyekezni fog feladatának teljesítésére és előre fog törni feltartóztathatlanul. Az iskola mintaszerű, a gyűjtemények is mintaszerűek lesznek: meg vagyok győződve, hogy a tanári kar is igyekezni fog, hogy valamint ő maga, úgy tanítása is mintaszerű legyen. A siker: a közös munka eredménye. A tehetség különböző — az is, — de a köteleességteljesítés nem lehet különböző. Költsenek érdeklődést a szülőkben és ezek helyetteseiben iskolánk iránt: a szívélyes viszony a szülők és iskola között az előhaladásnak egyik hatalmas faktora. Örömmel mondhatom, hogy a remények teljesültek: az épület impozáns, telke nagy, tantermei, szertárai méretszerűek. A butorok mennyiség és minőség tekintetében — miután még nincsenek számba véve — kielégítőnek látszanak. A természettani szertárra 5000 frt fordított. Beiratkozott 283 rendes és 2 magántanuló. A görög nyelvet tanulja 70, a görögpótló tárgyakat 21, az egészségtant 21, az örmény nyelvet 31, az éneket 79 tanuló. A tanulók vallási köteleességeiknek megfelelnek, hazafiságuk nem esik kifogás alá. A tanterv és utasítások kellő figyelemben részesültek. Örömmel tapasztaltam, hogy az oktatás helyes irányban halad.“ Így szólott minta-főigazgatónk! És ha csak egy futó visszapillantást vetünk azon főigazgatónak, ki a hetvenes években állott tankerületünk iskoláinak élén, — eljárása és mostani kitűnő főigazgatónk eredményes munkásságára, óriási különbséget látunk. Az, kiben volt ugyan sok jóakarát, nem volt szakember; nélkülözötte a szükséges kellékeket. Ez minden tárgyban szakember: csak úgy ömlik tudós ajkairól a sok hasznos utasítás, szükséges megjegyzés. Ezen nélkülözhetlen kelléken kívül alig van a hazai derék főigazgatói karban valaki, ki nagyobb fokú jóindulatot tanúsítana a tankerületében levő tanári testületek iránt, mint épen atyázkodó főigazgatónk: Kuncz Elek. Azért, midőn tartozó elismeréssel adózunk a magas közoktatásügyi kormány azon böles intézkedésének, mely a legalkalmasabb egyént állította tankerületünk élére, egyszersmind kérjük a Gondviselést, hogy adjon ő Méltóságának erőt, egészséget, hosszú életet, hogy tankerületünk középiskoláit a virágzás magas fokára emelhesse!

Irodalom és művészet.

Luszineán herczeg szótára. A tudós szerző: Luszineán Guidó herczeg (Paris) szükséges francia-örmény szótárát már sajtó alá adta. A velencei mecliharisták nyomdájában nyomul. Az A. B. C. belü már ki van nyomtatva. Előfizetési ára 10 franc (5 frt).

A „Méság,” mely hetenként háromszor jelent meg Tiflisben, új-év óta napilappá lett. A „Méság” megindulá napjától 1883—1884-ig napilap volt; 1884-ben egy évig szünetelt, azután újra megindult, de 1897 végeig hetenként csak háromszor jelent meg.

Mi ujság az örmény világban?

A szultán kincsenek minisztere. Bár mennyire gyűlölik is az újabb zavargások miatt a törökök az örményeket, mégis kénytelen a padisáh elismerni azt, hogy országában nincs megbízhatóbb alattvalója az örménynél. A napokban is ismét örményt nevezett ki kincsenek miniszterévé. E kinevezésre vonatkozólag a „Revue d' Orient” hetilap ezeket mondja: „Szákész János efendit, az államtanácsost nevezte ki a szulán saját kincsenek miniszterévé az elhalt Portukáli Mihály pasa helyébe. Török lapok mondják, hogy a szultán roppant ingó és ingatlan vagyonának új minisztere igen jelentékeny nemzetgazda és nyelvész. Mondják, hogy János efendi irt török nyelven első ízben politika-nemzetgazdászati művet; igen jól tud törökül, arabul, francziául, angolul, tudja a szánszkrit nyelvet és ismeri az egyiptomi hieroglipheket, híres botanikus és neves festő. Majdnem 40 évet töltött török szolgálatban. A török lapok ezen nyilatkozataira még csak azt jegyezzük meg — mondja a „Revue d' Orient” — hogy János efendi örményül is tud.” Ezekhez mi csak annyit adunk, hogy János (Ohánnesz) efendi nem török, hanem — örmény. E miniszteri székből egymás után három örmény ült: a híres Hágop pasa Kázázián után jött Portukáli Mihály pasa és ezt követte Szákész Ohánnesz efendi.

Új jelölt a kretai kormányzói székre. A legutóbbi minisztertanácsban, melyet a Yildiz-palotában a szultán személyes elnöklete alatt tartottak, elhatározták, hogy a porta a kretai kormányzói székre a volt egyiptomi miniszterelnököt, Nubár pasát fogja a nagyhatalmának ajánlani. Nubár pasa tudvalevőleg örmény származású és vallásra nézve az örmény szertartást követi. Két évvel ezelőtt a nagyhatalmak az akkor tervezett Örményország élére főkormányzóvá Nubár pasát hozták javaslatba; a miért is a szultán és minisztere bizton hiszik, hogy a nagyhatalmak most Nubárt kretai kormányzóul is el fogják fogadni. — Egy más forrás azt is mondja, hogy egy más örmény: Dádián, a mingreliai herczeg jelöltségéről is komoly szó van.

Felelős szerkesztő és kiadó-tulajdonos: SZONGOTT KRISTÓF.

Szamosújvárt, Todorán Endre „Aurora” könyvnyomdája.

Emlékezzünk a régiekről.

— Lengyel Gergely életrajza. —

BCU Cluj / Central University Library Cluj

A szamosújvári örmény szertartású róm. kath. papok közül, kik a lelkipásztorkodás terén a nagy Lukácsinak segédkeztek, csak még Mártonfi Antal és Lengyel Gergely nincsenek az „Armenia“ tisztelt olvasó közönségének bemutatva. Mártonfi Antalról, ki később Erzsébetváros esperes-plebánosa lett, majd akkor fogunk szólni, midőn alkalom adtával a testvérváros esperes-plebánosait bemutatjuk.

A jelen sorokat a derék Lengyel Gergely áldott emlékének szenteljük. Született Szamosújvártt 1811 júl. hó 6-án. Atyja Lengyel György és anyja Gajzágó Mária volt. A népiskolát Szamosújvártt, a gymnasiumot Kolozsvártt tanulta. A theologiát Gyulafehérvártt végezte. Lembergben szenteltetett pappá. A hittant több éven át tanította a helybeli fiú- és leányiskolában sikeres ered-

ménynyel. Az a jelentékeny szolgálat, mit egész életén át az örmény egyháznak, mint segédlelkész (cooperator) tett, maradandó nyomokat hagyott hátra. A pápa Ő Szentsége az egyház terén szerzett elévülhetlen érdemei elismeréseül pápai kamarási czímmel tüntette ki.

Jellemes, mívelt társalgó, sok ismerettel bíró férfiú, jó pap volt. Sok szép tulajdonságaiért becsülte, szerette mindenki. Mindig tisztán öltözködött; csinos, úri házat tartott. Gyönyörűségét nem a vagyonszerzésben kereste; hanem boldog volt, ha jövedelmének nélkülözhető részét a szükölködők közt kioszthatta. Segitette a szorgalmas tanulókat is. Meghalt 1875. febr. 14-én.

A Gondviselés sok kiváló pappal ajándékozta meg a hazai örménységet; de az egyházi szónoklat terén talán egy sem multa felül Lengyelt. Szépen kidolgozott egyházi beszédekert tartott; de rögtönzött beszédei is mindig sikerültek. Ura volt a szónak; magával ragadta a hallgatóságot.

Sz. K.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Jeltelen sír.

— Dzádurián. —

Egy hős pihen e néma hant alatt,
Honvédelemben lett ő áldozat,
Ki életét honának szentelé, —
Bátran szállt érte a halál elé!

Ellenség dobta sírba tetemét,
Kő vagy kereszt nem jelzi hírnevét,
Még egyszerü koporsót sem kapott,
Fölötte könnyet ki sem hullatott.

Csak egy szerény füz örzi e helyet,
Mely elterül a hideg sír felett.
Azt mondja a halottnak szüntelen,
Hogy a hazája árva, védtelen...

Sohajtvá nyög, nehéz jármot visel,
Bus napjait sirásban tölti el.

Hisz oly erős az ellen tábora
S csekély — hazádban — a hősök sora!

Még mindenütt csak rom és pusztulás,
Mi sincs egyéb, mint könny és jajgatás;
Távol van még szabadság hajnala,
Késik az Ég küldöttje — angyala!...

A füz elhallgat: ismét néma lett,
S legott a sír lakója így felelt:

Had siránkozzon az a nép, a mely
Rabszolgaságra honát szánja el, —
Mely némán türi durva zsarnokát, —
Ám hadd sirassa önnön nyomorát!...

Simay Gergely.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Örményország történelme és irodalma.

— Tsobánján Árság felolvasása a párizsi földrajzi társaság üléstermében.*) —

III.

Megjelenik a kereszténység és ledönti az antik világ templomait és istenségeit. Átalakítja a nép szellemét s új lelket önt bele. Az egyház emberei állanak a nemzet élére s új értelmi világba vezérlik. S az egyház könnyen végzi ezt az átalakítást, mert Örményországban való megjelenése a polgárisodás hatalmas áramlatának kíséretében történik. Az örmény faj addig úgy szólva ösztönszerű életet élt; küzdött, álmadozott, dalolt teljes szabadságban, megkötött törvények és szabályok nélkül. Az egyház magával hozta a kulturát, tökéletesítette az örmény betürendszert, megkezdte az írott literaturát.

*) Arsag Tsobanian, L' Armenie, son Histoire, sa Litterature, son role en Orient. Avec une introduction par Anatole France, de l' Academie Française. Paris, 1897.

Időszámításunk negyedik századában történt. A keresztény egyház diadalokat ült mindenütt s irodalma uralkodott az egész világ fölött. A kereszténység első örmény apostolai, a kik a modern polgárosodásnak is első uttörői valának, Byzanczban, Athenben, Rómában és Alexandriában nyerték a kiképeztetésüket. A biblia és a szent Atyák iratainak emlőin táplálkoztak; örményre fordították a szent könyveket, az egyház atyáinak műveit. És egyházi kérdésekkel foglalkoztak a saját irodalmi műveik is. Világosító-Szent-Gergely egyházi beszédekét és elmélkedéseket hagyott hátra; Jeznig könyvet irt a görögök és perzsák pogány tanainak a megczáfolására; Dávid, a „győzhetetlen“ csak azért foglalkozott a pogány görög-világ irodalmával és bölcséletével, hogy kimutassa annak hívságos voltát az evangeliumi világossággal szemben; Agathangelos megírta Világosító-Szent-Gergelynek és az első keresztény örmény királynak, Tirádátnak élettörténetét, Goriun pedig szent Száhágét és szent Mesrobét, az örmény egyház és irodalom két jelesét. Byzanczi Faust elbeszélte az örmények küzdelmeit a perzsa Sassanidákkal s elénk állította nagy alakját Nerses patriarkhának, a ki iskolákat, kolostorokat és árvaházakat alapított, a lánglelkű költőnek, szónoknak és hazafinak II. Arsaces király oldala mellett, a ki fölött erősen uralkodtak még a pogány és keleti szokások.

Mások egyházi énekeket, imákat és szent életrajzokat irtak s még azok is, a kik hazájuk politikai eseményeit akarták elbeszélni, vallásos értekezésekkel kötik össze leírásaikat s a keresztény egyház szempontjából fűzik megjegyzéseiket a történeti eseményekhez. Minden az egyházzal állott kapcsolatban, a melyet hazája lelkének, egyénisége eleven személyesítőjének tekintett az örmény nemzet. Eme mysticus kapcsolatban elvesztette ugyan értelmi függetlenségét, de ennél jóval hatalmasabb erőt nyert, a hitnek, a vértanúknak erejét.

S midőn az Arsacida uralkodóház s vele Örményország politikai függetlensége megdőlt, az egyházat tekintette az örmény nemzet mentő horgonyának. Meghajlott a perzsák politikai igája alatt, de midőn a Sassanida

Hazgérd arra akarta kényszeríteni, hogy a mazdeista vallásra térjen, fegyvert fogott s bekövetkezett ama csodás időszaka a keresztény epopeának, a melyet egy negyedszázadig élt át az örmény nép. Elnyomva, lesújtva, kétségbeesetten folytatta a harczot a rettenetes perzsa túlerő ellen; Mámigoni Vártán és ezerharminczhat bajtársa tusára kelt a nemzeti egyházért; elhullottak a perzsa fegyverek alatt, de megmentették vérükkel az egyházat; az első vértanúk példája lángot gyújtott az egész nép lelkében; tovább folyt a szivós küzdelem s Perzsia befáradva az üldözésekbe, végre is kénytelen volt beletnyugodni abba, hogy az örmények saját istenöket imádják. A gyöngének erkölcsi diadala volt ez az erős fölött. Az örmények történetök legszebb lapjának tekintik azt, a melyre Vártánnak és társainak hősies ellentállása van feljegyezve. A szent harcz nemzeti hagyománynya lett s annak kortársa és tanúja, a történész Eliseus erről a küzdelemlről könyvet irt, a mely halhatatlanná tette a vértanú-hős emlékét.

Ettől kezdve még szorosabbá lett a kötelék az egyház és az örmény nemzet és irodalma között. A nemzet az egyházban szenvedései közt vigasztalást talált, támaszt és menedéket, a melyben megóvhatta egyéniségét a beolvadástól ama hatalmas fajokba, a melyek egymás után uralkodtak fölötte. S az irodalom, mely az egyház és a faj közt ezt a kapcsolatot megteremtette, annak továbbfejlesztő kifejezésévé vált. Állandóan megmaradt az egyház embereinek kezei között s mysticus költemények, theologiai elmélkedések s vallásos irányú krónikák voltak a fő alkotó elemei.

A nemzet irodalmi élete is megérezte nyomasztó súlyát ama pusztításoknak, melyekkel az idegen hódítók Örményországot sujtották. A keserves megpróbáltatások eme korszakában élet és halál közt függött minduntalan a nemzet sorsa. Az irodalom nem beszélt többé a királyok és hadvezérek dicső tetteiről, mint egykoron, hanem a keresztre feszített hazának fájdalmas sorsát siratta, a mészárlások és pusztítások komor képeit rajzolta meg s azokat magasztalta, a kik véreket ontották a nemzeti

egyházért. S eme politikai viszontagságok közepette elvesztették az írók a nyelvnek ama tisztaságát s a stylnek azt a nemességét, a mely az V-ik századbéli szerzők jellemző vonása. Rövid második virágkort élt még a nyelv és irodalom a X-ik században a Bagratidák s a XII-ik században, Ciliciában a rupeni királyok alatt; aztán végleg megromlott a nyelv s üres pathosnak lett martalékává az irodalom s beállott a szellemi tetszhalálnak az a kora, melynek csak a jelen században vetett véget az újjáébredés.

Örményországnak ez a keresztény irodalma a maga egészében, minden egyhangúsága és a művészi formákban való fogyatékosságai daczára kiválóan érdekes s komor és eredeti szépséget mutat. A szellemnek nagy és szilárd egysége hatja át, erős meggyőződésben gyökerezik, visszatükrözi a fájdalmát egy sokat szenvedett népnek s a véráztatta kifejezéseivel megragadja képzeletünket.

Egyszerű és komoly, nélkülözi a világias ékítéseket, a meseszöveg bájait s a művészetnek kaczéróságát. A formái teljes összhangban vannak a tartalommal. Nem regény, nem epos, nem dráma, hanem hymnus, hymnusa a szent harczoknak, a nagy vértanúságoknak, az egyház magasztos szertartásainak. Az európai utazókat, a kiknek alkalmuk volt jelen lenni az örmény egyház szertartásain, meglepte azoknak imposans volta és tragicus nagysága. Villefroy abbé, egyike a legelső európai íróknak, a kik a keresztény Örményországgal foglalkoztak, így ír a mult század elején: „Miséem lehet meghatóbb és ékesebben szóló, mint az örmény imák s fenségesebb, mint az örmény szertartások.”

Az örmények, a kiknek nem volt eredeti szinirodalmuk, mely drámai érzéknek adják tanújelét egyházi szertartásaikban. Emlékeztetnek ezek Görögország antik színjátékára. A mise egész tragédia. A pap, meztelen fővel, kitárt karokkal, a gyertyákkal világított s virágokkal diszített oltár előtt állva, a leborult nép szemeiben a szenvedő emberiségnek az igazság és szépség forrása után való sovárgását jelképezi. S a komor keresztény drámába beleszövődnek olykor a régi pogány világ

maradványai is. Az urnapi nagy körmenet alatt rózsákat szórnak a népre s galambokat röpitenek fel, mint egykor, Ánáhid ünnepén; s Mária bemutatása napján tüzet gyujtanak a templom udvarán, a mint hajdan, Mihr ünnepein szokásban volt.

S bármily szűkkörű volt is ez az egyházi irodalom, olykor mégis legmagasabb lendületet nyert. A kereszténység kiirtotta a népből a pogány gondolatot, de érintetlenül hagyta lyrai, lelkesedésre hajló érzéseit. A keret megváltozott, de a régi láng újra feléledt az egyházi himnuszok költőiben. A nap, a világosság, a sugarak, a régi költészet derűs világának eme motívumai minduntalan megújulnak ebben a vallásos költészetben s megaranyozzák a keresztény Istennek alakját. „Világosság, énekli az örmény egyházi költők egyike, világosságnak alkotója, első világosság! Ó égi Atya, ebben az órában, a midőn fölkél a hajnali fény, gyujtsd meg lelkünkben a te égi világosságodat!” S mint a Védáknak egyik himnusa, úgy hangzik ez az urnapi örmény ének: „Ragyogása az Atya dicsőségének, egyetlen Fiú, a ki befogtad emberiségedbe a meg nem fogható világosságot s dicsőségében fényeskedel Tábor hegyén. Ó isteni tűz, ki lehoztad a földi teremtményekhez fényességedet, a mely ragyog, mint a nap.”

Ezek a sugaras képek, az örömnök és világosságnak eme kifejezései sajátyszerű ellentétben állanak az örmény liturgia komor egészével, a melyben a följajdulás az uralkodó hang s a melyben jelentékeny részt foglalnak el a vértanúk himnuszai, a foglyokért való imádságok s a megszabadulásért és a halottak lelki üdvösségeért való énekek.

— A negyedik közlemény jövő füzetünkben. —

Dr. Molnár Antal.

Hazai czimerünk kettős keresztje.

 Az utóbbi időkben, különösen azóta, hogy a heraldika is kedvencz tárgya lőn hazai tudósainknak, nem egy izben találunk kísérletekre, melyek honi czimerünket is történeti kellő megvilágítás mellett véglegesen megállapítani hivatvák. E kísérleteknek többé-kevésbbé sikerült is már a hazai czimer egyik czimerképében, ugyanint annak jobbmezejét elfoglaló és Verbőczy s utána sokak által helytelenül folyóknak tartott polyákban árpádkori államczimerünket kimutatni. Sokkal nagyobb nehézségekbe ütközik azonban az ország czimere második czimerképének, a kettős keresztnek kimagyarázása.

Verbőczy az ország czimerében előforduló kettős kereszt taglalásánál a II. Szilveszter pápa által Szent-István királyunknak küldött kettős keresztre utal. Ezt azonban czimerünk őszerejétének már azon egyszerű oknál fogva sem fogadhatjuk el, mert királyaink sem érmeiken, sem pecsétjeiken a királyság első két századában a kettős keresztet nem alkalmazták, azt pedig feltételezni épen nem lehet, hogy ha a pápa által küldött kettős kereszt az ország czimere lett volna, királyaink azt valamiképen meg nem örökölték volna.

Pray a kettős keresztet a régi Pannonia jelvényének tartja, mely mint örökség szállott az új Pannonia vagyis Magyarország czimerébe. Ez állítás azonban szintén téves; mért a régi Pannonia korában czimerről beszélni a legnagyobb anachronismusok egyike lenne; különben is ha a régi czimer létezett volna, XI. és XII. századi királyaink azzal szintén éltek volna.

Egyébiránt Pray makacsul nem is ragaszkodik ezen állításához, hanem a kettős keresztet is úgy tünteti föl, mint a jeruzsálemi szent sír lovagjának jelvényét, melyet II. Endre mint rendtag először használt és vett föl. Tudósunk azonban itt is helytelen úton halad, a mennyiben a jeruzsálemi szent sírend czimerét nem is a kettős kereszt, hanem egy egyszerű, négy kisebb kereszttel körített kereszt képezi.

Van azonban egy más kiinduló pont, melyet eddig hazai szaktudósaink figyelmen kívül helyeztek s melyre azok figyelmét felhívni a jelen sorok czélja.

Ismeretes a hazai történelemből, hogy II. Endre, ki 1217-ben Keletre keresztes hadjáratot vezetett, ha sem a csatatéren, sem a zöld asztalnál nagy eredményt nem is fejtett ki, minden törekvését arra fordította, hogy mint később Ausztria, minél több területre terjeszsze ki Magyarországnak suprematiáját, vagy legalább is minden fiát királyi trónon lássa. E czélból szívesen is fogadta az akkori hatalmas örmény király, II. Leo antiochiai küldöttségét, mely felhívta Endrét, hogy jegyezze el leányát Izabellát, a praesumptiv trónörököst, egyik fiával. Endre nem is habozott s mivel legnagyobbik fiának, a későbbi IV. Bélának Laskaris Tódor nikäai császár és Angela Anna (Leo örmény király leánya) szülöttje Mária, második fiának Kálmánnak pedig a lengyel Salome volt jegyesül kiszemelve, harmadik fiának Andrásnak eljegyezte II. Leo leányát Izabellát s III. Honorius pápához fordulva 1219-ben kieszközölte, hogy fia azon esetben is az örmény trón birtokába jusson, ha menyasszonya előbb elhaláloznék. E tervbe vett házasságból, bár Laskaris Tódor nikäai császár is annak kerüsztyulvitelét nagyban elősegíté, II. Leo 1220-ban váratlanul bekövetkezett halála, s az azt követő zavarok miatt semmi sem lett. Izabella előbb Bohemund antiochiai herczeg fiának, Fülöpnek ígérte oda a királysággal együtt kezét, később 1224-ben pedig I. Hethummal, egyik rokonával, lépett házasságra, ki 1269-ig uralkodott Örményország fölött.

E magyar-örmény barátkozás ecsetelése után azon tény, hogy az örmény királyok czimere, miként arról pénzeik és pecsétjeik útján egyaránt meggyőződhetünk s miként épen II. Leo örmény királynak birtokomban levő fémere is mindenkit meggyőzhet, a kettős kereszt volt s hogy a hazai tudósok u. m. Schwartzner, Podhraczký és mások egybehangzó nézete szerint épen II. Endre volt az, ki először használja a kettős keresztet, önkénytelenül is, habár egyelőre kétségbevonhatlan okmányok hiányában nem is végérvényesen, azon következtetésre vezet,

hogy a kettős kereszt, melyet először királyaink között épen az örmény királylyal benső baráti viszonyban álló II. Endre s utóbb pajzsba foglalva IV. Bélától kezdve Róbert Károlyig valamennyi királyunk használ, az örmény czimerből jutott hazánk czimerébe, melynek egyik fő-czimer részét képezi.

Minden esetre érdekes lenne az e téren való további kutatás.

Dr. Temesváry János.

Gyűlölet.

Egnek szegzett szemekkel,
Tárt karokkal, vérző kebellem,
Utszélén áll gyászos keresztén —
A felséges Király.

Árva eserje rügyes fejét oda hajtja hozzája,
Szomoruan csirpel ágán kis madárka,
Csermely esörren, titokzatos lócsogása
A virágos réten.

Lába szégyén koszoru van elfonnyadva,
A kegyelet tette oda leborulva,
A szív éled, magába száll látására
Fájó érzeménnyel.

A ki értem hágott csúfos Golgotára,
Hogy ne vesszek el s önté vérét kinos fára:
Isten-ember! hozzád repül szívem sóhajtása,
Te vagy a kegyelem.

De im tört alak jó remegve lábain,
Düh ömlik el torz vonásain.
Szánalmas bolygó; isszonyu bűn bűnös ajkain:
A világ csaló.

(Szamosújvár.)

Rusz János.

1848—1898.

Nyugodjatok csak csendesen ti hősök hősei... Ti sokezer nagyjai a magyar hazának, mert a szent ügy, melyért elestetek, diadalra jutott és győzedelmeskedett!...

Nagy ünnepe volt a magyarnak: a nemzet és a Király együtt ünnepeltek!

Együtt ünnepelték a nemzet újjászületésének fél-százados jubileumát!

Istennek különös kegyelme vezérli a magyar nemzet sorsát; mert a történetek nem emberi kéz alkotásai: Király és nemzet között egybehangzó érzelmeket csak isteni kegyelem adhat!

Az a szív, melynek szerelete, oly méltó ahhoz a kristálytisztta jellemhez, a melynek legmagasztosabb vonása a jogtisztelet; — az sugalta a koronás Királynak e páratlan fejedelmi tettet, midőn a nemzettel a negyvennyolczas korszak emlékét új szövetséggel ünnepelte: az érzelem őszhangjának szent szövetségével!

Az égi szózat beteljesült: az eszme megvalósult!

Az 1848-ban megalkotott törvények alapján a magyar király igazság érzete visszaadta mind azt, a mit ötven év előtt jogtalanul elvettek azok, a kik nem nézhették a magyar nemzet dicsőségét.

A magyar király királyi ajándékkal tüntette ki a honvéd név dicsőségét! A multak emlékeinek ápolásában részt vesz és fejedelmi bőséggel áldozik azok előmozdításáért!

És ma ötven év multán, midőn a magyar törvényhozás, törvényt alkotott a nemzet újjászületésének fél-százados megünneplésére, így szól a Király az őt tisztelő népéhez:

„Örömmel szentesítettem a törvényjavaslatot, melyben az 1848-iki törvények megalkotása emlékének nemzeti ünneplése kifejezésre jutott és a melynek elhatározását hazafiúi kegyelet sugalmazta.“

S hogy mennyire bizik a magyar nép hűségébe és törvényei erejében, így méltatja a nagy alkotásokat:

Az 1848-iki törvények átalakító hatása teremtette meg azt az alapot, melyen magyar koronám országainak újabbkori állami léte nyugszik és melyen azoknak szellemi és anyagi fejlődése oly örömdetesesen halad.“

Mindezek láttára és hallatára a csodás dolgok varázseje vesz erőt rajtunk és ötven év történelmének képei tudolnak lelki szemeink elé! Látjuk a hamisítatlan valóságot és érezzük annak minden áldását; érezzük az erőt, az akarat és gondolat szabadságát, éreztük az egyenlőség és testvériség melegét; tudjuk azt, hogy szabad hazában szabad népek vagyunk!

Hát nem csodás dolgok ezek?

És nem az Istennek különös kegyelme adta meg ezeket.

Azért mi is hiven testvéri kebellemel simulunk a magyar testvéri kebelhez és áldó imát zengünk azokért, a kik boldoggá tették a magyar hazát!

Áldó imát mondunk, kérve a Mindenhatót, hogy: adj a szent áldását arra a szent frigyre, melyet most kötött a magyar nemzet jó Királyával! Áraszsza el mindig a magyar király szívét, annyi szeretettel, hogy hű népével kötött szövetségben örök időken át megvédhessék a magyar hazát!

Harmath Domokos.

A magyarhoni örmény családok

GENEALOGIÁJA

tekintettel ezeknek egymás között levő rokonságára, s a vezeté- és keresztnemek etymologiai értelmére.

Eredeti, kiadatlan kútforrások felhasználásával írta Szongott Kristóf.

(Kilenczedik folytatás.)

Nádas, az Ulián család magyarosított neve. L. Hulián, Luleán, Ulián.

Náhábéd (નાહાબેદ) örmény szó: patriarkha, kormányzó, vezér. Chárib Náhábéd. Szam. H. II. köt. 42 l. 86 t. Kihalt család. L. Chárib.

Negrucz. Niger latin szó: fekete, ucz román kicsinyítő képző: csa, cse, acska, ecske. Negrucz: Feketécske, kis Fekete. Ovágim Negrucz. Szam. H. II. köt. 189 l. 94 t. L. Fekete, Nyegrucz, Szjév.

Negrus. Niger latin szó: fekete, us román képző: as, es. Negrus: Feketés. Luszig Negrus. Szam. H. II. köt. 41 l. 76 t. L. Fekete, Negrucz, Nyegrucz, Szjév.

Nemes. Az Edel család magyar neve. Gregorius Lengyel alias Nemes. Szam. vár. lev. A Lengyel család egyik ágának vezetékeve Nemes. L. Edel.

Nevelics. Nevola román szó: betegség. Nevelics = Nevola-ics (Nevolics, Nevelics). Az Ángár (= Beteg) család szláv végzettel ellátott román neve. Nevolics Lukács. Szam. vár. lev. 1766 év. — Stephanus Navalits. Szam. vár. lev. 1792—253 sz. — Návai vagy Nevelics Gergely. Szam. vár. lev. 1796. L. Ángár, Beteg, Láptics, Mángárul, Návai, Têzsár.

Nerszesz (Norszesz), örmény név. Sok örmény pátriarkha viselt Nerszesz nevet, ezek között első Nagy-Nerszesz, ki Világosító-Szt-Gergely családjából származott. Nerszes Dominik. Szam. vár. lev. 1786—294 sz. — Luszig Nerszeszján. Szam. H. II. köt. 245 l. 32 t. — Moyses Norszesz alias Pap. Szam. vár. lev. 1806—1305 sz. — E család előfordul Keleten is: Szdephán efendi Nerszeszján. „Árévékh“ 1886. okt. 12. 821 sz. L. Pap.

Nigol = Nicolaus, Miklós. Nigol mágánuámp Dsehez: Nigol vezetékeve Dsehez. Szam. Ker. I. köt. 22 l. 89 t.

— Nigol, vor mágánuámp gocshi Geinár: Nigol, ki vezetéknévvel Geinárnak neveztetik. Szam. Ker. I köt. 25 l. 150 t. — Nigol mágánuámp Horom: Nigol, kinek vezetékeve Horom (Görög). Szam. H. I. köt. 26 l. 257 t. A Dsehez (Kincses), Geinár, Horom (Görög) család vezetékeve Nigol. L. Ávedikh, Básániká, Dsehez (Kincses), Edgárián, Geinár, Horom.

Nikos. Az arab nukus szóból (többsé nákês: festés) képződött a Nikos szó. — Krikor Nikosián. Szam. H. II. köt. 137 l. 78 t. — A szamosújvári timártársulat iratai közt van a III. Károlyféle diploma, mit ezen társulat 1706-ban kapott; ebben a diplomában egy Ohánnesz Nikos nevű örmény hibásan így fordul elő: Joannes Miklós. — Gregorius Nikos alias Mártha. Szam. vár. 1799—516 sz. A Nikos-ok Mártá-k. Nigol Nikosján alias Dobos (Der-Mínász Geronián pap irja). Szam. Ker. II. köt. 64 l. 53 t. 1803 év. A Dobos család vezetékeve Nikos. A Dobos, Gusát, Nágo, Náschárár (Piktor), Nikos, Pápai egy család. E család vezetékeve Mártha. Nikos Pelálb. Szam. Ker. I. köt. 47 l. 404 t. Nikos Gusát. Szam. H. I. köt. 1 l. 3 t. Krikor Nikosián Dsurdsoven. Szam. Ker. II. köt. 336 l. 110 t. Szamosújvártt a Nikos-ok Dobos-ok. Erzsébetvároson Nikos = Pápai, Popoi. L. Dobos, Dsurdsovczhi, Gusát, Mártha, Pelálb, Tilimb.

Nikulá a Nicolaus (= Nigol, Miklós) román alakja. Ánton Nikulá-i. Szam. vár. lev. 1794. L. Kulá, Miklós, Miklósi, Nigol.

Norus, a Marus(án) rövidebb és elferdített alakja. — Krikor Norus. Szam. H. II. köt. 22 l. 475 t. Ez az alak most nincs használatban. L. Marosán.

Nosztopián. A görög *νόστος* jelentése: (a hazába) visszatérő, ritorno (in patria); ebből (a végső sz p-re változott; ián örmény családnévképző: fi) lett Nosztop-ián. Nosztopián Ohánnesz. Szam. Ker. II. köt. 8 l. 10 t. Kihalt család.

Novák. E család Ávák név alatt jött be; a Novák név itt e hazában alakult az Ávák családnévből. Ágop Donovanák-i Foksánczhu Novák: Foksáni Novák Donovanák (Donovák itt keresztnév) fia Jakab. Szam. Ker. II. köt.

31 l. 355 t. — Ágop Novák-i Foksánczhián: Foksáni Novák (fia) Jakab. Szam. Ker. II. köt. 89 l. — Novák Foksánczhi: Foksáni Novák. Szam. Ker. II. köt. 104 t. A Foksáni-ak Novák-ok. Donovan Novákián: Novák Donovanák. Szam. Ker. II. köt. 359 l. 62 t. — Mánug Novák-inê Tisminicz-unê: Tisminiczai (Tisminicza, helység Lengyelországban) Nováknak fia Emanuel. Szam. keresk. társaság 1732 évi iratai közt. — „Novák Kriszta“ és mellette örményül Donovanák Chácsko-i Chárib-i: (Novák Kristóf [Kriszta ... Chárib; mivel Lengyelországból jött]) Donovanák (Novák) Kristóf. Szam. vár. lev. 1736. évi összeírás. — Most már ezt is lehet érteni: „Jacobus Novák“ és mellette örményül: Donovanák Novák-ián. Szam. vár. lev. 1795. — Ennek az embernek Novák Jabab volt a neve, de örményül így hívták: Donovanák Novák = Novák Novák). — Novák vagy másképp Háríb Chácshádur Bogdán. Szam. vár. lev. 1835—165 sz. A Novák (Ávák) család vezetékeve Chácshádur. — „Christophorus Novák“ és mellette örményül: Chácshádur Chácsko-i Chárib-i (A latinban: Novák Kristóf és az örményben: Chárib Chácshádur Kristóf; de azért a kettő egyet jelent. Az örmény Chrib-ot azért használ, mert Lengyelországból jött a család és a Novák név helyébe teszi a család vezetékeve: a Chácshádu.) Szam. vár. lev. 1736 évi összeírás. — Ezek szerint két Ávák (Novák) nevű család jött be; az egyik család Foksánból (Moldva-Oláhország = Romania) jött be („Foksánczhi;“ e családban Jakab, Márton, Gergely, Péter... keresztnévek fordulnak elő. Novák Márton, Szamosújvár város tekintélyes főbirája is, ki 1848-ban vált meg hivatalától, a „foksáni“-ágból származott); a másik, mely „Chárib“-nak is nevezetik, a beköltözés előtt Tisminiczában lakott. A tisminiczai Novák-ok között ezek a keresztnévek fordulnak elő: Mánug (Emánuel), Kristóf (Kristá), István. Mindkét család a beköltözés előtt nemes („Ávák“) volt: mindkettőnek vezetékeve Chácshádur. L. Ávák, Ázbej, Chárib, Donovanák, Foksánczhi.

Nuridsán (Nurichán). Nur arab szó: világosság, chán perzsa szó: ur; nurichán: a világosság ura; Lucius,

Luczian, Fényes. Mánug Nuridsán. Szam. H. II. köt. 35 l. 622 t. — „Նուր“ յարաբացի լեզուէ առ մեզ թարգմանի „Լուր.“ — „Յիշատակ է աղբիւրս վարդէրեան եւ կողակցին Նուր մէլիքին“ (1461. Theodosiai felirat. Gapha = Kaffa = Theodosia. Krimben), որով վարդէրեան կենը լուսաւոր հրեշտակի անուն ծարանգած է եւ աղբիւրը Նորա անուամբ մէլիքեան կոչուած: զմեզի հայ կամայք ցալսոր կրեն մէլիք (հրեշտակ) անուն. (Nur arab szó: a mi nyelvünkön világosságot jelent. „E forrás Várteresz és feleségének Nur-Melikh-nek emléke.“ Mivel Várteresz neje Luczian angyal nevét örökölte, a forrás is nevérol Melikhján-nak nevezetett. A krimi örmény nők mai napig viselik a Melikh [Angyal] nevet). Kherovpe Kusnerián »Քաշմաբ« 1889. febr. 17. — Christophorus Nuridsán alias Zuhál. Szam. vár. lev. 1800—647 sz. Nuridsán, a Zuhál család arab neve. L. Bokor, Csillag, Hurmuz, Zuhál.

Nyegrucz. A nigresco latin szóból (feketülök, barnulok; niger: fekete, barna) lett a román negru, negritiosu; negritiosuból: Nyegrutz. A Nyegrutz-ok Szjév-ek (örmény szó, jelentése: fekete). A Szjév-Mitko-k egyik ága románok között Nyegrutznak neveztetett, a másik ág e hazában Feketére magyarosította nevét. Olaszok is használják a Negri családnevet. — Hovágin Nyegrucz. Szam. H. II. köt. 185 l. 94 t. — Nyégrucz Zachar. Szam. vár. lev. 1772—178 sz. — Nyegrucz vagyis Szappanyos Kristóf. Szam. vár. lev. 1827—181 sz. — Ászvádur Szapanár Negrucz. Szam. keresk. társaság iratai közt. A Fekete, Nyegrucz (Szapanár), Szappanyos, Szjév-Mitko egy család. — Nyegrucz másképp Phungyérév Gergely. Szam. vár. lev. 1831. Phungyérév a Nyegrucz család egyik ágának gúnyneve. L. Fekete, Negrus, Szappanyos, Szjév-Mitko. *Nyolcz,* Gámenczi Mojzes gúnyneve. L. Gámenczi.

O.

Oczét. Az eczet szót a román oczét-nak mondja. Oczét Bogdán. Szam. vár. lev. 1814. — Bedrosz Cháribján áljgérbiv Oczét: Chárib Péter másképp Oczét. A Chárib család egyik ágának gúnyneve. L. Chárib.

Ocschár (օշխար) örmény szó: juh, ovis. — Ánná-Máriá Ocschár. Szam. vár. lev. 1805. A Retezár család gúnyneve. L. Retezár.

Officzir. Officier német szó: tiszt, katonatiszt. — Chácshig vérti Officzir-i Donig-i. Szam. H. II. köt. 98 l. 40 t. Kihalt család. L. Katona.

Ohánián = Jánosi Ohánián Luszig: Jánosi Lukács. L. Hovhánnesz, Ohánnesz, Ohánovics.

Ohánnesz = Ovánnesz, János. Hovhánnesz Luszig mágánuámp Plecsintáréncz: Jánosi Lukács vezetéknévvel Placsintár. Szam. Ker. I. köt. 2 l. 1714 év. Ez a Placsintár család másik ága. — Ohánnesz vor mágánuámp gocshi Brëndzul: János, ki vezetéknévvel Brëndzul-nak neveztetik. Szam. Ker. I. köt. 22 l. 98 t. A Brëndzulok másik ága Ohánnesz. — Ohánnesz, vor mágánuámp gocshi Márámoruszchi: János, kinek vezetékeve Márárosi (most Marosfi). Szam. Ker. I. köt. 23 l. 133 t. — Jész hájr Theotorosz Hovániszián gronávör jév i gárken szurp Antoni Áppáji. 1739. Szam. Ker. I. köt. 168 l. 1864 t. (En Hovániszián Tódor szerzetes atya és a Szt-Antal abbás rendjének tagja). Ebből látszik, hogy mechithárista örmény szerzetes Szamosújvárt is lakott). L. Balta, Brëndzár, Gogomán, Márámoruszchi, Mediásczchi, Ohánián, Ohánovics.

Ohánovics = Jánosfi. Ohánovics Adeodat (Szigeth). Szam. vár. lev. 1796. L. Hovhánnesz, Ohánián, Ohánnesz.

Ogholko. A török oghulluch szónak jelentése: fogadott fiú; ebből betűáttétellel lett: oghulchul, oghulchu, ogholko. — Ogholko Ohánnesz. Szam. Ker. I. köt. 32 l. 231 t. 1724 év. Kihalt család.

Olár. Olla latin szó: fazék, ebből a román olariu: fazekas. — Csik-Szépvízen voltak Olár-ok, kik Pap-ra magyarosították neveiket. Az Olár családnév most nincs használatban.

Onucsán = János. Elörményesedett család. Gajzágó Kristóf pap 1810-ben Szam. Ker. III. köt. 194 l. 36 t. alatt ezt írja: „Baptizavi infantem e parentibus patre videlicet Onutsán Isaaco ritus Graeci unito Valacho et matre Annamaria Armena.“ János, Joannes, románul: Iuonu, Onu; Onu-ból Onucz = Jani, Jankó.

Orosz, a Rusz család magyar neve. — Miklusz Orosz. Szam. vár. lev. régi jegyzék. Az Orosz név most nincs használatban. L. Eruz, Rusz.

*Ortnád*z (որնադ) örmény szó, jelentése: szentelt, áldott, Benedictus, Benedek, Beke, Bekő, Benkő, Bekény, Bánk, Bencze, Bende. Az Ortnád családnev most nincs használatban. L. Blágá, Haraga.

Ortneál (որնալ) örmény szó: áldott. Korbuly Simon gúnyneve. L. Korbuly.

Oszkerics (ոսկերիչ) örmény szó, jelentése: aranymíves, ótvös, aurifaber, olaszul: orefice. Ezen család a magyarok között Ötvös, a szászok között Goldschmied nevet visel. Gárabéd Oszkerics. Szam. H. II. köt. 172 l. 91 t. — Ábrahám Toderási Oszgericsján. Szam. vár. lev. 1784. (Egy Kolozsról küldött örmény levélből). — Oszgerics János, Láth Jánosnak is neveztetett. Szam. Ker. IV. köt. 61 l. 1829. Ársintár, Chászóján, Goldschmied, Mára-moruscshi, Ötvös egy család. L. ezeket.

Osztián. Oştian román szó, jelentése: katona. A Dsigár család román neve. Christophorus Osztián. Szam. Ház. II. köt. 278 l. 1824. — Osztián Vártán alias Zacharias. Szam. keresk. társaság iratai közt. Az Osztián család vezetékeve Zachariás. — Osztián alias Király Mária. Szam. vár. lev. 1851. Király, az Osztián család egyik ágának gúnyneve. L. Ástá, Dsigár, Dzurthekián, Katona (Kátán), Király, Kokonyigá, Szefer, Zachariás, Zilifdár oghlu.

Ovágim = Joachim, Joákim. Joachim héber eredetű: feltámadás. Ovágim = Háruthiun (Áruthun), Pászákász, Zádig. Kirkosá Ovágimján. Szam. H. II. köt. 477 l. 91 t. Az Ovágim családnev most nincs használatban.

Oxendius. E családnev, mely most nálunk nincs használatban, előfordul Keleten is: Ándon Oxendinoszián. „Mászisz“ 1880 márcz. 25. 2572 sz. L. Ámbur, Ángszend (Auxentius), Bulbuk, Gergely, Máxim, Tüzes.

Ördög. L. Cshár, Kozocsa.

Örmény Kristóf. Szam. vár. lev. 1721. Kihalt család.

Ötvös, az Oszkerics család magyar neve. — Catharina Ötvös. Szam. Ker. II. köt. 783 l. 98 t. 1795 aug. 18. —

Gárabéd Ötvös. Szam. vár. lev. 1782. Ugyanez Szam. vár. lev. 1786—244 sz. alatt: „Gárabéd Háríb Silbereinlöser in Szamosújvár.“ Tehát a szamosújvári Ötvös-ek is Lengyelországból jöttek (= Chárib). — Rosalia Ötvös monialis. Szam. Ker. III. köt. 241 l. 109 t. 1812 év. — Helybeli Ötvös Harmath Lukács. Szam. vár. lev. 1809—901 sz. — Szamosújvári Ötvös Lázár Lukács. Szam. vár. lev. 1810—1178 sz. — Josephus Ötvös alias Kopatz. Szam. vár. lev. 1813—160 sz. (Egy erzsébetvárosi hirdetésből). „Erzsébetvárosi polgár Ötvös vagyis Golorig Ágoston.“ Szam. vár. lev. 1793—91 sz. (Golorig = Kopasz). A szamosújvári Ötvös-ök vezetékeve Harmath és Lázár; ellenben az erzsébetvárosi Ötvös-ök Kopasz-ok. L. Ázsintár, Chászoján, Goldschmied, Golorig, Harmath, Kántácshi, Kopasz, Lázár, Márámoruschzi, Oszkerics (Láth).

P.

Pakulár. Pecurarius (latin) jumentis (vel pecorum v. pecudis) pastor: marhatenyésztő, Viehzüchter; a románban: pecurariu. Norszesz Pêkurár. Szam. H. II. 132 l. 143 t. E család őse nem volt pásztor, hanem marhakereskedő: quaestor pecuarius. Ennek a családnak örmény neve Hoviv-ján (Հովիվյան). A Hovivján családnév előfordul Keleten is: Hovivján Hágop. „Árévélkh“ 1887. márcz. 30. 961 sz. Perzsául: Csobán. Szam. vár. levéltárban többféle alakban: Moises Pekurár, 1788; Pekurál 1816.

Pap, a Derder örmény szó magyarosított neve, Szam. Ker. III. köt. 56 t. alatt a 250-ik lapon. Szam. Ker. III. köt. 317 l. 80 t. 1816 évben: „Thumán Simeonis Pap-Gergely:“ Papp-Gergely Simon fiának Thumán nevű fia. Itt a Papp csak jelzője a Gergelynek, jelzi állását (pap volt); örményül a mondott idézetet így kellett volna az anyakönyvbe beírni: Thumán Szimeoni Derkirkorián. Később a Papp-Gergely (és a többi Papp-ok) mellől a Gergely (Jakab, Ászvádur és a t.) elmaradt és röviden csak Pap-ot, vagy Papp-ot irtak. Pap alias Pêrint Márton. Szam. vár. lev. 1830—425 sz. Perint, a Der (Derder) család román neve. — Pap alias Theodorus Stephán.

Szam. vár. lev. 1731 év. (Ez a Der-Êsztephán családból származott). — Martinus Pap alias Polyák-Pictor. Szam. vár. lev. 1802—1177 sz. A Gárdsthév, Kepus (Kipucz), Nágo, Náschárár, Nikos, Piktor, Polyák, Zugráv család, a Der-Márdirosz családból származtak; tehát Pap-ok. L. Der, Der-Êsztephán, Der-Márdirosz, Dondon, Nerszesz, Pêrint.

Pattantyús. Pattantýus Karátsonyi Bogdán. Szam. vár. lev. 1828—501 sz. A Pattantyús nevet nemcsak az Ábrahám, hanem a Karátsonyi család egyik ága is viselte. L. Ábrahám, Karátsonyi.

Páczipérán (*պազիբան*) örmény szó: tátott szájú. — Páczipérán András. Szam. vár. lev. 1780. évi jegyzőkönyv. — Páczipernéncz Chácshig. Erzs. Ker. I. köt. 31 l. E gúnynév most nincs használatban.

Pághbáds, erdélyi örmény tájszó, jelentése: béles, rétegesen összehajtogatott, vagyis rétesféle sütemény, melynek tölteléke van. „László Antoni“ (helyesen: Antonii) és mellette örményül Ándon Michaeli Pághbêdsi (e helyett Pághbáds-Antal Mihály fia László). Szam. vár. lev. 1736 évi összeírás. Ennek a Mihálynak fia már elhagyja az Antal nevet, és csak így írja nevét: Michael János alias Pághbáds.“ Szam. vár. lev. 1787 évi jegyzőkönyv. Egy más Antal Kristófnak fia így nevezi magát: „Joannes Kristóf alias Pághbáds.“ Szam. vár. lev. 1797—30 sz. L. Antal..

Pághnebán (*բաղնեբան*) örmény szó: fürdőfelügyelő, fürdős. — Lazarus Pághnebán. Szam. vár. lev.; régi jegyzék. — Cházár Pághnebên-i. Szam. vár. lev.; régi összeírás. Kihalt család.

Pál, a latin paulus-ból: kevés, kis, kicsiny. — Gregorius Pál alias Boghosz. Szam. vár. lev. 1806—1298 sz. — Pál Gergely alias Kesor. Szam. keresk. társ. iratai közt. Kesor, a Pál család egyik ágának gúnynéve. — Páll alias Kolcza Kajtán. Szam. vár. lev. A Kolcza család vezetéknéve Pál. L. Boghosz, Hádsi, Kesor, Kolcza, Misug, Pálfi, Tul.

Pálfi = Pál. Christophorus Pálfi. Szam. vár. lev. 1795. — Gregorius Pálfi alias Kesor. Szam. vár. lev. 1805—328 sz. Pálfi a Boghoszfi magyar neve. L. Boghoszfi.

Pánitz = Pannika. Pannika kicsinyzöleg am. Panni; Panna (előtétellel) = Anna. — *Pánicz* Lukács. Szam. vár. lev. 1818 év. L. Ánisor.

Pápa, a Dájbukát család egyik ágának gúnyneve. L. Dájbukát.

Pápai, Popoi. L. Ábu, Báb, Cheul, Hávul, Nikos, Totobej.

Pápêd. Therez Pápêd-i. Szam. Ker. IV. köt. 24 l. — Pápet Bogdán. Szam. vár. lev. 1812—1637 sz. A Bábet (Bábi nőnév) átiirt alakja. A Zábulik család egyik ágának gúnyneve. L. Zábulik.

Pápinian, a Páp-ián (= Pap) bővült alakja. Gyergyó-Szent-Miklóson Páp(in)ián most Pápai. L. Nikos.

Pápug. Pháphuds, vagy pháphus (magyarban papucs) perzsa szó, jelentése: lábbeli, czipő, topán, csizma (a törökben dsizme); örményül gáruág, másgegár. Frénkucz Pápug: Pápug Ferenczke. Szam. Ker. II. köt. 800 l. 134 t. L. Csizmadia, Csizmás, Csobotár, Guskár, Pápugdsi, Suszter.

Pápugdsi török-perzsa szó: csizmadia, czipész; pápugdsi az örmény guskágár fordítása. Pápugdsi Márdirosz. Szam. H. II. köt. 35 l. 671 t. E családnév előfordul Keleten is: Thateosz Pápugdseán. „Árévékh“ 1887. máj. 31. 1010 sz. A hazai Pápug és Pápugdsi család, mely románosan Pêpugár-nak is neveztetett, kiált. L. Csizmadia, Csizmás, Csobotár, Guskár, Márdirosz, Pápug, Suszter.

Párlusz (парлусъ) örmény szavak: jó reggelt! Chácshig Párlusz. Szam. Ker. III. köt. 41 l. 2 t. Gúnynév. L. Bárlusz.

Páskucz, Páskál-ból uez román kicsinyítő szócskával képezett családnév. Lucas Páskucz. Szam. vár. lev.; összeírás. L. Páskul.

Páskul, Páskuly = Páskál, Paschalis; örményül Zádig, Háruthiun; Anastasius. — Nigol Páskul. Szam. H. II. köt. 6 l. 130 t. — Vártig János alias Paskull. Szam. vár. lev.; összeírás. A Páskucz, Páskul család vezetékeve Vártig. Fugulyán, Páskucz, Páskul, Várteresz (Vártig) Vázán egy család. L. Fugulyán, Páskucz, Várteresz, Vártig, Vázán.

Pászákász = Joachim. Pász arab szó: ébresztés, támadás; kászisz arab szó: pap, püspök, pápa; pászákász vagy pászákászisz (a pász és kászisz közé szurt a kapcsoló betű az örményben) feltámadt Jézust jelent. Az örmény Zádíg és Háruthiun keresztnévek arab fordítása. Az örményben is nagy ritkán használt „pászek“ zádíg, háruthiun értelemben vétetik. „Simeon Pasekas alias Simon Márton civis Tisminicensis ex Polonia“ (Szam. vár. lev.) 1745-ben jött be hazánkba. Krebiz György szamosújvári várparancsnok elfogadta; de egy kötelező levél alapján, mit a főbíró: Simai Lukács és Dániel Tódor állítottak ki, melyben kötelezték magukat, hogy Pasekas Simont bármikor előállítják, — szabadon bocsáttatott. Danig Pászákász. Szam. Ker. I. köt. 11 l. — Vártán Pászákász-i. Szam. Ker. II. köt. 584 l. 74 t. A Pászákász család vezetékeve Márton. L. Háruthun, Ilach, Márton, Zádíg.

Pát (ṗat) örmény szó, jelentése: kacsa, kácsa, récze, rucza; a spanyol nyelvben: pato. A Pát-okat Rác-oknak is nevezik, mely nevezet a része- ruczából alakult; rucza, románul ratia. Ágopsá Pátján. Szam. H. II. köt. 22 l. 468 t. — Száko mágánuámp Pát. Szam. Ker. I. köt. 331. 235 t. — „Antonius Kristóffy“ és mellette örményül Ánton Chácshigi Pát-i. Szam. vár. lev. 1736. évi összeírás. A Száko (Izsák) és Kristóf család egyik ágát Pát-nak is nevezik. A szamosújvári Ázbej család örményül Pát-nak és magyarul Rátz-nak neveztetik. L. Ázbej, Borbíró, Kristóffy, Pátubán, Rác, Száko.

Pátrubán = Csoribán. Az örmény csori (öszvér) hangra hasonlít a szintén örmény cshorsz (négy) szóhoz, — a vég bán jelentése az örményben felügyelő, főnök, áros (p. csághcsebán: molnár; bárdezbán: kertész). De a nép nem törődve a Csoribán jelentésével, e nevet Moldvában Pátrubánra fordította. (Pátru [román] négy és bánu [román] pénz): tehát Pátrubán négy pénzű, négy pénzzel bíró. E család nemesi címérében is meg van a négy darab pénz. Mègèrdics Pátrubán. Szam. Ker. II. köt. 79 l. 728 t. L. Csoribán, Káterev, Kátrov, Káttero, Kolcza, Vertán.

Pátubán. Pát örmény szónak (récze) sajátítója pátu és bán a báhábán (*qušunqušun*: ör) végső szótaga; pátubán: ráczeör, majorsággal kereskedő. — Pádubán (pát = pád) Ászádur. Szam. Ker. II. köt. 306 l. 88 t. E családnév most nincs használatban. L. Pát, Rác.

Pelálb. Pellis (latin) bőr, ebből a román pele, piele; albus (latin) fehér; tehát pelálb: fehéres arc-bőrű, szőke; pelálb az örmény „dsermág“ (fehér) román fordítása. Pelálb Nikula. Szam. H. II. köt. 68 l. 286 t. — Ászvádur Pelálb-ján. Szam. Ker. II. köt. 457 l. ápr. 3. A Pelálb családnév most nincs használatban. L. Dsermág, Fehér, Nikos.

Pëndás. Pendar román szó: ör, felügyelő. Az örmény Báhágián család román neve. — Norszesz Pëndás. Szam. Ker. II. köt. 220 l. 44 t. 1759. A Báhágián, Bêrgár és Pëndás családnévek most nincsenek használatban. L. Báhágián, Begidsán, Bêrgár.

Pepinár = dinnyész, dinnyeárus. Cucurbita pepo (latin): dinnye; a pepo-ból képeztetett a pepenarius szó; az örmény Têtumdsi család román neve. — Minász Pepinár. Szam. Ker. II. köt. 385 l. 128 t. Kihalt család. L. Têtumdsi.

Pêpugár. Păpucar román szó: varga, csizmadia. A Guskár család román neve. Joseph Pêpugárián. Szam. Ker. III. köt. 11 l. 9 t. Kihalt család. L. Csizmás, Csobotár, Guskár, Pápugdsi, Suszter.

Pêr, a Pêrint rövidített alakja. — Krikorin Pêr-intuszdêr: Pêr(int) Gergely leánya. Szam. H. I. köt. 31 l. 214 t. L. Perint.

Pêrcsul. L. Mártonfi.

Perint (Perint). Părinte román szó: atya. A román még mai napság is a papot így szólítja: „Domnu Părinte: tisztelendő atya; nálunk csak a szerzetes papnak czíme: pater (P.). — Perint Lukács. Szam. vár. lev. 1803—473 sz. — Minász Pêrint. Szam. Ház. II. köt. 350 l. 84 t. — Perint Thorosz. Szam. H. II. köt. 34 l. 665 t. — Jaçobus Perint alias Pap. Szam. vár. lev. 1820. — Pařintye Rebeka. Szam. vár. lev. 1813—834 sz. — Nicolaus Pap alias Perint. Szam. vár. lev. 1809—753 sz. — Minas

Parintescu. 1769-ben Nagy-Szebenből Szamosújvár város főbírájához írott levélből. — Gergely Márton alias Perint. Szam. vár. lev.; összeírás. Ezek a Perint-ek a Der-Márdirosz (Pap-Márton) családjából eredtek. — „Mennas Miklósfy“ és mellette örményül Minász Pêrint-i. Szam. vár. lev. 1736 évi összeírás. Ez a Der-Nikula (Pap Miklós) családjából vette eredetét. L. Der, Derder, Dondon, Pap, Pêr.

Pêrkêláb. A német Burggraf után alakult a porkoláb; eredeti jelentése várgróf, későbbben jelentett várnagyot; újabb korban a vármegyei katonák és hajdúk főnöke. Kihalt család.

Persián (román képzővel): Perzsiai, Perzsiából való. Most ez az alak van használatban.

Persziácchi: Perzsiából való. Luszig Persziácchi. A Dsumerd (Zsumerd) család jött Perzsiából. Erzsébetvárosi összeírás. Luszig Szimoni Perziácchu Urmánczi: Urmánczi (Persián) Simon Lukács. Csikszépvízi Ker. I. köt. 1770 év. A Persián (= Urmánczhi) család vezetékneve Simon, Simávon (Szimon). L. Persián, Simávon, Simon, Urmánczhi.

Petelácchi: Petelei. Petele falú Maros-Torda megyében. — Peteláczhun Chácshigê. Szam. Ker. II. köt. 271 l. 54 t. — Ábrahám Petelácchi Ibászfáloven: Petelei Ábrahám Erzsébetvárosról. Szam. Ker. II. köt. 586 l. 105 t. — Bêszágécchi êz Petelácchi Ágopin vêtin Ábrahám-ján êz Nuridsánê. (Պատկերի գրեկացի Արքեմ որին Արքաւորեան գնորդանք: Megeskettem Petelei Ábrahám Jakab fiát Nuridsán-t [itt Nuridsán keresztnév = Lucián.]. Szam. Ház. II. köt. 1742 év. 1 l. 9 t. A Petelei (Petelácchi) család vezetékneve Ábrahám. — Catharina Lázári Petela. Szam. vár. lev. 1789. L. Ábrahám, Petelei.

Petelei, a Petelácchi családnak magyar neve. Petrus Petelei. Szam. Ház. III. köt. 611. 1850 jan. 6. L. Ábrahám, Petelácchi.

Petrásko = Péterfi, Petőfi; az örmény Bedroszián szláv fordítása. Petrásko Luszig. Erzsébetváros 1713. — Dobresti nemcs Petrásko Márton. Szam. vár. lev. 1846. Kihalt család. L. Bedrosz, Petri, Petrovics.

Petri. Ego Antonius Petri parochus armenorum Csik-Szépviziensium. Szam. Ker. II. köt. 1773. 420 l. 83 t.

„Joannes Petri“ és mellette örményül: Ohánnesz Láthegoskárián. Szam. vár. lev. 1736. évi összeírás. (Ez Láthegoskár Péter-nek volt fia). A Petri család vezetékeve Láthegoskár. L. Bedrosz, Kêrpit, Láth, Láthegoskár.

Petrovics = Péterfi, Petőfi. — Petrovics Antal erzsébetvárosi káplán. Szam. vár. lev. 1825—1864 sz. — Kihalt család. L. Péter, Petri.

Petrucz, a Petri-ből román kicsinyítő ucz képzővel alkotott szó: Péterke. — Máriám Jánosi Petruczi: Petrucz János leánya Mária. Szam. Ház. II. köt. 284 l. — Chácsko Petrucsigján. Erzs. Ker. II. köt. 56 l. 40 t. Ez az alak most nincs használatban. L. Petri, Petrovics, Péter.

Petul. Béd (*q̄lūm*) örmény szó: fő, főnök; ul román határozó szócska (a, az); béd+ul (pet-ul) = a főnök. A Voith családnév örmény neve — Bedul. „Hántesz Ámszoreá“ 1891. júl. füzet. — Mennász Petul-i. Szam. vár. lev.; régi jegyzék. — Nicolaus Pátul-i. Szam. vár. lev. 1764. — Távit Pêtul. Szam. H. II. köt. 159 l. 81 t. L. Voith. *BCU Cluj / Central University Library Cluj*

Péter. A görög *πέτρα* szóból (szikla) lett Péter. — Eszter Piter-ián. Szam. Ker. IV. köt. 106 l. L. Bedrosz, Fehér, Gergely.

Pheruz. Firuz perzsa szó: győző. A firuz-ból csinált az örmény pheruz-t. — Pheruz máskép Miklósi Theresia. Szam. vár. lev. 1808—146 sz. Pheruz = Géza, Miklós, (Nicolaus, *Νικηλαος*: népgyőző), Viktor. L. Miklós.

Phokhêr (*q̄h̄r*) örmény szó: kis, kicsi. A Kis (Kicsi, Kicsiny) család örmény neve. Phokhêr Toderás; phokhêr Bulbuk. E családnév most nincs használatban. E családnév előfordul Keleten is: Ohánnesz Phokhrávorián. „Mászisz“ 1880—2549 sz. L. Kicsi, Kicsiny, Kis.

Phulin. Phul (*q̄m̄l*) örmény szó: fogyasztó, fogyat; i örmény saját. eseti rag, n örmény határozó; phul-i-n: a fogyasztónak (fia). — Szimon Phulinján. Szam. Ker. IV. köt. 3 l. ápr. 27. Kihalt család.

Phungyerev, a Nyegrucz család egyik ágának gúnyneve. L. Nyegrucz.

Phusztá örmény tájszó, jelentése: haszontalan, hiába való. — Phusztá Therez. Szam. Ker. II. köt. 786 l. 137 t. E gúnynév most nincs használatban.

Piktor. Pictor latin szó: festő, rajzoló; az örmény Náschárár fordítása. Chácshig Piktor. Szam. Ker. IV. köt. 20 l. — Rozalia Pictor. Szam. Ház. III. köt. 59 l. 1848 okt. 15. L. Gárdsthév, Kip (Kipucz), Nágo, Náschárár, Nikos, Pap (Der-Márdirosz), Zugráv.

Pipás, magyar szó. Ászvádur, Pipádsián (a lap szélén ez: Murádin). Szam. Ker. IV. köt. 220 l. Pipás másképp Murádin Péter. Szam. vár. lev. 1836. A Pipás-ok Szamos-úvjártt most Murádin-ok. L. Murádin.

Pipádsi (a magyar pipa és a török dsiből [árus): dohányárús. A magyar pipa szóhoz hasonló a svéd, izlánd pipa; olasz pipa, piva; ángolszáz pip, pipe; dán pibe; német Pfeife. Vászil Pipádsi. Szam. H. II. köt. 55 l. 13 t. L. Csáusz, Pipás, Tébékár.

Piperdsi. L. Kiperdsi, Lukácsi.

Pipi, perzsa szó: urnő. Ágopê Hovágimin Pipi-i-n vêrtin. Szam. H. II. köt. 341 l. 93 t. Kihalt család. L. Dsischátun, Szultán.

Piribocs. Az örmény piurghápér (πιρηνωρη) szóból, mely kristályhordozó, gazdag jelentéssel bír, — csinálták ezen értelmetlen szavakat: Piribocs, Piripoth, Piripocs. — István Uszephin Piribocs-in vêrtin. Szam. H. II. köt. 412 l. 14 t. — Lukács Piribothi. Szam. vár. lev. 1823. E gúnynev most nincs használatban.

Piros, a Gármir családnév magyar fordítása. Christoph Piros (Szatmárról). Szam. Ház. III. köt. 57 l. — Erzsébeth Piros-ján. Szam. Ker. IV. köt. 89 l. 1831. nov. 28. L. Gármir, Roska, Roth, Stefánovics.

Pitikár. Pitnedsi török szó: veszekedő, czivakodó; ebből román ár képzővel: pitikár. Pitikár Ohánnesz. Szam. Ker. II. köt. 624 l. 101 t. Kihalt család. L. Gêlcsává, Háenig, Megrán.

Pituch. Pitic román szó: törpe, pulya. — Pituch Bogdán (a ki Deésen lakik). Szam. vár. lev. 1799 és egy lappal tovább ugyanez: Czetz Bogdán. („Miftisz crida“). Pituch a Czetz család egyik ágának gúnyneve. L. Czetz.

Placsintár. A görög πλακουντοποιο; (placsintakészítő, placsintasütő) szóból csinált a latin placentarius és az örmény πλαγουντοποιο; (plaguntakordz) szót. Placsintár a

görög-latin placentar(ius) rövidebb alakja. Placsintár az örmény Blith (Blid) görög-latin fordítása. Ághácshá Távit Plecsintári Ásztvádzádurián: Ásztvádzádur Placsintár Dávid úr; 1736. okt. 24. Szam. Ker. II. köt. 147 l. 1694 t. A Placsintár család azon ágának, melyből Szamosújvár derék polgármestere: Placsintár Dávid eredt, vezetékeve Ászvádur (Bogdán); ellenben a másik ág, mely gúnyosan „Lulim“-nak is neveztetik, Ohánnesz vezetékevet viselt. — Ághá Kirkosá Plecsintár: Placsintár Gergely úr. Szam. H. II. köt. 8 l. 154 t. — Jákubás Plecsentár. Szam. Ker. II. köt. 159 l. 4 t. — Dávid Placsintár (így magyar betűkkel először 1751. júl. fordul elő). Szam. Ház. II. köt. 27 l. 26 t. — „Dávid Placsinta ablegatus et plepipot. priv. oppidi Szamosújvár.“ Szam. vár. lev. 1778—114 sz. — Joachimus Placsintár alias Jánossi. Szam. vár. lev. 1736. évi összeírás. (Akkor tájt két Placsintár Joachim volt Szamosújvárt; egyik, ki Placsintár Jánosnak [örményül János-i] volt fia, így is neveztetett Jánosi Joachim). — Christophorus Kirkos Placsintár: Placsintár Gergely fia Kristóf. Szam. vár. lev. 1799—808 sz. — Anna Lengyel vidua Deodati Kirkor, alias Placsintár (Lengyel Anna, ki özvegye Placsintár Gergely fiának Bogdánnak). Szam. vár. lev. 1762—12 sz. — Még így is: Ászvádur Plecsit. Szam. Ker. II. köt. 177 l. 218 t. — Ászvádur Bêlêdsnitár (պղծսնիտար). Szam. vár. lev. 1718 *noht*. Csikszépvízi levélből.) — Placsintár Bogdán alias Lulim. Szam. keresk. társaság 1848. évi iratai közt. E családnév előfordul Keleten is: Básincsárián. „Árévékh“ 1889—1505 sz. L. Áruthun, Ásztvádzádur, Bisi, Blid, Bogdán, Kirkosá, Nevelics, Ohánnesz, Szongott, Urmánczhi.

Pobig (բոսիկ=բոսիկ) örmény szó: mezitláb. — Már-dirosz Pobig Vártán-i. Szam. Ház. II. köt. 98 l. 36 t. Kihalt család.

Polgár. L. Bêrgár.

Polyák (Poliák, Pojlák). Az örmény a lengyelt ilách, lehczhi, leh, pálák, polák-nak nevezi. Vászil Poleák. Szam. H. II. köt. 80 l. 181 t. — Polyák alias Izsák László. Szam. vár. lev. 1759, — Vászil Száhági Gárd-

thévján Polák-i. Szam. H. II. köt. 13 l. 109 t. A Polyák és Gárdsthév család vezetékeve Izsák (Száhág). A Gárdsthév, Polyák, Izsák (Száhág) egy család. — „László kurta kezű“ és mellette örményül Vászil Poleák-i. Szam. vár. lev. 1736. évi összeírás. — Polyák vagy Lengyel József, erzsébetvárosi polgár. Szam. vár. lev. 1836—306 sz. L. Bosnách, Gárdsthév, Ilách, Izsák, Kázák, Khêsdurián, Kovács, Kurtakezű, Lengyel, Száhág, Toth.

Pongrácz. Pongrácz Joachim. Szam. vár. lev. 1812—1923 sz. A Pungucz család azon ága, mely Pongrácz-ra változtatta nevét, Balázsfalván lakik. L. Pungutz.

Pop, a Pap másik alakja. „Pop Gabriel“ és mellette örményül Kápriél Kátánê. Szam. vár. lev. 1736 évi összeírás. A Pap (Derder, Dondon) család Katonának is nevezetett. „Deodatus Popp“ és mellette örményül Ászvádur Derderjancz. Szam. vár. lev. 1736. évi összeírás. — „Popp Drágics“ és mellette örményül Mêgêrdics Moldováni. Szam. vár. lev. összeírás. Derder (Dondon), Moldován Pap (Popp) egy család. — Popojeájencz Kirkor. Erzs. Ker. I. köt. 157 l. 28 t. L. Derder, Dondon, Moldován, Pap.

Popoi = Pop. L. Pap, Pop.

Popovics. Báb = Páp = Pop (örm.): nagyapa. Pópopics = Nagyapa-fi. A török az atyát bábá-nak nevezi. — Gházár Popovicsján. Szam. H. II. köt. 123 l. 78 t. L. Sziliuscshi.

Porumb. Porumb román szó: galamb. Porumb = Jonás, Columbanus, Galambos. — Száhág Porumb. Szam. H. II. köt. 35 l. 623 t. Porumb Auxentius Horopszimá. Szam. vár. lev. 1814. A Donogán, Duha, Hulbá, Polumb, Tarisnyás (Trásztádsi) család vezetékeve Ángszend. Örményül ághávni (*արհաւնի*). Keleten: Háruthun Ághávnián. „Árévvélkh“ 1887—1010 sz. L. Duha, Galamb, Hulba, Porumb.

Potoczky. Potoczyska helység az orosz határszél közelében. Van Szamosújvár város levéltárában egy erkölcsi bizonyítvány; kiállítója így írta azt alá: „Datum in urbe Cravovia Poloniae. 1768 die 15 Maj. Joannes Stanislaus Podoczki Comes.“ Ebből látszik először az, hogy a Potoczki-ak vezetékeve Stanislaus és másodsor,

hogy Lengyelországban a Potoczki-ak grófok (Comes) voltak. Legtöbb Potoczky Csik-Szépvizen lakik.

Prekubián. Prokóp vértanú emléke júl 8-án. Kihalt család.

Pribág. A Pribág család vezetékeve Dzerig, Jákub Dzerigián jév ájl. Pribági: Dzerig vagyis Pribág Jakab. Szam. Ker. IV. köt. 236 l. Pribég, Pribék: transfuga, perfuga, szökevény. Horvátul pribek; a dalmát nyelvben: pribegh; a törököknél bri-beg = fiam uram a neve a keresztény vallásból áttértnek; innen e név a keresztényeknél hitehagyottat jelentett. Volt városunkban egy Wolfgangus Pribék nevű irnok; erről neveztetett el csufosan az örmény Dzerig család Pribág-nak. Szam. vár. lev. 1799—78 sz. — Ez a család Zerif nevet is viselt. Szam. vár. lev. 1784—185 sz. L. Dzerig, Zerif.

Publig. Publáh (török) = Bêlbul, Bulbul, fülemile, csalogány, örményül szochág, dzidzárnul. Bublik(án) = Papagály. — Chácshig Bábligján. Erzs. Ker. II. köt. 157 l. 71 l.

Pungucz. Pungă román szó: erszény, zacskó, uc román kicsinyítő-szócška; punguc: kis erszény. — Krikor Pungucz. Szam. Ker. II. köt. 407 l. 98 t. A Pungucz család egyik ága, mely Balázsfalván lakik, nevét Pongrácz-ra változtatta. — Chácshig pungă uskátê (román szavak: száraz erszény = üres). Szam. vár. lev.; régi összeírás. — Chácshig, vor mágánuámp Pungucz: Chácshig vezetékeve Pungucz. A Pungucz-ok Chácshig-ok. L. Chácshig, Dobribán, Erszenyes, Hêbás, Pongrácz.

R.

Rátz. Rață román szó: récze. A Pát család román neve. — Rátz másképp Pát Erzsébet. Szam. vár. lev. 1836. — Antonius Rátz. Szam. Ház. III. köt. 69 l. — Rác Anna. Szam. Ker. IV. köt. 313 l. Andreas Rác alias Donig. Szam. vár. lev. 1772 évi jegyzőkönyv. Az Ázbej család azon ága, mely Pát-Rác melléknevet visel, Donig-nak is neveztetik. — Antonius Gergely alias Rátz. Szam. vár. lev.; összeírás. (Ez az Antal, Donig Gergelynek volt fia).

— Deodatus Ratz alias Thaddeus. Szam. vár. lev. összeírás. (Két Rátz Bogdán volt városunkban; egyik megkülönböztetésül bérmanevéről Tádé-nek is neveztetett). A Rátz (Pát, Ázbej) vezetékneve Száko. A Rátz név először 1755-ben fordul elő Szamosújvárt L. 'Álács, Ázbej, Bobhok, Donig, Hálká, Pát, Száko.

Rátotta magyar szó: rántotta, rántott-tojás, Eierspeise. A Czêvádzégh családnév magyar fordítása. Gregorius Rátota. Szam. Ház. III. köt. 57 l. — Rátotta István. Szam. vár. lev. 1785 („Vákár crida“). Rátotta a Theodorovics család gúnyneve. — Rátotta máskép Theodorovics Gergely. Szam. vár. lev. 1856. L. Czêvádzegh, Theodorovics.

Remundás. Remonte német szó: pótlóló, Ergänzungspferd, Ersatzpferd, Remontepferd. — Rozsi Remundás Szigeten: Mármaros-Szigeti Remundás Rózsi. Szam. Ház. III. köt. 5 l. Remundás, a szigeti Todorovics család, mely lovakkal is kereskedett, gúnyneve. L. Todorovics.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Kisebb közlemények.

Az Ararát csúcsán. A földleirók közelebről Moszkvában tartottak nemzetközi gyűlést. E gyűlés tagjai közül többen átkelvén a Kaukázuson, Ecsmiádzinbe mentek. A katolikosz igen szívesen és megkülönböztetett tisztelettel fogadta európai vendégeit. Közülök néhány érdeklődő megmászta a közel fekvő Ararát hegyét. Az Ararát hegynek két csúcsa van: az egyik, mely Nagy-Ararátnak (az örményeknél Nagy-Mászis) neveztetik, magassága 5400 méter, ellenben a másik, a Kis-Ararát (Kis-Mászisz) 4000 méter magas. A Kis-Araráton nyáron nem találunk havat; ellenben a Nagy-Ararát majdnem félig hóval van fődve. Első ízben a jelen század első felében mászta meg az Ararát hegyét a dorpáti (Oroszország) egyetem tanára Parrot, ki az ecsmiádzini zárdából magával vitte volt fel a hegyre Áboveán Chácsládurt is. Áboveán Parrot meghívására Dorpátra ment, hol be is fejezte tanulmányait. Áboveán neves örmény regényíró irta a „Verkh Hájászdáni“ (Örményország sebei) című derék művet. (Arczképét és életrajzát közölte folyóiratunk). Dsemsz Brájsz angol miniszter is megmászta ezt a bibliai hegyet. Utjáról érdekes művet irt. Az „Ararát csúcsán“ című munkája le van fordítva oroszra és örményre is.

Keleti adoma. Murát szultánról mondják, hogy sétaközben egy hetven éves öreg embert látván kertjében pálmát ültetni, hozzá ment és azt kérdé tőle: Mit gondolsz öreg, negyven év mulva élni fogsz-e? s ugyan miért ülteted e fákat, azt hiszed talán, hogy e pálmák gyümölcsét még élvezni fogod? — Legmagasabb és legkegyelmesebb uram! — válaszolt erre az öreg — azt, hogy negyven év mulva még élek-e vagy sem, Allah tudja; de azt, hogy unokáim élvezendik, magam is reméllem. Elődeim is ekképen gondoskodtak rólam, a mint én most unokáimról, s én is élveztem azon fáknak a gyümölcsét, melyeket egykor ők elültettek; a mint reméllem, hogy unokáim is élvezendik egykor az általam most ültetett pálmák gyümölcseit! — A szultán kissé elcsodálkozott az öreg ember válaszáan, s egy maréknyi arannyal jutalmazta meg őt; mire az öreg humoros hangnyomattal így felelt: „Még életemben élvezem az általam ültetett fáknak a gyümölcsét!”

Irodalom és művészet.

A Vántó-regéje. A Vántó partjain angol és orosz tudósok nem rég egész sorát fedezték fel az érdekes műemlékeknek, feliratoknak, a melyek mind abból az időből valók, a mikor Armenia még független, hatalmas királyság volt. Ebből az alkalomból a velencei (San-Lazaro) örmény szemle, a „Pázmáveb“ (Polyhistor) főleleveníti a régi mondát, mely a Vántó partjaihoz fűződik. Ez a tó egykoron az örmény birodalom központja volt. Gazdag és hatalmas városok feküdtek partjain, köztük a főváros is ragyogó palotáival, hatalmas hidjával. A kertek és mulatóhelyek nagy bőségben változtak egymással. Ide a Ván-tó kies és barátságos partjaihoz jött el nyaranta Szemirámisz is a szép és nagyhatalmú királynő pompás udvarával. Vendége volt az ifjú Árá örmény királynak, a kit az örmény történelem „Kéghéczig“ (szép) melléknévvel említ. A hevesvérű és szenvedélyes Szemirámisz csakhamar szerelmes lett a szép királyba, ez azonban visszautasítá őt... Így beszéli ezt az örmény rege. Mai napság a Ván-tó környéke elhagyott pusztaság, forró és kopár sivatag...

Olvasóink figyelmébe. Voith Antal kéziratban levő „Elméleti és gyakorlati örmény nyelvtan“-a, melynek előszavát és részletes tartalmát lapunk tavalyi évfolyamának októberi füzeté hozta, közelebbről sajtó alá kerül. Midőn ezt olvasóinknak becses tudomására hozzuk, kérjük olvasóinkat, hogy ezen, irodalmunkban hézagpótló munkának, — mely nemcsak az irodalmi új-örmény, hanem az ennek megtanulhatása végett elkerülhetetlenül szükséges, ó-örmény nyelvet is tárgyalja, s néhány olvasmányban az orosz- és erdélyi örmény dialektust is ismerteti, s a mely csatolt szótárak, valamint az örmény irodalom rövid ismertetése által más segédeszközök megszerzését nélkülözhetővé teszi, — mielőbbi megjelenését

becses megrendeléseikkel támogatni sziveskedjenek. A kéziratban körülbelül 400 lapra terjedő, gazdag tartalmú munka előfizetési ára csak 1 frt 20 kr. Szerző ezíme: Voith Antal tanárjelölt, Kolozsvárt — Egyetem.

Közgazdasági élet.

A „Kereskedelmi Muzeum“ felügyelő-bizottsága, melyet báró Dániel Ernő miniszter az intézet érdekeinek előmozdítása és a kiviteli kereskedelem irányítása czéljából legutóbb újjászervezett és melybe az előkelő kereskedelmi és ipari intézmények és testületek képviselőiben mintegy negyven ismert nevű szakférfiút nevezett ki, — ápril 17-én tartotta első ülését a kereskedelmi miniszterium nagy üléstermében. A teljes számban megjelent tagokat Vörös László államtitkár üdvözölte és mindenekelőtt kifejezte a miniszter élénk sajnálkozását a fölött, hogy egyéb hivatalos elfoglaltsága miatt az ülést nem vezethette személyesen. Az elnöklő államtitkár hangsúlyozta azt a fontos szerepet, melyet a „Kereskedelmi Muzeum“ iparunknak úgy az országban, mint főleg Keleten való térfoglalása érdekében betölt. A kormány az érdekelt testületek képviselőit felhívta, hogy a kivel kérdéseit sürűbben vitassuk meg és kiküldötteik által terjeszszék elé óhajtaikat a „Kereskedelmi Muzeum“ felügyelő-bizottsága útján a kormánynak, melynek elhatározásaira a testületek tanácsai mindig súlylyal fognak birni!...

Mi ujság az örmény világban?

A szultán és az örmények. A szultán az örmény forradalmi bizottságot pénzzel igyekszik nyugalomra birni. A szultán a minap utasította a perai kormányzót, hogy ez küldje el bizalmas emberét Párizsba. A kormányzónak örmény bizalmasa: Bulbulián azt telegráfalta Párizsból, hogy fűradozása sikerrel járt és hogy a forradalmárok nagy szükségben vannak. A szultán erre meghagyta, hogy táviratilag küldjenek Bulbuliánnak kétszáz török fontot...

Izgatottság Ván-ban. Vánban nagy az izgatottság; mert — a miatt, hogy Deroyan kaukázusi forradalmár állítólag ott van, — több helyütt házkutatást tartottak és nehány ezer örmény menekült kiutasítottak. A váni örmény érsek, ki állítólag közbenjárt, ennek következtében megszüntette működését. Ohánnesz Feridnek, a váli helyettesének közbenjárására, a ki örmény nemzetiségű, megszüntették a tett intézkedéseket és nyolcz napi határidőt adtak Deroyán kiszolgáltatására...

Felclős szerkesztő és kiadó-tulajdonos: SZONGOTT KRISTÓF.

Szamosújvárt, Todorán Endre „Aurora“ könyvnyomdája.

CZETZ JÁNOS tábornok.

Czetz tábornok életrajza.

Az „Armenia“ számára írta önmaga 1897-ben Buenos-Airesben.

— Első közlemény. —

I. Gyermek- és fiatalkorom (1822—1842.)

Születtem 1822-ben június hó 8-án Szt-Medárd napján Gidófalván Háromszékmegyében. (Erdélyi részek). Atyám székely-huszárr ezredi nyugdíjas őrnagy volt. Hihetőleg parancsnoka volt azon kis csapatnak, mely a nagy francia forradalomban elfogta a conventionális republicanus követeket... és azóta minden háborúban részt vett a császárság végeig; az 1815-ik esztendő Párisban és Dijonban töltötte. Még emlékszem, hogy 4—5 éves koromban édes atyám minden nap igazította zseb-óráját a nap szerint egy Párisban szerzett delejtű segítségével.

Édes anyám a Csiki nemes családból származott és Nagy-Szebenben nevelt derék magyar-székely asszony volt; házát szigorúan tudta tartani s bús magyar nőtákkal altatta el fiait és leányait. Édes atyám halála után édes anyám behelyezett hét éves koromban a kézdi-vásárhelyi katonaiskolába és onnan Haller a 12 éves fiút a 11-dik székely-huszárr ezredbe vétette fel: a bécsújhelyi (Wiener-neustädter) katonai Akadémiába.*)

*) A bécsújhelyi katonai akadémia Mária Terezia rendeletére, a Habsburgok nagyhercegi palotájában, a magyar határszélen állíttatott fel. Ez a palota egy kis vár volt, melynek nemcsak ligete, hanem árcai és felvonó hidjai is vannak. Itt voltak az ebédlő, a tan- és hálótermek. Ebben volt az igazgató és a tanári személyzet lakása. A tanárok többnyire katonatisztek voltak, de a három alsó osztályban három egyházi személy is tanított. A tanfolyam nyolcz évre oszlott. A ligetben volt két elég nagy, jó és tiszta vizű tó: ezeket nyáron uszodának és télen sikonkázásra használták. Nem hiányoz-

Ezen időben ez az Akadémia, melyet Mária Terezia alkotott, volt a legelső egész Európában. Nyolcz évig tanultam ebben az intézetben; reám nézve ezen idő legnevezetesebb eseménye az volt, hogy a nyolcz éven át minden hónapban 82 tanulótársam közt mindig én voltam — a legelső. Ferdinánd császár és magyar király történetesen éppen akkor látogatta meg az intézetet, midőn én és mintegy kétszáz más társam készültünk felvenni a bérmlás szentségét; mindnyájunknak a király lett — bérmaapánk. Említést érdemel még I. Miklós orosz czár megjegyzése; midőn ez egy rövid szemle alkalmával bejárta volt az egész palotát, úgy nyilatkozott volt, hogy az ő országában a katonai tanulóknak nem adnak szőrderekalkákat, hanem csak szalmazsákokat. Igaz, hogy e részben igen nagy-úri módon adtak mindent és így közülünk sokan megszokták az úri módot, mit később a szolgálatban sajnosan kellett nélkülözniök; mert a rövid hadnagyi fizetéssel éppen be nem érték: adosságba estek, miért oda kellett hagyniök a katonai pályát.

Egyébiránt sokra tanítottak; jól tanították főleg a mennyiségtant, történelmet, földrajzot, katonai szabály-

tak a nyelv-, táncz- és vívómesterek sem; volt lovagló iskola, torna-helyiség és voltak különféle játszóterek. Nagyszerű volt ez az intézet; azért nem is csoda, ha ez az akadémia látta el a monarchia hadseregét fölös számú kitűnő tisztekkel. Volt kápolnánk is, a hová a nyolcz éven át naponként reggel 5 vagy 6 órakor elmentünk misét hallgatni és hol mi növendékek letenyéket énekelünk. Bécsűjhely a Lajtha-völgyében fekszik; az említett kastély — ma az akadémia — melyben előbb határgrofok, később hercegek laktak, zárta el a Lajtha-völgyet. Szép, nagy liget veszi körül ezt a nagyszerű épületet; e ligetben sétáltak a növendékek. A keleti külvárosban még 1842-ben is mutattak egy emlékjelt, hol Frangepán és Zrinyi lefejeztettek. Három mérföldre feküdt Eszterházy herceg kastélya, hová fenyvesen keresztül regényes út vezetett. A szünidő alatt el-elmeneggettünk ide, hol igen vendégszerető fogadtatásra találtunk... Éltem ezen legboldogabb szakában ismerkedtem meg a német irodalommal: Schillert, Göthét, Grillpanzert, Wielandot majdnem fejből tudtam. A franczia írók közül Racin-t, Corneillet, Voltairt is többször átolvastam; olvastam egyetmást Horac-ból is. Ékes-szólástan tanárom, egy lengyel eredetű czisterczita, egyik írásbeli dolgozatomra ezen szavakat írta: „Szerző a legszebb reményekre jogosít.“ Ekkor 16 éves voltam.

zatot, rajzot stb. Őszintén el lehet mondani, hogy a szegény tisztek fiai ebben az intézetben — hol mindent ingyen kaptak, de azért úriasan — töltötték életük legszebb éveit, míg 20 éves korukban — mint első vagy második állásban — a hadseregbe léptek.

1842-ik év október havában neveztek ki első hadnagynak a 63. gyalog ezredbe: elláttak útiköltséggel és egész egyenruhával. Nyolcz év múlva így érkeztem Brassóba, hogy viszont láthassam édes anyámat. Képzeltetni, milyen fogadtatásban részeltettek anyám és a család ismerősei, barátai. Egy hónapig napjaimat csak lakomában és tánczvigalomban töltöttem. Azután hozzákezdettem a szolgálathoz; három hónapig a katonai kórház parancsnoka voltam, azután határszéli parancsnok a tömösi szorosban.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Múlnak az évek...

— Dzádurián. —

Múlnak az évek, már hűl a vérem,
Fogyva fogy nap-nap után az erőm,
Életem végét már közel érzem:
S késnek a jobb napok, semmi öröm!

Vajha elérném: drága szabadság
Hajnala szállja meg a hon egét,
Vesszen a zsarnok, szűnjön a rabság,
Láncz ne szorítsa a honfi kezét!

Bárcsak a szellő szárnyain jönne
El valahára a kedvező hír;
Oh, ha e szózat zengne fülembé:
— Már szabad a haza; senki se sir!...

Simay Gergely.

Örményország történelme és irodalma.

— Tsobánján Árság felolvasása a párizsi földrajzi társaság üléstermében. *) —

IV.

Az ősrégi örmény irodalomnak általános szürkeségéből néhány alak válik ki s bilincseli le a figyelmünket lyrai erejével s érzéseinek eredetiségével. Néhány író, a kiknek lángelméjében a fajnak lappangó ereje nyilvánkozott meg.

Az első Khorenei Mózes. Gyöngé történetíró, a stylusa egyenlőtlen, de igazi költő. Az örmény népre nézve mintegy Homérnek a szerepét játsza. Az egyetlen, ki a régi hősekről beszél s a kit méltán nevezett el a nép „a költők atyjá”-nak.

Görögországban végezte tanulmányait, olvasta az Iliast, szereti a vitézi tetteket, lelkesedik a hősökért. Innen van, hogy bár nem nélkülözi a keresztény fanatizmust, mégis áradó hévvel magasztalja a régi királyokat, a kiknek megbocsátani látszik a pogányságot is, mert erősek és vitézek valának.

A midőn hősekről vagy valamely nagy ütközetéről beszél, mindent háttérbe szorít benne a költő, lánggra gyúl s emelkedetté lesz a hangja. „Ki az, így kiált fel, midőn a régi költők után képét rajzolja I. Tigrán királynak, — ki az a vitézek és a hősiességnek és erénynek csodálói között, a ki ne örvendeznék Tigrán emlékezetén s ne vágyakoznék oly férfiúvá lenni, mint ő? Első a vitézek között, mintaképe a derékségnek, fölemelte nemzetünket; a kik rabiga alatt görnyedtek, azokat képesekké tette arra, hogy más népeket leigázzanak s adófizetőiké tegyenek. Gazdagította az országot arannyal, ezüsttel és drágaköveknek halmazával, férfiaknak és nőknek való mindenféle alakú és színű öltönyökkel, elannyira, hogy a leg-rútabbak is vonzóknak látszottak, a szépeket pedig a korszak szelleméhez képest istenítették. A gyalogos kato-

*) Arsag Tsobanian, L' Arménie, son Histoire, sa Littérature, son rôle en Orient. Avec une introduction par Anatole France, de l' Académie Française. Paris, 1897.

nák lovakra kaptak; a kiknek eddig csak fabuzogányuk volt, kardot és lánsát forgattak; a meztelen mellű fegyveresek paizsszal és vasvértezettől fődtek magukat be. Ezeknek az egybegyűlt harczosoknak pusztá látása s fegyverzetüknek vakító ragyogása elég volt az ellenség megfutamítására. Szerette a békét, szépítette és olajjal és mézzel hizlalta az országot. Ilyenek s ezekhez hasonló a jótétemények, a melyekkel elhalmozta az országot a szőke fürtös fejű Tigrán, Eruvánt fia, a kinek pirosságtól csattanó volt az arcza, édes a tekintete, hatalmas a termete, szélesek a vállai, erőteljesek a lábai s a ki mértékletes volt az evésben-ivásban s tartozkodó az élvezetekben.“

Valóságos époszok szólnak hozzánk azokról a lapokról, a melyeken Khorenei Mózes megénekli a felkelését Háíknak, az örmények ősapjának a zsarnok Bel ellen, és a titáni harczot, melyben Háík, „az izmos, élénk szemű s erőteljes karú hős előrohan, közeledik Belhez, hármasszárnyú nyilat lő reá, a mely behatol Belnek széles mellébe, a hátán jó ki s a gögös titán földre rogyik és kiszenved.“ Vagy a melyeken élénk állítja Tiridátot az alánok elleni nagy csatában: „Míg a két sereg összeütözik, Tiridát széttepi az ellenség tömegét s óriásként nyomul előre. Nem vagyok képes leírni karjának erőteljességét s hogy az általa megsebesített számtalan ember miként hánzkodott és vergődött a földön, miként az ügyes halász által kivont s a hálóból a földre dobott halak. A minek láttára a bassilok királya Tiridát felé rohan, s lovának kantárja mögül előránt egy hurokból készült pányvát, teljes erővel a király mögé dobja s ügyesen átveti balválláról a jobb hónalja alá, mert Tiridát épen fölemelte volt a karját, hogy valakire rásujtsa a kardjával. Ő egyébként vértezettől volt fődve, a melyen nem hatolhattak át a nyilak. A bassilok királya, nem ingathatván meg kezeivel az óriást, a ló mellére vetette magát. Tiridát azonban megragadja balkezeivel a pányvát, erős mozdulattal kiszabadítja magát belőle, magához huzza ellenfelét s kétélű kardjával oly hatalmas csapást mér reá, hogy testének közepén ketté szeli s egyúttal a ló fejét is levágja.“

A vitézségért való eme lelkesedés Khoreneinél a szeretett és csodált haza iránti megható gyöngédségből táplálkozik. „Siratlak téged Örményország földje, így ir híres apostrophjának bevezető soraiban, téged, a legnemesebbet Észak vidékei közül;“ és a stylje valósággal ragyog, a midőn a tájak gazdagságát, változatosságát és szépségét, a hegyek büszkeségét és a völgyeknek üdeségét festi; vagy a midőn a tündéri kies voltáról beszél Ván tájékának, a melyet Semiramis királyné nyaralóhelyeül választott. „Győzelme után néhány napig az Árá királyról Ararátnak nevezett síkon időzván, eme bérczvidék déli részének vette útját Semiramis. Nyár évadja volt, s gyönyörködni akart a virágborította völgyekben és rétségekben. S látván a tájnak szépségét, a levegő tisztaságát, a források kristályvizét s a csobogó folyókat, így szólt: A hol ily szelid az időjárás s ennyire tiszta a víz, várost kell itt építenünk s királyi lakást, hogy a nyarat Örményországban tölthessük, mindeme gyönyörűségeknek közepe.”

BCU Cluj / Central University Library Cluj

S ebben a hőselelkű költőben megvolt a bátorság arra is, hogy ostorozza kortársainak gyávaságát, fogyatkozásait és bűneit. Az egykori nagyság és vitézi erények mellett rámutatott korának hanyatlására és romlottságára, mely az örményországi Arsacidák dynastiáját bukásba sodorta. Az örmény nemzet nagyjainak csarnokában kettős alakja van Khorenei Mózesnek, a ki egyfelől rajongó lelkesedéssel tekint a multnak hősi dicsőségére, másfelől keserű panaszokra fakad a jelennek hanyatlása fölött. Munkája talán épen ezért minden tévedése és hézagai daczára a legbecselesebb emléke Örményország régi irodalmának.

Méltó a megemlékezésünkre két más név is, a Phárbi Lázár és Eliseus nevei. Mindketten az örmények harczait írják le a perzsák s a mázdeismusnak Örményországba való átültetésére irányult törekvések ellen. Könyveik Örményországnak keresztény epopeáját foglalják magukban. Phárbi Lázár elegans, nyugodt, nemes stylú író. Eleven tollal rajzolja alakját a bátor és hős Mámigoni Vártánnak, a ki két évtizedig küzdött a perzsák nyomása

és assimiláló ereje ellen. Eliseus, a kiben több a költői lángolás, szintén az örmények és a mazdeista perzsák küzdelmeinek az időszakát írja le nyolcz énekre osztott könyvében. A legteljesebb, a legőszintébb és legtisztább keresztény költői alkotások egyike ez a könyv. Egyszerű, nincsenek benne tetszetős leírások és mulatságos epizodok, mint Tasso regényében. De az igazi keresztény szellem hatja át. Egy népnek a lelkét írja le, nagy erőfeszítéseit és önmegtagadását. Eliseus is a hősiesség költője, azé a hősiességé, a mely Krisztusért minden szenvedésre, az élet feláldozására is készen áll.

Mesteri kézzel írja le a keresztény Örményország lélekállapotát a perzsák pogány nyomása alatt. „Az úr, ugymond, akkor nem tekintette magát külömbnek a szolgánál, a nemes több kényelemhez szokottnak, mint a súlyos terhet viselő paraszt; az egyik csakugy nem vesztett szívósságából, mint a másik. Egy szive volt valamennyinek, férfiaknak és nőknek, öregeknek és gyermekeknek; valamennyien egyesültek Krisztusban s az ő tanításának és a hitnek vértézetét öltötték magukra. Megvetették az aranyat, elhagyták a drága öltönyöket, a kincseket érték nélküli dolognak tekintették a tulajdonsaik. Az életük halálnak tetszett előttük s hitték, hogy a halál léssen az igazi életük.”

A nemzet vértanúságra kész lelkének eme megkapó rajza után áttér a költő a szent háborúnak részletes leírására. Magasztos epizodokban mutatja be ennek a mysticus időnek a kiváló alakjait. A gyermekded lelkű, rajongó Vártán köré csoportosulnak az örmény keresztetek, a kik halálba mentek a nemzeti egyházért, köztük egy csodálatos pap és katoná, Ghévont, a mint egyik kezében kereszttel, a másikkban karddal, lelkesíti halálra szánt társait s megáldja azokat, a kik martyr-halált szenvedtek Krisztusban.

A legerőteljesebben megrajzolt alakja könyvének Vártán ellenlábasa, az áruló Vászágnak gyászos alakja, a ki megtagadta hitét, a perzsákhoz szegődött s harcza szállt vallása és hazája ellen. A gyűlölet hangján ír róla Eliseus s megrázó képét adja a kegyvesztett áruló halá-

lának, a kit azok vetettek börtönre, a kiknek rabszolgájává szegődött. „Maga is fogoly, látta a szent foglyokat, a kik lélekben egyesülve megnyugvással fogadták a rájuk mért szenvedéseket. Látta és irigyelte őket. De senki sem akarta őt befogadni ebbe a csoportba s külön helyen őrizték. Minden nap kivezették a törvényszék előtti nagy térre; mindenki gúnyolta és szidalmazta. Megfosztották minden javaitól s oly nyomorba jutott, hogy a szolgálai koldultak, hogy neki kenyeret vihessenek. A börtönben undok betegségek lepték meg; a belső részei feloszlásba mentek, férgek nyüzsögtek a szemeiben és orrlyukaiban, undok bűz áradt ki belőle s a hű szolgálait is elűzte. Csak a nyelve élt a szájában, de ajkai nem ejtették ki a megbánás szavait. Fuldoklás közben érte a halál s elviselhetlen kínok közt szállt a pokolba.“

Leginkább megható része Elizeus könyvének az örmény nőkről szóló töredék. Az örmény nők mindenkor csodálatos önfeláldozásnak adták tanújelét s a nemzet történetében számos példájával találkozunk a hősies bátorságuknak. Áni ostrománál, a XII-ik században, mint egy krónikás szemtanú leírja, egy örmény nő a bástyákról köveket dobott az ellenségre, saját testéből tépte ki s dobta vissza a nyilvesszőket. Midőn a XIV-ik században Tamerlan tűzzel-vassal pusztította Örményországot, egy örmény nő, Gáriné inkább hegyszakadékba vetette magát, semhogy a zsarnok foglyává legyen. S a legújabb keleti vérengzések idejében is elődeikhez méltóaknak mutatták mugukat az örmény asszonyok. Sassunban a sziklákról vetette le magát Sáké több társnőjével; Páluban a törökök által üldözőbe vett harmincz örmény nő vallási énekeket zengedezve ugrott az Euphrat hullámai közé s Konstantinápolyban két évvel ezelőtt örmény leányok dobtak házaik ablakaiból bombákat az utcán levő gyilkosokra.

Senki nem irta azonban le annyi gyöngédséggel, mint Elizeus, az örmény nők vallásos érzéseit, ragaszkodását a családi tűzhelyhez és szülőföldhez, áldozatkészségét s a közös szenvedésben való állhatatosságukat. Megéneklé a gyászát azon örmény nőknek, a kiknek férjei a vallási harczokban véreztek el vagy perzsa

fogságban sinlődnek. „A gyöngéd örmény nők, ugymond, a kik hozzá voltak szokva a hordszékeikhez és puha vánkosaikhoz, most gyalog és czipók nélkül mentek az imaházakba. Szünet nélkül könyörögtek és fogadásokat tettek, hogy elviselhessék e nagy megpróbáltatást, ők, a kik gyermekkoruk óta bornyúvelővel és finom vadpecsenyével éltek, most fűvel táplálkoztak: bőrük megbarnult, mert nappal égette őket a forróság és éjjel a földön feküdtek. Ajkaik szünet nélkül a zsoltárokat rebegték és vigasztalást találtak a proféták irataiban... Egyik télnék jege a másik után olvadt el, a tavasz visszajött és visszatértek a fecskék, — de ők soha sem láthatták többé szeretteiket. A tavaszi virágok rácmélkeztették őket a gyöngéd férjekre s a szemeik látni óhajtották arczuknak szelid szépségét. Az évi ünnepek nem hozták őket vissza a távoli földről. Nézték az ő üres helyeiket az asztalnál és siráncokoztak...”

— Az ötödik közlemény jövő füzetünkben. —

BCU Cluj / Central University Library Cluj **Dr. Molnár Antal.**

Remény.

Csaknem gyermek s éreztem mégis,
Hogy nehéz az élet; hogy ember sorsa ilten kin.
Kinlodtam s a kikkel szenvedtek szenvedtem én is,
Falatomat búval ettem a siralom völgyein.

Istenem, kivüle senki, vagy ha volt más,
Azok is könnyel s kinos verejtékkal áztaták kenyerük.
Egyedül itt s kihez szállott hő sóhajtság:
Isten; a többi — elzárták előlem szívük.

Nem csüggedve, némán, segítve enmagam,
Bizton hittem jobb jövőt, szép tavaszt.
Álmaim is voltak, fényvel öveztem magam:
Édes, vidám család, felette hű anya viraszt.

Édes remény, rozsás derű ragyog a szívembe,
Hogy szenvedést béke váltja s megelégedés.
Kis otthon lesz, hisz szeret a szegények Istene.
Ő segítsen; hitványul csuszni bűnös törekvés.

(Szamosújvár.)

Rusz János.

Czetz János tábornok.

— A „Budapesti Napló“-ból. —

Szabadságharczunk hősi alakjai egymásután ki-
dőlnék és érthető rajongással veszszük körül azokat,
akik a nagy idők szereplői voltak. És ezért azok a
magyarok is, akik messze földön, Buenos-Ayresben pró-
báltak szerencsét, a legnagyobb tisztelettel és gyermeki
szeretettel veszik körül az agg Czetz János tábor-
nokot szabadságharczunk legbátrabbjainak egyikét.

A Calle-Cordoba 1837. szám alatti csinos kis ház
— a tábornok tulajdona — valósággal zarándokló hely.
Ezért argentinai utazásomnak egyik legemlékezetesebb
momentuma volt az a látogatás, amit ott tettem. A színes
üveggel kirakott kapún túl, mintha valami templom
csöndes udvara kezdődne. A zajos utca lármája ide
nem hatol és a porfelhők után jól esik a gondosan ápolt
növények üde zöld színe és pompás illata.

Csendes visszavonultságban, családjá körében itt él
emlékeinek az agg bajnok. Az a 76 esztendő, mely fölötté
lezajlott, szép alakját meggörnyesztette, világos szemeinek
tüzét kissé megbágyasztotta. De szellemének üdeségét,
gondolkodásának szigorú logikáját megdönteni vagy akár
csak megingatni képes nem volt. Zamatos magyar beszéde
nem is sejteti, hogy a tábornok csaknem ötven év óta
van távol hazájától. És ma, amikor már csakis honfitársai
szűk körében beszélhet édes anyanyelvén, nem felejtett
belőle semmit.

Előttem áll a tiszteletreméltó, ősz alakja. Sűrű, hó-
fehér hajától és ősz szakállától nagyon elüt napbarnította,
de üde arcza. Jóságos szemei őszintén és értelmesen
tekintenek és csakis a sasornnak merész hajlása, ajkainak
határozott metszése árulja el a hadvezér energiáját és
akaraterejét. Amikor arról beszélt, hogyan verte szét
Zsibónál az oláh hadakat, hogyan vezette a piskii csatá-
ban golyózápor közepette csapatjait a hidat védő osztrákok
ellen, amikor felelevenítette a medgyesi csata emlékét, a
nagyszebeni csata dicsőségét, akkor felvillantak szemei
és a katona szilaj harczi vágya égett bennük.

Czetz élete valóságos regény. Huszonhétéves korában tábornok volt már és az erdélyi sereg főparancsnoka, amikor egy csatában lcesett lováról és összezuzta lábát. Ekkor kénytelen volt visszavonulni, úgy, hogy az oroszok elleni küzdelemben nem vehetett részt.

A világosi fegyverletétel után 1850. tavaszáig Magyarországon bujdosott. Aztán Hamburgba menekült, ahonnan Párisba jutott. Később Spanyolországba költözött és 1857-ben Rosas argentinai tábornok leányát vette nőül. Végre Argentínában telepedett meg. A bujdosó végre megpihenhetett. 1865. márcziusban az argentinai hadseregbe lépett, mint hadi mérnök, ezredesi ranggal. Új hazájának nagy szolgálatokat tett a katonai szervezet kiépítése, a katonai akadémia vezetése, törzstisztek kiképzése és a hadmérnöki osztály alapítása és vezetése által.

Miután a tisztképző iskolát több mint negyedszázadig vezette, nyugalomba vonult. Magával vitte Tuszkulumba az argentinai hadseregnek és a nemzetnek tiszteletét és becsületét. Az argentinai hadsereg tudományos képzettségének atyját tisztelték benne. Még ma sem tudják tudását nélkülözni és nem egyszer folyamodnak hozzá tanácsért katonai ügyekben.

Argentínai tartzkodásom alatt éppen nagy dolgokra készült a köztársaság. Mindenfelé háborúról beszéltek, amelyet Chile megkezdeni készül. Határsértési kérdés volt az ürügy, amely mögött Chilének nagy érdekei voltak. Azzal a kérdéssel fordultam a tábornokhoz, hogy az argentinai hadsereg a háborúban mily szerepet fog játszani? Így felelt:

— Meg vagyok győződve, hogy dicsőség és győzelem fogja koszorúzni zászlóit és hogy tanítványaimmal, akik nagy számban vannak a seregben, nem fogok szégyent vallani. Csak egyet sajnálok: hogy én már nem mehetek harczba. Pedig mennyire szeretnék második hazámnak szolgálni. Így már csak itthon fogom osztogathatni a jó tanácsokat.

A tábornok fia hírneves ügyvéd és képviselő. Nagyon tehetséges, képzett, de — beteges, gyöngye testű ember. Leánya, mérnök neje, tüzről pattant magyar menyecske-

tipus, — de magyarul nem tud. Két gyönyörű unokája is van a tábornoknak, akik megédesítik öreg napjait.

Hogy Czetz tábornok magyar hazájának minden ügye iránt a legélénkebben érdeklődik, az természetes. Magyar lapok járnak házához — asztalán ott van a „Budapesti Napló“ is, — könyvtárában új magyar könyvek állnak. Örömmel értesül belőlük az elmúlt negyedszázad haladásáról és arról, hogy hazánk hogyan és mivé fejlődött. A buenos-ayresi magyarság kicsiny, de annál hivebb baráti körében hévvel tárgyalja hazája ügyeit a tábornok és lángoló lelkesedéssel száll sikra a szabadság kérdéseieért! Hangja érczes lesz, amikor megszólal:

-- Szabad hazáért harczoltam, szabad és boldog hazát akarok ismerni. Ha én magam, — amily boldogtalan vagyok, — nem is láthatom, ha unokáim az elvetett magnak gyümölcsseit nem is élvezhetik, utolsó lehelletemig azért fogok imádkozni, hogy hazám nagy legyen és dicső, és olyan, amilyennek harczaink közepette merészen elképzeltük. És ha vissza nem is térhetek — hisz az idő későre jár és anyagi eszközeim sincsenek — lelkemben és gondolataimban hazámban élek. Hazámnak iparkodtam dicsőséget szerezni itt is, és magyar nevemre érdemetlen lenni nem akartam. Unokáim lelkébe bevésem a hazám iránt való szeretetet és ha szükséges lesz, ők is ott fognak állni honfitársaim sorában.

Szemeiben könnyek csillogtak és a lelkesedés pirja borította el arcját. Bucsúztam, nem maradhattam tovább. És az ősz ember, mintha hazája egy részétől kellett volna megválnia, úgy bucsúzott. Sirt, hazáját siratta.

Azt kérdeztem, mit üzen haza? Remegő ajkakkal csak egy szót tudott mondani:

Imádkozom...

Balassa Frigyes.

Örmény ifju szerelme.

Csak te rád gondolok,
Csak érted sőhajtok,
Szerelmedért mindent
Örömmel áldozok.
Tudnál-e szeretni engem
Te? kiért úgy dobog szívem;
Kiért odadnám mindenem!..
Oh jer, pihenj meg keblemen.

Mi kin az életem!
Nyugtom nem lelhetem;
Számomra több öröm
E földön nem terem.
Miért is vagy oly bájoló?
S e szív is mért oly lángoló?
Hogy tudnálak elfeledni

BCU Székelysírban nyugton pihenni. Cluj

Kritsa Péter.

A magyarhoni örmény családok

GENEALOGIÁJA

tekintettel ezeknek egymás között levő rokonságára, s a vezeték- és keresztnemek etymologiai értelmére.

Eredeti, kiadatlan kútforrások felhasználásával írta Szongott Kristóf.

(Kilenczedik folytatás.)

Retezár (Retedsár). Retezatu, román szó: csonka. Az anyakönyvben sokféleképp fordul elő: Erêtidsár, Erêtêdsár, Rêtêdsár. Mánug Retedsár. Szam. H. II. köt. 20 l. 440 t. — Márton Retszár. Szam. vár. lev. régi jegyzék. — Nicolaus Retezán. Szam. vár. lev. 1801—279 sz. L. Csonka, Ergêrczhi, Hercz, Moldován, Rusz, Stîrbul, Tamás, Tamási, Thumán.

Ripszima, örményül Hêripszime, Horopszime. Melikh Antonin Ripszimáján: Ripszima Antal fia Melikh (Rex. Az örményben Melikh: Rex és Regina is). Szam. H. II. köt. 214 l. 21 t. Ripszime volt az a nevezetes római nő is, ki Tiridates alatt Örményországban vértanúságot szenvedett; ezen jelentékeny nőről Clemens Galanus így ír: „Virgo quaedam Romana, genere illustris, ac prae aliis formosissima, nomine Ripsimes, ut Diocletiani imperatoris nuptias, ac etiam persecutionem devitaret, una cum sociis virginibus triginta tribus, Christo dicatis, Roma fugiens, in Armenas se contulerat regiones: quam cum ibi perspiceret Tiridates, statim ita illius pulchritudine captus fuit, ut prae nimio amore ad insaniam quoque deveniret. Cumque nec illa, nec sociae, aut blanditiis, aut minis ad eius vota, atque Idolis immolandum adduci unquam potuissent; post dirissimos cruciatus, pro castitate, et Christi fide tuenda, omnes eo jubente necatae sunt, inter quas Caiana, (l. Gájanna a nő keresztnévek között) aliarum Monitrix, celebrior praedicatur, que duabus sibi sociis virginibus adjunctis, supplicia subiens acerbiora, mirificum christianae fidei specimen edidit.“ Conciliatio pag. 16. L. Heripszima, Horopszime.

Román. (v. ö. Horom [Görög]). Uszep Román. Szam. H. II. köt. 485 l. 119 t. — Román Dominik jév Máriám Szimoni Ándriás-i tusztêr — ughgháphár háj ergusznál (սղղափար շալ երկունսն մի): Román Dominik és András Simon leánya, Mária — mind a kettő igazhivő örmény (örmény szertartású róm. kath.) Szam. Ház. III. köt. 51 l.

Romaskán. (v. ö. Horom). Romaskán Tódor. Szam. vár. lev. 1721. évi összeírás. — Michael Romaskán alias Lengyel. Szam. vár. lev. 1788. évi jegyzőkönyv. A Romaskán név most nincs használatban. L. Lengyel, Urmánczhi.

Roska (piros) a román rosiu-ból; az örmény gármir fordítása. Luszig Roska. Szam. H. II. köt. 129 l. 71 t. — Gházár Roská-ján. Szam. H. II. köt. 231 l. 1 t. A Roska család vezetékeve Sztephán (Stefánovics). Roska = *πυρρός*, Pyrrhus, Rufus (Rufián); törökül Phortukáli. Theodoros Roska alias Lázár. Szam. vár. lev. 1776. márcz.

29-iki jegyzőkönyv. (A Roska család ezen ága azért neveztetik Lázár-nak is, mert ezen ág ősenek keresztnéve Lázár volt; az előbbinek tehát hibátlan neve ez: Roska-Stefánovics Lázár fia Tódor). L. Gármir, Piros, Roth, Sztephán (Stefánovics).

Roth, a Gármir német fordítása. — Roth Mihály. Szam. vár. lev. 1820. L. Gármir, Piros, Roska, Stefánovics.

Rozsdás magyar szó. Rozsdás János, Gyergyó-Szt-Miklóson.

Rusz = êrusz, urusz, orosz. Thumán Rusz Danigi: Rusz Danig fia Tamás. Szam. H. II. köt. 36 l. 325 t. L. Csonka, Eruz, Hercz, Retezár, Tamás, Tamási, Thumán.

Ruszka: oroszné. — Mánuság Vászilin Ruszká-inginê: Ruszka László felesége: Mánuság. Szam. H. II. köt. 381 l. 70 t. E családnév most nincs használatban.

S.

Sáhin. Sáhinsáh perzsa szónak jelentése: királyok királya. A Thákvor család perzsa neve. — Ovágim Sáhin. Szam. Ker. II. köt. 762 l. 55 t. L. Császár, Sehucz, Thákvor, Vászil.

Sáhinovics: Sáhinfí, királyfi. — Ovágim Bedroszi Sáhinovics: Sáhinovics Péter fia Joachim. Szam. vár. lev. 1787. A Sáhinovics alak most nincs használatban.

Sáh-Názár. Sáh perzsa szó: úr, názár arab szó: szépség; sáh-názár: szép-úr. — Jész Chárib Chácshádur, vor jém vèrti Sáh-Názár-i (*ես խարիբ խաշադուր, որ եմ, որդի Շահնազարի*: Én Chárib Kristóf, ki Sáh-Názár-nak vagyok fia). Szam. vár. lev. 1729. (Egy sajátkezűleg örményül írott kötelezvényből.) Az Ágopsa és Kirkosá családnevekben a sáh a név végéhez ragasztatott, ebben a szó elejébe járult. Kihalt család. L. Chárib, Czifra, Csinás, Mëndrul, Sirin, Zárif.

Sámo = Samu, Sámuel; bibliai név. Héber eredetű, jelentése: Istentől meghallgatott, a héber samals-El-ből. — Sámói Ászvádur. Szam. Ker. II. köt. 310 l. 127 t. — Ágop Sámó. Szam. H. II. köt. 30 l. 600 t. — Deodatus Samu-i. Szam. vár. lev.; összeírás. Kihalt család.

Sákhár, örmény szó: cukor. — Nigol Sákhár-i. A szamosújvári timár-társulat iratai közt. Kihalt család. Keleten még most is előfordul: Háruthiun Sákhárián. „Árévékh“ 1888 márcz. 20. 1254 sz. A sákhár szó sok nyelvben megvan: saccharum, saccarum latin; zucchero olasz stb.

Sándor: harczosok pártfogója, a görög *ἀλῆς* és *ἀνῆρ* szóból. — Sándor Antal. Szam. vár. lev. 1787. (Debreczen város főbirájának leveléből). Sándor az örmény Ángszend (Oxendius, Auxentius) magyar fordítása. A Sándor család-név most nincs használatban.

Sánta, magyar szó, az örmény gágh (Claudius, Kolos) magyarosított neve. Sántá-in Szdéphán. Szam. Ker. II. köt. 203 l. 123 t. 1757. Egy évvel előbb ugyanez (1756. Ker. II. köt. 186 l. 49 t. alatt) az örmény Gágh-od (*κουνν*: Sánta-lábú) név alatt fordul elő. — Stephanus Sánta alias Moldován. Szam. vár. lev. 1807—1016 sz. A Moldován család egyik ágának vezetékeve Gágh (Sánta). Az Ágoston, Belcsug Császár, Dobál, Gágh, Gál, Gêzducz, Moldován, Sánta egy család. L. ezeket. A Sánta család-név most nincs használatban. — Szent Klaudius (Kolos) Örményország Szebáste (most Sivas) városában 320-ban szenvedett vértanúságot; a negyven vitéz egyike. Zsihovics Ferencz, Szentek élete II. r. 150 l. L. Dobál, Gágh.

Sárbej, Sádbej. Szárim + bej; szárim arab szó: karddal metsző, örményül szuszérhádu, bej: úr; tehát szár(im)-bej = sárbej: kardos-úr. Sádbej. Szam. Hal. II. köt. 31. 46 t. — Danig Sárbej-i. Szam. H. II. köt. 36 l. 633 t. E család-név előfordul Keleten is: Sárím bej. „Árévékh“ 1886 okt. 12. 821 sz. — Eghiázár efendi Sárán-Beján. „Árévékh“ 1886. nov. 9. 845 sz. (Váni levél). L. Kardos, Szábel.

Sárga, magyar szó. A Sásádá család-név magyar fordítása — Sárga Domokos. Szam. vár. lev. 1812. 2014—2018 sz. — Ászvádur Sárgá Vártán Dondon: Sárga-Dondon Vártán fia Bogdán. Szam. vár. lev. 1781. (L. a szénarétről készített kimutatás. A Sárga család vezetékeve Dondon (Derder, Pap). — Márko diráczhu Nigol-i Sárgáján (magyarul kiegészítve: Dondon-Sárga

Miklós kántornak fia Márk). Szam. Ház. II. köt. 33 l. 644 t. — Ennek fia már így írta nevét: Auxentius Márko Sárgá. Szam. vár. lev. 1788. L. Derder, Dondon, Pap, Sásáda.

Sárosi. Hádsi Ferencz, ki a gymnasiumot Sáros-Patakon tanulta, nevét Sárosi-ra magyarosította. Cajetanus Boghosz alias Sárosi. Szam. vár. lev. 1803. 1182 sz. L. Boghosz, Hádsi.

Sartor, latin szó: csizmadia. A Guskár latin fordítása. Cajetanus Sartor. Szam. vár. lev. 1792—253 sz. L. Guskár, Schuster.

Sásáda török szó: sárgába hajló, sárgás. — Sásáda. Szam. Ker. I. köt. 58 l. 598 t. E családnév most nincs használatban. L. Sarga.

Sáska, magyar szó. Gúnynév. — Chácshig Sáska. Szam. Ház. II. köt. 267 l. — ... eár Dsurdsoven éz Ováneszin Sáska-in tuszdrên: nőül vette Gyergyó-Szt-Miklósról Sáska János leányát. Szam. Ház. II. köt. 38 l. 10 t. A Susán örményszóból csinált a nép: Suskát, Sáskát.

Schusztër német szó: varga, csizmadia; az örmény guskár német neve. Jacobus Márton alias Schusztër. Szam. vár. lev. 1738 összeírás. A Schuster család vezetskneve Márton. Luszig Schusterján. Szam. Ker. II. köt. 463 l. L. Csizmadia, Csizmás, Csobotár, Guskár, Lách, Látheguskár, Márton, Toderás.

Sehuczián. A perzsa sáh-ból (a sáhin-sáh második része) román uc kicsinyítő képzővel alkotott családnév. (Sáh-ucz = Seh-ucz: királyka, kis király). Ánná Sehuczián. Szam. Ker. IV. köt. 16 l. máj. 6. E családnév most nincs használatban. L. Sáhin.

Selcság. A nép az örmény siság *szahag*: egy éves bárány) szóból csinált selcság-ot. Chácshig Selcság. Szam. Ker. II. köt. 770 l. 130 t. E családnév most nincs használatban. L. Bárány.

Sênfálovi (Sunfálovczhi): Ebesfalvi. Ebesfalva (= Erzsébetváros) város Erdélyben Küküllőmegyében. Eb örményül sun, tehát Sênfálovi = Sunfálovi = Ebesfalvi. Erzsébetváros örmény várost Ebesfalvának is hívták. Sunfálovczhi Luszig. Szam. Ker. II. köt. 22 l. 286 t. Bedrosz Sên-

fálovczhi Dregán. Szam. Ker. II. köt. 26 l. 319 t. A Sênfálovczhi család neve Dregán. L. Dregán, Ibásfálovczhi, Simávon.

Senkovics. Deodatus Senkovics. Szam. vár. lev. 1736. évi összeírás. L. Szenkovics.

Sildonigian, örmény szó: Kancsaldanig. Ánton ilách Sildonigian. Szam. Ker. III. köt. 405 l. — Lengyel vagyis Sildonig Kristóf. Szam. vár. lev. 1819. Kihalt család. L. Lengyel.

Silmánugian, örmény szó: Kancsalemanuel. Luszig Silmánug. Szam. H. II. köt. 287 l. 64 t. Egy Szamos-újjártt 1718-ban kelt örmény kötelezvény így kezdődik: Jész Michael vor jém vèrti Der-Kirkori: Èn Mihály, ki Der-Kirkornak fia vagyok. A hátán pedig ez: Zápiszê Silmánuginê (Sil-Mánug kötelezvénye). E szerint a Sil-Mánug család a Der-Kirkor családból szakadt ki. Kihalt család. L. Der-Kirkor.

Silzädig, örmény szó: Kancsalzädig. Kihalt család.

Simai (Simay). E családnév az örmény Simávon (= Simeon, Simon) két első szótágjából (Simá) és a jelentős örmény sajátítóeset *i* (é, nak, nek) ragjából alakult. Simá-i = Simon-nak (fia). — Maga Simai Kristóf pap Szam. Ker. II. köt. 578 l. 22 t. alatt 1783-ban így írta nevét: Jész Der-Chácshig Simá (*bu st-p-towzhik tshaw*). Ismét egy más pap így írja saját nevét (latin betűkkel): Lucas Simaji. Szam. Ker. II. köt. 800 l. 116 t. Egy Nagybányáról Szamosújjárra küldött kérvényben ez van: „Theodorus Simai“ és kívül a hátraton: „Theodorus Simoni.“ Szam. vár. lev. 1767—21 sz. Tehát Simai = Simoni (Simon-nak fia). A Simai-ak legnagyobb része az örményes Simá alakhoz szított és állandóan Simai alakot irt, így: Ászvädur Simái (*tshawugh*). Szam. vár. lev. 1804—1462 sz. — Nèhai Pater Simai Kristóf. Szam. vár. lev. 1799. („Mitfisz crida“). — Krikor Simáján (*tshawughian*). Szam. H. II. köt. 50 l. 51 t. — Ovánész Simáji Vártáni (*tshawugh*). Szam. H. II. köt. 66 l. 259 t. — Martinus Simaj. Szam. Ház. II. köt. 212 l. 37 t. — Ellenben néhányan a magyaros Simon alakot is használták; így: Adcodatus Simoi. Szam. vár. lev. 1804—261 sz. — Szam. vár. lev. 1804—1334

sz. alatt sajátkezűleg így írják neveiket: Simoi Bogdány, Simoi Lukács. — A Simai-akat „Szutás“-oknak is nevezik. Suta szónak jelentése a román nyelvben száz és sutaş: százados. A hazai örmény azonban: centumvir, centumpater értelemben használja. A „szutá-i“ ághácshá nyelvünkben még mai napság is tanácsbeli, közgyűlési tagot jelent. Ághácshá Luszig szutásinê Simáján: Szutás-Simai Lukács úr. Szam. Ker. I. köt. 139 l. 1639 t. Mivel minden közgyűlési tag „szutás“ (= centumpater) volt, nagyon természetes, hogy a szutás szót családi neveik mellett mások is használták: Chácschlun jéghév szutásê Gághszákoin Ászvádurê: Gajzágó Bogdán szutás volt a násznagy. Szam. Ház. I. köt. 3 l. 14 t.; de mikor a vezetéknév elhagyásával csak egyedül szutás szót használtak, a szutás alatt mindig Simai-t értettek: Szutás Kirkor. Szam. H. II. köt. 67 l. 263 t. — Vártán Szutásján. Szam. H. II. köt. 307 l. 127 t. — Szutás Dzerigin Chácshigin jégéghéczhpánin ginê: Szutás-Simon Kristóf főgondnok felesége. Szam. Ker. II. köt. 102 l. 893 t. A Simai család Szutás és Dzerig (Simon, Simávon) név alatt jött be; a Simai név itt e hazában alakult. — Régen, midőn az „esküdt közönség“ (communitas) gyűléseinek a főszónok (főorator) volt a feje, a hazai örmény a főszónokot: médz-szutásnak és az alszónokot bizdi-szutásnak nevezte: Ághácshá Ohánneszin Turcsáján médz-szutásin timácz: Turcsa János főszónok úr jelenlétében... Szam. Ház. III. köt. 11 l. 1829. febr. 24. — Miklós Tódor alias Simai (helyesen: Simai Tódor fia Miklós). Szam. vár. lev.; összeírás. — Theodorus Simai alias Gyömbér. Szam. vár. lev. 1812. 2036 sz. L. Bátrín, Brëndzár, Dzerig, Gyömbér, Jolbej, Simávon, Simon, Szutás.

Simá, a Simávon rövidebb alakja. Az örmény a Simont Simá-nak is mondja. (L. Mechithár szótár 209 l.) Azt a magyar nyilatkozatot, mit Benő Imre Szamosújvár város jegyzője csinált 1807. aug. 27-én a Páskuly testvérek számára, Páskuly Simon így írta alá örményül: Jész Simá v. h. Ázbeji Páskulján (*Ես շիմայ ւ. հ. ազգելի Բաշկուլեան*): Én boldog emlékü Páskuly Ázbej [Philippus = Fülöp] fia Simon). Szam. vár. lev. 1807—1067 sz. — „Simá“. Csá-

usztján és mellette latinul Simeon Csásus. Szam. vár. lev. 1779. jan. 23. jegyzőkönyv. — Márton Simá (շիմաոն): Simon Márton. Szam. Ház. II. köt. 265 l. 1 t. — Jész der Ávákjérecz Der-Minász bészágécshi êz Iszájín vêtin êz Simá-n: Ên Minász főesperes (Theodorovics) megeskettem Izsáknak fiát: Simont. Szam. Ház. I. köt. 22 l. 217 t. L. Simai, Simávon, Szimávon.

Simávon = Simon. Szá gocshi jév Simon, jév Szimávon: Ez (Szent Péter) Simon- vagy Simávonnak nevezetik. Mechithár 187 l. Zádíg Simávon-ján. Szam. Ker. II. köt. 508 l. 54 t. L. Bátrin, Chárib, Dregán, Dzárug, Dzerig, Fáraó, Simai, Szimávon.

Similovczhi: Csik-Somlyói. Similovczhi Szdephán Ibásfáloven: Somlyói István Erzsébetvárosról. Szam. Ker. II. köt. 335 l. 107 t. — Mègêrdicsh Similovczhján. Szam. Ker. II. köt. 107 l. 12 t. — A Csiki család örmény neve Similovczhi. Similovczhi Áruszep. Erzs. Ker. I. köt. 104 l. — Somolovczhi Vártig. Erzs. Ker. I. köt. 45 l. 1731 év. L. Ávár, Csiki, Csukczhi, Fátter, Hár-Uszep, Somolovczhi.

Simko. Az örmény szêndug (սնդուկ) szónak jelentése: láda; szêngov: ládával. Ebből a szêngov örmény szóból lett: Senko, Senkovics, Szenkovics; Simko, Simkovics. Ághácshá Krikor mágánuámp Szêngov szábonê: Gergely úr vezetékeve l á d á v a l szappan. Szam. Ker. I. köt. 103 l. 1354 t. — Vártán Simko. Szam. Ház. II. köt. 14 l. 254 t. — Sinko. Szam. vár. lev. 1787. A Simkovics, Szenkovics család vezetékeve Krikor (Gergely). L. Krikor, Ládai.

Simkovics: Simkofi = Ládai. — Simkovics József, a híres dinnyetermelő (Válaszút). L. Simko, Szenkovics.

Simon = Simávon. Simhon héber szó: engedelmes az Urnak. — Aurelia Simon armena. Szam. Ház. III. köt. 66 l. — Goskár Minász Simon-ján. Szam. Ker. II. köt. 673 l. 118 t. . . . filius Simonis. Bogdán alias Simávoní. Szam. vár. lev.; összeírás. L. Goskár, Perziácshi, Simá, Simávon, Szimávon, Urmánczhi.

Simonovics = Simonfi. Simonovics Gerő örmény kath. kántortanító Gyergyó-Szt-Miklóson. L. Simon.

Sinkuly, a Simko másik alakja. — Cajetanus Sinkuly. Szam. vár. lev. 1806—361 sz. L. Simko.

Sirin perzsa szó: édes, kellemes, szép, csinos. — Mánug Sirin. Szam. H. II. köt. 147 l. 22 t. — Krikor Sirinenczhê. Szam. H. II. köt. 167 l. 155 t. E család, melynek ágai Csinás, Czifra, Mëndrul, Sirin, Zárif neveket viselnek, — vezetékeve Nuridsán. L. ezeket.

Sláfkovics, a Slakovics névnek f (néha v) betűvel bővített alakja. — Jakobus Slafkovics quaestor Zalatnensis. Szam. vár. lev. 1789—279 sz. L. Kardos, Slákovics, Szátel.

Slákovics. Szêlâkh (шлях) örmény szó: a nyíl vagy kard éles hegye, cuspis, acies; a tatár szilâh: fegyver. — Slakovics József. Erzsébetvárosi Értesítő 1886—87. évről. L. Kardos, Slafkovics, Szábel.

Sogeldiâ. Erzsébetvároson Sogeldia = Bostin (Bostán). A sârga-dinnye szóból úgy csinált a gúnyolódó nyelv sogeldiâ-t, mint a hogy a székely Lichtenstein-ból Likpistât. E család gúnyneve Bostán (= Bostin, Têtumdsi: dinnye-árús). Ászvâdur Sogêldeâi. Erzs. Ker. II. köt. 82 l. 1755 t. Egy oklevélnek, mely Erzsébetvároson 1808-ban kelt, ez az aláírása: Toder Chácshigi Sogeldea: Sogeldea-Kristóf Tódor. A Bostán (= Bostin, Sogeldea), Pepinár, Têtumdsi család vezetékeve Chácshig (Kristóf). L. Bostin, Pepinár, Têtumdsi.

Sombori. A Kovrig család egyik ága, mely Zsomborban (Szolnok-Dobokamegye) lakott, Sombori-nak is neveztetett. Sombori Kovrig Márton. Szam. vár. lev. 1812. 113 sz. L. Kovrig, Zsombori.

Stanislávczhi: stanislau-i. Stanislau város Lengyelországban. — Ovânesz Stanislávczhi. Szam. Ház. II. köt. 25 l. 3 t. Kihalt család.

Stefánovics: Istvánfi. — Stefánovics János kereskedő (Kraszna). A Gármir, Piros, Roska, Roth, család vezetékeve Stefánovics. L. Ángár, Beteg, Gármir, Istvánfi, Nevelics, Piros, Roska, Roth.

Stirbul. Stirbu, stirbatu (román) csorba, csorba fogú. Stêrbul Chácshâdur. Szam. Ker. II. köt. 149 l. — Bogdán Christoph alias Stêrbul. Szam. vár. lev.; összeírás. A

Csonka, Ergêrczhi, Hercz, Retezár, Rusz család vezetékeve Kristóf. L. Csorba.

Strángá, az Êstrángá rövidebb alakja. — Zádíg Strángái. Szam. H. II. köt. 73 l. 41 t. L. Êstrángá.

Susán (سوسان) örmény szó, jelentése: lilium = Zsuzsanna, Fehér; a héberben sosán, susáná; az arabban: szuszen, perzsában: szevszen, tatárban: szuszám. — Susán Donovanák. Szam. Ker. I. köt. 138 l. 1627 t. — Donovanák vor mágánuámp gocshi Susán: Donovanák, kinek vezetékeve Susán. Szam. Ker. I. köt. 33 l. 235 t. E családnév előfordul Keleten is: Nerszesz Susánián. „Árévélkh“ 1887. szept 21. Kihalt család. L. Chriszdoszdur, Donovanák.

Suska = Susánka, Sáska, Susán. Mánug Suská. Szam. vár. lev.; régi jegyzék. L. Sáska, Susán.

Súlya, a magyar súly szó a harmadik személyű birtokos raggal ragozva. Súlya a Mesko család egyik ágának gúnyneve. L. Mesko.

Sved, az Êsved rövidebb alakja. — Sved Ángszend. Szam. Ker. II. köt. 32 l. L. Êsved.

Szabó, a Kroitor család magyar neve. — Szábov János. Szam. Ker. II. köt. 37 l. Kihalt család. L. Goskár, Kroitor.

Szapanár, a Szappanyos névnek román alakja. — Ászvádur Szapanár Nyegruczê. Szam. keresk. társ. iratai közt. L. Szappanyos, Szábondsi.

Szappanyos, a Szábondsi család magyar neve. — Christoph Szappanyos. Szam. Ház. III. köt. 59 l. 1848. máj. 25. Nyegrucz vagyis Szappanyos Kristóf. Szam. vár. lev. 1827—181 sz. L. Biluska, Fekete, Nyegrucz, Szábondsi.

Szábel. Säbel német szó: kard szablya. Szábel vértanú jún. 17. Annak a rendnek, mely „fegyvervivő, kardhordozó“ nevet viselt („Ordo Ensiferorum“) Erdélyben is volt háza. E családnév előfordul Keleten is: Hovszep Szêrovián (szur örmény szó: kard). „Árévélkh“ 1888 ápr. 17. 1276 sz. L. Kardos, Sárbej.

Szábondsi: Szappanyos. A szappan szó nem csak az európai nyelvekben, hanem számos ázsiai nyelvben is megtalálhatik, u. m. latinul sapo; görögül sápon; németül

Seife; perzsa-arabul és törökül sabun; törökül szabundsu (ebből lett a szabondsi); örményül nem száváun, mint Magy. ny. szót. V. k. 1057 lapja mondja, hanem ádsár; e hazarész örményei inkább a „szábun“-t használják; hindu nyelven szábon, szávin; mongolul szabong. — Edelbej Márdirosz Szabondsi: Szappanyos-Márton Albert. Szam. Ker. II. köt. 10 l. 120 t. E családnév előfordul Keleten is: Hágop Ádsárján. „Árévélkh“ 1887. ápr. 23. 979 sz. L. Biluska, Fekete, Márdirosz, Nyegrucz, Szappanyos.

Szácha, örmény tájszó, jelentése: tengelicz. Szácha más névvel Gergely András. Szam. vár. lev. 1808—382 sz. — Andreas Gergely alias Szácha. Szam. vár. lev. 1809—486 sz. E család vezetékeve Gergely. — A Szácha gúnynev II. József császár idejében, ki mindent németesített, Stiglitz-re fordítottatott: Andreas Stiglitz seu Szácha. Szam. vár. lev. 1789—331 sz. — Dzerig Száchá-ján. Szam. H. II. köt. 20 l. 430 t. — Gregorius Szácha alias Dzerig. Szam. vár. lev.; összeírás. Csêrpér (շարփըր, շարփըր): vizet hozó, aquae portator, törökül szaká (egy jelentésű a Tolokán-nal). A nép a szaká-ból csinált száchá-t. Tolokán és Száchá egy család. L. Dzerig, Gergely, Márne, Tolokán.

Száhág: Izsák. Uszep Száhágján. Szam. Ker. II. köt. 1 l. L. Száva, Szêhág.

Szâhâgdsi. Szâh'-athdse török szó: órás, örményül zsámákordz. Szâhâtdsi Gárâbéd. Szam. H. II. köt. 49 l. 30 t. Hazánkban kihalt e család; de Keleten még előfordul e családnév: Hovágim Zsámákordzján. „Árévélkh“ 1887. ápr. 7. 968 sz. — Hâruthiun Szâhâtdseán. „Árévélkh“ 1887. máj. 18. 1000 sz.

Szâjká. Szâ'-ika arab szó: szén, parázs. — Chácshig Szâjká. Szam. Ker. II. köt. 744 l. 36 t. A Tűzes család arab neve. A Szâjká családnév most nincs használatban. Szâjko János. Szam. vár. lev. 1822. — Zsâjko János. Szam. vár. lev. 1828. — Szâjéká Ohánnesz. Szam. keresk. társ. iratai közt. — Szâjta János ugyanott. L. Tűzes.

Szâko = Izsák, olaszul Isaaco. Ohánnesz Szâkoján. Szam. Ker. II. köt. 785 l. 128 t. Szâko-in vêtin Chácsh-

erészê, vor mágánuámp Álács: Izsák fia Chácsherész, kinek vezetékeve Álács. Szam. H. I. köt. 8 l. 61 t. — Száko, vor mágánuámp gocshi Pát: Száko, ki vezetéknévvel Pátnak (Rátz) neveztetik. Szam. Ker. I. köt. 33 l. 235 t. L. Álács, Izsák, Pát, Rác. Száhág, Szêhág.

Szákszon, a Sachsen (Szászország) megváltoztatott alakja. — Szákszon-i Márdirosz. Szam. H. II. köt. 194 l. 27 t. E család nem Szászországból jött, hanem Beregszászról Szamosújvárra. Ez a családnév, ebben az alakban, most nincs használatban. L. Szász.

Szákulá (սաքուլա) örmény szó: erszény-alakú főveg, kámzsa, csuklya, latinul: sacculus, cucullus. — Melikh tusztêr Hágopi Szákuláin: Szákulá-Hágop leánya, Regina. Szam. Ker. I. köt. 2 l. A Szákulá család vezetékeve Hágop (Jakab). A Szákulá családnév most nincs használatban. L. Hágop, Szákulá (Szekulá).

Szálási. Szálár (սալար) örmény szó: vezér, főnök; a perzsában: álár, szálár. Csobán szálári: nyájór. A Sved család perzsa neve. — Szálasi (helyesen: Szállás-i) Ferencz (Parajd). L. Durák.

Számká erdélyi örmény tájszó: rossz betegség, nyavalyatörés, convulsio. Kihalt család.

Számtartó (magyar szó) az Ángszend (Máxim) család egyik ágának magyarosított neve. Egy, Szamosújvártt 1797. nov. 17-én kelt örmény kötelezvényben ez olvasható: Jész Thorosz Ángszendi Számtártêvi: Ên Számtartó-Ángszend Tódor. És ugyanaz 1783. nov. 1-én így írta nevét: Jész Thorosz Ángszendi Czêvâdzégghián: Ên Czêvâdzég-Ándszend Tódor. E szerint a Számtartó család vezetékeve Czêvâdzég (Theodorovics). L. Ángszend, Burgya, Czêvâdzég, Máxim, Theodorovics.

Szánám. Salamon = Sálámán; az utolsó szótagban az *m* és *n* felcserélésével: Szálánám és végre a *lá* kihagyásával: Szánám. (Salamon héber szó: békéltető, tökéletes). Ángszend Szálamáni. Szam. vár. lev.; régi összeírás. — Chácszig Száláni. Szam. vár. lev. 1787. — Szánám Minász. Szam. Ker. II. köt. 88 l. Kihalt család.

Szárêsztá. Szárosztá lengyel-ruthen szó (sarosta) jelentése: czêhmester. Ághácshá szárêsztán szurugdsoczhê,

Chácsádur Kákiczê: Kákicz Chácsádur úr, a timárok czéhmestere. Szam. Ker. II. köt. 115 l. 1445 t. — Nigolê Szárêsztán: Szárêsztá Miklós. Szam. vár. lev. 1740. Szárêszta Mánug. Szam. Ker. I. köt. 89 l. 872 t. A szárêsztá szó — mint családnév — most nincs használatban.

Szárkisz = Sergius. Szárkisz Anikó. Szam. vár. lev. 1846. E családnév előfordul Keleten is: Szárkiszján. „Árévékh“ 1886. jún. 14 722 sz. E családnév most nincs használatban.

Szárokán (Szárukán, Száruchán). Korbul Clemens pap, Szam. Ker. 1779. II. köt. 511 l. 81 t. alatt így írja: Szárokány Emanuel. A szam. vár. levéltárban, régi jegyzék: Szárogán; 1759-ben Sárogn; 1761-ben Szorokán; 1764-ben: Martinus Szarochán. Sárabcháné perzsa szó: borseprű, bormérő, borház. (Az örmény néha felcseréli az sz-t az s-sel, sz = s.) Szárochán Ovánnesz. Szam. H. II. köt. 83 l. 102 t. — Mánug Száruchán. Szam. H. II. köt. 701 l. 51 t. — Távit Száruchánján. Szam. H. II. köt. 18 l. 409 t. E családnév előfordul Keleten is. Egy kerület Kis Ázsiában, melyben Smyrna is fekszik, szintén Szárokán nevet visel. Sárokan Márton. Szam. keresk. társ. iratai közt. Dávid László alias Szarukán. Szam. vár. lev. 1747. (Helyesen: Szárokán Dávid [fia] László). Szarokány Dávid örményül így írta nevét *Դավիթ Սարոկան*: Távit Szêrin. Szam. vár. lev. 1801. A Szarokán család vezetékeve Szur (Kard). L. Bor, Bocsánzi, Kardos, Szábel.

Szász. A Gámenczi család azon ága, mely Beregszászról jött Szamosújvárra, neveztetett Szász-nak ([Bereg]-szász). Szász-Gámenczi Domokos. Szam. vár. lev. 1853. — Máriám Nikulá-in Szász-in tuszdêr: Mária, Szász Miklós leánya. Szam. H. II. köt. 501 l. 12 t. — Stephanus Szász. Szam. Ház. III. köt. 60 l. Édes nővére (Lengyel Jánosné unokanéném) Szam. Ház. III. köt. 58. lapján így: „Bêczás“ Mária. A Gámenczi-Szász család még Bêczás nevet is visel, ezt is a Beregszászból (Be(reg)szász = Beszász, Beczás) csinálták. Ezt a hibás elnevezést: Szász alias Mitko Bogdán“ (Szam. vár. lev. 1814.) így kell kiigazí-

tani: Szász-Gámenczi Mihály fia Bogdán. L. Bêczás, Gámenczi, Kábdebó, Mitko, Szákszon.

Száva. Száva nevű örmény család nem jött be. A csikszépvízi Izsák család cserélte fel nevét Szávára. — Ohánnesz Bábu gám Szávoján. Csikszépvízi anyakönyv 1787. aug. 26. A Száva család Bábu (= Báb) név alatt jött be; Bábu itt cserélte fel nevét Száva-Izsákra. A Szávák Szêhág-ok (Izsák). L. Báb, Izsák, Száhág, Szávil, Szêhág.

Szávil, a szerb Száva és a román ul határozóból. L. Száva.

Szebeni. Nagy-Szeben szab. kir. város az erdélyi Szászföldnek fővárosa. Itt lakott a Fark család egyik ága, mely e város nevéből Szebeni nevet kapott. — Veronica Fark alias Szebeni. Csik-Szépvízi Ker. II. köt. 751. L. Fark.

Szêcsovczhi: Szucsávai. Szucsáva helység Bukovinában. Az örmény Szucsávát Szêcsov-nak (Szocsov) mondja. Donig Szêcsovczhi. Szam. Ker. II. köt. 665 l. 43 t. Szocsovczhi Biáthá. Erzs. Ker. I. köt. 148 l. A Biáthá család Szucsávából jött be. Kihalt család. L. Biáthá.

Szefer arab szó: ütközet, csata; szeferli, szeferdsi (török szavak): katona, harcos. — Szefer Lukács. Szam. vár. lev. 1773. — Szefer másként Bárchodár József. Szam. vár. lev. 1809—751 sz. E családnév előfordul Keleten is: Szimeon jébiszgobosz Szeferján. „Árévékh“ 1886. okt. 18. 826 sz. L. Ásta, Bárchodár, Dsigár, Dzurkhithján, Katona, Kátán, Osztján, Zászlófi, Zilifdár oghlu.

Szeferovics: Szeferfi. — Dominik Szeferovicsján. Szam. Ház. III. köt. 5 l.

Szêhág = Izsák. Szêhág, vor mágánuámp Chevulencz: Szêhág vezetékneve Chevul. Szam. Ker. I. köt. 1 l. 1 t. 1721. — Szêhág vor mágánuámp gocshi Nêvêlics: Szêhág, ki vezetéknevvel Nevelicsnek nevezetik. Szam. Ker. I. köt. 33 l. 234 t. — Chácshádur Szêhág, mágánuámp Kolczátá: Szêhág Chácshádur vezetéknevvel Kolczátá. Szam. Ker. I. köt. 44 l. 364 t. A Chevul-ok = Nevelics-ek (Kolczáták, Szêhág-ok). L. Bogdán, Bundá, Burádá (Burgyá), Chevul, Gárdsthév, Izsák, Kasza (Khosza, Koszá), Kopár, Nevelics, Polyák, Száva.

Szêkucz: Izsákocska, kis Izsák, a Száko kicsinyített alakja. Szêkucz Vártán Ibásfáloven. Szam. Ház. I. köt. 39 l. 353 t. — Ohánnesz Szêkucz-i. Szam. Ker. II. köt. 386 l. 141 t. — Mánug Szêkuczián. Szam. H. II. köt. 290 l. 139 t. L. Gághszako, Issekutz, Szákó.

Szekula, a Szákulá másik alakja. — Szekula Zachariás Gyergyó-Szt-Miklóson. L. Szákulá.

Szenkovics = Simkovics (Ládai). — Ászvádur Szênkovicsján. Szam. Ház. II. köt. 25 l. 3 t. Donig Szêngovics-i. Szam. ker. társ. iratai közt. (Szêndug örmény szó: láda = Ládai). Ászvádur Szênkovics-i Hánákeszi ginn: Hánákesz (kopasz) Szenkovics Ászvádur neje. Szam. Ker. II. köt. 376 l. L. Hánákesz, Krikor, Ládai, Simko, Simkovics.

Szentpéteri. Uzdi-Szent-Péter falú Kolozsmegyében; ide ment Erzsébetvárosról egy Lázár nevű család lakozni, mely a falú nevéről Szentpéteri-nek neveztetett. Ibásfálovi Szênpitéri Ovánesz: Erzsébetvárosi Szentpéteri János. Szam. Ház. II. köt. 56 l. 6 t. — Rebi Szentpéteri. Szam. Ker. IV. köt. 88 l. nov. 21. 1831. — Chácshádur Gházár-i (Չափադուր) Szênpetrián: Szentpéteri-Lázár Kristóf. Erzs. Ker. II. köt. 37 l. 45 t. A Szentpéteri család vezetékeve Lázár. — Vártán Gházári Bor-i Szênpetrián: Szentpéteri-Bor-Lázár Vártán. Erzs. Ker. II. köt. 83 l. 11 t. A Szentpéteri (= Lázár) család egyik ága Bor nevet is visel. L. Bor, Flukusz, Kinovián, Lázár.

Szêpvizi. Szêpviz a négy örmény telepítvény egyike, falú Csikmegyében. Szêpvizi Rozalia. Szam. vár. lev. 1801—841 sz. — Máriám Uszephí Szípviczhu: Szêpvizi József Mária. Szam. Ház. III. köt. 7 l. E kihalt család vezetékeve József. L. Szípkiczhi.

Szen, perzsa szó: szent. — Ovánesz Szen. Szam. Ker. II. köt. 19 l. 200 t. — Márdirosz Szen-i: Szen-nek fia (Szentes) Márton. Szam. Ker. II. köt. 351 l. 143 t. Kihalt család. L. Szfênt.

Szêráczhi: Szêrából való, Szêrái. Szerá helység. Gyergyó-Szent-Miklóson Szêrádzin. Kihalt család.

Szêrêkucz. Sêrăcut román szó: szegény. Szêrêkucz, a héber Michael — mely szegénységet is jelent — román fordítása. E család örmény neve Unájni (ունայն), törökül:

fukáre, arabul: fukará. V. ö. a magyar fukar szóval. — Chácshig Szêrêkucz-i Vártán-i: Szêrêkucz-Vártán Kristóf. Kihalt család. Erzsébetvároson Szêrêkucz = Tompos.

Szfênt. Sfânt román szó: szent. — Szfênt Thorosz. Szam. Ker. II. köt. 111. 130 t. Szfênta görögben *ἱεροποιος* = Jeromos (szent név). L. Êszfênt, Szen, Szent

Szibinczhi = Szebeni. Kirkor Szibinczhi. Szam. H. II. köt. 7 l. 145 t. L. Fark, Szebeni.

Szilágián: Szilágyból való, Szilágyi. Ohánnesz Szilágián. Szam. H. II. köt. 313 l. 48 t. L. Szilágy-Similovczhi.

Szilágy-Similovczhi Szárkisz Jursáh: Szilágy-Somlyói Jursa Sergius. Szam. Ker. II. köt. 335 l. 107 t. Kihalt család. L. Szilágián.

Sziláththár perzsa szó: fegyverviselő, harczos, katona. E családnév most nincs használatban. L. Katona, Szefer, Zilihdár.

Sziliuscchi: Szőlősi. Nagy-Szőlös Ugocsamegyében. — Chácshig Sziliuscchi: Szőlősi Kristóf. Szam. Ker. II. köt. 139 l. 52 t. — Chácshig Kirkori Popovicsján Sziliusi Ugocsávmegiajen: Szőlősi Popovics Gergely fia Kristóf Ugocsamegyéből. Szam. Ház. II. köt. 122 l. 6 t. A Sziliuscchi (Szőlősi) családnév most nincs használatban. L. Popovics.

Sziliszdrazchi: szilistriai. Szilisztria város Bulgáriában (?). — Sztephán Sziliszdrazchi Ergêrczhin. Szam. Ker. 1771 év. A Sziliszdrazchi családnév most nincs használatban. L. Ergêrczhi.

Szimáon (Simáon, Simávon) = Simon. Simávon máguánp Tumul: Simon, vezetékeve Tumul. Szam. Ker. I. köt. 3 l. 1714. aug. 21. Szimáon alias Fáraon Simon. Szam. vár. lev. 1852. L. Dregán, Fáraó, Simávon, Tumul.

Szipkizczhi = Szépvizi. Chácshig Szipkizczhi. Szam. H. II. köt. 243 l. 10 t. L. Szépvizi.

Szjév (*shu*, az irodalmi nyelvben: *shuo*) örmény szó, jelentése fekete = Mauritius. Chácshig Szévján. Szam. Ker. II. köt. 547 l. E családnév előfordul Keleten is: Szévián Szêrábion. „Mászisz“ 1879 nov. 11. 2462 sz. Így is: Boghosz Eszmerján (eszmer arab szó: feketés) „Árévékh“ 1886 júl. 26. 757 sz. — Ázárig Káráján

(kára török-tatár szó: fekete) „Árévékh“ 1887 máj. 12. 995 sz. Constantinus Porphyrogenetánál: Sabartoi (Fekete-fiak; az örmény szévorfik görögös alakja. Itt megjegyzem, hogy Biborban született Kostántin tudott örményül, neje örmény nő volt: a társ-császárnak, az örmény Románosz Lekápitenosz leánya volt). L. Áffumi, Fekete, Nyegrucz.

Szjévucz, az örmény szjév szóból a román ucz kicsinyítő képzővel alkotott családnév. Erzsébetvároson Szjévucz = Kozocsa. Szjévucz a Kozocsa család vezetéknéve. — Gregorius Szévutz. Szam. vár. lev. 1806—882 sz. („Erzsébetvárosi polgár.“) L. Kozocsa.

Szjévmítko: Fekete-Mihály. Vártán Chácshigin Szévmítkoin vêtin: Vártán, Szévmítko Kristóf fia. Szam. H. II. köt. 277 l. 48 t. — Kaptam két esetet, midőn a szév (szjév) hibásan „szent“-nek van írva: Lazarus Szentmítko. Szam. vár. lev. 1826—719 sz. — Szévmítko Lázár alias Fekete. Szam. vár. lev. 1825—348 sz. — Azt a Szjévmítkot, ki nevét örményül így írta: Jész Chácshig Szévmítkoji (Յէշ Կաշիկ Տէւմիտկոյի), Jakabfy János plebános így nevezte: Chácshig Mitkoji Begidsánján. Szam. vár. lev. 1783 („Crida Christophori Szévmítko“). A Begidsán és Szévmítko egy család. L. Begidsán, Fekete, Nyegrucz, Szjév, Szjévucz.

Kisebb közlemények.

Egy trónkövetelő. A Croy francia hercegi család törzsatyja, állítólag az Árpádházból származott Márk magyar királyi herceg volt, ki II. András magyar királynak második feleségével nemzett fiától, ki ugyancsak András nevet viselt, ennek Velenczében egy gazdag pátriczius leányával kötött házasságából született. Márk herceg 1266 körül Franciaországba költözött, s feleségül vette a Croy és Arian úrnak egyetlen leányát; maradékai pedig a Croy nemzetség birtokával együtt ennek nevezetét is megtartották. Ezen családból származott a nem régen elhunyt magyar trónigénylő is, ki az emigráció körében bizonyos népszerűséggel dicsekedhetett, s mint az Árpádháznak egy felfedezett ivadéka bár rövid ideig a magyar királyi trón jelöltjeként szerepelt. E történeti kérdés bennünket itt közelebbről azon oknál fogva érdekel, a mennyiben

Szalay is említi a magyarok történetéről írt nagy művében, hogy II. András magyar király, (ki a Szentföldre vezetett keresztes hadjárat következtében „Jeruzsálem királya“ czímet nyerte) hasonló nevű fiát eljegyezte egyik örmény király leányával — oly feltétel mellett, hogy az örmény király halála után Antiochia fejedelmi széke is a magyar koronára szálljon! Minthogy azonban e tervezett házasság, a közbejött történeti események folytán soha létre nem jött, — jöllehet a két király közt létrejött egyezmény már pápai szentesítést nyert, a két ország és két korona egyesítésének terve abban maradt. Úgy látszik, ily előzmények után került később a nőilen András herczeg kelet helyett nyugatra, — s vette nőül Velenczében Cumarius Péter pátriczius leányát: Sibillát; kitől Márk herczeg, a korunkbeli magyar trónkövetelő, Croy herczegnek ösatyja született. A Croy-család állítólagos árpádházi rokonságának kérdése egyébiránt még nincsen minden kétségen felül helyezve, illetőleg történeti bizonyossággal kimutatva; habár arra mutatni látszik első sorban a család leszármazási táblája, továbbá I. Miksa német-római császárnak 1486. évben kelt diplomája, melyben e szavak olvashatók: „Nobili Carolo de Chymai, ex illustribus de Croy, descendantibus ex vera et legitima progenie seu origine regum Hungariae, — végül azon körülmény, hogy a Croy nemzetség czimere Magyarország czímeréhez hasonlít. Megjegyezzük még, hogy Chymai herczeg, (a belga külügyminister) mint a fenti adatból következtethető, valószínűleg szintén e francia- magyar- olasz eredetű család ivadéka lehet.

Babylon romjai. A szultán parancsára, mint a Budapesti Hírlap írja, lerombolták a babyloni templomok és paloták romjait, hogy azok köveivel Bagdadban gátat építhessenek a Tigris folyam kiöntései ellen. Lerombolták a régi város maradványait is, melyeket valószínűleg Nebukádnezar (Nabuchodonozor) király előtt még 1200 évvel építettek. Nehezen ment a rombolás, mintha a régi babyloniaiak az örökkévalóságnak építettek volna, olyan erősen tapadnak egymáshoz a kövek. S ime most a hajdani Babylon büszke épületeit Bagdad szépítésére használják föl! Több írással telt, vésett kőlapot is találtak az ásátásoknál; melyeket kibetűzés czéljából elküldtek a Boszporusz melletti török fővárosba.

Irodalom és művészet.

A magyar czímer kettős keresztje. A „Magyarország“ 139 száma (máj. 20) ezeket írja: „Az Armenia érdekesen fejtegeti, mint került a kettős kereszt Magyarország czímerébe. Tudvalevő dolog, hogy a kettős kereszt először II. Endre király használta, így azok a kombinációk, a melyek a Szilveszter pápa adományozta kettős keresztnek, vagy a régi Pannonia jelvényének tartják a czímer kettős keresztjét, magukat czáfolják meg. Némelyek a jeruzsálemi

szent-sír jelvényének tartják, a melyet II. Endre a szent-sír-lovagok rendtagja használt először. Ez ellen a kombináció ellen szól az, hogy a szent-sír rendjelvényét egy egyszerű, négy kisebb kereszttel körített kereszt képezi. Temesváry János dr. ezekkel a kombinációkkal ellentétben úgy hiszi, hogy a kettős kereszt az örmény királyok czimeréből került a magyar czimerbe azon a réven, hogy II. Endre harmadszülött fia, András eljegyezte volt II. Leo örmény király leányát Izabellát. Az érdekes feltevést okmányok nem erősítik ugyan meg, azonban érdemes volna, ha a szaktudósok foglalkoznának ezzel a kérdéssel.

Képes örmény-román naptár 1898-ra. Ezt a hasznos naptárt Pápázián Leont gálaczi örmény pap írta és románra fordította Szermákásián Lukács jássi-i volt örmény tanító. Már negyedik éve, hogy Pápázián a romániai örmények számára naptárt ír. Az idei naptár a hirdetésekön kívül 296 lapra terjed. Az egyik oldal örmény és szembe vele a másik román; tehát 148 oldal az örmény rész, és ugyanannyi a román fordítás. Elöl kortani jegyzetek vannak, melyek kiterjeszkednek az örmény történelemre is. A második czikk, melynek czíme: „Rövid tudnivaló az örmény naptárról“ a 28—93 lapig terjed. A harmadik czikk, mely kötött beszédben Árábgi pusztulásáról szól, 50 oldalt foglal magában. Ezen kívül van még néhány szép költemény a műben, melyek közül legszebb „Az örmény nő“ (Hájuhi). A számos képpel illusztrált munka ára (füzött példány) 50 kr., ellenben a vászonba kötött példányt 1 franc és 50 szántimért küldi az író. Czíme: Rev. Leontie Papazian Parochul Bisericei Armene. Galatz (Roumanie).

Közgazdasági élet.

A Székelyföld közgazdasági érdekében Dániel Ernő báró kereskedelemügyi miniszter értekezletre hívta össze azon székelyföldi képviselőket, a kik a múlt évben e tárgyban emlékiratot terjesztettek a kormány elé; továbbá a székely megyék főispánjait és az odaváló kereskedelmi és iparkamarát. Dániel Ernő üdvözlőlvén az értekezlet tagjait, kijelentette, hogy a rendelkezésére álló eszközökkel ezután is minden lehetőt megtesz a székelyföld közgazdasági helyzetének javítására. Ezután Sterényi József osztálytanácsos előadta a javaslatot. Lukács Béla azt szeretné, hogy a vasutakat gyorsabban építsék és ne legyenek elszakítva az államasutaktól. Győrffy Gyula csatlakozik Lukács Béla azon véleményéhez, hogy első sorban a Szászrégenig vivő vasutat kell létesíteni. Lukács Béla kedvezményes tarifákat ajánl az új vasutakra és Marosvásárhelyre egy fiókműhely létesítését. A miniszter új tanműhelyek berendezését ígerte. A bányai, faipar és háziipar fejlesztését szintén elsőrangú érdekek gyanánt hangoztatták az értekezlet tagjai...

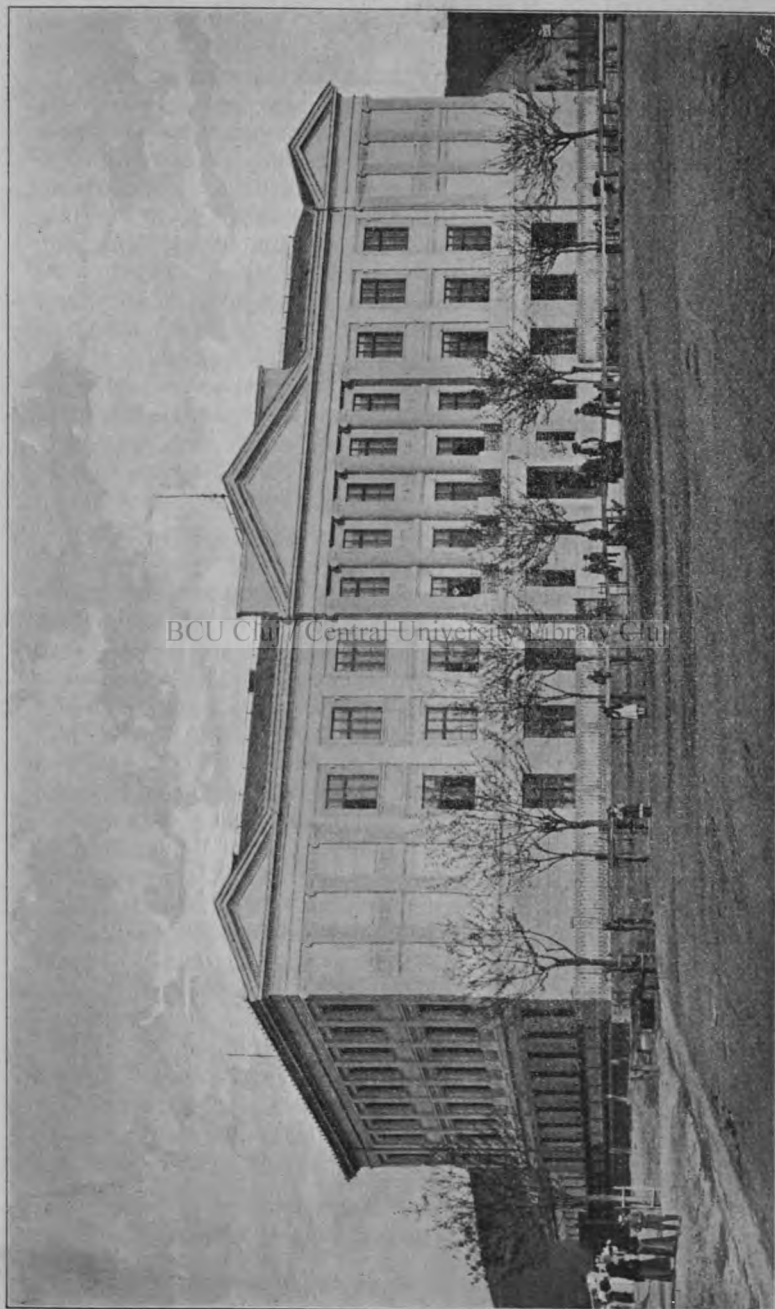
Mi ujság az örmény világban?

Mechithár kétszázados emlékünnepe. A Velenceze mellett elterülő gyönyörű San-Lazaro-sziget, mely a mechitháristák tulajdonát képezi, május hó 10-én a szerzet nagynevű alapítójának: Mechithár abbás papsága- és munkásságának kétszázéves emlékünnepét ülte. Az örmény nemzet újabkori történetében igen jelentékeny helyet foglal el Mechithár, ki a népes mechithárista-kongregációnak vetette meg alapját. Európában örmény szerzetet alapítani, mely örmény irodalmi központtá lett, mely 200 évig nemcsak élt és folyton erősödött, hanem még hozzá hasonló hatalmas szülöttel is dicsekedhetik (bécsi mechitháristák), oly tény, mely arról tesz fényes tanúságot, hogy Mechithár nemcsak alapítani, hanem nélkülözhetlen intézményének állandóságát is tudott adni... San-Lazaro vendégkönyvébe fejedelmek, uralkodók jegyzik be fényes neveiket. Margeretha, az olasz királyné gyakran ellátogat e páratlan szép szigetre, hogy ott az Ur oltára előtt adjon hálát térdén állva Istennek a vett jótéteményekért...

Uj segély az örmények számára. Tefrans, Ván város (Török-Örményország) franciaia ügynöke, az „Oeuvre d'Orient“ szerkesztőjéhez, Sarmetan atyához intézett levelében már másodikban írja le Török-Örményország jelenlegi helyzetét. Tefrans, ki 22.000 franc-ot gyűjtött a nyomorban sanyalódó örmények számára, gyűjtésével Jércság és Gárákeontáz falu lakosain akar segíteni. Az elsőnek 694 és a másodiknak 1112 lakosa van. 1896 junius havában Jércság falu lakói közül 300-at öltek meg (100 a nő nemhez tartozott, ellenben 200 férfi volt); a második faluból ötvenet öltek, de ötven házat egészen felégették és 150-et félig elpusztítottak. Azonban azon három hónap alatt, míg a mondott két falu életben maradt, de elmenekült lakói házaiktól távol voltak, a kurdok gyakran ellátogattak e két faluba, hogy elpusztítsák azt is, mit a tűz megkimélt: butort, ajtót, ablakot; elvittek 13.000 darab marhát, juhot, ökröt, tehenet, bivalt. — Minden családnak kellett adni vetőmagot, két ökröt, ekét és más eszközöket; ezekre 440 franc kell; miért a 22000 franc-ból csak ötven családot lehetett felségélni. — Mihelyt Sarmetan atya, Tefrans gyűjtését kezéhez vette, azt azonnal kiosztotta a mondott két falu lakosai között. De hogy a kurdok vagy törökök az örményektől az ökröket vagy butorokat elne vehessék, a franciaia ügynök a helyi hatóság előtt kijelentette, hogy mindaz, mit az örmények között kiosztott, sajátját képezi és az örmények neki napi bérért dolgoznak...

Felolós szerkesztő és kiadó-tulajdonos: SZONGOTT KRISTÓF.

Szamosújvárt, Todorán Endre „Aurora“ könyvnyomdája.

A szamosújvári magy. kir. állami főgymnasium.

Czetz tábornok életrajza.

Az „Armenia” számára írta ön maga 1897-ben Buenos-Airesben.

— Második közlemény. —

II. Tiszti pályám. (1842—1848.)

Mihelyt kiléptem 1842. október havában a bécsi újhelyi akadémiából, felvettek a 62-dik („báro Wacqnant-Geozelles”) gyalogezredbe, illetőleg ezen ezred harmadik zászlóaljába, mely akkor Brassóban tanyázott. Bécsen, Pesten, Temesváron, Nagy-Váradon át részint előfogatos szekéren, részint gyorskocsival Nagy-Szebenbe érkeztem, honnan Brassóba mentem. Útam utolsó részét egy német tanítónő társaságában tettem meg, ki Nagy-Szebenben történt elválásunk alkalmával ezen szavakat írta emlékkönyvembe: „Sans amour, sans rancum!” (Szerelem és bosszú [!] nélkül.) Olvasóim ebből is láthatják, hogy milyen ártatlanul hagyott vala a katonai nevelés.

Brassó a legelső kereskedő-város az erdélyi részekben, nem messze a 6000 lábnyi magas pompás Bucsest nevű havastól, három felől formált tekenyőben fekszik. Háromszék felé jól épített fellegvárral és a szász, oláh és magyar lakosság különvált városrészeivel. Legnevezetesebb épületei a jó stílusban épült lutheranus templom és a nagyon festett és aranyozott görög egyházi épület.

Minden jószívú székely képzelheti édes anyám örömét, midőn nyolcz évi távollét után viszont láthatta szeretett fiát. Rövid családi ünneplések után körútat tettem Háromszékben: Sepsi-Szt-György, Rety, Gidófalva, Bodok, Köröspatak stb. helységeiben meglátogattam barátaimat,

ismerőseimet; a legnagyobb szivességgel fogadtak és a vizionlátás felett nagyon örvendtek. A Keresztes, Nemes, Kálnoki, Haller, Bogdán, Czakó... családokra, Nemes grófnéra, Czapék Johannára még most is emlékszem. E körútamban, valamint azután következett szolgálati hivatásomban volt alkalmam a valóban remek ügyességgel végrehajtott osztrák határszéli (katonai) szabályzatot megismetni. Három- és Csikszék lakóiból egy huszár és két gyalogezredet alkottak; ezeken kívül volt még a déli és éjszak-keleti határon három vagy négy oláh ezred. A faluk századonként osztattak fel az illető parancsnokságokkal. tiszti lakásokkal stb. A közharczos mindenike megkapta földjét, lovait, szarvasmarháit, mentes volt a rendes szolgálat, a fegyver-gyakorlat alól. Az egész ezred, illetőleg a zászlóalj és lovas-század (Schwadron) parancszoza 24 óra alatt a gyűlőhelyen útra készen állott: mintegy 10000 emberből álló dandárt (Brigade = seregosztály) lehetett összeállítani. Képzeltetni, hogy minő hadi erőt nyert ezen rendszer által az osztrák kormány, miután ezt Horvát- és Tórországon át Kárinthiáig és a Karst-hegységig kiterjesztette! — Narmout, a nagy Napoleonnak egyik legtudósabb és leghiresebb tábornagya emlékirataiban nem tudja eléggé dicsérni Ausztriának e valóban bölcs katonai alkotását.

Reám jutott volt a hivatalos sor, hogy a Tömös és Törösvár között levő állomásokat megvizsgáljam. Még ma is valódi örömmel emlékszem vissza e gyönyörű tájakra. A háttérben a nagyszerű Bucsest-havas, az onnan eredő patakok, az Olt, a díszes fákkal benőtt erdők, a szép zöld... kellemes benyomást gyakoroltak fiatal szívemre! Hol vagytok ti kedves napok?

Egy hónapig tartott a vizsgálat; azután visszatértem Brassóba, hol három hónapig kórház felügyelettel voltam megbizva. Most parancs érkezett, mely azt tartalmazta, hogy jelentsem magamat Pesten az ezred parancsnokságánál: kineveztettem a 2. zászlóaljhoz hadsegéddé (Adjutant). Ez alkalommal irtam meg az első magyar „hadnyelvtant“ az akkor (1844 év) formálódó pesti nemzetőrség számára. Parancsnokom volt az akkori „Vadary

Kriste“ nevű szálloda tulajdonosa — ha nem tévedek — Emerik úr. Megválasztottak instructornak és három hónap alatt már annyira haladtunk, hogy egy ünnepélyen már szerepelhettünk. De csakhamar hanyatlani kezdett ez az intézmény, mert a kormány igen kevés jóakaratot tanúsított iránta és így örültem, hogy ismét visszatérhetek Erdélybe: Károlyfehérvárra és innen Marosvásárhelyre és Erzsébetvárosra. Itt megismerkedtem egy pár igen tisztességes, kedves és jó magyar indulatu örmény családdal... Az osztrák vezérkari szolgálatba akartam lépni és így volt alkalmam a rendelt vizsgára előkészülni, a mit le is tettem 1846-ban Nagy-Szebenben a főhadí kormánysszék (Generalcommando) előtt; azután — ennek utasítása szerint — Bécsbe költöztem át.

Ki mondotta volna nekem ekkor, hogy nem fogom látni többé — talán soha? — kedves, szeretett hazámat! Such is life, — mint Lord Byron (vagy talán más angol író, kinek neve e perczben nem jut eszembe) mondja.

Két éven át dolgoztam a bécsi „Geographisches Institut“ termeiben, hol eleget rajzoltunk az osztrák birodalom nagy térképén és más hozzátartozó térképeken.

1848. ápril havában Ramming altábornagy és vezérkari főnök azt a megbízást adta, hogy Fényes Elek „Magyarország statistikájá“-t fordítsam le németre — a lehető legrövidebb idő alatt; a mit kötelességem szerint — el is végeztem.

Míg ezen munkámmal voltam elfoglalva a bécsi forradalom, mely márczius elején kezdődött, még folyt. Meglátogattam a torlaszok (Barricade) építését. Láttam Metternichnek bukását, mit a diákok és a bécsi „Spiessbürger“-ek¹⁾ idéztek elő, Kossuth nagyszerű fogadtatását, a bécsi forradalmat, a magyar királynak: Ferdinandnak fogadtatását, a magyar miniszterium kineveztetését; szóval: ama nagy korszak nagy eseményeit! Végre megérkezett az új magyar hadügyminiszter: Mészáros Lázár tábornok, ki Latour tábornokot, az osztrák minisztert arra kérte:

¹⁾ Spiessbürger: nyárspolgár (gúnyneve a csekélysorsú és ódivatos öltözetű polgárnak).

engedje meg, hogy én őt (Mészároost) Pestre kísérhessem. Mihelyt megkaptam az illető vezérkari parancsot, felültem az új magyar miniszter úrral a gőzösre és május végén megérkeztem Pestre. Szivem csaknem repesett örömében, hogy elvégre teljesülnek lelkem óhajításai: szolgálni és védeni a szabadságot és a hazát!

Nemzeti szellem.

— Pátkánián. —

Légy bár mily gazdag, nagy kereskedő,
Sok árúdat csodálja a vevő;
Ha örmény honnak abból haszna nincs:
Portékáidnak mi értéke sincs.

Légy bár mily nagy hős, vitéz katona,
Csatározóknak hirhedt bajnoka;
Ha örmény honnak abból haszna nincs:
Vitézségednek mi értéke sincs.

Lehetsz elismert író, nagy nevű,
Vagy lapszerkesztő, szerző láng-eszü;
Ha örmény honnak abból haszna nincs:
Ékes tolladnak mi értéke sincs.

Lehetsz királyok kedvelt embere,
Lehet fejed bölcs eszmékkal tele;
Ha örmény honnak abból haszna nincs:
Bámult eszednek mi értéke sincs.

Légy ezermester, nagy buvárkodó,
Művész-kezeddél csodát alkotó;
Ha örmény honnak abból haszna nincs:
Művészetednek mi értéke sincs.

Fentkölt szellemben nyertél nevelést,
Hiába vársz azért elismerést;
Ha örmény honnak abból haszna nincs:
Műveltségednek mi értéke sincs.

Simay Gergely.

Örményország történelme és irodalma.

— Tsobánján Árság felolvasása a párizsi földrajzi társaság üléstermében. *) —

V.

A tizenkettedik században, a midőn az örmény nemzet Ciliciában a béke és jólét rövid korszakát élvezhette, a kolostorok árnyékában két tiszta és emelkedett szellem zengedezte Istennek dicsőségét: Lámproni Nerszesz püspök és Snorháli Nerszesz katolikosz.

Az első, kinek elméje irodalmi és theologiai tanulmányokból nyerte a táplálékot, alapos ismerője a latin nyelvnek és tudományosságnak, mysticus vallási elmélkedéseket irt s beszédek, a melyek nagy tudással s változatos formákban vannak szerkesztve.

A második, Snorháli Nerszesz, egyik legnagyobb költője volt az örmény egyháznak. Harmonicus, szelid lélek, szent életű férfiú, egyházi beszédeknek és commentároknak írója s Edessa ostromáról írott költemény szerzője. Legkiválóbb alkotásai azonban az egyházi himnuszok. Eszményi érzések és lángoló lelkesedés nyilatkoznak meg ezekben a kristálytisza patakok gyanánt csergedező versekben. A hagyomány azt tartja, hogy Nerszesz e felséges költemények egy részét álmatlan éjjeleken, mystikus rajongásban rögtönözte. S valóban mintha az éjjeli órák csendes melancholiája ömlenék el egyik-másik szent énekén:

„Emlékezzünk meg éjjelente terólad, ó uram, így kiált fel: nyiljanak meg szavaid előtt a szívek s nyelvünk a te műveidről szóljon, ó égi király! Keljünk fel éjjelente s küldjük tehozzád imáinkat, karjaink szentségben emelkedjenek feléd, ó uram s dicsőítő szavakkal magasztaljon minden lélek Tégedet!”

Költeményeinek némelyike mintha ragyogó napsugarakból, vagy a tavasz színes virágaiból lenne összeszöve. Vannak ismét halotti gyászdalai, a melyeknek minden sorát a legmélyebb szomorúság hatja át. S mindez emel-

*) *Arsag Tsobanian, L' Armenie, son Histoire, son role en orient. Avec une introduction par Anatole France, de l' Academie francaise. (Paris 1897.)*

kedett nyelven s bájos, könnyed lejtésű rímekben van megírva.

Mindeniknél magasabbra emelkedett azonban hangjának csodás erejével Náregi Gergely szerzetes. Kivált a nemzeti irodalom rendes kereteiből; társai között, a kik épen oly hazafiasak, mint vallásosak s a kik Isten dicsőségét zengedezve állandóan foglalkoznak hazájuk eseményeivel is, ő az egyetlen, a ki csakis a kolostori költő színében jelenik meg előttünk. Elvonulva a Náreg-hi klastromba, kizárólag a vallási elmélkedéseknek és a költészetnek élt. Tele vannak a keleti képzelem gazdagságával s az asceta élet rajongásával a költeményei. „Fogadd kegyesen, hatalmas Isten, így kiált fel egyik híres „Könyörgés”-ében, egy bánatos lélek fohászatát; közeledjél irgalommal hozzám; oszlasd el, minden kegyelemnek osztogatója, a szomorúságomat, szabadíts meg ettől az elviselhetlen tehertől; terjeszd ki védő kezeidet czellám mennyezetére, erősítsd meg szenvedő lelkem akaratát; zárd be érzékeimnek ablakait, hogy a te reménységednek emlékezete által a világ gondjaitól érintetlenek maradjanak.“

Náregi Gergely a kifejezéseknek egész világát alkotta meg Istennek és a szent Szűznek dicsőítésére s a bűnök irtózatosságának és az örök büntetések borzalmainak az ecsetelésére. Egyik költeményében maga foglalja össze azokat a szempontokat, melyek könyörgései hosszú sorozatának megírásánál vezérelték: „És most én magam, első a bűnösök közt, a gonoszságok tükre, íme beszéltem arról, a mi elmondhatatlan, feltártam a rejtett dolgokat, leálczáztam a szégyenleteseket, elárultam a gonosszal való bűnrészségemet, lerántottam a hazugság takaróját, fölemeltem a fátylat, mely undokságomat takarta, felnyitottam lelkem sebeinek kelevényét előtted, ó Krisztusom!“

Náregi Gergely tetemesen finomította és gazdagította az örmény nyelvet; művészi styljében egyesítette a keleti irodalmak csillogását és bizarrságát a Nyugat csínjával és finomságával. Az örmény lyrának ő volt a leghatalmasabb manifestatioja.

A régi örmény irodalom többi emlékei majdnem kizárólag történeti krónikákból állanak. Ebben a tekintetben a keleti irodalmaknak egyike sem oly gazdag, mint az örmény. Az örmények nagy előszeretettel őrizték meg azoknak az eseményeknek emlékét, a melyek hazájukban történtek. Az a hatalmas könyvtár, mely e feljegyzéseket magában foglalja, becses adatokat tartalmaz nem csupán az örményeknek, de mindama keleti népeknek történetéhez, a melyek átvonultak Örményországon, valamint Byzancznak és a keresztes háborúknak a történetéhez is.

Eme krónikákból, a melyek mindazt elbeszélnek, a mit az örmények a pogány népek betörései alatt szenvedtek, előadásának tragikai erejével egy könyv válik ki, Lásdiverdi Aristages vártábéd krónikája. Borzalmas részletekkel írta le a turkmenek, tatárok és perzsák örményországi invasioit, a legújabb gyászos eseményekhez hasonló mészárlásokat, gyujtogatásokat, rablásokat, nők és gyermekek legyilkolását. Ecsetelve Örményország ama korbéli szerencsétlenségeit és siralmas helyzetét, megható képből tárja elénk az országot „meztelenül, az utszálon feküdve, lábbal tiporva s házából kiűzve, foglya- és rab-szolgájaként az összes nemzeteknek.”

Megtaláljuk a krónikákban annak az erőfeszítésnek a leírását is, a melyet az örmények önfentartásuk érdekében kifejtettek. S míg a hymnuszok, elmélkedések és egyházi beszédek bizonyosságot tesznek az örmény nemzet lyrai erejéről, a most említett krónikáknak rideg és száraz voltak daczára nagy az erkölcsi és történeti érdekességük és fontosságuk. Az első századok néhány remeke mellett rajzát adják a nép jellemének s annak a kitartásnak és szívósságnak, melyet a hosszas küzdelmek közepette kifejtett.

*

*

*

A tizenötödik századtól kezdve, a midőn Örményország végleg elvesztette függetlenségének utolsó maradványait is, mély erkölcsi és szellemi hanyatlás vált gyászos osztályrészévé az örménységnek azon a nagy területen, melyet Törökország és Perzsia egymás között

felosztottak s a melynek egy része később orosz uralom alá került. A muszulmanok megtiltván a keresztényeknek a hadseregbe való belépést, elszoktak a fegyverek használatától s az egykori harczias erély lassanként kiveszett belőlük. A keresztény vallásosság, a küzdelmek nehéz napjaiban támaszuk és erőforrásuk, most már a megadásra és sorsukban való megnyugvásra tanította őket. Eltekintve néhány bérczvidéktől, mint például Száasszun és Zeithun környékétől, a hol állandóan megőrizték a harcz szokásokat, különösen Törökországban, a hol legterheesebb volt a reájuk nehezedeő iga, csöndes, munkás néppé lettek. A teljes rabszolgaságnak volt ez a szomorú korszaka. S annál meghatóbb látványt nyújtott ennek a népnek lázas új életre-keleése három évszázados nyomasztó lethargia után.

Mintha csak álom lett volna ez a gyászos korszak. A politikai szabadság elveszett, a katonai hatalom megsemmisült, csak egy erő élte túl a pusztulást: az egyház. Megőrizte hatalmát és vonzó erejét; a multnak emlékei hozzá maradtak tapadva; dicsőséges neveket visszhangzott és az ősök nyelvének zengzetessége felséges hymnusaiban csendült meg. Az egyház volt ama szent kötelék, mely a hazájukban és az egész világon szerteszórt örményeket egyesítette. A nép szeretettel ragaszkodott hozzá, elviselte a szenvedéseket érte, szembe szállott a jólét és hatalom minden csábításával, a melyek az izlamisusra való áttérés esetében kecsegtették.

S az egyház volt a nemzet szellemi életének a menedéke is. A kolostorok rejtekeiben szunnyadoztak az ősrégi kéziratok, tele a multnak emlékeivel és gondolataival, s várták a kutató kezét, a mely eltakarítja róluk a századok porát s elfakult lapjaikról a szellemi újraéledés vigasztaló eszméjét árasztja szét a nemzet fiai között!

— Az ötödik közlemény jövő füzetünkben. —

Dr. Molnár Antal.

Felhívás az olvasó közönséghez.

Kath. Egyházunk a jelen századnak vége és a következőnek kezdete alkalmából a hála és szeretet hódolatát kívánja bemutatni imádott alapítójának: Jézus Krisztusnak. Ez iránt az előkészületek már mindenütt folyamatban vannak

A szamosújvári örmény telep, mely százados szenvedései s küzdelmei után e hazába szeretettel fogadtatott be, és e szép várost építette alapjából — nem maradhat távol e mozgalomtól.

A helyi úgynevezett „Salamon-templom“ restaurálás alatt van és nemsokára új oltárok fogják díszíteni az egykor oly kiváló gonddal, műjzléssel és figurális festményekkel ékített kis templomot. És talán, Isten segítségével, ki is festhetjük és így visszaadhatjuk a Simay-család ősei által épített templomnak régi ékességét.

De hiányzik e templomnál egy kis kápolna Világosító-Szt-Gergely oltárával, mely kápolna a templom stíljét kiegészítve örök időkre hirdetné az ide telepedett örmény nemzetfeleink háláját és szeretetét imádott Megváltónk iránt, ki nekünk Világosító-Szt-Gergely apostolunkat adta, hogy hitével, szenvedéseivel erősítse az örmény nemzet hitét és vigasztalja e sok és nem érdemlett szenvedéseket átélt nemzetet.

E kis kápolna költségei, mint ahhoz értő mesteremberektől értesültünk, felszerelés nélkül 1000 (ezer) frba kerülnek... és ha huszan egybeállunk 50—50 frtnyi adományainkkal, a kápolna fel lesz építve.

Emeljük fel e kápolnát, mint élő hitünk emlékét a századvégi hódolat bemutatásaul és illeszszük be e kápolna falába örök időkre „az ünnepélyes hódolat emléktábláját a Megváltó Jézus Krisztus dicsőségére.“

Erre kérjük szeretett nemzetfeleinket alólirottak, kik e célra egyenként 50 forintot felajánlunk és adunk. A további szives adományokat kérjük az „Armenia“ szer-

kesztőjéhez, vagy a szamosújvári örmény kath. plebániai hivatalhoz beküldeni.

Szamosújvártt 1898. jún. 1.

Bárány Lukács,
plebános.

Szongott Kristóf,
az „Armenia” szerkesztője.

Dr. Simay János,
miniszteri nyug. segédtitkár.

A szamosújvári magy. kir. állami főgymnasium.

Az elmúlt ezer év emlékét sem egyesek, sem helységek, hatóságok vagy testületek nem örökitették meg az egész országban akkora összeggel, mint haladó városunk. Szamosújvár páratlan alapítványa: háromszáz-ezer forint. A kétszázezer forint évi kamatjából a helybeli középiskolai tanárok fizetésének részét fedezi; a harmadik százezeret beleépítették a fejedelmi új palotába. A czélszerű építkezés követelte többi kiadásokat a magas közoktatásügyi kormány pótolta — bőkezűen. Azt akarta érdemes közoktatásügyi miniszterünk, hogy Szamosújvárrott mintaiskola épüljön... És teljesen czélt ért. A gyönyörű palota keleti (görög [jón]) stylben épült. A szép tervezet készítője: a lángeszű Alpár Ignác, mérnök e tekintetben is a város törzslakosságának: a nagy áldozatot tevő örménységnek akart kedvezni, mely szintén Keletről szakadt ide.

A csinos, kétemeletes, roppant (imposant) épület, melynek képét a füzet élén mutatjuk be, helybeliségei ezek: földszinten, a közepén van a lépcsőzetes főbejáró. Jobbról: szolgál-szoba, II. tanterem, ifjúsági könyvtár, földrajzi szertár, I. tanterem; balról: tanári szoba, III. tanterem, IV. tanterem, első közös tanterem, második közös tanterem, görög pótló. Az első emeleten elől van: a tanácskozási terem, a kétszárnyú ajtókkal ellátott és két bemenettel bíró igazgatói iroda, mely három szobából áll; a VIII. tanterem. Jobbról: a VII, VI. és V-dik tanterem és görög pótló-terem. Balról: természetrajzi szertár,

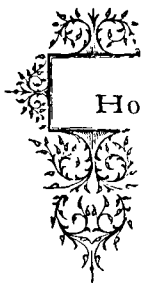
szertárőr, természetrajzi előadó-terem. A második emeleten elől: az iskolai orvos szobája, tanári könyvtáros, tanári könyvtár, philologiai museum. Jobbról: régiségtár, rajz-terem két ajtóval, szertárőr; balról: természettani szertár, szertárőr, természettani előadó terem. A lépcsőház remekmű. A lépcsőzet fehér márványból készült, e mellett a földszinten, az első és második emeleten is jobból-balról árnyékszék. A délkeleti épületszárny végén márványlépcsőzetes és rácsos feljáró vezet az emeleteken át a hijazatra. Az épület a földszinten, valamint az első és második emeleten köröskörül zárt folyósokkal van ellátva; a folyósók, valamint a főbejáró burkolata is szegélyezett granito-terrazzóból készült. A burkolat azon részeibe, melyek valamint a földszinten, úgy az emeleteken a lépcsőzettel szemben terülnek el, színes granito-terrazsoanyagból kevert csinos alakzatokat öntöttek. Az épület kívül-belül, úgy a helyiségek is mind festve vannak. A tetőzet, mely villámhárítóval van ellátva, horganypléhhel van fedve. A földszintről az udvarra négy ajtó vezet, melyek közül kettő a lépcsőház keletre néző falába van vágva, a másik kettő pedig a két épületszárny végén van elhelyezve. Künn, a főbejáró előtt elterülő tér, valamint az udvaron a főépületet a tornahelyiséggel összekötő út, koczka-műlapokkal van kirakva. A főépületet csinos mívű festett vas-rácsoszat köríti. Az épület déli és éjszaki oldalán vaskapú és vasajtó. A főépület alatt sok-osztályú czementtel kirakott száraz pincze terül el.

A délre néző, jó beosztású igazgatói lakályos lakást, valamint az éjszaki oldalon elterülő két szolgálai lakot nyílt fedett folyósók kötik össze a főépülettel. Az igazgatói és szolgálai lak között diszeskedik a téli tornahelyiség melléktermeivel együtt. A téli tornahelyiség mögött van a téres nyári torna; míg az igazgatói és szolgálai lakásai mögött szép kertek terülnek el. Valamint a kertek, úgy a megnevezett épületek is mind be vannak kerítve. Ezen önálló, remek palota, melynek hossza három utcza szélességével egyenlő, — városunk legszebb épülete.

Sz. K.

A bujdosó.

Hol kékebb a szép ég, fénylőbb a nap,
Hol bővösebb a csalogány dala,
Ott van az én édes szülő hazám,
A nagy, a fényes ős Arménia!

Ott, hol dicsőség és nagyság honolt,
A néma szomor ütött tar tanyát...
És mégis oda vágyodik elmém:
Fellelné ott szűm régi otthonát.

Régenmult századok emlékei
Romban, porban feldúlva állanak,
S az ősi nemzet dicső fiai
A puszta romok alatt nyugszanak...

Oh vigy el a gyors szellő szárnyain
Szép ős-hazámba jó Ég engemet,
Hogy a dicső romok repkényei
Földjék be egykor porló testemet!

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Mihályf Imre.

A magyarhoni örmény családok

GENEALOGIÁJA

tekintettel ezeknek egymás között levő rokonságára, s a vezeté- és keresztnemek etymologiai értelmére.

Eredeti, kiadatlan kútforrások felhasználásával írta Szongott Kristóf.

(Tizedik tolytatás.)

Szongott. Szongott az örmény Ászvádur, Ászduádzádurnak német fordítása. A Szongott-ok Ászduádzádur-ok voltak, kik e hazában fordították örmény nevöket németre. Szongott = Sohn Gottes = Isten fia, Adeodatus, Bogdán. Joachimus Szongot. Szam. Ház. II. köt. 161 l. 6 t. 1797. — Meszrob Szongod. Szam. Ker. III. köt. 371 l. 93 t. 1819. — Kirkor Szêngodján. Szam. H. II. köt. 29 l.

580 t. — Christophorus Szongott et Rosalia Szongott. Szam. Ház. III. köt. 54 l. 1844 máj. 3. L. Álláverdi, Ászvádur, Bogdán, Kirkosá, Nevelics, Placsintár, Urmánczhi.

Szoponár, román szó: szappanyos. — Szoponárián Julis. Szam. Ker. IV. köt. 210 l. L. Szappanyos.

Szoszkere (czigány szó), Korbuly János gúnyneve. L. Korbuly.

Szöcs, az örmény Thukeshi magyar fordítása. A következő iparos családok, melyek a szöcs-mesterséget űzték, nevezettek Szöcs-öknek: Lazarus Szöcs alias Ászlán: Ászlán Lázár, a szöcs. Szam. vár. lev. 1794. — Simon Bogdán alias Szöcs. Szam. vár. lev. összeírás. — „Lucas Szöcs“ és mellette örményül: Luszig Dzerigi Thurcsu. Szam. vár. lev. 1738. évi összeírás. — „Szöcs Mègèrdics“ és mellette örményül Mègèrdics Dzerig-i. — Christophorus Szöcs alias Sil. Szam. vár. lev. 1804—1417 sz. — Szultán alias Andreas Szöcs: Szultán András, a szöcs. Szam. vár. lev. 1734. — Andreas Lengyel alias Szöcs: Lengyel András, a szöcs. Szam. vár. lev. 1762 L. Ászlán, Dzerig, Lengyel, Sil, Szultán.

Sztámbolczhi: Sztámboli (Konstantinápolyi). Constantinopolis törökül Sztámbul vagy Bolisz-nak (a görög polis, város szótól) neveztetik. Oszkerics Sztámbolczhi Ávedik. Szam. H. II. köt. 32 l. 636 t. Az Oszkerics (Ötvös) család Konstantinápolyból jött be hazánkba. E családnév most nincs használatban. L. Cshámcsheán.

Sztechno (Sztáchno) = Stephanovics. Sztechno Bedrosz. Szam. H. II. köt. 5 l. 106 t. — Bedrosz Sztáchnoján. Szam. Ker. II. köt. 3 l. 41 t. — Chácshig Kirkori Sztechnoi Donogánján. Szam. Ház. II. köt. 132 l. 8 t. A Donogán és Sztechno (Stefánovics) egy család. A Sztechno kihalt család. L. Donogán, Stefánovics, Sztephán.

Sztegár, az Esztegár rövidebb alakja. Gregorius Sztegár. Szam. város 1774. ápr. 19-én tartott tanácsülés jegyzőkönyvéből. L. Esztegár.

Sztephán = István. A görög *στέφανος* jelentése: a koronázott. Sztephán, vor mágánuámp Èstrángá: István, kinek vezetékneve Esztrángá. Szam. H. I. köt. 10 l. 92 t. — Sztephán mágánuámp Roska. Szam. H. I. köt. 15 l.

151 t. — Sztephán mágánuámp Moroz (Harmat). Szam. H. I. köt. 30 l. 300 t. Az Estrángá-k, Roská-k és Moroz-Harmat-ok = Sztephán-ok. A Sztephánián családnév előfordul Keleten is. L. Esztrángá, Harmat, Moroz, Roska.

Szulimán (Szolimán, Szulájmán); Gyergyó-Szent-Miklóson Szilimán. Szulejmáni arab szó: onyx (drágakő *ὄνυξ*). — Szimon Bogdáni Szulimánján. Szam. Ker. II. köt. 71 l. — Chácsáhádur Szulimán. Szam. H. II. köt. 27 l. 552 t. Kihalt család.

Szultán arab szó: úr, fejedelem, király (örményül: der, ischán, thákávor); úrnő, hercegnő, királyné (örményül digin, pámpisên, thákuhi). E családnév előfordul Keleten is. Az „Árévékh“ 1888. ápr. 26. 1286. számában ezt olvasom: „Nerszesz Nerszeszián párczráczháv Szultháni ászdidsán (Capitaine):“ Nerszeszián Nerszesz kapitányi rangra (a katonaságnál) emelkedett. Tehát most a Szultán = kapitán. L. Ágopsa, Dsecshegh, Dsis-cháthun, Ergán, Kapatán, Këndov, Khel, Kopasz, Pipi, Temesvári.

Szunyog. A Duducz család egyik ágának gúnyneve. L. Duducz.

Szur (*սուր*) örmény szó: kard, ensis. Távíth Szêrin. Szam. vár. lev. 1801. (E család a szroh helyett erdélyiesen szêri(n) sajátító esetet használ.) L. Kardos, Szábel, Szarokán.

Szurugdsi, török szó, jelentése: timár; az örmény nyelvben: másgákordz (*մացակորձ*). — Szurugdsi Mêgêrdics. Szam. H. II. köt. 5 l. 102 t. — Szurugdsi Vártánên Chácsheresz: Chácsheresz (Kristóf) Vártán, a timár. Szam. H. II. köt. 25 l. 518 t. — Szurugdsi Krikor Krecsunián: Krecsun (Karácsonyi) Gergely, a timár. Szam. H. II. köt. 41 l. 65 t. — Egy Tisminic-ből (Lengyelország, 1742) ide menekült örmény így irta nevét: Kájtán Donigi Szurugdsu: Timár-Donig Kajtán. Sok timár volt a beköltözött örmények közt, azért több család viselte a Szurugdi (timár) nevet. L. Chácsheresz, Danig, Krecsun, Tábákár.

Szutás, a román sutaş-ból: centumpater, centumvir, közgyűlési tag. Szutás Krikor. Szam. Ker. I. köt. 22 l. 1722 év. A szutás szót apáink „orator“ értelemben is

használták: médz szutás: főorator, bizdi szutás: vice orator. Szam. vár. lev. 1813- 12 sz. L. Simai.

Szvënt. Thorosz Szvënt. Szam. H. II. köt. L. Szfënt.

T.

Taktak, hangutánzó szó. Az örmény a dőzsölő-t, kinek konyhájában — hol sütnék-főznek — vágó kés által előidézett folytonos taktak hangot hallanak — nevezi taktak-nak. Luszig Toktok. Szam. Ház. II. köt. 86 l. 28 t. 1775 év. Kihalt család.

Talpas, magyar szó; Erzsébetvároson Antalfi = Talpas.

Tamás, jelentése: ikertestvér, a héber thominból. — Bogdán Tomásján. Szam. Ker. IV. köt. 191 l. L. Tamási, Thomász, Thumán.

Tamási, a Tamás-ból az örmény sajátítóeset *i* ragával képezett családnév. Tamási = Tamásnak fia. — Catharina Tamási. Szam. Ház. III. köt. 63 l. 1851. febr. 25. L. Csonka, Hercz, Retezár, Rusz, Tamás, Thomász, Thumán.

Tarisnyás, az Ártmách magyar fordítása. Stephanus Tarisnyás. Szam. Ház. III. köt. 64 l. 1851. máj. 29. L. Ártmách, Gáborfi, Gábrus, Hêbás, Karátsonyi, Trásztádsi.

Tábákár. Tábăcar román szó: dohányárús, timár, cserzővarga. A Szurugdsi család román neve. — Tábákár Kirkor. Szam. Ker. II. köt. 227 l. 119 t. Kihalt család. L. Szurugdsi.

Tábár, örmény tájszó, jelentése: rest. Vártán Tábár. Szam. H. II. köt. 210 l. 86 t. Kihalt család.

Tájdonján, a Távit-oia-ján elferdített alakja. Távit örmény keresztnév = Dávid; oia (román) = né, nő; ján (örmény családnévképző) = fi. Donig Vártáni Tájdóján. Csik-Szépvízi anyakönyvből. E családnév most nincs használatban.

Tájeg (*qawjêh, qawêh*) örmény szó: dajka. Tájég Chácshig. Erzs. Ker. I. köt. 12 l. E családnév most nincs használatban. L. Dájká, Embej, Mám.

Tájvel (a német Teufel-ből): ördög. A Chár család német neve. — Tájfel Mányi (Brassó 1829). A szam. keresk. társ. iratai közt. L. Bogdánfi, Cshár.

Tákesz = (Áriszt) tákesz. Tákeszián Márton. Szam. Ker. III. köt. 274 l. 65 t. — Tákeszencz Ábrahám. Szam. H. II. köt. 3 l. 56 t. E családnév előfordul Keleten is: Luiza Dákeszián „Árévékh“ 1886. júl. 2. 738 sz. — L. Ábrahám.

Tálál, örmény tájszó, jelentése: közvetítő, alkusz, hajhász. Tálál Chácshádur. Szam. Ker. I. köt. 25 l. 149 t. Kihalt család.

Tániel = Dániel. Nikulá Tánielián. Szam. H. II. köt. 166 l. 138 t. Tánél. Csikszépvizi Ker. II. köt. 49 t. E család előfordul Keleten is: Szimon Tánielián. „Árévékh“ 1886. aug. 9. 768 sz. L. Dániel.

Távit = Dávid. Máriám Távití Zádigián tuszdêr. Szam. H. II. köt. 278 l. 61 t. E család előfordul Keleten is: Szdephán Távitíán. „Árévékh“ 1886. nov. 2. 839 sz.

Têbêkár román szó: pipás. — Csáus Izsák vulgo Tábêkár. Szam. ker. társ. iratai közt. L. Csáusz, Pipádsi, Pipás.

Têbrucsig. Az örmény têbir (տեբիր: iródeák, kántor) szóból alakult családnév. Chácshig Têbrucsigján. Erzs. Ker. II. köt. 137 l. 38 t. L. Deák.

Tekerics, a Drágomán család egyik ágának gúnyneve; a տեղերի (tekerim) örmény igéből: késedelmező, mulatozó. L. Drágomán.

Temesvári, örményül Temesvárczhi. — Êsztephán Temesvári. Szam. Ker. IV. köt. 321 l. 1857. E család neve Thorosz, mit később a Szultán névvel cserélt fel. A hazai Szultán család egyik őse lakott Temesvár városában, azért neveztetett Temesvári-nak. L. Dsis-cháthun, Khel, Szultán, Thorosz.

Ternovszki = Ternovi. Ternow (Turnovo) város Bulgáriában. Kihalt család.

Têtmíán, a têtum (տետում) örmény szónak sajátítóesetéből (têtmi) képezett családnév: dinnyeárus. Zádig Têtmi. Szam. vár. lev.; régi összeírás. — Zádig Têtmíán. Szam. Ker. II. köt. 462 l. aug. 22. Kihalt család. L. Pepinár, Têtum, Têtumdsi.

Têtum örmény szó: dinnye. Zádig Têtum. Szam. H. II. köt. 275 l. 17 t. L. Têtmíán, Têtumdsi.

Têtumdsi: dinnyetermesztő, dinnyeárus; têtum örmény szó: tök, uborka, dinnye, törökül kábák (ebből a magyar kabak, kabakos). L. Pepinár, Têtmián, Têtum.

Têzsár. Têzsár és têzsuár (*ηδνιαρ*) örmény szó: nehéz, nehéz beteg. E családnév most nincs használatban. L. Ángár, Betá, Beteg, Betgi, Esztechno, Láphics, Nevelics, Stefánovics.

Thamász. L. Tamás, Tamási, Thomász.

Tháddeus = Tádé, Tádus. Tháddeus sziriai nyelven annyi mint okos. Deodatus Rátz alias Thaddeus. Szam. vár. lev. összeírás. A Rátz család mellékneve. E családnév előfordul Keleten is: Sztephán Tháttheoszián. „Mászisz“ 1880 márcz. 22. 2569. L. Rátz.

Thákvor, Thákávor (*θωκωρ*) örmény szó, jelentése: fejedelem, király, császár. A nép thákvor (*θωκωρ*) vagy chontikhár (*χοντικαρ*) szót használ. Danig Thákvor. Szam. Ker. I. köt. 8 l. E családnév előfordul Keleten is: Dikrán Thákvorián. „Árévékh“ 1886. okt. 11. 796 sz. L. Balázs, Chontikhár, Császár, Gáláif, Sáhín, Vászil, Zakariás.

Thará, örmény szó, jelentése petrezselyem. E gúny-név most nincs használatban.

Tháthár, az örményben is használt szó, jelentése: tatár, scithiai, szármátiai, meghódított nemzetből való. — Szêhág Tháthár. Szam. Ker. II. köt. 391 l. 41 t. E családnév előfordul Keleten is: Tháthárián. „Mászisz“ 1886. márcz. 25. 2572 sz. Kihalt család.

Theodor. L. Álexa, Theodorovics.

Theodorovics, magyar jelentése: Tódorfi. *Θεός* (Isten) és *δωρον* (ajándék) görög szavakból lett a Theodor; vics szláv szó: fi. Theodor: Isten ajándéka = Tivadar, Tódor. — Gregorius Theodorovics. Szam. Ház. II. köt. 40 l. 15 t. A Czêvádzjêgh család vezetékeve. Most a Todorovics alak van használatban. L. Ángszend, Czêvádzjêgh, Szám-tartó, Todorovics.

Therbet. Therbieth török szó: emberséges, mívelt, tanult. Dzerig Therbetján. Erzs. Ker. II. köt. 246 l. Therthet = Doczim vértanú ápr. 14. Kihalt család.

Thochor örmény tájszó (*θοchor*): görény. Christophorus Thochor. Szam. vár. lev. 1812—1796 sz. — Lukács

Gábor alias Thochor. Szam. vár. lev.; összeírás. — Kápriél Lucae Thochor. Szam. vár. lev. 1835 év. Thochor a Lukács család egyik ágának gúnyneve.

Thodor. Thodor István alias Gál István (helyesen Gál Tódor fia István). Szam. vár. lev. 1804—659 sz. — Nicolaus Thodor alias Simai (Simai Tódor fia Miklós.) Szam. vár. lev.; 1736. évi összeírás. L. Simai.

Thokátzhi: Thokát helységből való (Eudoxia). Ohánesz Thokátzhi. Erzs. Ker. II. köt. 81 l. 89 t. Kihalt család.

Thomász = Tamás. Gregorius Tomás. Szam. Ház. II. köt. 229 l. 27 t. E családnév előfordul Keleten is: Száhág Thovmászján. „Árévékh“ 1886. szept. 24. 807 sz.

Thorosz. Tódor az örményben: Thorosz, latinul Tharasius. Erzsébetvároson Thorosz = Todorfi. Thorosz, vor mágánuámp gocshi Begidsánkh: Thorosz, ki vezetéknévvel Begidsán-nak neveztetik. Szam. Ker. I. köt. 23 l. 134 t. — Thorosz, vor mágánuámp gocshi Estrángá. Szam. Ker. I. köt. 66 l. 693 t. L. Begidsán, Bleská, Chêngánosz, Dániel, Dsecshegh, Estrángá, Khel, Kopasz.

Thukcshi, örmény szó, jelentése szőcs. Erzsébetvároson Thukcshi = Iliás. Kájtán Thukcshi. Szam. vár. lev. 1821—765 sz. — Jész Szimon Ászváduri Thukcshu Szimáján (*Ughughu*). Szam. vár. lev. 1779 (1784 évszámmal ellátott skatulyában „kridák“). — Donig Chácshigi ergán Mánugi vèrti Thukcshi: Hosszú Mánug Kristóf fia Danig, a szőcs. Szam. vár. lev. 1789—325 sz. krida. Ezen idézetekből látszik, hogy néhány család szőcs mesterséget űzött. L. Lengyel, Szőcs.

Thumán = Tamás, Tamási. „Tomesk Lukács örményül Thumán (*Thumán*) Lukács.“ Szam. vár. lev. 1806—1232 sz. — 1803-ban: Thumán Lukács és ugyanaz 1804-ben Lucas Tomesk. Szam. vár. lev. Erzsébetvároson Thumán = Zakariás. L. Csonka, Dsurdsovczhi, Hercz, Retezár, Rusz, Tamás, Tamási.

Thurk. Az örmény a „török“ öt thurk-nak nevezi. Ánton Thurk. Szam. vár. lev. 1797—42 sz. — Bedrosz Ántoni Thurkh-i. Szam. Ház. III. köt. 26 l. L. Török, Turcsa.

Tilimb. Thulum perzsa szó: dob (tympanum) és thulumbáz: dobos; ebből lett a tilimb: olaszul tamburino, örményül thêmpgáhár (*Թմպահար*). Tilimb Chácshig. Szam. Ker. II. köt. 282 l. 8 t. — Chácshig Tilimbján. Szam. Ker. II. köt. 496 l. 81 t. — Christophorus Dávid alias Tilimb. Szam. vár. lev.; összeírás. A Dávid család egyik ága is viselt Tilimb = Dobos nevet. L. Dávid, Dobos, Nikos.

Timár magyar szó. Deodatus Karátsony alias Timár. Szam. vár. lev.: 1775. máj. 5-én tartott tanácsülés jegyzőkönyvéből. — Christophorus Timár Melik nomine. Szam. vár. lev. 1747. — Joannes Timár Bogdán. Több örmény család üzött timár-mesterséget. L. Szurugdsi.

Timisvárczhi = Temesvári. Der-Minász Timisvárczhi miszionár: Minász pap, temesvári misszionarius. Szam. Ház. II. köt. 30 l. 20 t. L. Szultán, Temesvári.

Toder = Tódor, Tivadar. Kirkor Toder-ján. Szam. Ker. I. köt. 185 l. 2053 t. L. Theodor, Theodorovics, Thodor, Todorovics.

Toderás = Tódor. Ághácshá Frênkucz Toderás-ján. Szam. H. II. köt. 151 l. 109 t. L. Chênganosz, Csizmadia, Csizmás, Csobotár, Goskár, Láth, Láthegoskár, Schusztér, Thorosz.

Toderásfi. Adeodatus Toderásfi vulgo Malombiró, 1789. Szam. Ker. II. köt. 516 l. 111 t. L. Toderás.

Todgyerik (Todjerik) = Tódor. Togyerik János. Szam. vár. lev. 1816. L. Tódor.

Todor. Chácshig Todor-i. Szam. Ker. II. köt. 600 l. 74 t. L. Thodor, Toder.

Todorfi. A Todorfi-ak Szamosújvártt Gogomán-ok voltak. Theodorus Todorfi. Szam. Ház. III. köt. 65 l. 1851 nov. 27. — Chácshig Todorfiján. Szam. Ker. IV. köt. 298 l. 1853. L. Gogomán, Ohánnesz.

Todorovics. Todorovics Michael. Szam. Ker. II. köt. 200 l. 96 t. 1757. — Ohánnesz b. á. Jozsi-i, Todorovicsján (Szigethről). Szam. Ház. III. köt. 6 l. L. Czêvâdz-jég, Remundás, Theodorovics.

Tolokán. Tol (*ող*) = tuhl (*տուլ*). Tuhl örmény szó: vizmerítő edény, kártyus. A tuhl sajátítóesete tulu (*տուլու*). Tulu+chán = Tulukán, Tolokán: a vizhordó emberek

feje, főnöke, örményül csêrábéd (*շարաբեդ*), csêrbéd (*շարեբեդ*), csêrbán (*շարեբան*). Nigol Tolokán. Szam. H. II. köt. 56 l. 28 t. Tologán Miklós. Szam. vár. lev. 1802—1185 sz. — Nicolaus Tullokán. Szam. vár. lev. 1806—1485 sz. Keleten Toluchán.

Tomesk. L. Thumán.

Thompos. Thonthos, thothos, thothosig örmény szavak: kövér, elhizott. L. Ákoncz, Kövér.

Totobej. Áthábeg, áthábág, áthábej, áthábejlik török szavak: atyám, atya, fejedelem, királyatya, helyettes király. (L. „Armenia“ 1897. évfolyam 4 füzet 100 és 5 füzet 134 lap). — Ripsima Totabej. Szam. Ház. II. köt. 228 l. 27 t. 1810. Gyergyóban Totobej Györffi-re (Györgyfi) magyarosította nevét. L. Ábu, Báb, Cheul, Csiky, Fátter, Háruszep, Hávul, Pápai (Popoi), Similoveczi, Somoloveczi.

Tóth. A Bosnách család magyar neve. Tóth Márton kereskedő Bánffi-Hunyadon. L. Bosnách, Kázák, Kovács, Polyák.

Tömlő. A Tumul család nevét Tömlőre magyarosította. Tömlő Joannes. Szam. Ker. III. köt. 360 l. 1818. — Martinus Tumlu. Szam. vár. lev. 1792 141 sz. — Tömlő Gyula nevét Zolnai-ra változtatta. L. Simávon, Tumul, Zolnai.

Török. A Thurkh család magyar neve. Thorosz Turukján. Erzs. Ker. II. köt. 145 l. 68 t. L. Thurk, Turcsa, Unán.

Törös, magyar szó. Marosán Tivadar, ki az írói pályán működött, nevét Törösre magyarosította L. Marosán.

Trásztádsi. Traiștă román szó: tarisnya, trásztádsi (dsi török képző): tarisnyaárus, tarisnyás. Trásztádsi Chutlubej. Szam. H. II. köt. 2 l. 32 t. — Trásztádsi Ászvádur Iláchác ergéren: Lengyel(országi) Trásztádsi Bogdán. Szam. H. II. köt. 43 l. 88 t. A Trásztádsi család Lengyelországból jött be. — Ánton Liczidur Trásztádsun. Szam. Ker. II. köt. 297 l. 170 t. A Liczidur a Trásztádsi család gúnyneve. — Trásztádsi Chárib Dzarugên. Szam. H. II. köt. 47 l. 62 t. — Ávedikh mágánuámp Trásztádsi. Szam. Ker. I. köt. 17 l. 45 t. A Trásztádsi család vezetékeve Donogán. Bêszágéczi êz Ávedikhên Donogáni Trásztádsin: Megeskettem Trásztádsi-Donogán Ávedikhet.

Szam. Ház. II. köt. 13 l. 102 t. L. Chárib, Donogán, Hébás, Leon, Liczidur, Macskási, Tarisnyás.

Troncski = Troságir. Troságir (τροσουλκιν) örmény szó: zászlós, zászlótartó, (Zászlófi), signifer, vexillifer, törökül bájráchdár. Jelentékeny nagy család volt Árság örmény király és nagy Szent-Nerszesz idejében. Az Esztegár család örmény neve. Bárchudár, Esztegár (Sztegár), Toderás, Troságir, Zászlófi egy család. L. ezeket. A Troncski családnév most nincs használatban.

Tuchtár. Tuszdêr (тущтар) örmény szó: leány, németül Tochter, szánszkrit, tuchtár, görögül θυγάτηρ, perzsául ducht, docht, duchter, dochter. Joannes Tuchtár. Szam. vár. lev. 1822—1968 sz. — Tuchtár Danig idevaló, de Zilahon lakó kereskedő. Szam. vár. lev. 1809—361 sz. — Zilahi kereskedő vagyis Moldován József. A szam. keresk. társ. 826. évi iratai közt. A Moldován család egyik ága Tuchtár vezetéknevet viselt. E családnév most nincs használatban. L. Moldován.

Tucsig = Tücsök, Chácskhó, Hácsko, Hácskuj. Joannes Karátson alias Tutsik. Szam. vár. lev. 1803—731 sz. Tutsig, a Chácsshig (Kristóf) elferdített alakja. Kristóf Tucsigján. Szam. Ház. III. köt. 46 l. — Ánton Chácsko-i Tucsigján. Szam. Ház. II. köt. 110 l. febr. 11. Tucsig = Hácsko. L. Hácsko, Hácskuj.

Tukmáds. A hazai örmény a laskának (leves) egyik nemét nevezi Tukmáds-nak. A Kristóffi család gúnyneve. L. Kristóffi, Lukácsfi.

Tul (тул) örmény szó: nyugalom, pihenés. A Pál (Boghosz) család örmény neve. L. Boghosz, Pál.

Tulburá, román szó: zavaros, haragos. Tulburá Chácsshig. Szam. H. II. köt. 52 l. 5 t. Gúnynev. Kihalt család.

Tuluk. Tulok magyar szó. — Moldován alias Tuluk-i Szárkisz, civis localis. Szam. vár. lev. 1806—1299 sz. A Tulok (Tuluk) gúnynev most nincs használatban. L. Moldován.

Tumul (Тумлу). Tumul arab szó: vétkes, hibás, lázadó, hitehagyott; egyjelentésű a „pribég“ szóval. A Tumul-ak (Tumlu-ak) Tömlőre magyarosították nevöket.

— Szimon Tumlu-i. Szam. H. II. köt. 44 l. 21 t. L. Pribág, Simávon, Tömlő.

Turcsa. A románban „Turci'a”: Törökország. Turcsa, a Török (Thurkh) család román neve. Turcsá Lukács. Szam. Ker. II. köt. 580 l. — Mègèrdécchi èz Szimonin vèrtin jév ánun tètárhk Hágop Turcsá-inè: Megkereszteltem Simonnak a fiát és (Turcsa) Jakab nevet adtam neki. Szam. Ker. I. köt. 52 l. 488 t. A Turcsa (Török) család vezetékeve Simon. — Turcsa alias Jásik József. Szam. vár. lev. 1852. A Turcsa család egyik ága Jásik nevet (gúnynév) is visel. — Joannes Turcsa (Gábrus). Szam. vár. lev. 1858. E család egyik ága Hofer (gúny) nevet is visel. L. Bihul, Estrángá, Èsved, Gábrus, Gáráz, Jásik, Thurk, Török.

Turdea = Tordai. Thorosz Turdeáji. Szam. Ker. II. köt. 125 l. Ohánnesz Dsurdsovczhi, vornor Turdán bolt uni: Gyergyai János, kinek Tordán boltja van. Szam. Ház II. köt. 172 l. jan. 10. A Turdea család vezetékeve Gyergyai. E családnév most nincs használatban.

Turk. Az örmény a török-öt turk-, thurkhnak nevezi. L. Thurkh, Török, Turcsa.

Tukmáds. Tukmáds örmény szó: „churut“-tal főzött laska-leves. A Lukácsfi család gúnyneve. L. Lukácsfi.

Tütsek, a Tucsig másik alakja. Tütsek Anna írónő. L. Chácsko, Hácsko (Hácskuj, Hácskul), Tucsig.

Tüzes, a Szájká családnév magyar fordítása. Czetz Emanuel pap így írja: Cajetanus „Tizes.” Szam. Ker. I. I. köt. 379 l. 141 t. Így is fordul elő Tuzes, Tiuzes. Káluszd Tüzes. Szam. Ház. II. köt. 222 l. 2 t. — Gratianus Tüzes. Szam. Ház. III. köt. 54 l. — Cajetanus Tüzes alias Luka. Szam. vár. lev. 1813—21 sz. A Tüzes család vezetékeve Lukács (Luká). L. Cshámák, Luká, Lukács, Szájká..

U.

Ulián. Ul, ulig (*ul*, *ulh*) örmény szó: gödölye, gidó; görögül *αγίδιον* (v. ö. gidó). Toder Uliáni. Szam. vár. lev. 1768 (Gyergyó-Szt-Miklósról). Gyergyai Ulyán másképp Keresztes István. Szam. vár. lev. 1811—306 sz. Ulián =

Keresztes. Az Áki, Bocshig, Fark, Gyergyai, Kepri (Káprikodá), Keresztes örmény vezetékneve Ulián. L. ezeket, és Hulián, Lulián.

Unán. Unájn (*unuanju*) örmény szó: szegény, üres. Thorosz Unán-i ájszinkhèn Török (*qbmuphmq*). Egy erzsébetvárosi régi oklevélből. Unán, a Török család gúnyneve. L. Török.

Urmánczhi: Urmia (Perzsia) helységből való. Iláchácz jergêri Michael Krikori Urmánczián: Lengyelországi (itt laktak utoljára az Urmánczhi-ak, mielőtt e hazarészbe beköltöztek) Urmánczhi Gergely fia. Szam. Ker. II. köt. 636 l. 31 t. 1786 év. Michael Urmánczhi ilách: Lengyel-Urmánczhi Mihály (itt a „Lengyel“ az ország helyett áll. Szam. Ker. II. köt. 658 l. 117 t. — Urmánczi Mihály, ki 1790 decz. 10-én jött Kuthi-ból Szamosújvárra lakozni, előmutatott egy örmény keresztlevelet, mit Mosoro Sámuel kuthi-i örmény szertartású prépost állított ki 1788. decz. 31-én. A keresztlevél őt nem Urmánczi-nak, hanem Romáskán-nak nevezi. — Michael Urmánczi alias Romáskán. Szam. vár. lev. 1793—373 sz. jegyzőkönyv. Az Urmánczi család vezetékneve Romáskán. A Romáskán család Lengyelországban (újabb időben) bárói rangra emelkedett. Báró Romáskán volt lemergi örmény kath. érsek a bécsi „Urak-házá“-nak üléseiben mindig részt vett. — Egy Szucsávában 1806. szept. 24-én kiállított és Szamosújvárra küldött német nyelvű bizonyítvány aláírása ez: *Ամբիւզ Արմաւոցնի վրայ այս քանիս* (Ándriás Urmánczun vëgáh ájsz pánisz: Urmánczi András tanú ebben a dologban) és közvetlenül ez alatt: heisz Andriesch Romaschkan (az az Romáskán András). Szam. vár. lev. 1806—1161 sz. L. Ászvádur, Bogdán, Nevelics, Persián, Perziáczhi, Placsintár, Romáskán, Simávon, Szongott.

Ursul román szó: medve. Ursul Márton. Szam. vár. lev. 1830. — „Ursul Vártán“ és mellette örményül: Vártán Donogán-i. Szam. vár. 1736. évi összeírás. Ursul a Donogán család gúnyneve. L. Donogán.

Uszep = Uszepián = Józseffi, Joseffi. L. József, Józseffi.

Uszkátul. Uscat román szó: szikkadt, száraz, sovány; uszkátul: a sovány. Sztephán Uszkátul-ján. Szam. templom

iratai közt. Gúnynév. Uszkátul ellentéte a Kövérnek. L. Dobribán, Erszényes, Pungucz.

V.

Vastag, magyar szó. Emanuel Vastag Gergely, Josephus Vastag Gergely, Gregorius Vastag Gergely (az az Vastag Gergely fiai: Emanuel, József, Gergely). Szam. vár. lev. 1776 évi összeírás. — Êszthephán Hászt Kirkori áj(szinkhên) Vêrdzárján: Vastag Gergely fia István az az Verdzár. Szam. vár. lev. Karátsonyi Bogdán szamosújvári főbíró 1765. aug. 1-én kelt örmény nyelvű leveléből. A Vastag (Hászt) család vezetékeve Verzár. L. Ámbur, Érös, Hászt, Kirkor, Máxin, Verzár.

Vákár, a román vacariu: marhakereskedő, tehenész (a ki teheneket tart a végett, hogy azok tejének és ebből készített vajnak, túrónak, sajtnak eladásából hasznot, nyereséget huzzon). Armenta rius, örményül ánteort (սմողողող). Ágopsáh Vákár. Szam. H. II. köt. 159 l. 127 t.

Vártán, örmény szó, a várt (վարտ): rózsa szóból van alakítva. Ászvádur Vártán. Szam. Ker. II. köt. 309 l. 119 t. — Vártán mágánuámp Czetz: Vártán vezetékeve Czetz. Szam. Ker. I. köt. 10 l. Vártán volt a híres Mámigonián hadvezér, kinek a perzsák ellen folytatott hősi háborúja „Vártán-féle háború“ név alatt ismeretes az örmény történelemben. E háborút igen szépen írta meg Elisaeus ámaduni örmény püspök, kinek jeles munkáját Neumann ármenista egyetemi tanár következő cím alatt angol nyelvre is lefordította: The History of Vartan, and of the Battle of the Armenians: Containing an Account of the religious Wars between the Persians and Armenians; by Elisaeus bishop, of the Amadusians. Translated from the Armenian by C. F. Neumann London. (Azaz: Vártánnak és az örmény háborúnak története, mely tudósítást foglal magában a vallásos hadakról a perzsák és örmények között. Írta Elisaeus, ámaduni püspök, örményből fordította Neumann. E munkát magyarul Horvát István ismertette. Tudományos gyűjtemény. 1835. 7-dik kötet). E családnév előfordul Keleten is: Mánug Vártánián. „Áré-

vélkh“ 1886. aug. 9. 768. L. Cshicsológ, Flora, Êsztêzsár, Vertán, Virág.

Vártábéd (վարդապետ) örmény szó: doctor. Szdephán Vártábédin áchpârê. Szam. vár. lev. régi összeírás. Száko Vártábédi. Ugyanott. Kihalt család.

Várte, a várt (rózsa) örmény szóból képzett család-név. Krikor Vázán-Várte, Futó-Várte Gergely. L. Fugá, Fugulyán, Vártus, Vázán, Vertán.

Várteresz. Várt (վարդ: rózsa) és erész (արշ: arcz) örmény szavak-ból. Várteresz, Vártereszián = Rózsaarczú. Chácshig Vártereszján. Szam. H. I. köt. 11 l. 203 t. — Chuvánt gin Vártereszi Mêrzáján: Merza-Várteresz felesége Chuvánt. Szam. vár. lev. A Merza család vezetéke-neve Várteresz. — Chácshig Vártereszi Floráján. Szam. keresk. társ. iratai közt. L. Flora, Gyergyai, Merza.

Vártig (Vártigián) örmény szó; rózsácska, kis rózsa. Jákub Vártigján. Szam. Ker. II. köt. 1 l. 5 t. E család-név most nincs használatban. L. Páskul.

Vártus örmény szó = Várte, Vártig. Ászvádur Vártus. Szam. vár. lev. 1799. L. Vártán, Várte, Vertán.

Vásárbíró, magyar szó. Mánug Vásárbírov. Szam. Ker. II. köt. 334 l. 93 t. — Vásár-Bírov Krikor. Szam. Ker. I. köt. 66 l. 696 t. L. Dámghádsi.

Vázán, vázém (futók) örmény igéből alakított szó. Ászvádur Vázán Fugái: Futós Adeodat. Szam. Ker. II. köt. 224 l. 93 t. Itt a „Fugá“ a „Vázán“ (örmény futó, futós) egyjelentésű magyarázója, mely a latin fuga (fugio) szótól kölcsönzött román fugatoriunak rövidebb alakja. L. Fugá, Fugulyán, Futár, Megrán.

Vászil (Vászilián) nem a román Vasilie, hanem Basilius, Blasius, Vlasius után alakított név. Szent-Balázs, a torok-bajok védszentje Örményországnak Szebászte városában élt. L. Szentek Élete, írta Zalka János, I. rész 178 l. Vászil nevű örmény királyunk is volt. A Vászil-ok neveiket Lászlófi-ra magyarosították. „Theodorus Vászil“ és mellette örményül: Thorosz Goskár. Szam. vár. lev. 1736 évi összeírás. A Goskár család egyik ága Vászil. L. Balázs, Chontikár, Császár, Czánki, Gáláif, Sáhín, Thákvor.

Vászlowszki. Váslui helység a volt Moldovában a Birlát mellett. Hágopin vêtin Váslovezhunê. Szam. Ker. I. köt. 52 l. 492 t. — Gádárine Váslovezkián. Szam. Ker. IV. köt. 282 l. — Ohánnesz Mánugi Váslovezhu Szipvizen: Váslu-i (Vászlowszki) Mánug fia János. A csikszépvizi főbirónak 1769. máj. 25-én kelt örmény leveléből. (A biró így írta alá nevét: *Ukon qunt, kîwogh kîkîkîkîgîwîwî bi ughîwîd ughîwîdî szîwîg*: Ágop Êsztechnoi jégéghéczpán jév birov Szípkizu Hájocz: Zakariás Jakab főgondnok és a szépvizi örmények bírása.) A Vászlowszki család vezetékeve Mánug. L. Ágopsa, Mánug.

Veres a Gármir magyar fordítása. János Veres (örmény betűkkel: *berber* *berber*). Szam. vár. lev. 1737. L. Gármir, Piros, Roska, Roth.

Vêrpián. L. Árvai.

Vertán örmény szó; a Vártán másik alakja. Dondon Vertán. Szam. vár. lev. 1766. Hazánkban a Vertán-ok között kitűnt a kunágotai Vertán András. (Kunágota, pusztá Csanádmegyében.) Praedii Kunágota subarendator Stephanus Vártán. Szam. vár. lev. 1805 — 1094 sz. Lukács Vertán alias Dumitru. Szam. vár. lev.; összeírás. — Christophorus Vertán alias Káterev. Szam. vár. lev.; összeírás. L. Csoribán, Dumitru, Gud, Káterev, Kátero, Pátrubán.

Vêrtênucz. Vertán + ucz = kis Vertán. Vertán örmény szó, uc román kicsinyítő szócska. János Vêrtênucz. Szam. Ker. IV. köt. 190 l. — Ánton Vártáni Vêrtênuczján. Szam. Ház. III. köt. 49 l. L. Vártán, Vertán.

Verváisz. Az Esztegár-ok azon ága, melyből Mánási (orvos Szamosújvárt 1847) felesége származott, Verváisz-nak is neveztetett (a német „Wer weisz“ ki tudja? szavakból). Szam. Ker. IV. köt. 256 l. — B. Der-Vártán Korbulián bészágécz êz ághácshá Miklus Mánási-n ênt Káticzá-in ághácshá Lukács-in Êsztêgárián: Korbuly Vártán pap megeskette Mánási Miklóst Katiczával, Esztegár Lukács ur leányával. Szam. Ház. III. köt. 50 l. 1842. máj. 10. Az Esztegár család egyik ágát Verváisz-nak is nevezték. L. Esztegár.

Verzár (Verzereszki, Verzureskul). Verzáriu román szó, jelentése: laboda és káposztalevéllal (a románban = varza) töltött placinta. Ghugász Szdephánián Vêrdzêreskul: Verzár-Sztephánián Lukács. Szam. H. II. köt. 1 l. — Vártán Sztepháni Vêrdzárján: Verzár István fia Vártán. Szam. H. II. köt. 20 l. 452 t. — Ávárkhjerecz, kérhárkéli Der-Ghugász Szdephánián Vêrdzêreskul szurp ászduádzápánuthián vártábéd (*Աստիւնէկ գերմարգելի Տէր-Ղուկաս Ստեփանեան վրձարչազու սուրբ ածարմանութեան վարդապետ*): Esperes-plebános Verzereskul-Stephánian Lukács, a theologia doctora. Szam. Ház. II. köt. 1 l. 1742. A Verzár család vezetéke-neve Stefánián (Stefánovics = Istvánfi). — Crida Stephani nepotis Verzár alias Bogdánffi. Szam. vár. lev. 1766—100 sz. — Stephanus Bogdány alias Verzár. Szam. vár. lev. 1774. évi márcz. 1-én kelt jegyzőkönyvből. A Bogdánffy és Verzár egy család. — Stephanus Verzár alias Vastag. Stephanus Bogdány nomine Verzariorum. Szam. vár. lev. 1766—36 sz. Civis armenopolitanus Stephanus Verzár alias Bogdány dictus. Szam. vár. lev. 1766--45 sz. L. Bogdánfi, Hászt, Kirkor, Stefánián, Stefánovics, Vastag.

Viddinczhi: Viddin-i. Viddin város Bulgariában. Ohánnesz, Szárkisz Viddinczhun vêtin. Szam. Ház. II. köt. 162 l. 52 t. Kihalt család.

Vikol. Az örmény vik (*վիկ*) szónak jelentése: erő (a latinban: vis, vigor), oltalom, fegyver, paizs (Jupiter paizsa); a román ul: az. a. Vik-ul: a paizs = Egidius, Egyed. Vikol János dr. az erzsébetvárosi államgymn. igazgatója.

Virág, a Cshicshágián család magyar neve. Lucas Virág (zárójelben Florja). Szam. Ház. III. köt. 63 l. 1851. jan. 16. L. Cshicshágián, Flora, Gulin, Vártán, Várteres, Zachariás.

Voith, lengyel-orosz nyelven „falubíró“-t (Dorfrichter), község bíró, főbíró jelent. A lengyelországi örmények világi előljárójukat „voith“-nak nevezték. — Iláchin Voithekh-in tuszdrên: Lengyel-Voith leánya. Szam. H. II. köt. 37 l. 4 t. 1749. jan. 13. — Voithekh-in iláchin ginn: Lengyel-Voith felesége. Szam. H. II. köt. 37 l. 5 t. A Voith család

Lengyelországból jött be, azért neveztetik Lengyel-nek is. Jósika Miklós is „Két élet“ czimű regényében (II. köt. 33, 35, 37 l.) tesz említést egy „Szécsi Vojt“-ról. — Mánugián magánuámp Voith: Mánug vezetéknevvel Voith. Szam. Ker. I. köt. 3 l. 1714. aug. 17. A Voith-ok Mánug-ok. A Voith következő alakokban fordul elő: Voithekh ilách: Lengyelországi Voith. Szam. Ker. II. köt. 61 l. 589 t. — Vajth. Szam. Ker. II. köt. 159 l. 4 t. Voith (ezt az írmódot használják a Voith-ok most); Káringetz pap, II. 677 l. 12 t. alatt így ír: Christ. Vojit; de ugyanaz II. 680 lapon 59 t. alatt: Voit. Korbul Simon pap 1800-ban máj. 29-én III. köt. 16. l. 64 t. alatt: Vártán Voith. 1747-ben a stanislavopoli (Lengyelország) örmények írásban segílyt kérnek városunktól templomuk számára. Az örmény főbíró így írta nevét a kérvény alá: Christoph. Jakubovics wojt stanislavopolitanus. Szam. vár. lev. 1747 iratai közt. Stanislavovból (Stanislavopolis, Lengyelország) 1734. jan. 6-án a szamosújvári főbíróhoz Simay Gergelyhez írott örmény levél aláírása ez: Jész (Toder Kirkori, vojth) néd jértveál jergodászán tádávóráczhész: Én Gergely Tódor voith (főbíró) esküdt tizenkét bírótársammal (senator) együtt. — Gházár Gházárián voithin vètin: Lázár Lázárnak, a főbírónak fia. Szam. Ker. I. köt. 119 l. 1745 t. Ebből az idézetből látszik, hogy az örmények főbírájukat időnként különböző családokból választották; de csak a Mánug család cserélte fel vezetéknevét az állást jelző voith névvel. Mindazok kik főbírói hivatalt viseltek, családi neveik mellé mindig oda írták kis *v* betűvel a voith szót is; ellenben a Mánug család csak a Voith nevet kezdette használni. L. Ákoncz, Lázár, Málikh, Mánug, Petul.

Volf, a káhl (*кыль*) örmény szónak német neve, jelent farkast. Hovszeph Bulgár Volf. Erzs. Ker. II. köt. 106 l. 23 t. A Bulgár, Farkas, Káhl, Lupul, Volf, (Bosnyák, Polyák, Tóth) egy család. E család vezetékneve Ázbej, de mivel Bulgáriából jött — Bulgár-nak is neveztetik. L. Ázbej, Farkas, Káhl, Lupul.

Z.

Záblu, Izabella-ból alakított szó. Mánug Zábluinê: Záblu (Isabella) fia Emanuel. Szam. Ker. I. köt. 110 l. 1041 t. Záblu alias Balta. Szam. vár. lev. 1755 A Balta család egyik ága, anyjukról Isabelláról Záblu-nak neveztetett. A Záblu családnév most nincs használatban. L. Balta.

Zábulik. A török szábulnámák szóból, melynek jelentése: szappannal mosni, alakult a Zábulik családnév. A Szábondsi (Szappanyos) családnévnek elferdített alakja. — Christophorus Zábulik. Szam. Ház. II. köt. 136 l. 2 t. — Zábulig Danig. Szam. H. II. köt. 67 l. 268 t. — Luszig Zábulikh. Szam. H. II. köt. 28 l. 573 t. — Szimon Záblikh-i. A szam. tímártársulat 1773 évi iratai közt. — András Simon alias Zábulik. Szam. vár. lev. 1736 évi összeírás. — Christoph Ándoni alias Zábulik. Ugyanott. A Simon és Ándon család egy-egy ágát, mivel szappant árultak, Zábulik-nak nevezték. Zábulik Antal fia Bogdán (Szamosújvártt) Pápêd Bodgánnak is neveztetett, 1856. IV. köt. 316 l. L. Ándon, Jákobi, Pápêd, Simon, Szapanár, Szábondsi, Szappanyos.

Zachariás, bibliai név, jelentése: Istenre gondoló. Ánton Zachariás-i. Szam. Ház. III. köt. 24 l. 1832. — Stephanus Zachariás alias Herczeg. Szam. vár. lev.; összeírás. — Zacharias alias Hornoj János. A szam. keresk. társ. 1824 évi iratai közt. A Zachariás család egyik ága Szamosújvártt Herczegnek, másik Hornoj-nak is neveztetett. Záchno = Zachariás. L. Ániecchi, Chontikhár, Császár, Dájbuká, Gul, Hornoj, Misug, Zádig, Thákvor.

— A befejező közlemény jövő füzetünkben. —

Kisebb közlemények.

József főherczeg Szamosújvárt. A népszerű főherczeg jún. hó 15-én érkezett városunkba. Ő Fenségét roppant néptömeg fogadta. Az indóháznál volt a városi tisztikar, az örmény és görög kath. papság, a járásbiróság, szolgabiróság, az államgymnasium tanári kara, a fegyintézet tisztsége, a theologia, népiskola, tűzoltók... Mihelyt elhangzottak a fuvózenekar hangjai és az ezer meg ezer torok „Éljen” kiáltása, előlépett Placsintár Dávid polgármester és a város nevében „az ősöktől öröklött hűség”-gel üdvözölte a kiszállott főherczeget, a cs. és kir. uralkodóház azon tagját, „ki az alkotmányos intézmények legnagyobb tisztelője”. Mire a főherczeg igen érdekes választ adott. Most Szabó János görög kath. püspök lépett elő, hogy üdvözölje fenséges vendégét. A főherczeg ezen ritka szép beszédre is gyönyörűen válaszolt. Aztán kíséretével együtt kocsikra szállt és a püspöki udvarra hajtatott. A város ki volt lobogozva; az utcák, terek tiszták, csinosak. Öt órakor a főpiacon kezdetét vette a térzene: katonai jó zenekar egy óránál is tovább szép darabokat játszott. Roppant nép. A főherczeg, míg a zene tartott, a négyszögű piacz járdáin sétált kíséretével. Ugy hat óra felé polgármesterünk az udvarmester által kérte a főherczeget, hogy kegyeskedjék közel fekvő sétaterünkre kifáradni. Itt a polgármester nemcsak a sétatér történetét beszélte el, hanem azt a helyet is megmutatta, honnan a „koronázási domb”-ra (Budapest) földet vittek. Estve a város szépen ki volt világítva. A főpiacon katonazene; a nép hullámozott. Másnap reggel a huszárság gyakorlatait nézte. A polgárság közül többen kimentek a gyakorló-térre. Délben a püspöknél fényes ebéd, melyre a helybeli hivatalok főnökei is hivatalosak voltak. Jún. 16-án délután négy órakor távozott el. Az indóháznál ismét igen sokan gyűltek össze. Ott voltak a testületek is mind. A polgármester és a püspök külön-külön beszéddel bucsúztak el a fenséges urtól. Mindket beszédre igen csinosan válaszolt. De még most tolják a külön szalon-kocsit; azért beszédbe ereszkedik a polgármesterrel; majd a püspök felé fordul: „A jó Isten jó időt adott.” Azután Bárány Lukács esperes-plebánossal folytatott érdekes beszélgetést. Szólt a város törzslakóiról; az örményekről, a városalapító Verzeskul püspökről és a felejthetlen emlékü Mária Terezia azon adományáról, mit az örmény püspöki asztalra tett. Az alatt báró Vécsey, a kíséret egyik derék tagja: „Beh kár, hogy azokat a dombokat — és ekkor a „Hétkereszt-hegy”-re mutatott — be nem ültetik fákkal.” Mire valaki a környezetből: „Akkor nem lenne, hol lovagoljon Hoffmán százados úr.” (Hoffmán huszárságunk egyik ügyes lovagló tisztje, kinek talpraesett lovasgyakorlataiban az nap a főherczeg gyönyörködött). Most a fenséges úr, kinek magas figyelmét még ez a rövid párbeszéd sem kerülte el, böles ajkai nyíltak meg a szóra: „Hoffmán százados még azokat a fákat is keresztül ugorná lovával.” E dicsérő nyilatkozatból is látszik, hogy a huszárság ügyes gyakorlataival Ő Fenségének meg-

elégedését vivta ki!... Katonásan köszöntött, aztán felszállott a kocsira. Még mind hangzott a harsány „Eljen,“ midőn a szomszédságban nem egy-két ajk ezt hangoztatta: „Isten áldja meg minden lépését!“ Városunk krónikása pedig e felejthetlen két nap történetét arany-betűkkel jegyzi fel...

Egyiptom felé. Az az örmény, kinek Kairóban nincs ismerőse, az „örmények jótékony egyesületé“-nek irodáját keresi fel, hol nemesak utasítást kap, de örményt is lát. Az egyesületi épület mellett van az „örmény vendéglő,“ mely mellett van két örmény étterem. Kairóban, hol a tél olyan enyhe, mint nálunk a tavasz, 180 örmény család lakik. Az örmény iskolának, mit Der-Thotigján alapított, kiadása havonként 1000 frank. A kairói örmények két osztályt képeznek; az egyik osztályhoz tartoznak a letelepültek, a másik osztályt képezik a bevándoroltak, kik néhány év múlva ismét visszatérnek hazájukba. Munkátlan kéz egy sincs közöttük; mindenki meg tudja keresni kenyerét.

Irodalom és művészet.

Részlet az indiai örmények multjából. A Calcuttában angolul megjelent „Árá“ czimű havi folyóirat az indiai örmény gyarmat multjára vonatkozólag a többek közt ezeket mondja: A XVI. század utolsó negyedében az örmény kereskedők a perzsa öblön át sűrű kereskedelmi viszonyba kezdettek lépni egyfelől Malabár partjaival, másfelől Velenczével. Ezen utóbbi városban indiai árucikkek számára kész piacra találtak; ez az oka, hogy még mai nap is az indiai portéka Velenczében „persiana“ névvel nevezetik. A kikötő, honnan az árucikkek szállítottak, Khombrun-nak neveztetett, ez Bender Abas név alatt is ismeretes. Az örmények hamar összeköttetésbe léptek a Szurafban található angolokkal. Az angol keletindiai társaság hivatalnokai és a benszülöttek az örményeket használták kereskedelmi közvetítőkül; mert ezek igen jól ismerték az országot és az ország nyelvét. E társaságnak legderekabb ügynöke Chodsá Phánosz Khálender volt, ki Uj-Csughából ment Indiába. Ezt, kit örmény honfitársai képviselőjüknek ismerték (1686), kiváló tulajdonaiért az angolok is tiszteletben tartották. Addig az örményeknek, kik gyakran súlyos károkat szenvedek, sem vagyonuk, sem életük nem volt biztonságban. Most a társaság Khálender közbenjárására becses szabadalmakat adott az örményeknek; ezek egyikét ide is írjuk: „Ha a keletindiai társaság tulajdonát képező városok és erődök bármelyikében bár 40 örmény tartozkodik, úgy ezek nem csak vallásukat (szertartásukat) szabadon gyakorolhatják, hanem földet is adunk nekik, hogy oda egyházat építhessenek. A társaság maga költségén épít az örményeknek fatemplomokat, melyek helyébe később ők építhetnek kő-szentegyházakat. A társaság 7 éven át évenként 50 angol aranyat is ad papjuknak.“

A régi örmények vallása. Stakelbert a moszkvai császári régészeti társaság keleti osztályának ülésében „Perzsa hatás a régi örmények vallására“ cím alatt igen érdekes előadást tartott. Előadó, ki a régi örmények vallását alaposan tanulmányozta, azt mondja, hogy az örmény pogány vallás istenei és az iráni pogány istenek ugyanazon nevezetekkel bírnak...

Csuhádsián Tigrán, korunk legtermékenyebb és leghetőségesebb örmény zeneszerzője, közelebbről egy kórházban — meghalt. Rajta is teljesedésbe fog menni ez a közmondás: „Menj és halj meg; aztán jer, hogy szeresselek.“ Akárhány nagy embernek ilyen sors jutt osztályrészéül, mint Csuhádsiánnak. Hazánkban is Garay életében nélkülözött eleget; .. ércszobrát pedig a napokban leplezték le.

Mi ujság az örmény világban?

Glastone emléke az örmények közt is felejthetlen lesz. Habár testtel, lélekkel angol volt és mindenekfelett Angolországot szerette, mégis az általános emberiségé volt. Mindenütt, hol az elnyomatás áldozatait látta, hallatta erős hangját az elnyomottak érdekében. Olaszország, Bulgaria, Irország, Örményország... keserűségük napjaiban vigasztalást és erőt találtak e nagy emberszerető angol szavaiban. Ez az oka, hogy halálának is szomorú híre nemzetközivé lett: Örményország legszélső zugaiban is azt fájdalommal fogadták. Nyilvánított akarata szerint szükségtelen koszorúkat nem tettek ravatalára. Kimenvén e földi létből, belépett a történelembe, hol ő már fényes lapokat készített a maga számára. Az örmények emléket azzal tisztelték, hogy szívvel-lélekkel mindnyájan elkísérték koporsóját!

Cilícia katolikosza. Habár hónapokkal ezelőtt választották meg az örmények Aleáthdseán Krikorisz püspököt Cicilia katolikoszává, mégis a török kormány csak huzta-halasztotta a megerősítést... Csak a napokban mehetett megválasztott Sziszbe, hogy katolikoszi székét elfoglalhassa.

A bukaresti egyetemen az angol nyelvet az örmény ajkú Mámigoneán Váhrám adja elő. Eddig ezen az egyetemen az angol nyelvnek nem volt tanszéke. Most a bölcsészeti kar ajánlatára állította fel a közoktatásügyi miniszter a mondott tanszéket és nevezte ki az angol nyelv tanítójává a nagytehetségű Mámigonián Váhrámt, ki nem sokkal ezelőtt ugyanezen egyetem bölcsészeti karának kiváló hallgatója volt...

Felelős szerkesztő és kiadó-tulajdonos: SZONGOTT KRISTÓF.

Szamosújvárt, Todorán Endre „Aurora“ könyvnyomdája.

Novák Gerő emlékezete.

Örmény szertartású róm. kath. áldozó-pap és tanár volt; mind a két pályán maradandó nyomokat hagyott hátra...

Apja Novák Péter és anyja Bogdánffi Anna volt. Született Szamosújvárt 1848. okt. 29-én; tehát a szabadságharcz azon napján, midőn Urbán határőr-katonákkal (Grenzer: végőr, határ-őr = greniczer) Szamosújvárra tört és városunktól 40.000 frt sarcot követelt.

Az elemi iskolát és az algymnasiumot Szamosújvárt végezte kitűnő eredménnyel. Az ötödik és hatodik osztályt Kolozsvárt a róm. kath. főgymnasiumban tanulva; de a logikai és fizikai tanfolyamból (VII. és VIII. osztály) Gyulafehérvárt, mint növendékpap készült el, honnan — felsőbb engedélylyel — Kolozsvárra jött és itt a róm. kath. főgymnasiumban, mint magán-tanuló tette le az érettségi vizsgát. Gyulafehérvárt, hol a hittudományokat tanulva, kiváló szorgalmáért és példás magaviseleteért, tanárai- és előljáróinak kitüntetett kedves növendéke volt. Szamosújvár képviselő-testülete 1873-ban a végzett theologust örmény kath. gymnasiumához egyhangúlag tanárnak választotta. Ugyanazon év október havában Bécsben a mechitharisták érseke örmény kath. pappá szentelte fel; első mise-áldozatát e városban mutatta be az ég Urának. Azóta itt működött a papi és tanári pályán — eredménnyel. Szabad idejének egy részét mivel társas-körökben töltötte: a társadalom becsülte is miveltségeért, jó modoráért. Ismereteit, tapasztalatait gyakori utazások által is gyarapította. A szünidőt nagyobb utazásokra fordította; de évközben is kirándult ide-oda. Magyarország minden vidékét ismerte; az erdélyi részekben talán helység nem maradt, melyet meg nem látogatott. Járt a külföldön is. Meglehetős vagyonra tett szert. A város képviselő-testü-

letének és a megye bizottságának választott tagja, egy néhány humanisztikus és kulturális egyletnek elnöke, vagy választmányi tagja volt. Tevékenysége több működési körre terjedt ki: közszeretet- és tiszteletben állott. Huszonegy évig tanított a városi örmény kath. gymnasium osztályjaiban és négy évet töltött a helybeli állam-gymnasium szolgálatában. A most lefolyt tanév végén ragadta ki közülünk 50 éves korában a még elég erősnek látszó pap-tanárt a halál. Temetése napján a következő sorokat irtam a boldogultról:

Tanári karunk június hó 24-én is szomorúan tapasztalta azt, hogy milyen megeztáfolhatlan igazságot mond e példaszó: „Öröm-üröm az élet.“ Reggel még repesett szívünk az örömtől, midőn láttuk gymnasiumot végzett tanítványainkat bevonulni azon tanterembe, hol kezdetét vette Szamosújvárt az első szóbeli érettségi vizsgálat... és este már fájdalmas könnyeket hullattunk korán elhunyt szeretett tanártársunknak: Novák Gerőnek halálos ágya mellett. Két nappal azelőtt még az iskolában volt, elvégezte minden teendőjét — pontosan. Azután haza ment, lefeküdt és többé föl nem kelt. Ki hitte, hogy a kór oly rohamosan fog fejlődni és az a szervezet, mely oly erősnek látszott, negyvennyolcz óra alatt feloszlásnak indul. Ő maga is még reménykedett! Csak egyedül gyakorlott, tudós orvosa: dr. Zakariás József mondta: „Itt ember nem segíthet.“ Nagyrabecsült plebánosa: Bárány Lukács főesperes adta fel az utolsó-kenetet. Azután jószágos szemei örökre becsukódtak.

»Ember tervez, Isten végez.« A napokban akarta papságának és tanárkodásának 25 éves jubileumát megtartani és azon ünnepélyes nap emlékét a helybeli örmény kath. egyház és az államgymnasium javára teendő jelentékeny alapítványaival megörökíteni. Nem érhetette el ezt a földi örömet. Isten megelőzőtt. Mi úgy sem tudtunk volna tiszteletére méltó ünnepélyt rendezni, olyan „szem nem látott, fül nem hallott“ jubileumot, milyent készített számára a boldogok honában az angyalok kara.

Nem hagyhatott — pedig volt miből — maga után látható emléket; de azért az egy-két rokon, tanártársai,

a sok jó barát, a töménytelen ismerős, a számtalan tanítvány és a hívők nagy sokasága el nem mosódó kegyeletben fogja tartani áldott emlékét. A templomban a hívők határtalan tisztelettel vették körül: szépen prédikált. Az az egyházi beszéd, mit néhai Csákány Adeodát főesperesnek 50 éves jubileuma alkalmával mondott, az egyházi szónoklat remeke. De hirdette Isten igéjét sikerült egyházi beszédekben többször a helybeli és deési Szt-Ferenczrendiek templomában és néhány ízben Kolozsvárt is Világosító-Szt-Gergely napján. Kolozsvárt a róm. kath. plebános felszólítása folytán az odavaló buzgó örménység lelki épülésére, Urnapján az üdviratot nem egyszer olvasta örményül. — Jó tanár volt, tanítványai fölöttébb szerették. Nem volt sem túlszigorú, sem nagyon engedékeny: a „boldog középútat“ tartotta.

Nekem ki előbb tanára, majd 25 éven át tanártársa voltam, jutott a szomorú kötelesség, hogy boldogult jó barátomról e rövid megemlékezést irjam... De még ezen rövid sorokat is be kell fejeznem, hogy boldogult! temetésedre mehessek. Ime mily sokan állják körül ravatalodat — sirva! Sir az örmény kath. egyház, melynek egyik buzgó, szolgálatkész papja voltál. Habár négy évvel ezelőtt, midőn az állam átvette gymnasiumunkat lemondottál segédlelkészi állásodról, mégis — szabad óráidban — ingyen segédkeztél eleget nagyrabecsült plebánosodnak. Nemcsak órákig ültél a gyóntatószékben, de éjjelenként is felkeltél ágyadból és „utolsó-kenet“-et vittél annak, ki nem kelhetett fel ágyából. — Sirat a gymnasium, melynek egyik lelkiismeretes, pontos, munkás, értelmes tanára voltál. Siratnak szerető tanártársaid, kik benned szorgalmas munkatársukat, őszinte barátjukat veszítették. Siratnak a szegények, özvegyek, árvák, a szükölködő tanulók, kiktől a kérlelhetlen halál gyámolító atyjukat ragadta el. De mindenkinél talán legjobban siratlak én, ki előtted jóval előbb elköltözött egyetlen, drága leányom gyóntatójától fosztottam meg. Reménylem, hogy a mennyek országában a rendezők között, kik előkészítették megtartandó jubileumodat, fogod látni leányomat is.

És most szállj fel és fogadd a jutalmazó Atya kezéből a soha el nem hervadó koszorút munkásságodért,

jótetteidért, nemes-szivűségedért, áldozatkészségedért, jellemedért. — Aztán kérd az Istent, hogy adjon nekünk egy más „pap bácsit“-t, egy más „kis pap“-ot, szóval egy más Novák Gerőt! Bucsúzóul pedig — úgy sem bucsúzhattunk el tőled; mert midőn meglátogattunk, baráti jobbod már hideg volt és beszédes szemeid is már be voltak csukodva! — az egyház által Világosító-Szt-Gergely napjára — a te névnapodra — rendelt evangéliumnak szavait intézzük hozzád: „Menj Uradnak örömébe.“ Isten veled!

Szongott Kristóf.

Nemzet-tagadás.

— Háj költeménye. —

Intézzetek bár szörnyű támadást, Library Cluj
Hiába vártok nemzet-tagadást
Örménytől: — nem mongol az, sem tatár,
Istenben bizik; jobb jövőre vár...

Tarthat sokáig kínos üldözés,
Kegyetlenség-okozta rémülés.
Gyöngét lesujt, erős daczol vele,
A szenvedéssel nő az ereje.

A zsarnokság nem biztos hatalom,
Erőszakkal nincs tartos uralom,
Ha üt az óra, megszűnt élete,
Siralmas mind kettőnek végzete!...

Erősnek, nagynak látszott nemzetek:
Babylon, Róma clenyésztenek;
A bárkár népek egyre hullanak,
Csak tudomány a megvédő alap.

Az Ég adott hazát, nyelvet, hitet,
Mit zsarnok gögje tönkre nem tehet;
E háromból áll a szent hagyomány,
Ezekben rejlik minden tudomány...

Barlangját állat, fészket a madár
Hűn őrzi — s ha kell, — védelmére száll,
Fegyvert adott Isten mindenkinek,
Megóttalmazni a lakóhelyet.

Örmény nem lesz orosz, török soha,
Legyen a sorsa bár mily mostoha;
Nem vesz fel mollát, bálványt nem imád,
Meszrob, Izsák szentekhez mond imát!..

Mint örmények kaptunk kereszt-vizet,
Nem hagyjuk el a drága szent hitet,
Vert útatokra lépni nem fogunk,
Inkább tövistelt úton maradunk!..

Simay Gergely.

Örményország történelme és irodalma.

— Tsbánján Árság felolvasása a párizsi földrajzi társaság üléstermében. *) —

— Befejező közlemény. —

Az új életre keltésnek munkáját egy sirás-i szerzetes kezdte meg, Mechithár, a kinek neve korzakot alkot Örményország modern történetében. Belátta, hogy a nemzetet morális tespedéséből csak nagyobb szellemi mozgalom rázhatja fel; s mert lehetetlen volt a török önkényuralom alatt teremteni meg ennek gócz-pontját, elhatározta, hogy Európában fogja azt létesíteni. Régi kéziratok nagy halmazával Olaszországba költözött s megalapította a róla nevezett kolostort Velenczében.

Kevés intézmény tett egy nemzetnek oly nagy szolgálatoakat, mint ez a nyomdával, iskolával és akadémiával összekötött kolostor. Az örmény ifjúság csakhamar az új központ köré csoportosult s kezdetét vette a tanulmányoknak és buvárlatoknak nagy munkája. Kéziratokat betűztek ki, megállapították nevezetes történeti események idő-

*) L' Armenie, son Histoire, sa litterature, son role en Orient. Avec une introduction par Anatole France, de l' Academie francaise. (Paris, 1897.)

pontját, világot vetettek az ősrégi történet és irodalom homályaiba. Sajtó alá rendezték az örmény classicusokat s critical tanulmányokkal kísérve elterjesztették az egész nemzet körében.

Nem csupán multjának kincseit ismertette meg az örménységgel a velencei akadémia, ennél jóval fontosabb szolgálatot is tett nemzetének. Örmény művek tanulmányozása és lefordítása útján megismertette Örményországot Európával. Ennek a munkásságának köszönhető az is, hogy nemsokára jeles európai armenisták a nyugati tudományosság szövetségével világították meg Örményország történetét és irodalmát. A velencei kolostornak nagyhirú tagjai és vendégei voltak. Lord Byron egy évet töltött falai között, hogy megtanulja az örmény nyelvet a mechitharista atyáktól.

Örményország régi írói majdnem kizárólag az egyházi irodalom körére szorítkoztak. A velencei akadémia ki akarta szélesíteni ezt a keretet is. Olaszországnak művészi és történeti emlékekkel telehintett földjén lehetetlen volt be nem látniok, mily nagy erkölcsi hatalom rejlik a világi költészetben, a szabad művészetekben, a szépek minden megnyilatkozási formájában. Átültették az örmény irodalomba Homer, Virgil, Milton költői alkotásait, Herodot, Xenophon, Thukidides, Plutarch, Tacitus könyveit, Schiller, Alfieri, Corneille, Racine, Dante műveit. Ez a hősies irodalom és költészet föltárta az ifjú örmény nemzedék előtt az emberi erények nagyságát s az esthetikai alkotások elbűvölő szépségeit.

A legkiválóbb mechitharista atyák egyike, Cshámicsján megírta Örményországnak nagy oknyomozó történetét, Pákráduni Ársén atya pedig a nagy classicus epopeákat utánzó Háig-jában megénekelte az örmény nemzet ősapjának viselt dolgait. Álisán Leont atya prózában és versben dicsőítette a nemzet történeti emlékeit s epikai legendáit s nagy történeti és helyrajzi tanulmányokat adott ki Örményország egyes tartományairól.

A mozgalom szélesebb gyűrűket vetett. A mechitharisták egy része Bécsben új központját teremtette meg az örmény nyelv és történeti emlékek tanulmányának.

S a velencei akadémia növendékei elmentek Konstantinápolyba s nagy szellemi és nemzeti tevékenységnek vetették meg az alapjait. Európában ez volt a diadalmas romanticizmusnak a korszaka, s a nyugat eszméivel eltelt örmény ifjúság magával vitte Keletre a nemes és nagy gondolatok iránt való csapongó lelkesedést.

Konstantinápoly örmény lakossága, a törökországi örménységnek szellemileg legfejlettebb része, elő volt készítve ezen eszméknek a befogadására. Három évszázados szolgaság alatt elnyomva bár az uralkodó faj által, jelentékeny positiót tudott kivívni az ottoman birodalomban. Kezei közt volt a kereskedelem, pénzügy és ipar s az örmény volt az az elem is, a mely némi művészetet vegyített a birodalomnak majdnem kizárólag katonai szervezetébe. Konstantinápoly legjelentékenyebb palotáit és moseáit örmény építészek tervezték s örmény munkások hozták létre. Megvolt tehát ebben a munkás és művészi érzésű lakosságban a magasabb cultura iránt való fogékonyság, csak a függetlenségnek vágya hiányzott és az életnek szabadabb felfogása.

A nyugatról érkező örmény ifjak mozgalma felkelte a nép öntudatában ezeket az érzéseket. A fejlődő nemzeti irodalom átalakította szellemét és gondolkozását. A mechitháristák egyik volt növendéke, Dzéréncz, a régi örmény történetből merített regényeket írt; egy másik volt mechithárista, Nárbej Khoren érsek, a ki hosszas párizsi tartózkodása alatt barátjává lőn Hugo Victornak és Lamartinének, lefordította költeményeiket s maga is hosszú sorozatát írta a hazafias érzelmektől lángoló daloknak. A tudós és nemes izlésű Besiktáslián, szintén a velencei akadémia növendéke, formában és tartalomban egyaránt kiváló költői műveket alkotott. Modernebb hurokat penget Tersiánnak a lyrája s fájó érzésekkel telvék azok a megragadó költemények, melyekkel egy fiatal konstantinápolyi dalmok, Durián ajándékozta meg nemzetét.

A lyrai költészet mellett fejlődésnek indult a drámai irodalom is. Örmény költők színházat létesítettek Konstantinápolyban s előadták örmény fordításban Shakespeare,

Schiller, Dumas, Corneille drámáit s eredeti műveiket, melyek tárgya Örményország történetének nagy korszakaiból volt merítve. A nép lelkesedéssel üdvözölte ezeket a drámai alkotásokat, a melyek nem csupán hazafias érzelmekkel töltötték el, de a művészetek világát is feltárták előtte.

Smyrnában egy másik írói csoport, a melyből különösen Mámurián vált ki, a történeti kritikát és a szép-irodalmat művelte. Lefordították a két Dumas, Sue, Walter Scott, Goethe, Byron és Victor Hugo műveit. Különösen a Sue „Bolygó zsidó“-ja és Victor Hugo „Nyomorultak“-ja mély hatással volt az örmény közönségre.

Párhuzamosan evvel a lázas irodalmi tevékenységgel harcias és szabad napi sajtó keletkezett, a melynek élén, különösen Konstantinápolyban, kiváló publicisták állottak. Odián, az örmény nemzeti mozgalomnak egyik vezető egyénisége, előkelő stylben nemes eszmékkel teljes dolgozatokat tett közzé; Báronián mint éles tollú satyrista és röpiratíró tűnt ki; Demirdsibásján a Schopenhauer bölcséletét plántálta be az örmény irodalomba; a tudós Kárakásján és Turián Eliseus vártábéd az örmény történelem kritikai művelésével foglalkoztak. Érdeklődés támadt a társadalmi kérdések iránt is. Egy írónő, Duszáp asszony, kiadta George Sand regényeit s a nők emancipatioját hirdette, a forradalmi szellemű Árfiárján Árfián pedig éles tollal s merész hangon fejtegette a socialis eszméket. Élénk részt vettek a szellemi renaissance munkájában az örmény tartományok is. Krimián, a mostani katolikosz, nagybecsű költői és leíró műveket tett közzé az örmények földjéről; Sirváczdjáncz püspök összegyűjtötte az örmény tartományok legendáit és népies énekeit. A tartományoknak is irodalmi központjaik támadtak, Ecsmiádzin, a ván-i Várak-kolostor és a Szent-Jakab kolostor Jeruzsálemben, a melyekből történeti, irodalmi és vallási műveket bocsátottak világgá.

Karöltve a törökországi örménység culturalis föllendülésével külön irodalmi élet fejlődött ki az oroszországi örmények között. Az előbbeni fölkelte a nemzeti érzést, az utóbbi teljes határozottsággal tört a cél felé s a

forradalom lángját gyújtotta meg. Kétségkívül nagy befolyással voltak ennek a merész irodalomnak a fejlődésére a kedvezőbb politikai viszonyok s különösen az orosz regényírók s a német socialisták eszméi. Ábovián már 1840-ben, „Örményország sebei“ című művében rámutatott a nemzet szenvedéseire; Nálbántján pedig megírta a szabadság énekét, a nép elé tárta helyzetének nyomorúságát és felhívta az önvédelmi harczra. S míg a költő Ágháján s a tudós Pátkánián Cherovpe és Emin jeles művekkel gazdagították a nemzeti irodalmat s Árdzruni a lapja, a „Méság“ utján üdvös reformok magvát hintette el: két forradalmi alak jelent meg az irodalom színterén, a dalnok Kámár-Kátibá (Pátkánián Ráfáel) és a regényíró Ráffi. Amaz megrázta a nép lelkét énekeivel, a melyben fegyverre hívja fel az örményeket s azt hangoztatja, hogy mentse meg önmagukat és ne várokozzanak Európára, a mely nagyon messze, és az Istenre, a ki nagyon magasban van. Még nagyobb szélsőségekbe csapong Ráffi. Vakmerő hangon támadja meg az ősóket, azoknak egyháziás, vallásos szellemét. A kurdok által feldult kolostor mélyéből így kiált fel „Dselaleddin“ című regényének egyik alakja: „Ó atyáim, ó ősök, én nem áldom az emlékezeteket. Ha a kolostorok helyett, a melyek csak úgy hemzsegnék országunkban, várakat építtetetek volna, ha a szent edények helyett fegyvereket vásároltatok volna s a tömjénfüst illatánál többre tartottátok volna a lőpor füstjét, most boldog lenne a hazánk! Nem áldom az emlékezeteket, ó írók, mert nem adtátok nekünk azt, a mit az élet követel. Hullákká tettetek bennünket, hozzá szoktattatok a zsarnokság súlyos és meggyalázó rabigájához!“ Merőben igazságtalan ez a vád és szemrehányás az örmény egyház és irodalma ellen. Nem vette figyelembe azt a szerepet, melyet a nemzet fentartásában játszott az egyház s azokat a szolgálatokat, melyekkel a nemzetet fogékonnyá tette a nyugati eszmék iránt. Ráffi igazi forradalmár. Tetőtől talpig le akarja rombolni az örmény szellem egész épületét, hogy új alapokon emelje azt újra fel. Valóságos brutalitás hangján szól nemzetéhez: „Mindazok a fajok,

a melyek fölötted uralkodnak és téged gyötörnek, a te munkádból élnek. Te vagy az erősebb, arra vagy hivatva, hogy polgárosult nép légy, a mint egykoron voltál. Legyen elég a türelemből és a könyörgésből, tanuld meg előbb önmagadat védeni, szeresd meg az emberi jogokat, kelj föl a zsarnokság ellen s olyan életed lesz, a minőt érdemelsz.“

Fogékony talajra találunk ezek az eszmék és intelmek abban az ifjú örmény nemzedékben, melynek jelleme a mostani forrongások közepette formálódik. Erkölcsei nevelése merőben elűt attól, a melyben az előbbeni generációk részesültek. Jobban ismeri hazájának multját s teljesen át van hatva a modern világ szabadelvű eszméitől. Inkább gyötri az a lesujtó érzés, hogy alsóbb minőségű fajok tartják leigázva. Tanultnak, a szabadságra megérettnek tudja és érzi magát. Élni akar és korlátok nélkül fejlődni... A keleti események további alakulásában fontos szerep várakozik erre a nemzedékre.

Dr. Molnár Antal.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Az anya intelme.

„Miért tekintesz jó leány
Oly vágygyal a kastély felé,
A hatalmas, ifjú lovag
Talán-talán már szivedé?“

„Igen anyám, óh tudd te is,
Szeretem hévvel, vágygyal őt;
Bevallá ezt ő is nekem,
Mig összejártuk a tetőt.“

„Vigyázz gyermekem, jól vigyázz,
A lovag büszke, gazdag ám!
Te előtte nem lehetsz más,
Mint egyszerű szegény leány!“

„Nem olyan ő, mint gondolod,
E büszke lovag földre hűll,
Csókolja lábaim porát,
Ha lát, — s öröme, kéjre gyűl.

„Ne higgy neki! Szent esküje
Hazug, csalárd szerelmi szó;
Minden örömed búra vál,
Ha hiszed, hogy mindez való.“

„Szelid szava, mint lágy zene,
Gyakorta el-elandalít;
Szemének lobogó tüze
Lesújt és újra fölvidít.“

„Ne hallgasd lányom szép szavát;
Kerüld csábos tekintetét.
Mig én tőled távol leszek,
Ne lépd át házunk küszöbét!“

Az anya megy, a lány marad,
Szívében vágy és félelem,
Remegve várja, csak lesi,
Míg szép lovagja megjelen.

S az ifjú jő... Szilaj lovon,
Mint szélvész, úgy siet felé.
De jaj! a lány hő szerelme,
Úgy véli: már nem az övé.

Nem ijed meg a hős lovag,
Szól hozzá lágyan, szeliden:
„Szép leánykám jöjj ki hozzám,
Szívem, kezem tied leszen!“

És nézi s kéri újra őt
S a szív im győz a szív felett.
A lány az ajtót fölnyitá:
„Megyek! tied leszek, — tied!“

Ölébe kapja... E teher,
Oly édes, könnyű ő neki.
Repül a ló a bérczen át,
A hegyre föl s fölebb viszi.

Remeg a lány s oly félve kérd:
„Mi lesz hát mostan én velem?“
„Enyém lesz, — így az ifjú szól —
Enyém én ifjú kedvesem!“

De im a folyón által egy
Rozoga régi híd vezet.
Lábához a leány anyja
Épen e perczben érkezett.

S midőn azt látja, hogy lánya
Elhagyta őt hűtelenül,
Komor sötét arczatán
Félelmetes fájdalom ül.

És átkot szórnak ajkai,
A boldog ifjú pár felé...
S az átok im, beteljesült:
A hab a hű párt elnyelé.

A híd betört... ló és lovas
S a hűséges leány, szegény —
Egy gyors eséssel mélyre hull —
Pihen a víznek fenekén.

Július.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Ki a félénk?

„Az örmények félénkek. A félénkség az örménynek egyik gyöngé tulajdonsága.“ Így ír a „Hájk“ egyik számában. És miért? — „Mivel a mészárlás ideje alatt ellent nem állottak és engedték, hogy az ellenség juhként öltesse őket.“ Szegény örmény! Pedig nem hibás! Ha meghal, azt mondják, miért halt meg? Ha életben marad, azt mondják, ni a félénk elfutott? Ha ellentáll, azt mondják, miért állott ellent és nyugtalanította az ellenséget? Ha ellen nem áll, azt mondják, miért nem állott ellen és engedte magát juhként megöletni? Ha fellázad, azt mondják, miért lázadt fel? Ha tűr, azt mondják: félénk, nincs szíve.

De kérdem a mondott lap szerkesztőjétől, mit jelentenek e szavak: félénkség, bátorság? Minden ember bátor, ha van menedéke, fegyvere. Minden ember félénk, ha meg van fosztva az önvédelem eszközeitől. Ez a természet törvénye.

Az európai, az amerikai bátor és juhként nem öletik le; mert van fegyvere, ereje, vannak hadseregei, hajói!

Az örmény félénk és juhként öletik le, mert még egy darabka vas nincs kezében; mert nem ő van többségben; mert barbár, vad, mindenféle fegyverrel ellátott, nálánál nagyobb számú ellenségtől van körülvéve.

Ki a félénk? Talán az a fegyvertelen, kit hirtelen megtámad a fegyverrel és doronggal ellátott száz meg száz vademberből álló tömeg, mely dühös ebként öli meg őt? Vagy ezt a látványt közömbösen néző európai a félénk, a ki a helyett, hogy ezt a gonosztságot lecsendesítene, még az áldozatra támad és azt mondja, hogy az önvédelem érzékével sem bir, félénk, ellent sem állott, holott meghalhatott volna becsülettel?

Ki a vitéz? Talán az európai, ki a konstantinápolyi öldöklés idejében jobban félt az örménynél és menedéket keresett? Kik a vitézek? Talán a konzulok? kik felfegyverzett kávéáz-ok nélkül Törökországban még a hivatalba sem mennek? Kik a vitézek? Talán a törökök? kik 50—100—200 fegyveres emberrel támadnak meg egy fegyvertelen örményt? Olyan vitézek, kik a fegyverest nem merik megtámadni. Ki a vitéz? Talán a szultán? kit állandóan 30.000 katona őriz palotájában és azért még sem hull ki soha kezéből a fegyver.

Ha a félénkség örmény tulajdon, nem csodálatos-e, hogy az örménység adott Oroszországnak oly vitéz katonákat, hős hadvezéreket? És ha a félénkség a török elnyomatás következménye, melyik nép az, mely — hasonló körülmények közt — el ne viselné e következményeket?

És ha a félénkséget sajátlagos értelmében is vesszük, ki a félénk? Az örmény-e, vagy talán a török, az európai, vagy az a hatalom, mely védelmet ígért és a kenyértörés idejében — visszahuzodott?

Igen, az örmény vereséget szenvedett — anyagilag, de erkölcsileg nagy győzelmet aratott a barbár török, a félénk Európa és a biztató nagy hatalom felett...

Örményből

A marseillei „Armenia“ után.

A magyarhóni örmény családok

GENEALOGIÁJA

tekintettel ezeknek egymás között levő rokonságára, s a vezeték- és keresztnemek etymologiai értelmére.

Eredeti, kiadatlan kútforrások felhasználásával írta Szongott Kristóf.

(Tizenegyedik folytatás.)

Záchno = Zachariás. L. Zachariás.

Záchovszki, *Záchno* = Zachar, Zakar, Zachariás. Gergyó-Szent-Miklóson *Záchno* = Záchofi. L. Zachariás.

Zádig, örmény szó (zádél, ázádél, szabadit igéből), jelentése menekülés, szabadulás, a zsidók kiszabadulásának ünnepe Egyiptomból, húsvéti bárány, Krisztus feltámadása, a feltámadás ünnepe: húsvét. L. Gulin, Háruthiun, Pászákász, Zachar, Zachariás.

Zárog, a Dzárug, Dzerig elferdített alakja. Szam. vár. lev. 1819. L. Dzárug, Zerich.

Zártun, örmény szó, jelentése: éber, ébren. L. Gergely.

Záruch = Dzárug. Záruch Antal. Szam. vár. lev. 1764.

Zárug, a Dzárug rövidebb alakja. L. Dzárug, Zerich.

Zászlófi. L. Troncski alatt „Troságir.”

Zeffer. L. Szefer.

Zerich = Dzerig, öreg Simeon. L. Dzerig, Simeon.

Zerif (Zárif) arab szó: szép, jó, kellemes, csinos. L. Csinás, Czifra, Dzerig, Mëndrul, Pribág, Sirin.

Zilihdár, perzsa szó: harczos, katona. Zilifdár oghlu (török oghul: fi) Minász volt a hazai örmények első püspöke. L. Ástá, Dsigár, Katona, Kátán, Osztian Szefer, Szilidár.

Zoruthiun, örmény szó, jelentése: hadsereg, katona. L. Dsigár, Katona, Osztian, Szefer, Szilidár, Zilihdár.

Zugráv. A görög ζωγραφος (képiró, géntánákir: *ζωγραφικόν*) szóból csinált a román: zugráv-t. Zugráv az örmény Náschárár román fordítása. L. Gárdsthév, Kip, Nágo, Náschárár, Nikos, Pap (Der-Márdirosz), Pictor.

Zuhál, arab szó: bolygó csillag, Kronosz. L. Bokor, Csillag, Hurmuz, Nuridsán.

Zsákotá. Zakota magyar szó: allerlei Zeug. Hágop mágánuámp Zsákotá. Szam. Ker. I. köt. 3 l. L. Ágop, Hágop.

Zsombori. L. Kovrig, Sombori.

Zsorú. Zor, (զոր, զորք) örmény szó: katona, harcos = Marczel. L. Ámbur, Dsigár, Katona, Osztian, Szefer, Szilidár.

Zsumerd. L. Bogdánfi, Dsumerd-ián.

II. A hazai örmények keresztnelvei.

A latin egyházban csak a püspök bérnált; az örmény pap kereszteleés alkalmával feladja a bérnálás szentségét is. 1850-ig csak az alább közölt keresztnelveket használták az örmények; de az ötvenes évek óta más keresztény keresztnelveket is adnak az örmény gyermekeknek. Sőt még olyan kereszt- és bérnaneveket is találunk közöttünk, melyek a martyrologiumban nincsenek meg (Árpád, Zoltán, Léda...). Van a lejobb látható keresztnelvek között néhány olyan keresztnév, melyek az örmény nemzet sajátos alkotásai (Minász, Vártán...). A többi keresztnelveket, az örmény úgy tekintette, mint nemzetközi fogalmakat, a melyeket a maga módja szerint alakított át; ezen, a nyelvtörténetben kifejlődött alakokhoz aztán hagyományosan ragaszkodott is a legújabb időkig. A reánk szállott nevek közt vannak olyanok, a melyeket még a Hájg-dynastia idejében is használták (Ádám, Ábel...); az Arsacidák alatt perzsa nevekkal is éltek őseink (Choszrov, Árdásir...); a Pákráduni-házból származott királyok idejéből valók az arab nevek, a Rupenisták korában már európai (nyugati) nevekre is keresztelek az örmények gyermekeiket (Leon, Izabella...). Azután a vándorlás ideje alatt felvesznek tatár, georgiai, török, szláv, lengyel, román stb. neveket. Legtöbb keresztnév helyettesítése lehetetlen; mert a leggyakrabban használt keresztnelvek már minden nemzet nyelvében nemzeti alakot öltöttek. Némely keresztnemet azért nem lehet lefordítani, mert nincs jelentése. A keresztnelvek helyettesítésében hibák is

fordultak elő: így helyettesítették apáink a Káluszd-ot (Adventor) — Farkassal (Wolfgangus), a Vártán-t Mártonnal, a Mánug-ot szintén Mártonnal, az Ámirá-t Imrével, a Danig-ot Dániellel, a Mennás-t (Minász) Michaellel, a Thorosz-t Tódorral...

I. Fínevek:

Ábel: a siró; a héber abol (sirni) szóból.

Ábkár (Ábágár), az örmény ávák ájr (աւակ այր: vitéz férfiú) szavakból.

Ábrahám: kiváló atya; a héber ab (atya) és rám (kiváló) szavakból.

Ádálbert: fényes nemességből való; a német edel (nemes) és berth (fényes) szavakból.

Ádám: ember; héber szó.

Ágop (Jakab) héber szó: a csaló.

Ágopsáh: Jakab-úr (sáh perzsa szó: ur).

Ágoston: becsületben gazdag, a latin augustinusból.

Albert = Ádálbert: fényes nemességből való. L. Ádálbert.

Alexa (Elek): az oltalmazó, a görög ἄλξω-ból.

Aloziosz (Aloiziosz, Alajos) = Ludvig, a hlud (dicsőség, hír) és wic (harcz) szavakból: der Kriegberühmte, harczban híres.

Ámirá: fejedelem, a perzsa emir szóból.

Ándreász: a bátor, a görög ἀνδρεῖος-ból.

Ángszend (Auxentius): a növekedő, a latin augeo mult idejéből (auxi).

Anton: a megbecsülhetlen, a latin Antoniusból.

Ántonás: Antalos. L. Ánton.

Árákhel: apostol, az örmény árákhéal (առաքիւն: hítküldér) szóból.

Árisztágesz: a legjobb, a görög ἀριστος: felsőfokából (ἀριος: ottimo, prestantissimo, eccellente).

Ászlán: oroszlán-szivű vitéz, bátor, az arab árszlán (oroszlán) szóból.

Ászvádur (Bogdán, Adeodatus): Isten adta, az örmény Ászduádz (Աստուած: Isten) és dál (առ: adni) szavakból.

Áthánásziosz: a halhatatlan, a görög ἀθάνατος szóból.

Ávák: nagy, az örmény ávák (*awak*: fő, nagy, nemes) szóból.

Ávedikh: üdvözet, az örmény ávedikh (*awedikh*) szóból.

Ávedum: annuntiatio, jelentés, híradás, az örmény ávedum (*awedum*) szóból.

Ázbej: Fülöp, az örmény ászbéd (*awebed*: lovag, eques, cavalliere) szóból.

Bághdászár: Boldizsár; babyloni nyelven: Bál kincse.

Bedros: Péter, a görög *πέτρος* (kő, szikla) szóból.

Bernárdinosz (Bernát): erős mint a medve, az ó-német beer (medve) és hart (erős) szavakból. L. Ursul.

Blágá (Benedek, Benedictus): áldott, a szláv blaga szóból.

Bogdán (Adeodatus): Isten adta, a szláv Bog (Isten) és dán (adni) szóból.

Boghigárposz (Polykárp): gyümölcsöző, termékeny, a görög *πολύκαρπος* (che produce molti frutti, fruttuoso) szóból.

Boghosz: Pál. L. a vezetékevek között Pál.

Chácsahádur. L. jelentését a vezetékevek között.

Chácsbig. L. jelentését a vezetékevek között.

Chácsko. L. jelentését a vezetékevek között.

Chálig, az örmény kálig (*qalig*) elferdített alakja: kis farkas = Lupus, Volfgang.

Cházár = Lázár. L. a vezetékevek között Lázár.

Chêngánosz = Longinus, a latin longus (hosszú) szóból.

Dániel. L. jelentését a vezetékevek között.

Délbej. L. Edelbej.

Dionysiosz = Dénes, a görög *Διονύσιος* (Bacchus papja) szóból.

Dominikosz = Domonkos. L. jelentését a vezetékevek között.

Donovák. L. jelentését a vezetékevek között.

Dumitru. L. jelentését a vezetékevek között.

Dzárug, a Dzerig elferdített alakja = Simon. L. Dzerig.

Dzerig, az örmény dzér (*dzir*) szó: öreg, senex, senior; a bibliai öreg Simeon helyett használtatik.

Edelbej = Adalbert. L. Adalbert.

Efrem, héber szó: termékeny. L. Boghigárposz.

Eghüá, héber szó: hatalmas úr.

Eliás. L. Eghia.

Elizeus, héber szó: Isten szabadítása.

Emanuel. L. jelentését a vezetékevek között.

Emericus = Henricus. Henrik: hatalmas házból való ;
heim ó-német szó: ház és rich: hatalmas.

Erazmus: szeretetreméltó, a görög *ἐρως* (szeretet, Amor) szóból.

Eugen = Jenő; a görög *εὐγενής* (nemes) szóból.

Ferencz. L. jelentését a vezetékevek között.

Fidur. L. jelentését a vezetékevek között.

Filipposz = Fülöp: lókedvelő, *amatore de' cavalli*, a görög *φιλιππος* szóból.

Friénkucz. L. jelentését a vezetékevek között.

Gábor. L. Gábris.

Gábris = Gábor. L. Gábor név jelentését a vezetékevek között.

Gárabéd. L. jelentését a vezetékevek között.

Gergel. L. jelentését a vezetékevek között.

Geghemesz = Clemens (Kelemen). Clemens latin szó: kegyes. BCU Cluj / Central University Library Cluj

Gêghementosz = Clemens: a kegyes.

Ghugász = Lukács. L. jelentését a vezetékevek között.

Girágosz. L. jelentését a vezetékevek között.

Guláf, a guláb perzsa szóból: rózsavíz, *aqua rosacea*.

Gurneliosz = Kornel: szarúszilárd, Hornfest, a latin *cornu* szóból.

Hágopsá. L. jelentését a vezetékevek között.

Hákubás = Jakabos; az ás a magyar as, os, es, ös képző román alakja. L. Jakab jelentését a vezetékevek között.

Hánig = Jánoska. L. Hohánnesz (Ohánnesz = János) jelentését a vezetékevek között.

Hánko = Jankó, János. L. jelentését a vezetékevek között.

Háruthiun = Páskál, Páskul, Páskuly. L. Háruthiun jelentését a vezetékevek között.

Hoszepe = József. L. József jelentését a vezetékevek között.

Hovágim = Joachim. L. Joachim jelentését a vezetékevek között.

Huszdineáh = Jusztinián, a latin *justus*: igazságos szóból.

Huszig = Hesychius, a görög ἡσυχος (csendes, hallgató, tranquillo, quieto, silente) szóból.

Ignác: tűzes, a latin *ignis*ből.

Imre. L. Emericus.

Izsáh = Izsák. L. Izsák jelentését a vezetékevek között.

Izsáj. L. jelentését a vezetékevek között.

Jákub = Jakab. L. Jakab jelentését a vezetékevek között.

János. L. jelentését a vezetékevek között.

Jolbe, Jolbej. L. Ádálbert, Albert.

Kajtán (Káetán, Kájtán), az Adeodat, Bogdán helyettesítője.

Káetán = Kajtán. L. Kajtán.

Kákicz (Kákig) örmény keresztnév; nem lehet lefordítani, mert nincs jelentése. University Library Cluj

Kálusd. L. jelentését a vezetékevek között.

Káprél = Gábor. L. Gábris.

Kápriél = Gábor. L. Gábris, Káprél.

Károly: férfias, vitéz, az ó-német *karle* szóból.

Keork = György. L. György jelentését a vezetékevek között.

Kirkor = Gergely. L. Gergely jelentését a vezetékevek között.

Kirkos, a Kirko(r)s(áh) rövidebb alakja. L. Kirkorsáh.

Kirkosáh, a Kirko(r)sáh másik alakja. L. Kirkos, Kirkorsáh.

Kirkorsáh = Gergely-úr. L. jelentését a vezetékevek között.

Kivork. L. Keork.

Krecsun = Gratianus (Karácson). Graczián: a kegyes, a latin *gratia*-ból. L. Krecsun a vezetékevek között.

Krikor = Gergely. L. Krikor a vezetékevek között.

Kristóf. L. jelentését a vezetékevek között.

Krisztá, a Kristóf román alakja. L. Kristóf.

Kriszdoszduur. L. jelentését a vezetékevek között.

Kriszdáfor = Kristóf, a görög *χριστοφορος*: Krisztushordozó szóból.

Ládiszlávosz = Ladislaus, László: dicsőséges, a szláv vlada (hat, het) és slas (fény) szóból. A lengyel-szláv Vladislausból csináltak a magyar történelemírók: Ulászló-t.

Longinus: hosszú, a latin longusból. L. Chêngánosz.

Lorencziosz = Lörincz, Laurencius: babérkoszorús, babérhordozó, Lorbeerträger, a latin laurus (borostyán, babér) szóból.

Lukács. L. jelentését a vezetékevek között.

Luszig, az örmény lujsz (*լուս*: fény, világosság) szóból = Lukács. Sokan a Luszig nevet Luszávoricsh (Illuminator) értelemben is használják.

Mádúthiá, héber szó: az Úr ajándéka = Theodor, Tódor.

Máxim, az Auxentius, Oxendius elferdített örmény alakja. L. Auxentius a vezetékevek között.

Mámul: csinált, az arab m'amul szóból.

Mánug = Emanuel. L. Mánug (Emanuel) a vezetékevek között.

Marczell: ifjú harczos, a latin mars szóból.

Márdirosz = Márton: Krisztus tanúja, vértanú, a görög *μαρτυρ-ος* szóból.

Márgosz = Márkus, Márk: fénylő, sima; héber szó.

Márk. L. Márgosz.

Márkulea. L. Márgosz, Márk.

Márne: csalárdság, a héber mármáh szóból.

Máruf: nyilvános, ismeretes, jelentékeny, az arab máruf szóból.

Mártinosz. L. Márdirosz.

Mátheosz = Máté: ajándékozott, ein Geschenkter; héber és syr szó.

Melikh, arab szó: király, rex; az európaiak csak a Reginá-t használják keresztnév gyanánt, az örmény a Rex-et (Melikh) is használja.

Mesko = Melchon (Melchior, Menyhárt, Menyhért. L. Mesko a vezetékevek között. Melchon (*מלך*) héber szó: azoknak királya, király, rex, melikh.

Melchon = Menyhért, király, melikh. L. Mesko.

Mêgêrdiesh (Μηγέρδης) örmény szó: keresztelő, Βαπτιστή, Baptista; Szt-János sajátlagos neve (Keresztelő-János: Joannes Baptista).

Mêrkucz: kis Márk. L. Mêrkucz a vezetéknevek között.

Meszrob (Μεσροβ, Μεσροβ) örmény keresztnev. Nincs mivel helyettesíteni.

Miklus (Miklós, Mike, Mikó): a nép legyőzője; a görög νικτω győzők, vincere, riportare la vittoria) — és λαός (nép, popolo, moltitudine) szavakból. L. Pheruz a keresztnevek között.

Michäel (Mikó, Mihály, Mikhál): Istenhez hasonló, a héber maskal El-ből.

Minász örmény keresztnev; helyettesítője: Mihály.

Mitko, Krimiaiban olasz hatás alatt (genuai olaszok) Michäelből alakult keresztnev.

Movszesz (Moszesz) héber szó: vízből kivett: Mózes.

Mughál = moghol; az örmény moghol-nak nevezi a tatárok egyik törzsét. L. Mechithár szótár 319 l.

Nárczissus = Narses; nárczis (virág). L. Nerszesz.

Násztur = Nestor, Dzerig, öreg Simeon. L. Dzerig, Násztur a vezetéknevek között.

Nerszesz (Norszesz; némelyek helytelenül Mózes-sel helyettesítik): Narses, nárczis (virág). L. Narczissus.

Nigoghájosz (Nicolaus): Miklós. L. Miklós, Nikula a vezetéknevek között.

Nigol, a Nicol(aus) átírt örmény alakja: Miklós. L. Miklus.

Nikulá, a Nicolaus román alakja. L. Miklus.

Ogholko. Oghulluk török szó: fogadott fiú, adoptivus, adoptivus filius; ebből betűáttétellel: oghulkul, oghulku, ogholko.

Ohánnesz (Joannes, János): kecses, a héber johânân-ból.

Okoszldinosz (Augustinus, Ágoston) a latin augustus-ból: becsületben gazdag. L. Ágoston a vezetéknevek között.

Oxendiosz (Auxentius). L. Ángszend a vezetéknevek között.

Onofriosz (Onufrius), a görög ὀνοφροβός-ból asinajo, βουβών (isbán), számárhajtó.

Ovágim (Joachim): az Úr által előkészített, a héber jah hechim-ből.

Párnábász (Barnabás): a próféta fia, a kháld bar (fiú) és nabi (próféta) szavakból.

Párszégh (Balázs): a király, az uralkodó, a görög βασιλεὺς-ből. L. a vezetéknevek között Chontikár, Császár, Melikh, Szultán, Thákvor.

Pheruz (Feruz) = Victor, a perzsa firuz szóból.

Simá, a Simávon (= Simon) rövidebb alakja: a kit meghallgattak, a héber simhon-ból.

Simko (= Simon), a Simon (Simeon) névnek olasz képzővel (co) ellátott másik alakja.

Stanislaus (Szaniszló): az állam dicsősége, a szláv slas stan-ból.

Szárkisz = Sergius. Orosz férfi név. Nincs helyettesítője.

Száko = Izsák. L. jelentését a vezetéknevek között.

Sztephán = István. L. jelentését a vezetéknevek között.

Szefer = katona. L. jelentését a vezetéknevek között.

Szeghpesztrosz (Szilveszter): Erdősi, erdőből való, a latin silva szóból.

Szikucz = kis Izsák. L. jelentését a vezetéknevek között.

Szimon = Simon. L. Simá, Simko.

Szoghomon (Salamon) héber szó: békéltető.

Tániel (Dániel): Isten ítélete, a héber dan (bíró) El-ből (Isten).

Távit (Dávid): a szeretett, a héber david-ból (gyöngédség, szeretet).

Toder (Tódor): az Isten ajándéka. L. jelentését a vezetéknevek között.

Toderás = Tódor. L. jelentését a vezetéknevek között.

Todericz = Tódor. L. jelentését a vezetéknevek között.

Toderig = Tódorka. L. Tódor.

Thádeosz (Tádé), syr férfi név: az okos, eszes.

Theodorosz = Tódor. L. Tódor a vezetéknevek között.

Thorosz (Tharasius) = Theodor, Tódor.

Thumán (Tamás); az ikertestvér, a héber thomin-ból.

Uszep (József): gyarapodás, a héber iosef-ből.

Vártán, örmény keresztnév: Rózsa.

Vártánesz, örmény keresztnév: Rózsa.

Várteresz, örmény keresztnév: Rózsaarczú, Rózsa.
Vártig: Rózsácska, kis rózsa, Rózsa. L. Várt-erész.
Vászil = Vazul: király. L. Chontikhár, Melikh, Thákvor.
Vertán, a Vártán másik alakja: Rózsa.

Vincze: a ki önmagán uralkodni képes, a latin vincensből.

Záchno (Zacharias): a kiről az uralkodó megemlékezik, a héber zécher jah-ból.

2. Nőnevek:

Ágáthá: a jó, a görög ἀγαθή-ből.

Ángelá: a híradónő, hirdető, törökül cháberdsi, a görög ἄγγελος-ból.

Ániská (Anna): a kedves, a héber hanán-ból.

Anná = Anna. L. Ániská.

Annácháthun: Annaasszony, Annaúrnő, a héber hanán (kedves) és a török cháthun (úrnő, kisasszony) szavakból.

Annámária = Anna-Mária. Anna jelentését l. Ániská alatt; Mária: tenger királynője, a syr már (úr) és iam-ból (tenger).

Ánnig = Nina, Panna. L. Ániská.

Ánucz = Annácska, Aniko. L. Ániská.

Ánuczá = Annácska. L. Ániská.

Ántiká = Antonia: a megbecsülhetlen, a latin Antonius-ból.

Ápolloniá, görög női név: a fénylő, világos.

Aurelia (Aranka), a latin aurum-ból (arany). L. Oszgihád.

Ázúd (uzquun: szabad) örmény keresztnév = Liberta, Liberata.

Bálbíná, balbus (rebegő, selyp, akadozva beszélő) latin szóból.

Bárbará (= Peregrina, Borbála) a latin barbarus (idegen) szóból.

Bêrbêruk. L. Bárbará.

Bernarda: erős, mint a medve, a teuton Beer (medve) és hart (erős) szóból.

Boris = Borbála. L. Bárbará.

Brigidá (Brigittá): a segítség, a híd, az angolszász bridge szóból.

Chászháthun: drága, tiszta asszony, az arab chász (tiszta, nemes, becses, drága) és cháthun (asszony, úrnő) szókból.

Choszrovituchd: Choszrov leánya. (Choszrov keresztnév, tuchd az örmény tuszdêr *տւշտը* [leány]) szóból.

Chutlube: fénylő játék, a perzsa chith (fénylő) és az arab lubeth (játék) szavakból.

Dánszuch?

Diruhi (*միւռնիկ*) örmény szó: úrnő, Domina. V. ö. az örmény hi (nő) és a német in (König-in: király-né, Köchin: szakács-né) képzőt.

Dominiká: úri, dicső a latin dominicus, a, um-ból.

Dolváth = Beatrix, Fortunata. L. Dolváth a vezetékek között.

Dolkucz = Dorottya, Dora, Dorna. A Dorotheának román ucz szócskával képezett kicsinyített alakja. Dorothea: Isten ajándéka, ezen görög szavakból *δωρον θεοῦ*.

Duducz. L. jelentését a vezetékek között.

Dzágliq (*ճաղիկ*) örmény szó: virág = Flora. L. Virág a vezetékek között.

Dsás-cháthun. Dsás perzsa szó: kamara, dsás-cháthun: első asszony. L. Ulcháthun.

Dsásul. Dsás (*ճաշ*) örmény szó: étel, ebéd; ul román határozó szócska (a, az) = Szábor, Sapor.

Dsuhár (kohár), arabul dsevher: drágakő.

Eghiszábeth = Erzsébet: Isten dicsőségének háza, a héber El (Isten), isa (üdv) és beth (ház) szavakból (Erzsi, Örzi, Bözse, Peri, Perzsike).

Eremia = Jéromoska: szent név, a görög *ιερός*: (szent) és *ερώνα* (név) szavakból.

Erzsébet. L. Eghiszábeth.

Eszther héber szó: csillag. Mechithár szerint (88 lap): titkos, pusztuló.

Eufrázia, a görög *εὐφραστος*: könnyű a szóval való kifejezés, könnyen beszélő, ismeretes; facile ad esprimersi, noto; törökül belli (ebből csinált a hazai örmény: belgêli).

Evá, héber nőnév: az élet anyja.

Evginia (Eugenia): jól született a görög *εὐγενής* szóból.

Feruz (Pheruz) = Victoria (győző) a perzsa firuz szóból.

Febrone (Febronia) a régi etrusk februo (tisztulok) igéből = Klára.

Franziská = Liberata. L. Frênkucz jelentését a vezetékevek között.

Gádárine = Katalin, a görög *καθάριος* (tiszt, clarus, purus, mundus) szóból. Gádár = Katalin = Klára (Clara).

Gájánná = Gaján, Kaján; jelentése (?).

Gheghine = Ilona. Görög női név: világító, ragyogó, híres.

Gertrud: a nagyon szeretett, a teuton gern-trud szóból.

Guhár. L. Dsuhár.

Guláb perzsa szó: rózsavíz, aqua rosacea = Róza.

Gulbigár, a perzsa guldár (rózsa, rózsatermő hely) szóból.

Gulicz a perzsa gul (virág, rózs) és icz örmény kicsinyítő szócskából: kis rózs, rózsácska.

Gulisztán perzsa szó: rózs, rózsakert.

Hájli (*ωαηλη*) örmény szó: tükör.

Héghine = Helen, Ilona. L. Gheghine.

Hedvig, ó-német női név: harczosnő, győzőnő = Victoria.

Hoczik, a Ripsima kicsinyített alakja. L. Ripsima.

Hopisz, a Ripsima kicsinyített alakja. L. Ripsima.

Horopszime = Ripsima. L. Ripsima.

Ignácia: tűzes, a latin ignis (tűz) szóból.

Ilenucz = Ilonka. L. Gheghine, Heghine.

Jáchut = Jácint (drágakő, jácintkő).

Jákubiná, a Jákob héber névből képzett nőnév: utószülött, álnok, ravasz.

Johánná, a Johánnes héber finévből, (melynek jelentése: Isten ajándéka, Gotthold, Gnadenkind,) képezett nőnév.

Josefa: gyarapodás, szaporodás, a héber iosef-ből („Isten fog még egy gyermeket adni.“)

Julia, latin szó: ifjú.

Julis. L. Julia.

Juliána. L. Julia.

Kájtáná. L. a finevek között Kajtán.

Kajtánka. L. a finevek között Kajtán.

Kájtus. L. a finevek között Kajtán.

Kátáriná = Clara, Klára; Kati, Katicza, Katika, Katalin. Görög női név: tiszta, szemérmes.

Káticz = Katicza. L. Kátáriná.

Kátrin = Katalin. L. Kátáriná.

Károliná = Karola. Ó-német női név: erős, erőteljes.

Kétus = Katika. L. Kátáriná.

Khemál = Táciián. Arab szó: hallgatás.

Klára = Katalin. L. Kátáriná.

Krisztiná, a latin cristianus, a, um (keresztény) melléknévből képzett női név.

Laurencziá, a latin laureatus, a, um melléknévből: borostyánnal vagy babérral koszorúzott, borostyános, babéros.

Lizi, az Elizabetha (Erzsébet) kicsinyített alakja. L. Eghisábeth.

Leonárda: erős, mint az oroszán; a teuton hart (erős) és a görög leon (oroszlán) szavakból. L. Bernárdá.

Luczia: világos, fénylő, napfeljöttkor született; a latin lux (világosság) szóból = Lucza.

Lusztigin, az örmény luszêngá, luszingá (լուսինդայ, լուսինդաւ) hold) szóból. Holda, a menny úrnője.

Mágdaléná = Magda, Magdolna, Magdus női név: a fönséges.

Májcho, a perzsa májchos = májhos, mejchos szóból: édes-savanyú, borízú.

Májrán = Mari (Irma), Mária, a mirjám héber szóból: akaratos, daczos, makacs.

Máni = Mánig, Mánji, Mánná. L. Nune.

Mánuság (մանուշակ) örmény szó: Viola; a tatár-perzsában és arabban: menekse, menefse, benefse.

Máris = Mari. L. Májrám.

Margit, a görög μαργαρίτης szóból: drágagyöngy.

Márkáríd = Margit. L. Margit.

Mártá, héber női név: bús, szomorú, szomorkodó.

Melikh arab szó: királyné, Regina.

Melus. L. Methilda.

Methildá (Megthildá) az ó-német Machthild, Mechthild szavakból: erős szűz.

Mériucz = Mari. M. Májrám.

Mariska. L. Májrám.

Nune (Nino, Nuni = Máneá, Anna) neve azon szent nőnek, ki a georgiaiakat a keresztény vallásra térítette. L. Ánná.

Nurig. Nur arab szó: fény, világosság, ig örmény kicsinyítő szócska (acska, ecske); nurig: csillagocska, kis csillag, Stella.

Oszkihád (*oskhiad*) örmény szó: Aranka, Aurelia.

Pánicz, a Pan(na = Anna) és icz kicsinyítő szócskából: Anna, Panna, Pannus.

Petronella: kőkemény, a görög petrá szóból.

Priská, a latin priscus, a, um melléknévből: hajdani, régi, ősi. A Priská-ból csinált a magyar: Piroská-t.

Regina latin szó: királyné. L. Melikh, Thákuhi.

Ripsima, latin női név. L. Hoczik, Hopisz, Horop-szime, Szirma.

Sákhár örmény szó: cukor. A sákhár szó tizenkét nyelvben is előfordul.

Szará héber női név: feleségem, úrnő, királyné, Regina.

Szántughd (*szantughd*) örmény szó: lépcső, lajtorja.

Széhabeth, az Elisabeth elferdített alakja: Erzsébet.

Szêrpuhi (*szêrpuhi*) örmény szó: szent asszony, szent leány, Sancta; az örmény „Üdvöz légy“-ben: „Szêrpuhi Máriám:“ Sancta Maria.

Szirma, a Hêripszime rövidebb alakja. L. Ripsima.

Sophie, a görög *σοφία* (bölcseiség) szóból: Zsófia.

Szultán, arab szó: királyné, Regina. L. Melikh, Thákuhi.

Thákuhi (*thakuh*) örmény szó: királyné, Regina. L. Szultán.

Tuchtár az örmény tuszdêr (*qnuun*: leány) szóból; a görögben *θυγάτηρ*, a németben: Tochter, a perzsában: duchter, dochter, a szanszkritben: tuchtár.

Ulcháthun arab szó: első asszony. L. Dsás-cháthun.

Uliánna = Juliánna. L. Julia.

Urszulia, a latin *ursus* (medve) kicsinyített alakjából (*ursula*: kis medve). Az *ursulából* csinálták az Orsolyá-t.

Várte, az örmény *várte*-(ni, *վարդե*: rózsza) rövidebb alakja: Róza, Rózália. L. Gulisztán.

Vártig (*վարդիգ*) örmény szó: kis rózsza, Róza, Rozalia. L. Várte, Vártuhi, Vártenikh.

Vártuhi (*վարդուհի*) örmény szó: rózsás nő, Róza, Rozalia. L. Várte, Vártig, Vártenikh.

Vártenikh (*վարդենիկ*) örmény szó: rózsza, rózsató. L. Gulisztáv, Várte, Vártig, Vártuhi.

Várvár, a Borbála román alakja. Barbara lett a görög *βαρβαρος*-ból: idegen, külföldi; a Barbarából csinált a magyar Borbálá-t.

Veroniká: valódi kép, a latin *vera icon*-ból.

Vincenezsiá, a latin *vinco* (győzők) igéből: a ki önmagán tud uralkodni.

Záblu, az Izabella rövidített alakja. Izabella az Erzsébet spanyol alakja. L. Eghiszábeth, Erzsébet.

Zátreg (Zátrig) örmény szó: izsop, hyssopus.

Zártun (*զարդուն*) örmény szó: éber, ebren, Gregoria.

Zuhál (zugál, zuchál) arab szó: bolygó csillag, Kronosz.

Zuzánná. Susán örmény szó: lilium, a héber nyelvben: sosán, susáná; arabban, perzsa-, tatárban: szuszen, szevszen, szuszán.

III. Befejező rész: Statisztika.

Ezen könyv első részében („I. A hazai örmények vezetéknevei.”) között ezerszáznegyolcvankét (1182) családnév statisztikája következik:

1. *Élő családok*: Antal, Antalfi, Ábrahám, Áffumi, Ágopsa, Ágoston, Áján, Ájváz, Ákoncz, Álács, Álexa, Ámberbo, Ámirás, Ániéczi (Ánérdsi), Ászlán, Ávéd, Ávedikh, Ázbej, Balta, Bájáczi, Bányai, Bátrin, Bázár, Beczás, Begidsán, Belcsug, Beltegár, Besenszki, Beszter, Betá, Beteg, Bêzá, Bihul, Biluska, Biró, Blágá, Bocsánczi, Bogdán, Bogdándi, Bogdánfi, Bogdánovics, Boghosz, Bor, Borítás, Bosnách, Budzát (Buzát), Budzeskul (Buzeskul, Buzesko), Bulbuk, Bumbár, Burgya, Burnáz, Buslig,

Cábdebo, Chácsko, Chárib, Cheul, Csákány, Császá, Császar, Csáusz, Cshár, Cshicshág, Csiki, Csillag, Csokán, Csomák, Csonka, Csontos, Czárán, Czetz, Czêvâdzjégh, Czholun, Czifra, Cziriák, Dalmai, Danigovics, Dájbukát, Dániel, Dávid, Deák, Der, Diráczhu, Dobál, Dobos, Dobribán, Dombi, Dondon, Donogán, Donovan, Donszki, Drágomán, Dregán, Drótos, Dsehez, Dsokêbin, Duha, Duducz, Dzárug, Dzerig, Elekes, Ember, Eránosz, Erős, Esztegár, Fark, Farkas, Fáraó, Fátter, Fehér, Fekete, Flóra, Florián, Frênkucz, Fugulyán, Gajzágo, Gábor, Gábrus, Gágh-Márko, Gágh-Száko, Gágugh, Gál, Gámenczi, Gárábéd, Gergely, Gergelyfi, Girágosz, Gopcsa, Gogomán, Goriá, Gorove, Govrik, Görög, Gyergyai, Gyertyánfi, György, Hamari, Haraga, Haragai, Hari, Harmath, Hácsko (Hácskuj, Hácskul), Hándsul, Hándsulovics, Hánkovich, Hárrib, Hêbás, Hêrcz, Hofer, Hollósi, Hornoj, Horom, Issekutz, Istvánfi, Iszáj, Izai, Izmaél, Izsák, Izsáki, Jagamast, Jakab, Jakabfi, Jákobi, Jákubovich, Jásik, Jégdáli, Jeremiás, Jolbej, Joseffi, Juhász, Jursa, Kandra, Kandrai, Kapatán, Karátson, Karátsonyi, Kasza, Katona, Kazacsai, Kákicz, Káluszd, Kándrá, Kápdebo, Kárêngecz, Kárimisz, Kátteró, Kehes, Kendof, Kepri, Kerekes, Keresztes, Kêrpit, Kincses, Király, Kirkosá, Kis, Kok, Kokonyigá, Kokor, Kolcza, Kondrai, Konrád, Kontrás, Kopasz, Kopács, Kopár, Korbul (Korbuly), Kosotán, Koszá, Kovács, Kovásznai, Kovrig, Kozocsa, Kôvér, Krêstis (Kristis), Kritsa, Kristóf, Lába, Ládai, Ládá, László, Lászlóffi, Láth, Lázár, Lengyel, Leon, Lukács, Lukácsfi, Lukácsi, Lulim, Lutz, Maradék, Marosán, Marosfi, Máli, Mánási, Mánya, Márdirosz, Márkovics, Márnai, Mártonfi, Másvilági, Másztig, Medgyesi, Melikh, Merza, Mesko, Mêszir, Mihály, Minga, Miron, Misug, Mitfis, Mokucz, Moldován, Molnár, Morár, Moroz, Mug, Munds, Murádin, Nágo, Násztur, Návai, Nevelics, Nigol, Novák, Nuridsán, Nyegrucz, Onucsán, Osztian, Ötvös, Pakulár, Pap, Pattantyús, Pál, Pálfi, Pánicz, Pápêd, Páskucz, Páskul, Pát, Pátrubán, Pêrint, Persián, Petelei (Peteláczhi), Petul, Piktör, Pipás, Piros, Placsintár, Polgár, Polyák, Pongrácz, Popovich, Pribág, Publig, Pungucz, Rác, Rátotta, Remundás, Retezár, Román, Roska, Rozsdás,

Rusz, Sáhín, Sárbej, Sárga, Sárosi, Sáska, Simay, Simá-
von, Simkovics, Simon, Simonovics, Sirin, Slafkovics,
Slakovics, Stefánovics, Szabó, Szappanyos, Szábondsi,
Száchá, Szálási, Számtartó, Szárokán, Szász, Száva,
Szebeni, Szefer, Szeferovics, Szenkovics, Szentpéteri,
Szimáon, Szjévmítko, Szongott, Szutás, Tamási, Tarisnyás,
Tákesz, Temesváry, Thochor, Todorfi, Todorovics, Tolokán,
Toth, Tömlő, Török, Trásztádsi, Turcsa, Tütsek, Túzes,
Urmánczhi, Vastag, Vákár, Várterész, Vászil, Vertán,
Verzár, Vikol, Virág, Voith, Volf (Wolf), Zábulik,
Zachariás, Zászlófi, Zuhál. Összesen: 367.

2. *Kihalt családok*: Apostol, Ábu, Álláverdi, Ánászun,
Ánániás, Árachel, Árvai, Ászján, Báb, Bábig, Bárándsi,
Básániká, Bedo, Bêrbiár, Bêrdul, Bihár, Bocskás, Bódog,
Borcs, Borocza, Borsos, Bostin, Bovtea, Budách, Budá-
kovics, Burik, Butá, Chácshig, Cháftándsi, Cháláds, Chev-
Észdephán, Chev-Luszig, Chev-Ohánnesz, Chutlube, Csách,
Csercser, Cservics, Cshámcsheán, Cshêbáhián, Csojná.

— Befejező rész a jövő füzetünkben. —

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Kisebb közlemények.

Hugo Viktor a hitoktatásról. A francia nemzetgyűlésnek 1850. január 15-én tartott ülésében így kiáltott fel Hugo Viktor: „A vallásos oktatás napjainkban szükségesebb, mint bármikor volt. Minél inkább növekszik az ember, annál inkább kell hinnie! Korunknak majdnem egyetlen szerencsétlensége az a törekvés, mely mindent ez életbe akar helyezni. A földi, az anyagi életet tűzve célul az ember elé, minden bajt súlyosabbá tesz a tagadás, mely a felfogásnak végső eredménye. A szerencsétlenség elnyomatását még a megsemmisülés és a szenvedés türhetlen súlyával is hatványozzák. A kétségbeesést isteni törvénytényé teszik! Innen a beteges társadalmi rángatódzások. — Én ohajtom javítani azok anyagi helyzetét, a kik szenvednek; de az első javítás abban áll, hogy reményeket adjunk nekik. — A mi engem illet, én erősen hiszek egy jobb világban. Eszemre nézve ez a legfőbb bizonyosság, épp úgy, miként lelkemnek legfőbb öröme. Ugyanazért őszintén, — többet mondok, — forrón akarom a vallásos oktatást!”

Országos fegyintézetünk épületei Szamosújvár város északi végén fekszenek, s három különböző korszakból erednek. Az egyik rész Martinuzzi bíbornoknak 1542. évben alapított vára, — a második rész II. Rákóczy György erdélyi fejedelemnek 1653. évben emelt épülete volt, — míg a harmadik rész a tulajdonképeni letartóztatási főépület a régi várfalak helyén 1860. évben emeltetett az orsztrák abszolút kormány rendelkezése folytán. Ezen országos intézetben a fegyenczek nagy része ugynevezett halina-szürposztó és pokrócz-gyártással foglalkoznak. Ezen iparág az 1886. évig ugyancsak a főépületben üzetvén, a vele járó nagy por s a gypjű-hulladékok atomjai a főépület minden részét ellepték és számos megbetegülést idéztek elő. Lényegesen javította meg tehát a helyzetet az, hogy a most említett évben, több mint huszonnyolcezer forint költséggel egy külön munkatermi épület létesítettet, s abba úgy a szürposztó-gyártás, mint a nagyobb zajjal és több ipari hulladékkal járó egyéb iparágak kihelyeztettek.

Irodalom és művészet.

Cantu Caesar kritikája. A nagy, katolikus történettudós: Cantu, az olasz irodalmi viszonyokat bírálgatván, érdekesen hű képét adja a mai állapotoknak; a mely ismertetésből egy pár töredéket elég figyelemreméltónak tartunk itt is reprodukálni. A hírlapirodalom — mondja Cantu — mialatt korlátlan uralomra vágyott, s meg is nyerte azt, az ellentét kedvéért eszes állatoknak nevezett emberek fölött, elveszté saját méltóságát, egyesek szenvedélyeinek, egy-egy kávéház látogatóinak tolmácsává alacsonyítván le magát, s az erkölcsromboló népevezérek tönkre silányították hitelét sokoldalúságokkal, — s az ebből eredő ellenmondásokkal. Mily nagy az érdemük azoknak, kik azzal dicsekedhetnek, hogy sohasem nevettek ki szép cselekedetet, s hogy nem riasztották el az erényt!... A naponként gombamódrasza porodó regények úgy tüntetik fel a világot, mint kórházat, vagy pedig mint dologházat avagy éppen mint egy bünbarlangot; ledér részletezések, természet-ellenes szenvedélyek, bizarr jellemek és pimasz tanok bélyegezik azokat!... Mily szerencse igazán, hogy olyan messze esik Magyarországtól az a korrumpált Olaszország, hogy a mi édes hazánkban mit sem találhatunk föl, ama szégyenletes dolgokból!

Levél a szerkesztőhöz. Dr. Temesváry János kedves munkatársunknak Köln-ből júl. 15-én írott szép leveléből e sorokat közöljük: „A messze távolból szívélyes üdvözlétemet küldöm önnek. Köln páratlan templomával annyira lebilincsel, hogy a tervezett egy nap helyett hat napot töltöttem itt.” — Egyúttal alkalomszerűnek tartjuk ugyancsak dr. Temesváry tanárnak 1894. márcz. 9-én Rómából küldött leveléről is megemlékezni. E levélben a többek között ezeket mondja: „Mindenek előtt üdvözlöm t. Szer-

kesztő Urat az örök városból, hol már negyedik napja nézem a nevezetességeket. Tegnap délután a „Propadanda Fide“-intézet növendékei között öt örményre akadtam (nincs is több), u. m.: Gárábéd Cserkesleán (Brussá-ból), Mègèrdics Mechmuni (Márziván-ból), Háruthiun Bedroszián (Ancira), Aristágesz Háruthunián (Urmia), Gárábéd Emirkánián (Diárbekir). Derék ifjú mind az öt és jól tanul.“

Mi ujság az örmény világban?

A „cilicia“-i örmények száma. Az eesmiádzini „Ararat“ czimű havi folyóirat szerint 53.430 örmény ház és 267,150 személy (ha egy házra öt személyt veszünk) van Ciliciában. És pedig városok és falvak: Ádánában és falvaiban 3600 ház, Dárszonban 800 ház, Merszinben 150 ház, Szelevgiában 200 ház, Sziszben 600 ház, Ghárábázárban 300 ház, Iládsénben és falvaiban 5600 ház, Vahgában 200, Zejthunban és falvaiban 4500 ház, Fèrnuzban 800 ház, Gábánban 800 ház, Gogiszon- és falvaiban 1000 ház, Efeszoszban 200 ház, Elbizdánban és falvaiban 500 ház, Gurinban 3000 ház, Tarendében 1000 ház, Ásodiban 800 ház, Jozghádban és falvaiban 5000 ház, Mándsélékban és falvaiban 2500 ház, Márásban 3000 ház, Ajnthábban 2500 ház, Khilisben 500 ház, Hálebben 600 ház, Antiochiában és falvaiban 2200 ház, Balenben és falvaiban 400 ház, Iszgenderunban 80 ház, Cshorkhunárzbán és falvaiban 3000 ház, Mámestiában 200 ház, Örmény-hegy falvaival 2000 ház, Béhszniben 600 ház, Adijámánban és falvaiban 800 ház, Malátiában 3000 ház, Dueshriban 8000 ház, Everelkhiben 600 ház. Összesen $53.430 \times 5 = 267,150$ személy.

Az örmény egyik hibája. A marseillei „Armenia“ egyik számában „Ibrail“ czím alatt a következőket olvassuk: „A görög bárhol legyen, görög; a helyváltoztatással nem változtatja meg sem nemzeti, sem vallásos szokásait. Ha száz idegen között két görög van: ez a kettő görögül beszél. Ha milliómokra tett szert a görög, akkor sem hagyja el nemzeti nyelvét, vagy nevét nem változtatja meg. Csak az örmény az, ki ha helyet cserél (de meg teszi akkor is, ha egyazon helyen marad), idegen szokások után fut; az örmény nyelvét könnyen cseréli, megváltoztatja kereszt- és vezetéknévét, érzelmeit, szokásait. Az örmény a törökkel: török, a perzsával: perzsa, az oroszszal: orosz, a románnal: román. Az örmény képes minden lenni. Az örmény úgy eszi a dolmát, mint egy török, a philáf-ot mint egy perzsa, a bores-ot (ezibre) mint az orosz és a puliczkát, mint a román; ke kezdi felejtetni az ősi heriszát, a churutos levest (mádzunábúr: *մածնաբուր*)...“

Felelős szerkesztő és kiadó-tulajdonos: SZONGOTT KRISTÓF.

Szamosújvárt, Todorán Endre „Aurora“ könyvnyomdája.

Örményország apostolai.

— Ablakfestmények a hawarden-i templomban. —

A mult évnek legelső napjaiban népes örmény küldöttség zarándokolt el Angolországának egyik igénytelen kis helységébe, Hawardenbe, melyet történeti nevezetességgel ruházott fel az a körülmény, hogy ottani kastélyában Hawarden-Castleban töltötte el dicsőséges életpályájának utolsó napjait korunk legnagyobb angol államférfia, William Ewart Gladstone.

Épen oly ritka, mint a milyen megható emlékünnepegy volt az indító oka annak, hogy a londoni angol-örmény szövetség tagjai Hawardent felkeresték. A lelep-

lezése az „Armenian Martyrs' Memorial Window“-nak, azoknak a gyönyörű ablakfestményeknek, melyeket a hawardeni templomban helyeztettek el az örmények hálájuk és elismerésük jeleül azokért az elévülhetlen szolgálatokért, azért a lelkes támogatásért, melyben Gladstone a keleti örménység ügyét részesítette.

Az ősz államférfiúnak méltó hitvese végezte a leleplezési szertartást. Az örmény küldöttség felkereste őt utóbb Hawarden-Castleban s átnyújtotta neki az angol királyné és India császárnéja örmény alattvalóinak ajándokát. Mégêrdits örmény patriarkha művészi kivitelű, olajban festett arczképének kíséretében.

Gladstone, a kilenczven éves aggastyán ez alkalommal tartotta legutolsó beszédeinek egyikét, a mely meg-rázó hatással volt hallgatóságára. Megemlékezvén arról, hogy Anglia közvéleménye mily példátlan egyértelműséggel nyilatkozott meg az örmények ügye mellett, hozzátette, miként kiírthatlanúl él benne az a reménység, hogy a nagy igazságtalanságok végükhöz közelednek (he had the unextinguishable hope that the great iniquities were near an end) s hogy a porta fenhatósága alatt élő örmények mihamar jobb napokat fognak megérni.

Alig egy évvel az örmény apostolokat, Szent-Bertalant és Világosító-Szent-Gergelyt ábrázoló ablakfestmények leleplezése után gyász borult Hawardenre. Gladstone elhunytát gyászolta Anglia népe s együtt érzett vele gyászában az egész művelt világ. Talán sehol nem volt mélyebb és őszintébb ez az együttérzés, mint az üldöztetés és elnyomatás alatt élő keleti örménységnél. Mert a hawardeni templomban, az örmény apostolok képeinek árnyékában ravatalon nyugvó hatottban ők is a legnagyobb barátjukat siratták, azt az államférfiút, a ki évtizedeken át a szó és toll egész hatalmával küzdött érdekében, a ki a legutóbbi meszárlások gyászos napjaiban felrázta a török zsarnokságot ostromozó beszédeivel egész Angliát s a kinek legtöbb része van abban, hogy a megpróbáltatások szörnyű időszaka után most már aránylag nyugodtabb napokat élhetnek az ottoman birodalom örmény lakosai.

Az angol trón örökösének jelenlétében, Anglia nagy szellemeinek Walhalla-jában, a londoni Westminster-apátsági templomban helyezték nyugovóra Gladstone földi porhüvelyét. A kegyelet érzésével keresi föl síremlékét az örménység, melynek felszabadulásaért senki nem küzdött annyi kitartással és lelkesedéssel, mint ez a nagy angol államférfiú. S halával adóznak elékezetének mindama népfajok is, melyek az elnyomatás ellen s a szabadságért való harcaikban mindenkoron számíthattak az ő buzditó támogatására. Igaza van egyik életirójának: „Államférfiút temettek nemrég, Gladstonet, a ki még életében legenda lett. Temette nemzete, egész Britannia, az egész. Mert a nagy aggastyán nem a trón szolgálja vagy osztályok érdekepolitikusa volt, hanem szerette és becsülte az embert, hirdette a jogot, tisztelte a szabadságot, nem üldözte a nyomorultakat, csak a nyomort. Nem a hatalmat imádta, hanem az eszmét. A felszabadultak sokasága monumentuma annak, hogy élt és működött. A kik rabszolgák voltak és emberek lettek, benne tisztelik megváltójukat.“

Balaton-Földvár, aug. 2.

Dr. Molnár Antal.

Gondolatok a Ván-tó partján.

— Raffi.*) —

Egy gyászos vándor ül magánosan,
El-elmerengve puszta tájakon.
Körülte minden csöndes, zajtalan,
Azt hinnéd — a természet halva van.

Egen tündöklök telt hold fényesen,
Sohajt a vándor, s szól keservesen.
Te! ki az örmény nemzet fénykorát
Ismerted egykor, — nézd most nyomorát!...

Vajjon olyan vagy mint a résztvevő,
Az eltiportért könnyet hullató,

*) Írói neve ez: Hágop Melik Hágopián néhány év előtt elhunyt örmény költőnek.

Felelj nekem: világító alak,
Érzed szivedben sebző nyilakat? . . .

Te érzéketlen! nincs neked szived,
A nagy csapásoktól, a mely megreped.
Nézed az örmény föld mint pusztul el,
S csak tündökölsz, s tovább fényeskedel.

* * *

Oh néma tő hadd halljam hangodat!
Átérzed e tenger-fájdalmamat?
Vized' Zefir fuvalma lengje át,
S vegyítse abba könnyek záporát! . . .

Oh nézd hazám sok szenvedéseit,
Miket kiállott és türt mostanig.
S mond: mindig ilyen pusztaság lesz a hon,
Mely szép virágos kert volt egykoron! . . .

S eljön-e? a dicső nap valaha?
Hogy önmagának lehessen ura,
Láthassa a szabadság hajnalát,
Ne türjön jármat, s durva rabigát!

Hogy vissza térjenek a honfiak,
Kik üldözés miatt bolyonganak
S „*Míszisz*“ *) hegycsúcsán legyen lobogó,
Örmény hazánkra áldását hozó! . . .

Oh nem! oh nem! az nem lehet soha!
Ha nem segít egeknek nagy Ura,
Hogy szent malasztját adja mi reánk,
Megérteni a legfőbb tudományt:
„Éltünknek czélja, — mi az igazi —
Öt tettekkel is dicsőíteni“! . . .

Simay Gergely.

*) Ararát.

A livornói örmény kolónia története.

— Dr. Ughurlián Meszrob. Bádmuttun Hájoczh khághthágánuthlán jév sinntlán jégéghéczhvo noczhá i Livorno khághákhi. Velenze, 1891. 8°, 326. —

Az örmény kolóniák történetében az Appenini-félsziget sem épen jelentéktelen helyet foglal el; számos városa van, melyekben örmények is laknak. Ilyen a többi között Livorno is, a hasonló nevű olasz tartomány fővárosa és Olaszország legfontosabb kikötő- és kereskedelmi városainak egyike, mely az Arno folyó torkolatától délre, 14 kilométernyi távolságra, a hajdani Portus Herculis vagy Portus Liburni helyén fekszik; közel 100,000 lakossal. Az egykor még jelentéktelen helység különösen I. Ferdinand toskanai nagyherczeg alatt nyerte oly kiváló kereskedelmi jelentőségét. I. Ferdinand 1593-ban ugyanis egy terjedelmes szabadságlevelet adott ki, mely a várost az üldözöttek menhelyévé tette. Ekkor költöznek be e városba számos zsidó és protestáns menekülővel együtt az Új-Csughaból (Ispahan) származó örmények is, kik itt gyarmatot alapítanak és templomot építenek.

„Armenia“-nk 1890-ben megjelent IV-dik évfolyamában „Négy világrészből“ cím alatt lapunk szerkesztője egy nagyobb terjedelmű és gondosan megírt cikket közöl, melyben a többi között a livornói örményekről is világos képet nyújt. Egy évvel később dr. Ughurlián Meszrob, a ki kilencz éven át volt a nevezett kolónia plebánosa, írta meg a livornói örmény kolónia történetét, fennemlített nagy terjedelmű monographiájában. A jeles mű rövid ismertetését a bécsi mechitháristák tekintélyes lapja, a „Hántesz Ámszoréa“ után következőkben adjuk:

Dr. Ughurlián adatait a livornói örmény templom és a római Propaganda levéltáraiból, továbbá több örmény és idegen író munkáiból merítette; az örmény írók munkái közül különösen néhai Ákontz-Kövér István erdélyi születésű mechithárista-rendi főapát és sunnai érsek földrajzát használta, melyből 11 kötet jelent meg. (Az utolsó kötetek, melyeket a keleti részekre vonatkozó bírálat végett Konstantinápolyba küldött, — itt elégték). Ughurlián munkája két első fejezetében (9—43 lapon) Livorno város

történeti eseményeit adja, kezdettől az újonnan szervezett monarchia megszilárdulásáig. A város fekvéséről és kereskedelmi jelentőségéről szólván, áttér az örményeknek e városba való letelepedésének előadására. Hihetőleg a XVI-ik század második felében már elég örmény volt itt, de a tömeges betelepülés csak akkor történik, mikor I. Ferdinand nagyherceg a kikötő kereskedelmi forgalmát emelendő, edictumával más nemzetekkel együtt az örményeket is Livornóba hívja (44—45 l.). Hiteles okiratok tanúsága szerint 1600 közepe táján 200 örmény férfi volt Livornóban, ide számítva a zarándokokat és az ideiglenesen ott tartzkodókat is (46 l.); az örmények összes létszáma 1810-ben már 62 lélekre apad; 1887-ben pedig, a mely évben szerző e városból eltávozott, már csak 36 örményt (férfi és nő) hagyott Livornóban, kik nagyrészt elolaszosodtak.

A következő 15 fejezet a livornoi kolónia és templom-építés tulajdonképeni történetét tartalmazza. Szerző az örmények családi életéről, szokásairól és kereskedelmi viszonyairól — a szükséges források hiányában — nem sokat írhatott; míg a kezei közt volt és rendelkezésére állott források segítségével igen könnyen részletezhette a templomépítés kezdeményezését, az engedély megérkezését, a templom-alapkövetését, (1701-ben), megnyitását és 1714-ben történt felszentelését, továbbá a templom külső alakját, úgyszintén a templomban és másutt található síriratokat, nem különben a templomnak Bonaparte Napoleon által történt kifosztását... Egytől-egyig felsorolja az örmény egyházi előjárókat, a mint azok egymásután következtek; szól jövedelmükről és kötelességeikről. Közli a nemzetfők és képviselőtestületi gyűlések nevezetesebb határozatait; leírja e kis kolóniában időnkint támadt egyenetlenségeket és viszályokat. Nagy figyelmet fordított a kolónia tekintélyes tagjainak megemlézésére is; nem feledkezett meg az örmény közönségnek nyújtott segélyeikről sem. Némely kiválóbb család genealogiáját is adja. Külön fejezetet szentelt a livornói örmény nyomdának és e nyomdával szorosabb összeköttetésben álló személyeknek.

A livornói örmény kolónia történetéhez csatolt utolsó három fejezetben felsorolja Olaszország más városait is, melyekben örmények laknak, vagy a melyek örmény szempontból szintén érdekelnek. Ilyenek: Velencze, Ancona, Róma, Ravenna, Rimini, Nápoly, Narto, Mantua, Padua, Piza, Lucca, Genua, Florencz és Siena.

Ezek után két függelék egészíti ki munkáját, melyek összesen husz darab hiteles okirat másolatát mutatják be.

Jóllehet a livornói örmény kolónia története nagyrészt egyházi kérdéseket tárgyal és különben története más szempontból nem igen érdekes, mindazáltal szerző munkája minden tekintetben dicséretre méltó. Ilyen kis kolóniák történetei az örmény egyháztörténelemre nézve is mindig becsesel bírnak, főleg az olyanok, melyekből a fontosabb levéltári okiratok sem hiányzanak.

Voith Antal.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Bánatom.

Miért van az, hogy a felhő
Eltakarja a napot?...
Miért van az, hogy szivemen
Ugy érzem a bánatot?...

Azért van az: hogy a felhő
Elvonulván sebesen,
Ragyogó nap szétlövelje
Sugarait fényesen.

De szivemből az a bánat
Elvonulni nem akar,
Mig fájdalmam kinja után
Sirhalom el nem takar.

Felhő s bánat hasonlítanak:
Mindakettő oly sötét;
Ám a felhő hamar tűnik,
De a bánat — öröklét.

Miért is hát ez a bánat,
A mely kínoz, fojtogat?
Tudjátok meg:
Örmény hontól messze-távol
Bolyongok az ég alatt!

E.

A Szent-Szűz mikolai csodatevő kegyképe.

Mikola helység oly közel esik Szamosújvárhoz és a buzgó örménység oly gyakran és oly nagy számmal látogat el évenként Mikolába, hogy korrekt katolikus lapunk mulasztást követne el, ha említést nem tenne Szűz-Anyánknak ezen kegyképéről. Ezt a megemlítést két körülmény teszi alkalmosszerűvé: a nagybucsnú Mikolában aug. 27-én volt és csak a napokban adta közre Kovács Gyárfás Deés-Akna derék róm. kath. plebánosa „A mikolai máskép kolozsvári csodatevő Szent-Szűz kegyképének történeti vázlata” czímű fölötté érdekes művét.*) Ezen beküldött mű alapján közöljük az itt következő részleteket:

Máriának szóban forgó kegyképét 1681-ben festette egy Lukács nevezetű görög kath. pap, ki Iklód községében lelkészkedett. Ájtatos életűnek, Isten szeretete- és kegyelmében levőnek kellett lennie ezen papnak, kinek művét a jó Isten és Máriának irgalmassága arra méltatták, hogy a természet erőit meghaladó események, csodák jelenségeit fűzék hozzá.

*) Kiadja Todorán Endre „Aurora” könyvnyomdája Szamosújvártt. Ára 10 kr.

Lukács e képet nem tartotta meg; megvette tőle egy most is létező román nemes család ivadéka: Kupsa János, ki aztán a régi Doboba — most Szolnok-Doboka-vármegyében fekvő — és Szent-Miklós püspökről nevezett Mikola görög kath. hítközség templomának ajándékozta azt. A kép egyszerű fatáblára festetett, melynek magassága két bécsi láb és három ujjnyi, szélessége egy láb és hat ujjnyi. Ezt egész szabályos arányokban tölti be tiszteletreméltó képe az Isten anyjának, a boldogságos Szűznek, a mint ez fiát, a kis Jézust karjain tartja. A kép a mostani Szamosújvár városától nem messze fekvő község templomába kerülván, mint a jó keresztényeknél szokás, azon tiszteletnél fogva, melylyel az ábrázoltak személyei iránt viseltetni kell, csakhamar felkeresett ábrázolmány lett, nem a művészetnél fogva, mely rajta különben egész tökéletességében nyilvánul, hanem azon tiszteletteljes vonzódásnál fogva, melyet érez a bucsúlatogató akkor, mikor e képet megsejleli.

A Hohenzollern lovas-ezredbeli azon katonák, kik 1699. évben Mikola községében voltak téli szálláson, — fürkészkedő vizsgálódás tárgyává tették a Szent-Szűz képét. És mit látnak és tapasztalnak? 1699-ik év február 15-én azon csodás jelenség mutatkozott, hogy Lukács ikoldi pap által festett és Kupsa János román nemes ember által Mikola hítközségének ajándékozott ezen Mária-kép — sir! Ezen szokatlan jelenségtől a katonák mintegy megrettenve, a látottakat bejelentik az ottani Mihály nevű papnak, ki 60 éves kora-, tisztos öregségének lebilincselő hatásával és feddhetetlen erkölcsi életével teljes mérvben bírta hozzátartozói közbecsülését. Gyors léptekkel oda siet tehát az öreg pap is, ki szintén bámulva áll meg e szokatlan jelenség hatása alatt, nem tudván megmagyarázni annak okát.

E csodás jelenség híre gyorsan terjedt. Mindenfelől özönlött a nép Mikolába látni a csodát s tanúi lenni annak. Öregek, ifjak, férfiak és nők egyformán siettek Mikolába nézni, bámulni a Szent-Szűz könnyezését, mely nemcsak az arczon szétpergő egyes cseppekben nyilvánult, — sőt az egész táblás festményre leömlő, lehulltak a

könyccseppek egészen a földre. S mindez nem történt csak rövid időn át, hanem — mi a légköri hatások, természet erőinek és az emberi fondorkodás minden gyanújának fölötte áll: 1699 évi február 15-től a következő márczius hó 12-ig, tehát 26 napon keresztül többször ismétlődve történt. — Vanner János kapitány és gróf Kornis Zsigmond, Erdély későbbi kormányzója, a képet tüzetes megvizsgálás tárgyává tették s puhatolóztak, hogy a csodás jelenség nem valamelyes emberi mesterkedés kijátszó folyamánya-e? S midőn látták, hogy itt nem a természet erejével megfejtethető esemény, hanem természetfeletti jelenség, tehát csodáról van szó: ezt esküvel is megerősítették.

A vallásos gróf Kornis Zsigmond mind eme könnyezéseknek tanúja levén, erős vágyat érzett kebelében a csodás képet megfelelőbb és a magasztos eseménynek alkalmasabb helyre szállítani s ott állítani fel. Ilyenül szemelc ki éppen saját lakóhelyét, a Deéshez közel fekvő Szt-Benedek községben levő nagyszerű kastélyát. Oda viteti tehát a kegyképet egész ünnepélyes körmenettel, katonaság, dobszó s ágyúk üdvölvöldözései között, melyen Erdély közeli és távolabbi helyeiről ezreivel sereglettek össze minden rendűek és neműek. A képen a könyhullatás jelenségei itt is szemléltettek. Később sem itt, sem egyebütt nem mutatkoztak a könnyezés jelenségei még akkor sem, midőn a kép eredeti helyére Mikolába visszaszállíttatott.

De hogy a megtörtént csodás esemény egyházi hivatalos úton is bebizonyított legyen, erre nézve is a nemes gróf Kornis Zsigmond mindent elkövetett. Ily dolgok elintézésében jártas egyházi férfiak szállnak tehát ki úgy Mikola község, mint a szentbenedeki kastélyba s a csodás sirásról ténybeli bizonyítékokat szereztek be. (A III. fejezet „A csoda bizonyítása“-ról szól).

Később az esztergomi érsek, Magyarország primása: Kollonits bíboros ezt a képet, mit maga (Kollonits) „csodatevő“-nek nyilatkoztatott (thaumaturgam esse declaravit) a jézustársasági atyáknak adja s így ez Kolozsvárra kerül. Az eredeti kegykép tehát — az egyházi hatóság

intézkedésére — Kolozsvárra vitetett. De azért Mikóla a Szűz-Anya könnyei által megszentelt és felavatott helyévé lett azon kegyelmeknek, melyeket az irgalmas Istentől, ha őt Mária által buzgón kérjük, — mi is bizonynyal megnyerünk. A mostan Mikolában található kép tehát nem eredeti; de eredeti a por, melyet feláztatott vala a siró Mária könnye.

„A csodálatos sirás szent helye:“ a mikolai régi templom.

Azon kép, mely ma van ott, hű mása az eredetinek. Gróf Kornis Zsigmond, Erdély volt kormányzója nemcsak szóval magasztalta és áldotta a Szent-Szűzet, hanem csodatevő képének kinyomatásával és terjesztésével sajtó útján is fönnen hirdette dicsőségét, tiszteletét. Ezeknek egyike a mikolai mostani kép is, mely a csodálatos sirás szent helyének azon közeli szomszédságában áll, hova újabb évtizedekben a keresztények Mária-tisztelete egy szép kőtemplomot emeltetett; mellette van a régi fatemplom, mely ma is a kegyelet és tisztelet tárgyát képezi.

Ha üldöznek...

Ha üldöznek sors és emberek,
S lelked nem nyomják bűnös tettek;
Ha elhülnek tőled barátid,
S okot rá nem adtak tetteid:
Oh azért ne sujtson a bánat,
Vigaszod legyen az öntudat.

Ha nem méltányolják érdemid,
Mert az emberek irigyeid;
Ha észre nem vesznek s kerülnek,
Mert igazmondástól félnék:
Oh, azért se sujtson a bánat,
Vigaszod legyen az öntudat.

Ha nem vagy a gazdag kegyében,
Mert mester nem vagy hizelgésben;
Ha csak azért mellőznek téged,
Mert a silányt nem dicsőíted:
Ám azért se sujtson a bánat,
Vigaszod legyen az öntudat.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Ha hitvesed szerelme kihül,
Mert rossz tanácslók közt gyakran ül;
Ha gyermekid sem szeretnének,
Mert szívükbe mérget cseppentnek;
Még azért se sujtson a bánat,
Vigaszt nyujt neked az öntudat.

Kritsa Péter.

Achik-Kerib szerencséje.

Örmény legenda.

Irta: Lermontov J. M.

Sok esztendővel ezelőtt élt Tifliszben egy gazdag kereskedő. Allah sok minden földi jóval megáldotta, még egy leánynyal is. Ezt a leányt Magul-Megherinek hívták.

Sok fényes csillag ragyog az égen, de a mint a nap túlragyogja a csillagokat, azonképen Magul-Megheri is sokkal szebb volt a többi tífiszi szép leánynál.

Ugyanabban a városban élt egy Achik-Kerib nevű szegény ember is. A próféta nem adott neki egyebet, mint nagy szívet és csodaszép hangot. A hatalmasok lakomáin szokott énekelni Turkesztán régi hőseinek vitézi tetteiről és énekét maga kísérte zenével is.

Egy ilyen lakomán meglátta Magul-Megherit. Abban a szempillantásban beköltözött szívébe a szerelem. Achiknak azonban nagyon kevés reménysége volt ahhoz, hogy a hatalmas sheik leányát megkaphassa és borús lett, mint egy téli nap.

Egyszer, pálmák árnyékában pihenve, elnyomta az álom. Történetesen épen közelében volt Magul-Megheri, néhány barát-nőjével. Az egyik leány oda ment Achikhoz és a fülébe énekelt:

Álmadozó ébredj, ébredj,
Gazellád a közelben van.

Azután visszaszökött társnőihez.

Magul-Megheri meglátta kedvesének szomorú arcát, oda-szökött hozzá és csókokkal borította el az arcát.

— Kérj meg az apámtól! sutlogta fülébe.

És Achik odalépett a büszke sheik elébe és így szólt:

— Add hozzám feleségül Magul-Megherit. Olyan nevet fog viselni, mely egykor minden más nevet elhomályosít.

A sheik két teljesen hasonló aranytál közül elvette az egyiket és így gúnyolódott Achikkal.

— Eredj ki a világba és gyűjts kincseket! S ha visszatérvén, olyan sok aranyad lesz, hogy súlyuk egyenlő lesz e tál súlyával, akkor Magul-Megheri a feleséged lehet. Három esztendei időt adok hozzá.

Achik-Kerib szomorúan ballagott ki a városból. Egyszer csak lépéseket hall a háta mögött. Kurchud-Bek volt a nyomában, vetélytársa a szelidlelkű Magul-Megheri szeretetében.

Együtt vándoroltak. Nemsokára mély folyóhoz érnek. Se padló, se híd.

— Vesd le ruháidat, mondta Kurchud-Bek ravaszul, menj előre, majd én követlek.

Achik levetette ruháit és a habok közé ugrott. Uszús közben visszanézett a partra. Oh, jaj — Kurchud-Bek visszasietett Tifliszbe és magával vitte Achik ruháit. Kavargó porfellegek mutatták az irányt, a melyben futott.

Kurchud-Bek Magul-Megheri elé lépett Achik vizes ruháival is így szólt:

— Achik-Kerib a vízbe fult. Itt vannak ruhái, a melyeket ismersz.

Magul-Megheri azonban átlátott a szítán és így felelt:

— Hazudott, aki neked ezt a hírt hozta.

Éjszakára egy faluba ért Achik-Kerib. Elénekelte az ő csodálatos, megigéző dalait és adtak neki ruhákat és ennivalókat. Így vándorolt faluról-falura. Híre, dicsősége egyre nagyobodott és valahol csak megjelent, nagy volt az öröm és vigasság.

Igy jutott el Diabekrbe is.

Ott élt egy gazdag ember, aki nagyon becsülte a nemes énekművészetet. Hozzá is eljutott Achik-Kerib dicsőségének híre és elküldte rabszolgáit, hogy vezessék hozzá az énekest.

— Kövess bennünket, mondták neki, mert ha nem, akkor e dárda hegyén fog disztelenkedni a fejed.

És elvezették őt uruk elé.

— Énekelj! Parancsolta a hatalmas ur. És Achik énekel.

Énekel Magul-Megheri szépségéről, szemeinek ragyogó fényességéről, szájának mámorító illatáról, vágyakozásáról és szerelmi bánatáról. Dala mélyen hatott a gazdag ember szívére, sohasem hallott még ilyent.

Nem engedte el Achib-Keribet, hanem elárasztatta kegyeivel. Drága ruhák borították az énekes testét és nehéz arany volt művészetének jutalma. Magul-Megheriről azonban nem felejtkezett meg és napról-napra szomorúbb lett. De sokszor méregette kincseit, hogy nincsenek-e olyan nehezek, mint az az aranytál! Azonban még mindig sok hiányzott, pedig néhány hónap múlva már letelik a három esztendő.

Abban az időben egy tíflii nagy kalmár útnak indult negyven dromedárból és nyolczvan rabszolgából álló karavánjával.

Magul-Megheri meghallotta ezt és magához hivatván a kalmárt, a szerelmesek ravaszágával így szólt hozzá:

— Nézd ezt az aranytálat! Akármelyik városba jössz, helyezd el karavánszerályod legszebb részén és hirdesd ki, hogy a kinek hasonló edénye van, az megkapja ezt is s ha szegény, ráadásul még annyi aranyat is, amennyi csak elfér a tálban.

A kalmár megígérte Magul-Megherinek, hogy teljesíteni fogja kívánságát.

Minden városban, valahova csak ment, kihirdettette az okos Magul-Megheri szavait.

Utóljára Diabekrbe ért, a hol szintén köztudomásra hozta a leány beszédét.

Eljutott ennek híre Achik-Kerib füleibe is. Odasietett a karavánhoz, kezeibe vette az arany tálat és hangosan szólott:

— Ez a tál az enyém!

Aranyait a mérleg másik serpenyőjébe tette és — oh csodák csodája! — mit tett a prófeta? A mérleg nyelve közepén állott meg. Achik-Kerib fölkiáltott örömeiben, a kalmár azonban így szólt:

— Készülődj föl és siess Tifliszbe. Magul-Megheri gyászbaborulva várakozik rád és még csak három napod van a három esztendőből.

Achik szívét erre mélységes bánat fogta el. Hogyan érhetne olyan hamar Tiflisbe? Lóra pattant és mint a szélvész, olyan gyorsan iramodott el és éjjel-nappal folyton nyargalt. A ló azonban nem bírta sokáig és Arziniámnál kidőlt.

Még tíz napi útja volt és csak két napi ideje.

— Oh Allah, kiáltotta, nincs már semmi keresnivalom ezen a földön!

Fölmászott egy magas hegyre és a sziklaparkányról leugrott a mélységbe.

Elveszítette eszméletét, miközben lejjebb szált a végtelen üregbe. Mikor kinyitotta szemeit, egy sötét ruhába burkolt alakot látott maga előtt, a ki fehér paripán ült. Az idegen így szólt Achikhoz:

— Kapaszkodj a lovam farkára és kövess.

Achik elkezdett a ló mögött futni, ereje azonban csakhamar elhagyta.

— Hogyan követhetnélek, kiáltott Achik, lovad gyorsan száguld a homokon, mint a gazella, én pedig meg vagyok rakva aranyokkal és kincsekkel.

— Akaszd tarsolyodat a kantáromra, szólt a lovas.

Achik azonban így sem bírta sokáig.

— Így sem követhetlek, kiáltott. Lovad gyorsan jár, mint a gondolat, én meg fáradt vagyok a sok gyaloglástól.

— Ülj hát föl a lovamra, mondta ismét a lovas. Mondd meg, hova igyekszel?

— Te, tudod, oh uram, hogy hova, mert a helyes úton viszel. Hajnalhasadáskor Erivánban akarok lenni.

— Hunyd le szemeidet!

Mikor Achik-Kerib kinyitotta szemeit, Erivánt látta maga előtt.

— Megbocsáss, aga! kiáltott. Karszba kellene jutnom.

— Hunyd be szemeidet, szólt a lovas.

Mikor Achik újból fölnyitotta szemeit, Karsz fehér falait látta meg.

Akkor oda borult az idegen lábai elé:

— Bocsáss meg, aga, bocsáss meg, a rabszolgádnak, Achiknak! Tudod, ha az ember rászánja magát, hogy reggel hazudjék, akkor estig sem hagyja abba. Tifliszbe akarok érní.

— Szerencsétlen! Szólt haragosan az idegen. Még egyszer hunyd be szemeidet.

Mikor újból kinyitotta szemeit, fölkiáltott az örömtől, mert Tiflis kapuja előtt voltak. Az idegenhez fordult és így szólt:

— Aga! Nagy bajomból megmentettél. De tégy még valamit értem. Ha én elmondom a népnek, hogy egy nap alatt értem Arziniából Tifliszbe, senki sem fogja elhinni. Azt mondják majd, hogy hazudom. Adj valamit, a mivel bebizonyíthassam szavaimat.

— Hajolj le, szólt az idegen. Végy le egy kis darab földet lovam lábáról és tedd a melledre. Ha valaki kételkednék szavaidban, mondd, hogy hozzanak egy vakot, aki három év előtt veszi-

tette el szemevilágát. Tedd azt a földdarabot a szemekre és nyomban megnyílnak azok és látni fog a vak.

Achik lehajolt és levett egy kis darab hantot a ló patájáról. Mire fölemelte a fejét, ló és lovas eltűntek már. Ekkor megtudta, hogy a próféta Kaderliazt, a jó szellemet küldte segítségére.

Alkonyodott, mire Achik elérte a szülői házat. Reszkető kezekkel ütött a kapúra és így kiáltott:

— Ana, Ana! Anyám, nyisd ki a kapút. Távollevő fiad szerelmére kérlek, bocsáss be!

És a leány így szólt az anyához:

— Oh anyám, nyisd ki neki a kapút. Mert édes a hangja és fényes az öltözeke.

— Lelketlen! kiáltott az anya. Hogy mersz szemet vetni egy ifjúra, mikor anyád szemevilágát veszítette el az Achikért való sirásban.

És nem nyitotta ki a kapút.

Achik-Kerib erre elment Magul-Megheri házához. Fakó köpönyeggel takarta el fényes öltözkét és bekötötte a balszernét.

A sheik éppen vacsoránál ült és Achik leült a küszöbre énekelni. A hatalmas ur megismerte Achik hangját és reszkető hangon kérdezte:

— Mi a neved?

— Chumidi Giorurzez! Felelt Achik, a mi törökül van mondva és azt jelenti, hogy: majd maglátod. És elkezdett énekelni:

„Diabekr városában bort ittam, az Isten szárnyakat adott és két nap alatt ide röptültem“.

Kurchud-Bek dühösen ugrott föl a sarokból és rákiáltott Achikra:

— Hazudsz! Nem lehet onnét olyan gyorsan Tifliszbe érn!

Achik pedig tovább énekelt:

— Reggeli szürkületkor Arziniam völgyében voltam, a nap égetett, mint a tűz Erivánban, alkonyatkor a Karszba értem. Allah szárnyakat adott és ide röptültem fehér paripámon, hegyről-hegyre szállva, mint a sas, hegyeken, völgyeken; Allah szárnyakat adott Achiknak, hogy ide röptülhessen szerelmes Magul-Megherijéhez.

Mikor Magul-Megheri meghallotta kedvese hangját, letépte fátyolát és Achik keblére borult. Achik leoldotta szeméről a köteleket és ledobta a fakó köpönyegét, mely eltakarta fényes öltözkét. Rögtön megismerték a holtnak hitt énekest.

— Köbe menjen a töröm, vékonyodjon meg a nyakam, mint a zsinor, ha hazudtam, szólott Achik. Vezessetek ide egy vakot, be fogom bizonyítani, hogy igazat mondtam.

Mikor a huga, a ki titokban elkísérte, meghallotta ezeket a szavakat, haza szaladt az anyjához:

— Fiad, oh anyám, visszatért.

Azután kézen fogta az anyját és odavezette a sheik házához. Achik levette kebléről az aga lovának lábáról levett földet és anyja szemeire tette. Az öreg asszony szemévelága nyomban visszatért és megismerte szeretett fiát.

Most már senki se kételkedett Achik-Kerib szavainak igaz voltában. És fogta az aranytálat és megtöltötte arannyal, olyan nehéz volt, hogy a rabszolgák alig bírták el.

A nagylelkű Achik ekkor így szólt ellenségéhez, Kurchud-Bekhez:

— Allah azt parancsolja, hogy bocsássak meg neked. Nézz hugomra! Szép, mint Magul-Megheri és nem kevésbé gazdag is, mint ő. Vedd el feleségül és enged nekem Magul-Megherit.

És úgy is történt, a hogy Achik-Kerib mondta.

„Országos Hírlap“.

A magyarhoni örmény családok

GENEALOGIÁJA

tekintettel ezeknek egymás között levő rokonságára, s a vezeté- és keresztnévek etymologiai értelmére.

Eredeti, kiadatlan kútforrások felhasználásával írta Szongott Kristóf.

(Befejező közlemény.)

Kihalt családok:)* Csuár, Csurdás, Diárbekirczhi, Dolvách, Dumblosz, Edel, Édélbej, Edgárián, Egiz, Elia, En, Ereszphochán, Erzerumczhi, Êszfênt, Facsarár, Ferki, Fogarasi, Fonod, Galamb, Gazda, Gazdag, Gágáz, Gimbir, Goghéczi, Gorgod, Görbe, Gud, Gur, Gurjégh, Gusát, Gyászoló, Háenig, Hálvádsi, Hánákecz, Hárig, Hájrábéd,

*) Jegyzet. Habár a hazai örmény családok közül sokat személyesen, a többit majdnem mind névleg ismerem; mégis megtörténhetett, hogy élő családnevet a kihalt családnevek közé helyeztem és viszont; azért tiszteletteljesen kérem mélyen tisztelt olvasóimat: szíveskedjenek ezen „Statistika“ három első bekezdéséhez (1. „Élő családok“, 2. „Kihalt családok“ és 3. „Családnevek, melyek most nincsenek használatban“) kiegészítő vagy helyreigazító megjegyzéseiket hozzám beküldeni. A Bárány név véletlenségből maradt ki az élő családok közül; — főt. Szentpétery János (Gyergyó-Szt-Miklós) köszönettel vett helyreigazítása szerint — Ábu és Csereser élő családok. A külön lenyomatban ki lesz mind a három igazítva.

Hájrágán, Herder, Ibásfálovczhi, Ighimko, Iszmirián, Iszáj, Jágheáds, Jámbor, Joghrándsi, Jorgán, Káfedsi, Kájtán, Kájtánovics, Kákát, Kálder, Kámeller, Kándiáczhi, Kántáczhi, Kárinczhi, Kêrênducz, Kheri, Khêszdureán, Kiperdsi, Konstantinápolyi, Korn, Kornás, Kosztántin, Kozák, Krájováczi, Krákátics, Krêcsmárdsi, Krêsztá, Kulmig, Kuság, Kutczi, Lêkêtus, Likhoh, Liski, Lokován, Máchlár, Mádzun, Májrámencz, Mákárián, Máltá, Máruskáján, Mechithárián, Megrán, Mêgurá, Miácshen, Moszesz, Muhál, Náhábéd, Nosztopián, Officzir, Ohánián, Ohánovics, Ogholko, Örmény, Pághneban, Pepinár, Pépugár, Pêrkêláb, Petrásko, Petrovics, Phul-in, Piperdsi, Pitikár, Pobig, Ripszima, Sahnázár, Sámó, Sákhar, Sênfálovi, Sildonigián, Silmánugián, Silzádig, Sinkuly, Stanislávczhi, Susán, Száhágdsi, Számká, Szánám, Szêcsovczhi, Szépvizi, Szen, Szêráczi, Szêrêkucz, Szfênt, Sztechno, Szulimán, Taktak, Tábákár, Tábár, Tálál, Ternovczki, Têtmian (Têtum, Têtumdsi), Tháthár, Therbet, Thokátczhi, Tolokán, Vártábéd, Vásárbiró, Viddinczhi, Zsákota, Zsorá. Összesen: 181.

3. *Családnevek, melyek most nincsenek használatban:*
 Angyal, Ábul, Ábur, Ádsám, Áki, Ámbrus, Ánden, Ándon, Ándrulencz, Ándrus, Ángár, Ánisor, Ánton, Ántonás, Ántonovics, Ártmách, Ászkricsencz, Ászvádur, Ávák, Ávedum, Ázád, Balázs, Balog, Bádgéráhan, Bághcs háján, Báhágián, Báká, Bányász, Bárchodár, Bárlusz, Bedrosz, Biáthá, Bidin, Bihálovics, Bisi, Bleská, Blid, Bobhok, Bocshig, Boghosz, Bogics, Bokor, Borbiró, Brásovczi, Brêndzár, Bulgár, Bulik, Bundá, Bundádá, Burduhosz, Chácshádur, Chácsherjész, Chácshum, Chászápeshi, Chászóján, Chêngános, Chodsáján, Chontikhár, Chuthinczhi, Chul, Csáchcseban, Cshedudnik, Cshámák, Cshusztápán, Csinás, Csiricsár, Csizmadia, Csizmás, Csobotár, Csorba, Csoriban, Csucsul, Csudnik, Csukczhi, Csumás, Csuntuleá, Csutá, Czánki, Czárká, Dajka, Dámghádsi, Dávidovics, Dêlbej, Dêngádz, Derder, Diákon, Dobli, Dobrenki, Drágán, Drágics, Dragonyos, Drágon, Dsecshegh, Dsêmri, Dsermág, Dsigár, Dsirách, Dsischáthun, Dsumerdsián, Dsurdovczhi, Dudên, Dumitrászá, Dumitru, Durák, Dzêvortbêrung, Dzurkhithján, Dzurperán, Dzurthêkián, Egámszáczi,

Emanuel, Embej, Eremiá, Ergán, Ergêrczhi, Erszényes, Eruz, Êstêrbul, Estrángá, Êsved, Esztechno, Êsztrêmb, Êsztêzsár, Fedik, Fêszágán, Firi, Florik, Flukusz, Fojszá, Foksánczhi, Fugá, Futár, Gágh, Gághodên, Gáláif, Gárász, Gergicz, Gérládchi, Geron, Gêzduzt, Goldschmied, Golorig, Gomostá, Gondág, Gordul, Goskár, Goze, Gör-gényi, Gul, Gurginczhi, Haragos, Hádsi, Hágop, Hálepsi, Hálká, Hájrusep, Háruthiun, Hászt, Hentes, Herczeg, Hêripszime, Hêskálá, Honán, Hovháníán, Hovhánnesz, Hulbá, Hulián, Hunáníán, Hurmuz, Ilách, Iliás, Ilinucz, Irimiáján, Iszáchán, Iszáhág, János, Jégámszáczhi, Jeni, Jészáján, Jolmelik, József, Kardos, Kál, Kámeczghján, Kápálb, Kápri, Kápriél, Kápríkodá, Kárákás, Kárákocs, Kázák, Kendris, Keork, Kepus, Kerebi, Kermezján, Khel, Kicsi, Kicsiny, Kinovián, Kírkor, Kírkorov, Kírkorovics, Kírkos, Kolczátá, Kolser, Kopocz, Kosztin, Kráter, Krêcsunián, Krikor, Kristóffi, Kristofovics, Kriszduczá, Kriszdoszdur, Kroitor, Kulá, Kurdisztán, Kurtakezú, Ládákuszopon, Ládif, Láphics, Láthegoskár, Láthi, Lebed, Leháczhi, Lepsiusczhi, Liczidur, Livonján, Logos, Lukucz, Luleán, Lupig, Lupul, Luszigián, Macskási, Malombiró, Máchoch, Máhdészi, Málángá, Málíkh, Mám, Mámicz, Mámiczoiá, Mángarul, Mánug, Márámorusán, Márámorusczi, Márgoszián, Márko, Márkulá, Mártha, Márton, Mászlin, Mát, Máxim, Med, Mediásczhi, Mêgêrdics, Mêgh-desz, Melkhon, Mêndrul, Mêrkucz, Mêrmêkándrucz, Meskovics, Meszrob, Mészáros, Micháel, Mihályfi, Miklós, Minász, Mindrovics, Mitko, Mochmoch, Mok, Moldovai, Moldovczhi, Momdsi, Mosorój, Muhib, Mundrá, Náschárár, Nemes, Nerszesz, Ohánnesz, Orosz, Ortnádz, Oszkerics, Ovágim, Oxendius, Pághbáds, Pápugdsi, Párlusz, Pászákász, Pátubán, Pelálb, Pêndás, Persiáczhi, Petri, Petrucz, Pheruz, Phokhêr, Pipádsi, Pop, Popoi, Porumb, Romáskán, Roth, Ruszkán, Sáhínovics, Sándor, Sánta, Sartor, Sásádá, Schuster, Sehuczián, Selcság, Simá, Similoveczhi, Simko, Stirbul, Szapanár, Szábel, Száhág, Szájká, Száko, Szák-szon, Szákulá, Szárêsztá, Szárkisz, Szávu, Szêhág, Szibinczhi, Szilágián, Szilágy-Similoveczhi, Sziláthár, Sziliusczi, Sziliszdráczhi, Szjév, Szjévucz, Szoponár,

Szöcs, Sztámbolczhi, Sztephán, Szultán, Szur, Szurugdsi, Talpas, Tamás, Tájdónján, Tájeg, Tájvel, Tébékár, Têbrucsig, Têzsár, Thaddeus, Thákvor, Thomász, Thorosz, Thukeshi, Thumán, Thurk, Tilimb, Timár, Timisvárczhi, Toder, Toderás, Toderásfi, Todgyerik, Totobej, Troncski, Tuchtár, Tul, Tuluk, Tumul, Turdeá, Ulián, Várte, Vázán, Veres, Vêrtênucz, Záblu, Záchovszki, Zádig, Zártun, Zerif, Zilidár, Zoruthiun, Zugráv. Összesen: 388.

4. *Gúnynevek*: Angyal, Ábur, Áki, Ástá, Bárlusz, Belelák, Bêrká, Beszter, Bisi, Blágá, Bobhok, Bogiát, Borcs, Borítás, Bulbuk, Bulik, Burik, Burkus, Czárká, Czitrom, Czopolyá, Czuczug, Czuguczá, Dêngádz, Dzêvortbêrung, Dzurthêkhián, Ecclesia, Énekes, Fakna, Fáraó, Fêsfês, Ficus, Fidur, Fridsebors, Gárász, Gyömbér, Heriszá, Hêskálá, Hofer, Hornoj, Jágheáds, Jásik, Káká, Kátênszus, Kesor, Khákhod khith, Kip, Király, Kokonyigá, Komicz, Kopács, Kuku, Lába, Liczidur, London, Lulim, Makrai, Mitfisz, Mosoroj, Mug, Nyolcz, Oczê, Ocschár, Ortneál, Páczerán, Párlusz, Phungyerev, Phusztá, Piribocs, Pituch, Remundás, Sogeldiá, Sulya, Szoszkere, Szunyog, Taktak, Tekeries, Thará, Tukmáds, Tulburá, Unán, Ursul, Uszkátul, Verváisz. Összesen: 84.

5. *Ország-, megye-, sziget- és helységnevekből képezett családnevek*: Ániéczi, Bányai, Beczás, Besenszki, Bocsán-
czi, Brásovczhi, Chuthinczhi, Csiki, Csukheczhi, Czánki, Czárán, Diárbekirczhi, Ergêrczhi, Erzerumczhi, Fogarasi, Foksán-
czhi, Gámenczi, Gerláczi, Goghéczi, Görgényi, Gurginczhi, Gyergyai, Hálepsi, Ibásfálovczhi, Iszmirián, Izmael-
czhi, Kámeczghján, Kándiáczi, Kántáczi, Kárin-
czhi, Konstantinápolyi, Kovásznai, Krájováczi, Kurdistán, Leháczi, Lepsiusczhi, Marosán, Máltá, Mánási, Mára-
morusán, Mára-morusczhi, Mediásczi, Medgyesi, Moldovai, Moldovczhi, Moldován, Persián, Peteláczi, Potoczky, Sárosi, Sênfálovi, Similovczhi, Sombori, Stanislávczhi, Szebeni, Szêcsovczhi, Szentpéteri, Szépvizi, Szêráczhi, Szibinczhi, Szilágián, Szilágy-Similovczhi, Sziliusczi, Sziliszdráczi, Szipkizczi, Sztámbolczhi, Temesvári, Thokát-
czhi, Turdeá, Urmánczi, Viddinczi. Összesen: 71.

6. *Arab nevű családok*: Ábu, Álláverdi, Ámirás, Báhori, Cháláds, Chászápeshi, Dámghádsi, Dsehez, Fêsfês, Gáláif, Hálká, Hálvádsi, Kozocsa, Ládif, Liski, Máli, Málikh, Melikh, Muhál, Murádin, Nágo, Nikos, Nuridsán, Sárbej, Szájká, Szefer, Szulimán, Szultán, Tumul, Zerif, Zuhál. Összesen: 31.

7. *Assyr nevű családok*: Mártha, Tháddé. Összesen: 2.

8. *Ennek a két családnak Egyptom nyelve adott nevet*: Fáraó, Mêszir. Összesen: 2.

9. *Görög nevű családok*: Angyal, Apostol, Ákoncz, Álexa, Ámbrus, Ándruléncz, Ándrus, Cziriák, Drágon, Dumitru, Eránosz, Geron, Girágosz, Leon, Logos, Mákárián, Márdirosz, Másztig, Megrán, Miron, Násztur, Nosztóp-ián, Petrásko, Petri, Sztephán, Theodor. Összesen: 26.

10. *Héber nevű családok*: Ábrahám, Anániás, Bokor, Dániel, Dávid, Eliá, Emanuel, Eremiá, Gábor, Izráj, Izsák, Jakab, János, Jeremiás, József, Lázár, Márk, Mát, Micháel, Moszesz, Ovágim, Sámó, Simon, Szánám, Tamás, Zachariás. Összesen: 26.

11. *Latin nevű családok*: Auxentius, Ficus, Fidur, Lukács, Markus, Márton, Piktör, Placsintár, Sartor. Összesen: 9.

12. *Lengyel nevű családok*: Moroz, Potoczky, Szárêsttá, Voith. Összesen: 4.

13. *Magyar nevű családok*: Angyal, Antal, Antalfi, Apostol, Ágoston, Árvai, Balázs, Balog, Balta, Bányai, Bányász, Bárány, Beteg, Biluska, Biró, Bocskás, Bódog, Bór, Borbiró, Borítás, Borocza, Boros, Borsos, Csákány, Császár, Csiki, Csillag, Csizmadia, Csonka, Csontos, Csorba, Csuta, Czifra, Dajka, Dalmai, Deák, Dobos, Dragonyos, Drótos, Elekes, Erős, Erszényes, Énekes, Fark, Farkas, Fehér, Fekete, Fogarasi, Futár, Galamb, Gazda, Gazdag, Geréb, Gergely, Gergelyfi, Görbe, Görgényi, Görög, Gyászoló, Gyergyai, Gyertyánfi, György, Hamari, Haragos, Harmath, Hentes, Herczeg, Hollósi, Istvánfi, Izsák, Jakab, Jámbor, János, Kapitán, Karátson, Karátsonyi, Kardos, Katona, Kerekes, Keresztes, Kertész, Kicsi, Kicsiny, Kincses, Király, Kis, Kolcsér, Kopasz, Kopár, Kovács, Kovásznai, Kövér, Kristóf, Kristóffi, Kurtakezű, Lába,

Ládai, László, Lászlóffi, Lengyel, Lukács, Lukácsfi, Lukácsi, Macskási, Malombiró, Maradék, Marosfi, Mánási, Mártonfi, Másvilági, Medgyesi, Mészáros, Mihály, Mihályfi, Miklós, Molnár, Nagy, Nádas, Návai, Nemes, Nyolecz, Orosz, Ördög, Örmény, Ötvös, Pap, Pattantyús, Pál, Pálfi, Petelei, Péter, Pipás, Piros, Polgár, Rátotta, Rozsdás, Sándor, Sánta, Sárga, Sárosi, Sáska, Sombori, Szabó, Szappanyos, Számtartó, Szebeni, Szentpéteri, Szépvizi, Szöcs, Talpas, Tamás, Tamási, Tarisnyás, Temesvári, Timár, Todorfi, Tóth, Tömlő, Török, Törös, Tulok, Tűzes, Vastag, Vásárbiró, Veres, Virág, Zászlófi. Összesen : 167.

14. *Német nevű családok*: Beszter, Edel, Fátter, Goldschmied, Kêczá, Konrád, Officzir, Remundás, Roth, Schuster, Szábel, Szongott, Tájvel, Verváisz, Volf (Wolf). Összesen : 15.

15. *Olasz nevű családok*: Áffumi, Drágomán. Összesen : 2.

16. *Orosz nevű család*: Kozák.

17. *Örmény nevű családok*: Ábkár, Ábur, Ádsám, Ágop, Ágopsá, Áki, Ámbur, Ánászun, Ánden, Ándon, Ángár, Ángszend, Ánton, Árákheí, Áruthun, Ászján, Ászkricséncz, Ászvádur, Ávák, Ávéd, Ávedikh, Ávedum, Ázád, Ázbej, Ázdczhi, Báb, Bábig, Bádgeráhán, Báhágián, Bárán-dsi, Bárlusz, Bedrosz, Bêrd-ul, Bêrká, Bêzá, Bihul, Bizdi, Blid, Bocshig, Boghosz, Bogics, Brásoveczhi, Bulik, Buslig, Butá, Chácshádur, Chácsherjész, Chácshig, Chácshum, Chácsko, Cházár, Chêngánosz, Cheul, Chev-Êszdephán, Chev-Luszig, Chev-Ohánnesz, Chodsáján, Chontikhár, Chul, Csách, Csáchcseban, Cservics, Cshedudnik, Cshámcsheán, Cshár, Cshêbáhián, Csokán, Csoribán, Csudnik, Csuhr, Czetz, Czêvâdzjégh, Czholun, Danigovics, Dêlbej, Dêngâdz, Der, Derder, Dirâczhu, Donogán, Donovanák, Drágics, Dsecshegh, Dsêmri, Dsermág, Dsigár, Dsirâch, Dsurdoveczhi, Dudên, Dumblosz, Dzárug, Dzerig, Dzêvortbêrung, Dzurkhithján, Dzurperán, Dzurthêkhián, Edgárián, Egâmszâczhi, Egiz, Ereszphochán, Ergán, Ergêczhi, Erzerumczhi, Êsved, Fêszágán, Foksânczhi, Gajzágó, Gágáz, Gágh, Gágh-Márko, Gágh-Száko, Gágugh, Gál, Gámenczi, Gárábéd, Gárász, Gergicz, Gérlâczhi.

Girágosz, Golorig, Gomostá, Gondág, Gorgod, Gorove, Goskár, Goze, Gud, Gur, Gurjégh, Hárágá, Háenig, Hágop, Hánákecz, Hárig, Hájrábéd, Hájrágán, Hájruszep, Háruthiun, Hászt, Herder, Heriszá, Hêripszime (Horopszimá), Honán, Horom, Ibásfálovczhi, Ilách, Issekutz, Iszáchán, Iszáhágián, Iszáj, Jagamast, Jegámszácchi, Káluszd, Kándiácchi, Kárêngecz, Kesor, Khákhod khith, Kheri, Kinovián, Kirkor, Kirkosá, Kok, Kriszdoszdur, Kulmig, Kuság, Kutcchi, Láphics, Láth, Láthegoskár, Lehácchi, Lepsiusczhi, Liczidur, Licho, Livonján, Luleán, Luszigián, Máchlár, Máchoch, Mádzun, Máhdészi, Májráméncz, Mákárián, Málángá, Mám, Mángár-ul, Mánug, Mára-morus-czhi, Márgoszián, Mechithárián, Mediásczhi, Mêghêdicsch, Mêghdesz, Melchon, Mesko, Meszrob, Miácschen, Médz-Báltá, Médz-Florá, Médz-Krecsunián, Médz-Mánugián, Médz-Moroz, Médz-Ohánnesz, Médz-Uszep, Médz-Várteresz, Minász, Misug, Mitej, Mochmoch, Mok, Moki, Mokucz, Moldovczhi, Momdsi, Mug, Munds, Náhábéd, Náschárár, Nerszesz, Nigol, Novák, Ocschár, Ohánián, Ohánnesz, Ortnádz, Ortnéál, Oszkerics, Ovágim, Pácziperán, Pághbáds, Pághnebán, Pápiánián, Párlusz, Pát, Pátubán, Persziácchi, Petelácchi, Petul, Phokhêr, Phulin, Pobig, Romáskán, Sákhar, Selcság, Sênfálovi, Sildonigián, Silmánugián, Silzádig, Simai, Simá, Simávon, Similovczhi, Simko, Simko-vics, Slako-vics, Stanislávczhi, Susán, Sáchá, Száhág, Szákulá, Szálási, Számká, Szárkisz, Szêcsovczhi, Szêhág, Szêk-ucz, Szekulá, Szenko-vics, Szêráczchi, Szibinczhi, Szilágián, Szilágy-Similovczhi, Sziliuscchi, Sziliszdráchi, Szimáon, Szipvizczhi, Szjév, Szjév-ucz, Szjévmitko, Sztámbolczhi, Szur, Taktak, Tábár, Tájeg, Tákesz, Tálál, Tánriel, Távid, Têbrucsig, Têtmian, Têtum, Têtum-dsi, Têzsár, Thákvor, Thará, Tháthár, Thochor, Thokhátcchi, Thomász, Thorosz, Thukcsi, Thumán, Thurk, Timisvárcchi, Toder, Toder-ás, Tolokán, Troncski, Tuchtár, Tucsig, Tukmáds, Tul, Tütsek, Ulián, Unán, Urmánczhi, Uszep, Vártán, Vártábéd, Várte, Várteresz, Vártig, Vártus, Vázán, Vászil, Vêrpián, Vertán, Vêrtên-ucz, Viddinczhi, Víkol, Zádíg, Zárog, Zártun, Záruch, Zárug, Zerich, Zoruthiun, Zsora. Összesen: 337.

18. *Perzsa nevű családok*: Ámberbo, Bágheshá-ján, Bázár, Cháftán-dsi, Cshámák, Cshusztápán, Csomák, Csucsul, Dájká, Dobribán, Dsischáthun, Fonod, Gul, Hurmuz, Merza, Pápugdsi, Pászákász, Pheruz, Sáhín, Seh-ucz-ián, Sirin, Szárokán, Szen, Sziláthár, Tilimb, Zilidár. Összesen: 26.

19. *Román nevű családok*: Álbul, Ánisor, Ántonás, Árszintár, Ástá, Bátrin, Belcsug, Beltegár, Bêrbiár, Bêrgár, Bidin, Bihár, Blágá, Bleská, Bobhok, Bogiát, Borcs, Bostin, Bovtea, Brëndzár, Budzát, Budzeskul, Bulbuk, Bumbár, Burik, Burduhosz, Csinás, Csiricsár, Csizmás, Csobotár, Csuntuleá, Csurdás, Czárán, Czárká, Czugucza, Dájbukát, Drágán, Dregán, Dsokêbin, Êstêrbul, Êszfênt, Esztegár, Êsztrêmb, Êsztêzsár, Flora, Flukusz, Fridsebors, Fugá, Gêzduzt, Gogomán, Gusát, Hándsul, Hornoj, Hulbá, Kápálb, Káprikodá, Kázák, Kendris, Kêrpit, Kokonyigá, Kolcza, Kolczátá, Kopács, Korbul, Kosztántin, Kovrig, Krákátics, Krêcsun-ián, Kriszduczá, Kroitor, Ládákuszopon, Lokován, Lup-ig, Lupul, Mámiczoiá, Máruská-ján, Mászlin, Mêgurá, Mêndrul, Mêmêkándrucz, Morár, Mosoroj, Munderá, Nevelics, Nyegrucz, Oczênt, Onucsán, Osztian, Pakulár, Pátrubán, Pelálb, Pêndás, Pêrint, Porumb, Pungucz, Rác, Retezár, Roska, Stirbul, Szêrêkucz, Szfênt, Szutás, Tábákár, Trásztá-dsi, Tulburá, Turcsa, Ursul, Uszkátul, Vákár, Verzár, Zugráv. Összesen: 111.

20. *Szláv nevű családok*: Bogdán, Dondon, Krêcsmár-dsi, László. Összesen: 4.

21. *Tatár nevű család*: Khel.

22. *Török nevű családok*: Áján, Ájváz, Álács, Ártmách, Ászlán, Báká, Bárchodár, Básániká, Begidsán, Biáthá, Bisi, Budách, Bundá, Bundádá, Burgyá, Burnáz, Chárib, Chászo-ján, Chutlube, Csáusz, Csercser, Cshics hág-ián, Dobál, Dolváth, Durák, Embej, En, Hari, Hádsi, Hárib, Hêbás, Joghrándsi, Kátrov, Kermez-ján, Khêszdurián, Lebed, Muhib, Ogholko, Pitikár, Publig, Sásádá, Száhágdsi, Therbet, Totobej, Zábulik. Összesen: 45.

23. *Családok, melyeknek a születés, vagy állás adott nevet*: Ábkár, Áján, Ámirás, Ávák, Ázád, Ázbej, Balázs, Básániká, Chontikhár, Császár, Drágomán, Eránosz, Eresz-

phochán, Gáláif, Hêrcz, Herczeg, Kok, Málikh, Melikh, Merza, Náhábéd, Pet-ul, Szultán, Thákvor, Totobej...

24. *Családok, melyeknek a foglalkozás adott nevet:* Ákoncz, Bárchodár, Beltegár, Bêrgár, Csáchcsebán, Csáusz, Csucsul (halász), Csurdás, Drótos, Mészáros, Molnár, Pághnebán, Pepinár...

25. *Családok, melyeknek a konyha adott nevet:* Ábur, Bisi, Blid, Borcs, Cháláds, Czêvâdzjégh, Gorgod, Govrik, Heriszá, Máchoch, Mádzun, Pághbáds, Placsintár, Rátotta, Tukmáds.

26. *Családok, melyeknek az ipar adott nevet:* Ártmách, Árszintár, Balta, Bárándsi, Bêrbiár, Bihár, Biluska, Bocskás, Bumbár, Chászápcsi, Chászoján, Csizmadia, Csizmás, Csobotár, Goldschmied, Guskár, Helvádsi, Joghrándsi, Káfedsi, Kovács, Láth, Látheguskár, Mészáros, Oszkerics, Ötvös, Pápugdsi, Szabó, Száhágdsi, Szöcs, Szurugdsi, Thukeshi, Timár, Zábulik...

27. *Családok, melyeknek a test tulajdonságai adtak nevet:* Ádsám, Ámbur, Burduhosz, Csontos, Erös, Hászt, Kôvér, Vastag...

28. *Családok, melyeknek a test-szín adott nevet:* Áffumi, Álbul, Báhori, Dsermág, Fehér, Fekete, Kermêzján, Mêrmêkándrucz, Nyegrucz, Pelálb, Piros, Roska, Roth, Sárga, Sásadá, Szjév, Szjévucz, Szjév-Mitko, Veres.

29. *Családok, melyeknek a test külseje adott nevet:* Álács, Csinás, Czholun, Czifra, Dsêmri, Sirin...

30. *Családok, melyeknek a természet adott nevet:* Bizdi, Chêngánosz, Ergán, Kicsi, Kicsiny, Kis, Mjédz, Nagy, Phokhêr, Pituch...

31. *Családok, melyeknek a testi fogyatkozás vagy idomtalanság adott nevet:* Ánászun, Ángár, Betá, Beteg, Betgi, Bleská, Bovtea, Budzát, Budzeskul (Buzeskul, Buzesko), Burmáz, Buslig, Chul, Cshedudnik, Cshusztápán, Csonka, Csorba, Csudnik, Csuntuleá, Dobál, Dsecshegh, Dumblosz, Dzêvortbêrnng, Dzurkhithján, Dzurperán, Êstêrbul, Êsztrêmb, Fêszágán (orrok), Gajzágó, Gágáz, Gágh-Márko, Gágh-Száko, Golorig, Gondág, Goze, Görbe, Gur, Gusát,

Hánákecz, Kolczá, Kopasz, Kopár, Krákátics, Miácsen, Munds, Retezár, Sánta, Stirbul...

Az állatország köréből vett családnevek: Áki, Ászlán, Bárány, Bihul, Bobhok, Bocshig, Bogics, Czárká, Czetz, Duha, Dudên, Fark, Farkas, Galamb, Gál, Hollósi, Hulbá, Kándrá, Kepri, Leon, Mug, Pát, Porumb, Publig, Rác, Sáska, Selcság, Száchá, Szunyog, Thochor, Ursul, Volf (Wolf)...

33. *A növényország köréből vett családnevek:* Ájváz, Ámbrus, Ámberbo, Bághcshá-ján, Báhágián, Begidsán, Bor, Borocza, Boros, Borsos, Bostin, Budách, Csákány, Cshámcsheán, Czitrom, Dájbukát, Êsztêzsár, Ficus, Flora, Florián, Florik, Gimbir, Kinovián, Málángá, Mêgurá, Miron, Susán, Szárokán, Thará, Virág.

34. *Az ásványország köréből vett családnevek:* Bányász, Bedrosz, Cshámák, Csuhr, Szulimán...

35. *Családok, melyeknek a vagyoni állás adott nevet:* Belcsug, Bogiát, Chodsáján, Dobribán, Erszénes, Gazdag, Gêzdutz, Pungucz.

36. *Családnevek, melyek Keleten is előfordulnak:* Antal (Ádoneán), Ábkár, Ábrahám, Áffumi (Szjévig, Thuchig), Ágoston (Okoszdinoszján), Ájváz, Álexá, Ándon, Árákhel, Ársintár (Gumusián), Ászlán (Árszlán), Ászvádur, Áved, Ávedikh, Báb, Bíbig, Bághcsháján (Bárdizbánián), Bêzá (Bêszágián), Bosnách, Burnáz, Chácshádur, Chácsko, Cháf-tándsi, Chárib, Cházár, Cshámcsheán, Cshicsshágián, Csoribán, Dániel, Dávidovics (Távtján), Derder (Pápázián), Dobál (Thopál), Donogán (Donágán), Girágosz, Kápriel, Kárimisz (Kárnigián), Kehes (Kheheáján), Korn (Godosián), Máchoch, Mánug, Melikh, Melkhon, Mok (Mogácshéán), Moszesz (Movszesz), Moszkál (Moszgofián), Mug (Mêgrián), Nerszesz, Oxendius (Oxendinoszián), Phokhêr (Phokhrávorian), Tákesz (Dákeszián)...

37. *Fi-vel képzett családnevek:* Antalfi, Ázbejfi, Báránffi, Bogdánfi, Boghoszfi, Donigfi, Gáborfi, Gergelyfi, Gyertyánfi, Hágopfi, Istvánfi, Jakabfi, Jóseffi, Kirkosfi, Kristóffi, Lászlóffi, Lukácsfi, Marosfi, Mártonfi, Mihályfi, Pálfi, Toderásfi, Todorfi, Zászlófi. Összesen: 24.

38. *Vezetéknév gyanánt használt keresztnemek:* Antal, Ábrahám, Ágop, Ágopsá, Ágoston, Álexa, Ámbrus, Ánániás, Ándon, Ándrus, Ángszend, Ánisor, Ánton, Ántonás, Ántonovics, Auxentius, Ávák, Ávéd, Ávedikh, Ávedum, Bedrosz, Bodog, Bogdán, Bogdándi, Boghosz, Cházár, Chêngánosz, Cziriák, Dániel, Dávid, Délbej, Dominik, Donig, Êdêlbej, Elekes, Elia, Eremiá, Florián, Frenkucz, Gábor, Gáspár, Gergely, Gurjégh, Hácsko, Hágop, Hánko, Hêripszime, Iliás, Izráj, Izsák, János, Jeremiás, József, Kápriél, Keork, Kirkor, Kirkosá, Kritsa, Lázár, Moszesz, Nerszesz, Nigol, Ohánián, Petri, Petrucz, Péter, Sándor, Szárkisz, Száva, Szêhág, Szimáon, Sztephán, Thomász, Thorosz, Toder, Toderás, Todgyerik, Uszep, Vártán, Várté, Zachariás.

39. *Elörményesedett családok:* Keszegi, Kovásznai, Maradék, Onucsán. Összesen: 4.

40. *Ismeretlen jelentésű családnevek:* Budik, Csojná, Czopolya, Czuczug, Kêrênducz, Kutká, Lelovics, Mitej.

41. *Családtagok neveiről elnevezett családok:* Ábu (atya), Ábrahám, Báb, Bábíg, Cheul, Fátter, Háríg, Hájrábéd, Kheri, Mám, Mámicz, Mámiczoiá, Ogholko...

42. *Az egyház és vallás köréből vett családnevek:* Apostol, Álláverdi, Ánden, Árakhel, Áruthun, Ászvádur, Ávéd, Ávedikh, Ávedum, Ázdczhi, Bázár, Biáthá, Bidin, Bogdán, Bogdánfi, Cshár, Deák, Diráczhu, Der, Derder, Diákon, Dondon, Êszfênt, Háruthiun, Herder, Káluszd, Kozocsa, Kuság, Logos, Márdirosz, Másvilági, Pap, Pêrint, Têbrucsig...

43. *A művészet köréből vett nevek:* Bádgeráhán, Nágo, Náschárár, Nikos, Piktör, Zugráv.

44. *E házában alakult családnevek:* Gajzágó, Gopcsa, Issekutz, Izai, Kasza, Kehes, Mesko, Novák, Simay.

45. *A jog köréből vett nevek:* Biró, Borbiró, Málíkh, Petul, Vásárbiró, Voith...

46. *Nemzetségnevekről nevezett családok:* Bosnách, Bulgár, Görög, Honán, Horom, Hunánián, Ilách, Kázák (Kozák), Lengyel, Moszkál, Orosz, Örmény, Polyák, Román, Romáskán, Rusz, Szász, Thurk, Tóth, Török, Turcsa.

47. *Családok, melyeknek a kereskedés adott nevet:* Brëndzár, Cháftándsi, Csercser, Csoribán, Kámeller, Kátrov (Káttero), Ládai, Ládákuszopon, Máchlár, Mászlin, Pakulár, Pátrubán, Pátubán, Pepinár, Pipás, Pipádsi, Piperdsi, Remundás, Szapanár, Tarisnyás, Vákár...

48. *A természettudomány köréből vett családnevek:* Csillag, Harmat, Hurmuz, Moroz...

49. *A hadügy köréből vett családnevek:* Ákoncz, Ázbej, Báltá, Bárchodár, Básániká, Beltegár, Biluska, Csáusz, Dobos, Drágán, Dragonyos, Drágon, Dsigár, Edgárián, Esztegár, Gorove, Kapitán, Kardos, Katona, Officzir, Osztian, Pattantyús, Sárbej, Slafkovics, Slakovics, Szábel, Szefer, Sziláthár, Szur, Vikol, Zilidár, Zoruthiun...

50. *Családok, melyek nőnevekről nevezettek el:* Ánisor, Dumitrász, Ighimko, Hêripszimá, Iláchká, Ilinucz, Kriszduczá, Májrámencz, Mámiczoia, Máruskáján, Ripszimá, Ruszká...

51. *Lengyel szki végű családnevek:* Besenszki, Donszki, Ternovszki, Vászlovszki, Zachovszki. Összesen: 5.

52. *Magyar i végű családnevek:* Áryai, Bányai, Csiki, Dalmai, Görgényi, Gyergyai, Karátsonyi, Kazacsai, Másvilági, Medgyesi, Moldovai, Návai, Szálás-i, Szeben-i, Szentpéter-i, Szépvizi, Tamási.

53. *Örmény i végű családnevek:* Bárányi, Betgi, Haragai, Jákobi, Kandrai, Kereb-i, Kerestesi, Kondrai, Láda-i, Láthi, Lisk-i, Lukács-i, Márnai.

54. *Örmény bán végű családnevek:* Csághcsebán, Csoribán, Pághncbán, Pátrubán, Pátubán.

55. *Örmény czi végű családnevek:* Ániecchi, Ázdecchi, Bájácchi, Bocsánczi, Brásovcchi, Chuthincchi, Csukcchi, Diárbekircchi, Dsurdsovcchi, Egámszácchi, Ergêrcchi, Erzerumcchi, Foksáncchi, Gámenczi (Kámeniecchi), Gérlácchi, Goghécchi, Gurgincchi, Ibásfálovcchi, Izmaelcchi, Jégámszácchi, Kándiácchi, Kántácchi, Kárinccchi, Krájovácchi, Kutcchi, Lehácchi, Lepsiuscchi, Márámoruscchi, Mediás-cchi, Moldovcchi, Persziácchi, Petelácchi, Similovcchi, Stanislávcchi, Szêcsovcchi, Szêrácchi, Szibincchi, Szilágy-Similovcchi, Sziliuscchi, Sziliszdrácchi, Szipkizcchi, Sztámbolcchi, Thokátcchi, Timisvárcchi, Urmáncchi, Viddincchi.

56. *Örmény encz végű családnevek*: Ándruléncz, Ászkricséncz, Májráméncz, Nágojéncz.

57. *Örmény ig végű családnevek*: Bábig, Bocshig, Chácshig, Donig, Dzerig, Kulmig, Lupig, Luszig-ián...

58. *Román ár végű családnevek*: Árzsintár, Beltegár, Bêrbiár, Bêrgár, Bihár, Brëndzár, Bulgár, Bum-bár, Csiricsár, Csobotár, Esztegár, Êsztêzsár, Facsarár, Morár, Pakulár, Pepinár, Pepugár, Placsintár, Retezár, Szoponár, Têbêkár, Verzár, Vákár.

59. *Román ucz végű családnevek*: Frênkucz, Gêzducz, Ilinucz, Issekucz, Kipucz, Lukucz, Mêrkucz, Mêrmêkándrucz, Mokucz, Mrêkucz, Nyegrucz, Páskucz, Petrucz, Pungucz, Szêkucz, Szêrêkucz, Szjévucz, Vêrtênucz...

60. *Román ul végű családnevek*: Álbul, Ándrul-éncz, Bêrdul, Budzeskul, Cheul, Csucsul, Êstêrbul, Ferkul, Frunkul, Fug-ul-ián, Gordul, Hácskul, Hándsul, Korbul, Lupul, Mángárul, Mêndrul, Pet-ul, Szábul, Ursul, Uszkátul...

61. *Szláv vics végű családnevek*: Ámirovics, Ántonovics, Bihálovics, Bogdánovics, Budákovics, Cservics, Danigovics, Dávidovics, Hándsulovics, Jakubovics, Kájtánovics, Kirkorovics, Kristofovics, Lelovics, Márkovics, Meskovics, Mindrovics, Nevelics, Nikulájovics, Ohánovics, Petrovics, Popovics, Simkovics, Simonovics, Slafkovics, Slakovics, Stefánovics, Szeferovics, Szenkovics, Theodorovics, Todorovics.

62. *Török dsi végű családnevek*: Bárándsi, Cháftándsi, Chászápcsi, Dámghádsi, Helvádsi, Joghrándsi, Káfedsi, Khêndsi, Kiperdsi, Krêcsmárdsi, Momdsi, Pápugdsi, Pipádsi, Piperdsi, Szábondsi, Száhágdsi, Szurugdsi, Têtumdsi, Trásztádsi. Összesen: 19.

63. *Nemes családok*: A hazai örmények közül 57 család szerzett magyar nemességet; de mivel némely családból két ág is kapott külön nemességet, itt nem 57, hanem csak 48 családnevet közlök: Balta, Bocsánczi, Bogdánfi, Buzát (szigeti), Cabdebo, Csiky, Csomák, Czárán (seprősi), Dániel, Gajzágó (apanagyfalusi), Gáspár, Gorove, Gorovej, Govrik, Gyertyánfi, Hankovics, Hollósy (gertyenyesi), Issekutz, Issekutz (marosvásárhelyi), Jakabfi, Jeremiás, Kápdebó (talpasi), Karátsonyi (beodrai), Kis, Korbuly

(Iomperti, Kövér, Kristóf-Jakabfy, Lászlófy, Lázár, Lengyel, Lukács, Markovics (kis-terpesti), Mártonfi, Novák, Pap-Gergely (=Álexa=Der-Kirkorián), Pászákász, Pattantyus-Ábrahám, Pátrubán, Petráskó, Placsintár, Rácz, Simay, Szarukán, Szentpéteri, Török, Verzár, Vikol, Zachariás. Ezeken kívül Dániel Ernő kereskedelemügyi miniszter báróságot nyert, a beodrai Karátsonyi Guidó pedig grófságra emelkedett.

— Vége. —

Kisebb közlemények.

Id. Bornemissza Károly br. Szolnok-Dobokamegye főispánja aug. 6-án városunkban járt. Nem hivatalos ügyben volt, hanem fénykép felvételeket vétetett a megyei monografia számára. Koscsija reggel 7 órakor Szongott Kristóf háza előtt állott: Kádár tanár társaságában jött; hozott magával fényképészt is. Innen a várba hajtattunk. Itt Vajna Károly igazgató kalauzolása mellett 14 felvételt csináltattunk. Ebédre lapunk szerkesztőjéhez mentünk: meghívásunkra Ő Méltósága a mi szerény asztalunkat szerencsél-tette; díszes asztaltársak (Simay Gergely kir. tanácsos, Bárány Lukács esperes-plébános, Vajna Károly fegyintézeti igazgató, Kádár József tanár . . .)köreben kellemes órákat töltöttünk. Ebéd után még csináltattunk néhány felvételt (Salamon-templom, castrum maradványai), azután kocsin kimentünk Szamosújvár-Némethibe, hol levétettük az ev. ref. templomot, melynek falába római felirásos kövek vannak helyezve. Visszajövet levétettük még a vár összlát-képét az éjszaki oldalról, azután Ő Méltósága haza hajtattott. Sok teendője haza hívta; de ez a rövid nap is elegséges volt ahhoz, hogy nemes, megnyerő, kiváló tulajdonságaival megismerkedhes-sünk. Terjedelmes megyénk szerencsés, hogy ez az értelmes, ér-demes, művelt, sokat látott, még többet tapasztalt főúr áll annak élén, ki a megye közérdekeinek előmozdításáért már eddig sokat fáradozott és a ki bokrós teendői mellett tud időt szakítani arra is, hogy a szépművészetek muzsáinak is áldozatot mutasson be és a megye monográfiájának tovább el nem odázható ügyét nagy tekintélyével, becses közreműködésével és fáradságot nem ismerő tevékenységével a megvalósulás stadiumába vezesse. Nem győzzük csodálni azt, hogy mennyit képes véghezvinni egy munkás, rend-szerető, erélyes, szorgalmas főispán, ki fényes állását nem méltó-ságnak, hanem kötelességnek tekinti, ki kötelességeinek lelkiis-meretes, pontos teljesítésén kívül, még sok hasznos teendő is vé-gez. E tekintetben is az első tisztviselő példányképe a megyének; mert jól tudja, hogy: „Qualis rex, talis grex”. Kész munka-terve ügyszólván órafelosztása van; különben nem tudna eligazodni a

teendők sokasága között. Délelőttjét a megyei gyűlés erélyes vezetése veszi igénybe, délután már valamely bizottsági ülés elnöki székét foglalja el. Ebben az órában közigazgatási teendőket végez, a másikkal órában már egy középítkezést néz meg. Ma ebben a helyiségben tesz hivatalos látogatást, holnap — a megye érdekében — már budapesti útjára kel. A múlt hónapban is hetekig tartó fáradságos körutat tett kocsin nagy megyéjében: a monografia adatait gyűjtötte. Ezen idő alatt naponként korábban kelt fel a napnál is, mely reggel 4 órakor már a haladó kocsiban üdvözölte a közmondással tartó főispánt („A ki korán kel . . .”), ki a megörökítésre várakozó, aránynál is becsebb kincseket gyűjtött . . . Adjon Isten Ő Méltóságának erőt, egészséget, hogy a megye javára célzó törekvéseit teljes siker koronázza!

„Sola Salvifica! . . .” Az „egyedül üdvözítő egyház” sokak által vitatott, de sokak által meg nem értett magasztos hittani kérdését, a legátlátszóbb egyszerűséggel megoldva látjuk Hock nagybőjti szent beszédeinek ötödikében; a hol a „Katholikus Egyházról” tartott, fenkölt szellemű elmélkedéseit ily megkapó fordulatral zárja be: — „De befejezem beszédemet! . . . Tegyük föl, hogy utazni fogtok valaha, s hajótok egy szigeten fog kikötni, a hol az emberi életnek nyomára sem lehet akadni többé. Ti, az útasok, természetes, hogy be fogjátok járni a szűzföld rengeteg erdőségeit, a hol emberi láb még nem taposott soha. Ha most már véletlenül e sziget közepén egy gránitsziklát találjátok, a melynek ormán egy hatalmas szobor áll, s mezitelen karjaival egy ismeretlen táj felé mutatná nektek az irányt, nem állnátok-e meg csodálkozva előtte, hogy kíváncsi ajakkal tegyétek föl e kérdést: — Vajjon mit akar jelenteni kinyujtott karjaival ez a mozdulatlan szobor, a mely talán évezredek óta mutatja már itt, mohós talapzatán, az irányt?! . . . De ha már a pusztá kíváncsiság ily kérdés fölvetésére ösztönöz bennünket, csodálhatjátok-e, ha én akkor, midőn végzélomat és emberi rendeltetésem okait kutatom, megállok egy gránitsziklára helyezett mozdulatlan szobor előtt, a melyik kinyujtott karjaival 19 száz év óta mutatja nekem az üdvösség útját?! . . . — Te vagy ez a biztos iránymutató, ez a mozdulatlan érczkar, szeretett Anyaszentegyházam! A te biztos tekintélyed támogat engem földi zarándoklásom útjaiban. Kétely és habozás nélkül megyek azért tovább, tovább, — sírom nyugalma felé, s révedező szemekkel várom, mikor szakad le alattam ez a silány játéktér, a mely romjaival eltakarja porladó testemet! Á m e n.

Irodalom és művészet.

Levél Deésről. Deésről a következő sorokat vettük: A deési közönséget ritkán hozta annyira eksztázisba valami, mint a Lengyel Erzsébet aradi zongoraművésznő és Müttermüller József aradi

gordonkaművész, mindketten a Schreyer-féle conservatorium jeles tanárainak ez év július 30-án rendezett hangversenye. Közönségünk a szó teljes értelmében színiültig megtöltötte a színházat s a művészi zenében a legnagyobb mértékig gyönyörködött, természetesen minden egyes szám után lelkesedésének a legélénkebb tapsokban adott kifejezést. Dees elite közönsége valósággal boldognak érzi magát, hogy két ilyen jeles művészt körében tisztelhetett. Müttermüller, Európa nagyobb városaiban már tekintélyes hírnévvel rendelkező művész: eminens technikája, zenei intelligenciája, diszkrét és szolid játékművészete a közönséget egészen a bámulatig ragadta. Goltermann 14 művének és Servais E. moll concert-jének, a nagy hangversenyek egyik leghivatottabb interpretatorát láttuk magunk előtt, a mint játszi könnyedséggel legyőzve a technikai nehézségeket nagy érzéssel játszott elő. Kiváló hatást ért el „Popper“ magyar rhapsodiájával, „Tündér-táncz“-ával és „Tarrantellájával.“ Különben Popperrel annyira azonosítja magát, hogy a világhírű zeneszerző legméltóbb és legszámbavehetőbb utódját láttuk benne. Saját szerzeményével: a „Serenade“-val pedig bizonyította, hogy a zeneszerzés terén határozottan: tehetség. Méltó pendantját láttuk Lengyel Erzsikasszonyban, ki: Saint Saëns „Allegro appassionato“-ját, Rubinstein-Bendel „Es blinkt der Thau“-ját és Chopin Fisdur „Impromptu“-ját adta elő. Az elsőben láttuk magas és képzett zongora technikáját, mely a viharzó érzések daczára is gyöngéd finomsággal és ritka eleganciával tűnik ki; a másodikban zenei felfogása és interpretáló képességének adta fényes bizonyítékát; a harmadikban pedig művészi tökéletességgel biztos, mindazonáltal kerek és kifejező mérsékelt érzéssel adta elő Chopin legnehezebben érthető darabját. Hangversenyző társának számait szintén ő kísérte, melyben zenei fegyelmélettségének páratlan jelei mutatkoztak. Egyszóval közönségünk csak gratulálni tud Arad városának s különösen a Schreyer conservatoriumnak, hogy két ily erővel rendelkezik. Nem csodálkozunk ilyen formán, ha a „Schreyer“ conservatoriumot a kontinens egyik legnagyobb művésziskolájának ismerik el. Mint értesültünk, a két művész egyben jegyespár is. Őszintén gratulálunk két ilyen művészi lélek egyesüléséhez. Hiszszük, hogy ez elősegíti majd azt is, hogy hazánk és szűkebb értelemben Arad városa a kölföld előtt is mihamarább büszkélkedni fog velök. Erre ők mindketten már teljesen érettek. Megjegyzem még azt, hogy a művészno örmény származású és a Szamosújvárt elhalt Lengyel Mihálynak unokája.

R. A. L.

Felelős szerkesztő és kiadó-tulajdonos: SZONGOTT KRISTÓF.

Szamosújvártt, Todorán Endre „Aurora“ könyvnyomdájá.

Erzsébet királyné.

Oh Uram elégeld meg a veszteséget:
És nyujtsd felénk már áldó kezéd!

A honnan eddig a természet költészete beszélt hozzánk:
— a Genfitó partjáról most örökgyász bús emléke ütött
fájó sebet a mi szívünkbe!

Az a rettenetes tragédia vitte sírba Magyarország nagy-
asszonyát, — a legendaszerű Erzsébet királynét, a mi védő-
angyalunkat! Pótolhatatlan veszteséggel sujtotta a mi
nemzetünket!

Oh öltözzetek gyászruhába és sirjatok fájó könnyeket;
mert lehullott a vezérszín: Erzsébet, Magyarország király-
néja már nincs többé!...

Paloták és kunyhók lakói sietnek összehordani a
kincset, mely megőrökítse az Ő emlékét!

A haza minden lakójának szívében lángol annak a
szeretetnek tüze, mely oltárt emelt az emlékezetnek!

A magyar szívnek tűzszikrája — drágább minden
ércznél, ékességnél! Ott lakozzék az Ő jóságos képe a
szívekben, s ott éljen emléke míg csak magyar él a véges
végtelenig!

És a jó Királynak tenger-bánatáért áldozzunk könnyvel,
igaz szeretettel, hogy enyhíthesse a fájdalmát népeinek
hűségével!

Köny-áldozatot a szenvedésért; mert a Gondviselés a
nagy dicsőség mellé, akkora bánatot senkinek sem adott,
mint összbeborult jó Királyunknak!

A drága halott szent emléke soha sem fog elmúlni; mert Erzsébet királyné vérével is megszerezte a halhatatlanságot! Mi pedig áldó emlékezettel ismétljük a költő sirását:

„Könyben uszik két szemünk pillája,
Valahányszor emlékezünk reája.“

Harmath Domokos.

* * *

A legjobb, legszebb, legtökéletesebb nő, a legnagyobb magyar királyné: Erzsébet Ő Felsége nincs többé! Gyászos halálának körülményeiről havi folyóiratban szólni „post festa“ lenne; azért csak azt mondjuk el, a mit a szomorú esemény alkalmából a hálás kegyelet Szamosújvárt cselekedett.

Alig hallottuk a lesújtó, megrendítő hírt, sokan kitűzték a gyászlobogót. Minden nap — a nagy temetés napján is — este „Ave Maria“-kor fél óráig a templomok tornyai-ban meghúzták a harangokat. Szept. 15-én (csütörtök) reggel 10 órakor gyász-ülést tartott a város. A nyilvános ülésen több olyan érdeklődőt is láttunk, kik nem tagjai a képviseletnek. Mindenki fekete ruhát öltött. Placsintár Dávid megnyitván az ülést, felszólította Szongott Kristófot — kit a két nappal az előtt tartott népes értekezlet kért volt fel arra, hogy a felejthetlen királyné felett tartson emlékbeszédet, — hogy mondja el beszédét. A gyűlés a beszédet állva hallgatta végig. Beszéd után elnök-polgármester a következő indítványokat tette: 1) Szónok beszéde szó szerint iktattassék be a jegyzőkönyvbe. 2) Ő Felségehez intéztessék részvét-irat. 3) A boldogult királyné felállítandó szobrára adjon a város 300 frtot és 4) A tanács egy évig gyászolja boldog emlékü királynéját, mely gyászának külsőleg azzal adjon kifejezést, hogy kiadványait fekete pecséttel látja el. Az indítványok egyhangú elfogadásával végét érte a szomorú ülés. A távozó szónokot nem egy-ketten gratulálták... A temetés napján (szept. 17) reggel 8 órakor a görög kath. püspöki kápolnában és 9¹/₄ órakor az örmény kath. plebániái templomban tartottak segédletes

requiemet a jólelkű királyné lelki üdvéért. A püspöki kápolnában — a hely szűke miatt — a növendékpapságon kívül csak a különböző hivatalok és hatóságok voltak jelen. Papiu János nagyprepost celebrált (a püspök fent volt Bécsben a temetésen); mise alatt a növendékpapok énekeltek — szépen. A plebániái örmény kath. templomban Bárány Lukács esperes-plebános mondotta a segédletes misét. Mise alatt két éneket a polgári dalárda énekelt. Annyian voltak, hogy alig fértek el. Ennyi embert requiemen még nem láttunk. Ott volt a városi és a huszár-tiszti kar, a járásbiróság, szolgabiróság, fegyintézet, adóhivatal, a tanuló ifjúság, a tanári és tanítói kar, a csendőrség, huszárság, az ipartestületek saját — gyászfétyollal ellátott — lobogóik alatt... és a roppant néptömeg. Megható volt mise végén a „Sukhi nêmán“ kezdetű gyászének, mit Fekete Miklós jóhangú kántor énekelt. A templom szentélyében csinos gyász-alkotmány (tumba) volt felállítva, mely körül százával égett a viaszgyertya. A korlát (cancellus) és mindkét felől az első pad fekete posztóval volt bevonva. Mise után közvetlenül az állami főgymnasium tartott gyászünnepélyt a tornahelyiség nagytermében. Esztegár Gergely szólott az ifjúsághoz, szépen kidolgozott beszéde mély hatást gyakorolt. A huszárság szept. 20-án tartott requiemet az örmény kath. plebániái templomban... A piacon a gyászfétyollal bevont lámpák több napon át nappal is égtek. A tanácsház homlokzata fekete posztóval, gyászlobogókkal, virág- és fenyűkoszorúkkal szépen volt kidíszítve. A tanácsház és társalkodó-kör (casino) emeletén elhelyezett királynéarczképek estve meg voltak világítva. Ezeken kívül még néhány kirakatban is láttuk a boldogult királyné arczképét... Nehány tanuló kar-gyász-szallagot visel... Az ev. ref. templomban szept. 25-én tartottak gyászünnepélyt.

A város részvét-irata, mely Osztián Kristóf főjegyző szép tollából került ki, következő:

Császári és apostoli királyi Felség!
Legkegyelmesebb Urunk!

Gyászba borult kebellem s fájdalomtól lesújtva jelenik meg Felséged legmagasabb Személye előtt Szamosújvár szabad királyi város közönsége, hogy kifejezést adjon mélyen érzett részvételének

a gyászeset fölött, mely Felségedet élete támaszától, legszeretettebb hitvesétől, hazánkat és nemzetünket rajongó szeretettel környezett özöngyalától, Erzsébet királyné Ő Felségétől fosztotta meg.

A váratlan csapás lesújtó hatása Felségedre úgy, mint együtt-érző népeinek millióira annál megrendítőbb volt, mert századunknak sötét vadsággal elkövetett legundokabb gonosztette Felségednek magasztos erényekben tündöklő élettársának áldott életét oltotta ki, — a királynéét, ki a jótékonyág oltáránál keresett enyhülést anyagi fájdalmára és kinek lépte nyomán áldás és vigasztalás kelt mindenütt.

Védangyalunknak megdicsőült lelke enyhet talál bizonyára Istennél, — áldott nevét és nemes alakját szívében hiven megőrzi hazánk és nemzetünk mindörökké.

Fogadja Felséged Szamosújvár szabad királyi város közönségének alattvalói hódolattal párosult fájdalom-nyilvánítását és mélyen érzett részvétét az Ég változhatlan akaratából származó rettentő csapás fölött s leljen vigasztalást mérhetlen fájdalmára népeinek s az egész világnak részvételében s a hódoló szeretetben és ragaszkodásban, melylyel e súlyos megpróbáltatás napjaiban a hazának minden fia s köztük Szamosújvár szabad királyi város közönsége is viseltetik.

A legmélyebb alattvalói hűség és hódolattal maradtunk

Császári és apostoli királyi Felségednek Szamosújvárt 1898 évi szeptember hó 15-dik napján tartott közgyűlésünkből legalázatosabb szolgálai: Szamosújvár szabad kir. város közönsége: Placsintár Dávid polgármester, Osztián Kristóf főjegyző.

Egész hasábkot irtak tele a külföldi örmény lapok is a szomorú eseményről. Ha valaki összegyűjteni akarná mind azt, mit csak a hazai lapok ezen gyászos alkalommal irtak, köteteket tenne ki. Városunkat képviselte a temetésen dr. Molnár Antal országgyűlési képviselőnk, ki a Hofburgban pálmakoszorút tett a ravatalra...

A „Pesti Hirlap” a temetésről a többek között ezeket írja: Királyi férj, gyermekek, unokák és rokonok könnye öntözte meg utolsó útját. A földi lét urai, hatalmas fejedelmek, nagy népek és országok küldöttei lehajlott fejjel szegélyezték a sötét ösvényt, a mely a megdicsőülés országa felé vezeti a jókat és igazakat. Két ország bércei-ronái fölött uszott a meghuzott harangok tompa mormolása, hogy az összhangból is halotti lepel szövödjék föléje és beborítsa a hit édes vigaszával az önmagával vivódó fájdalom tehetetlen vergődését. A mit a föld adhat valakinek, ime az ő áldott porainak meg van adva és leróva minden hűség és szeretet, a mivel földi részének tartozánk!

Sz. K.

Buzditás.

— Szirván. —

Gyalázzon bár butáknak tömege,
Üldözzön téged nyomban, szüntelen;
Veled ha lesz igazság' fegyvere,
Előbb-utóbb tied a győzelem!...

Hadd szóljanak meg a rossz emberek,
És te reád csak szégyent hozzanak;
Legyen igazság' fegyvere veled,
Előbb-utóbb mind porba hullanak!...

Hazúg nyelvek hadd rágalmazzanak,
Szilárd elveknek megmarad becse;
A győzelemre nem számíthatnak,
Veled ha lesz igazság' fegyvere...

Zsarnok bilincse gyöngye hatalom,
Elszántság ellen nincsen ereje;
Nem az övé, — tied az uralom,
Veled ha lesz igazság' fegyvere!...

Ha kell viselned tövis-koszorút,
Mit fejedre tesz ellenid' keze,
Büszkélkedj' vele, — s ne ismerd a bűt,
Hisz nálad az igazság' fegyvere!

Majd születik egy újabb sarjadék,
Kihajt ártatlan véred' magzata;
Dicsőítend a jövő nemzedék,
S leszel hazádnak halhatatlana!...

Simay Gergely.

Az örmény kérdés.

— A franczia „Sárga könyv“ diplomatiail okmányai alapján.*) —

I.

Az a terület, melynek Örményország a földrajzi elnevezése, hosszú idők óta viseli az idegen uralom igáját. A modern időkben soha nem is volt természetes határok közt élő állam. Keleti részei Perzsiához vannak

*) Le concert européen, par le comte Benedetti. (Revue des deux Mondes, 1898. Aug. 1.)

csatolva, Oroszország bekeblezte a kaukázi tartományaival határos területeket s a mi még a sultán fenhatósága alatt maradt, azt vegyesen lakják örmények és muszulmanok. De ha megszűnt is tényleg a régi Örményország autonómiája, az örményeknek nemzeti szelleme túlélte minden feldarabolást és idegen hódításokat, még pedig különösen a vallásos hit segítségével, a mely szoros és fel nem bontható kapocs gyanánt tartotta és tartja össze a népnek különböző államok kötelékében élő elemeit.

Ez a szívós érzés, valahányszor a körülmények megengedték, felébresztette az örményeknek szunyadó, de soha ki nem aludt hazafias aspiratioit. Így történt, hogy a berlini kongresszuson, lelkesen küzdve az ügyökért, kivívták egy záradéknak a békeegyezménybe való felvételét, a mely tetemesen javult helyzetet biztosított számukra. Ez az első siker a nemzet tüzesebb lelkű fiait arra indította, hogy érdekeik védelmére szervezkedjenek. A mint Cambon konstantinápolyi francia nagykövetnek a külügyministerium által közreadott hivatalos okmány-gyűjteményben, a „Sárga könyv“-ben (*Livre Jaune*) olvasható egyik sürgönye megjegyzi, Európában az 1885-ik év folyamán történik először említés örmény mozgalomról. A különböző európai államokban és Amerikában élő örmények közös cselekvésre egyesültek. Nemzeti bizottságok alakultak s Londonban rokonszenves fogadtatással találkozván ott telepedtek meg s élénk propagandát indítottak a hatalmon levő angol szabadelvű párt védőszárnyai alatt.

Ez a kísérlet nyugtalansággal töltötte el a sultánt és mohammedán alattvalóit. Nem is kellett több arra, hogy véres üldözés törjön ki. 1894 tavaszán egyszerre csak híre terjedt Konstantinápolyban, hogy a szásszuni kerület örmény helységeit török csapatok segítségével kifosztották, felgyújtották s lakósaikat lemészárolták a kurdok. A tényeket nem lehetett többé eltagadni. Nagy volt az izgatottság a Bosporusnak sok ezer örmény lakta partjain. Az angol nagykövet kijelentette, hogy megbizottakat szándékozik a helyszínére küldeni avval az utasítással, hogy nyomozzák ki a dolgok valódi állását. Abdul-Hamid sultán már-már ott látta az európai interventiot az angol nagykövet eme lépése

mögött. Nyugtalanság foglalta el s tanácsot kért Cambon francia nagykövettől.

„Azt válaszoltam neki, olvassuk az utóbbinak nov. 14-i jegyzékében,*) hogy kétségkívül reformokat kell életbe léptetni Örményország igazgatásában, hogy helyre kell állítania a tekintélyét s meg kell torolni a gonosz tetteket; hogy azonban nincs mit tartania az angol ügynökök nyomozásától, ha ő maga siet hasonló megbízatással kiküldeni valamely tekintélyes férfiút, a ki elég bizalmat élvez s elég hatalommal rendelkezik arra, hogy a bűnösöket megbüntesse s a dolgok előbbeni rendjét visszaállítsa“

A sultán hajlott erre a tanácsra s meghagyta, hogy bizottság menjen késedelem nélkül az események színhelyére. Amde Abdul-Hamid félénk természete nem kevésbbé rettegett a muszulman hívők felháborodásától, mint Európa haragjától s a török hivatalos lapok csakhamar ekként határozta meg az ottoman biztosok kiküldetésének tárgyát: „Elutáznak Bitlis tartományba, hogy nyomozást indítsanak meg ama bűnös cselekedetek tárgyában, melyeket örmény rablók egyes helységek kirablása és elpusztítása által elkövettek.“**) Annyi volt ez, mint a szerepek teljes felcserélése, mint az áldozatok megbélyegzése a gyilkosok erőszakoskodásaival.***)

Az igazságszolgáltatásnak ez a különös módja élénk ellenmondással találkozott a diplomácia konstantinápolyi

*) Livre Jaune, 17-ik lap.

**) Livre Jaune, 17-ik lap.

***) Meyrier, a diarbekiri francia alkonsul ezt a jelentést tette a szásszuni eseményekről: „Az örményeket minden oldalról körülvették a hegyeket ellepő katonák és könyörtelenül lemészárolták. Közülök nagyon kevesen menekülhettek; 1500 halotról beszélnek... Lekaszabolván ezeket a szerencsétleneket, a kurdok és a katonák megrohanták a hegység tövében fekvő helységeket s felprédálták és felégették azokat. Azt mondják, hogy mindenféle kegyetlenséget elkövettek a keresztény lakosságon, leöldösték az öregeket és gyermekeket, elhurczolták a leányokat. Mintegy 7500 egyén veszett el, 30 helység leégett, 400 nőt elhurczoltak. Az utóbbiak közül kétszázan megkísérlették azt, hogy vízbe öljék magukat s ekként meneküljenek a becstelenségtől.“ Sárگا könyv, 16 lap.

tagjainál. Francia-, Angol- és Oroszország nagykövetei jelezték is ennek gyűlöletes jellegét a porta, sőt közvetlenül a sultán előtt is. Megnyugtatójukra felajánlották nekik, hogy képviselőket küldjenek a nyomozó bizottságba. Az ajánlatot elfogadták s a három nagyhatalom kormányainak meghatalmazása alapján kijelölték s azonos utasításokkal látták el a küldöttjeiket.

A bizottság akként intézte a dolgot, hogy a három nagykövet, a kiket ügynökeik pontosan tájékoztattak, kénytelen volt erőyes előterjesztésekkel élni. A török biztosak részrehajlásának és rosszhiszeműségének jellemzésére elég legyen idéznünk néhány sort abból a sürgönyből, melyet Cambon a francia kormányhoz 1895 május 2-án, tehát a vizsgáló bizottság működésének megkezdése után több hónappal intézett: „Teljes egyértelműséggel azt állítják (t. i. a három nagykövet ügynökei), s több példával is bizonyítják, hogy a helyi hatóságok folytonos nyomást gyakorolnak a vizsgálatra; a szomszéd vidékekről érkezett tanúkat, a mint Musba értek, rendőrök felügyelete alá helyezik, a kik elszállásolják, élelmezik őket s utasítva vannak arra, hogy a vallomásaikat sugalmazzák. Nehányan közülök a rendőrség kezei közt töltött egyetlen éjszaka után visszavonták vallomásaikat; a többit, a kik ragaszkodtak állításaikhoz, nyomban letartóztatták. Többeket, a kik készeknek nyilatkoztak tanúskodásra, visszatartottak a községükbeli hatóságok s daczára azoknak, a miket a sultán előttünk ismételve kijelentett, a vizsgálat szabadsága jóformán semmi.”

A dolgok ezen állapotában csak egy mód volt a kurdok és a török sereg terhére rótt tényeknek a constatalására. Ehhez nyultak a nagykövetek, követelvén, hogy a biztosok a követtségi megbízottak kíséretében jelenjenek meg a helyszínén, a hol, a sírok csendjében, szabadabb nyilatkozatokat fognak hallani, mint a Musban kihallgatott tanúktól. Eme helyi vizsgálat után Cambon azt jelenthette kormányának,*) hogy „a helységek elpusztítása s felgyújtása nem kétséges többé; a lakosság lemészárlásáról világosan tanús-

*) Livre Jaune, 60-ik lap.

kodnak a csontok és a megcsonkított hullák, a melyeket ott látni még a géliguzáni árkokban.”

A biztosokat s a nagykövetek meghatalmazottjait visszahívták Konstantinápolyba. A munkájuk, melyet a porta rosszakarata minduntalan feltartóztatott és késleltetett, 1894 december havától 1895 augusztusig, tehát félévnél hosszabb ideig tartott. Nem volt más eredménye, mint az, hogy biztosította a vélkesek büntetlenségét a nélkül, hogy bárminő elégtételt szerzett volna az áldozatoknak. A bizottság legelső üléseitől kezdve nyilvánvaló volt, hogy az örmények által szenvedett sérelmek megtorlás nélkül maradnak, s hogy sürgös feladat legalább jobb jövőt biztosítani számukra, ha már nem lehet orvosolni a multat.

A három nagyhatalom kormánya feladatának ismerte tehát mindenek előtt a gondoskodást oly üdvös reformok életbeléptetéséről és alkalmazásáról, a melyek alkalmasak lehetnek hasonló gyászos catastrophák megelőzésére. Nem csupán joguk, de élvülhetlen kötelességük is volt ez. Rájuk ruházta ezt a jogot és kötelességet magára a porta több rendbeli nemzetközi egyezményben a század közepe óta a berlini kongresszusig. A legutóbbi alkalommal kötelezte magát további késedelem nélkül való megvalósítására, úgy mond a berlini békeokmány hatvannegyedik cikkelye, mindazon reformoknak, melyeket az örmények által lakott tartományok helyi szükségletei megkívánnak s biztonságuk garantírozására a kurdok és cserkeszek ellen. Azt is magára vállalta, hogy rendszabályait időnként tudomására hozza a hatalmaknak, hogy azok alkalmazását ellenőrizhessék.

Tizenhatsz év telt el azóta, hogy ezeket a záradékokat szentesítette a hatalmak egyértelmű hozzájárulása. S a török kormány egyetlen egy pontját sem tartotta meg az elvállalt kötelezettségeknek, sőt a magatartásával egyenesen provokálta a szásszuni vérengzéseket.

— A második közlemény jövő füzetünkben. —

Dr. Molnár Antal.

Tiflistől Ecsmiádzinig.

Georgia egyik fejedelme vadászat közben egy halom lábánál párákat lát felemelkedni; közelebb megy és természetes, meleg forrásra bukkant. A fejedelem itt várost építtetett, melynek Tiflis nevet ad; különben ez az összetett szó „tiflis“ a georgiai nyelvben „meleg víz“-et jelent. Van a városnak néhány széles utcája, piacza, nyilvános kertje. A Kur folyó két részre osztsa a várost; ennek jobbpartján, a város közepén emelkedik az örmények zárda-temploma, mely kőfallal van megvédve a folyó kiöntései ellen. E templom pitvarában van eltemetve Der-Ghugászov Árság nevű örmény hadvezér. Ezenkívül az örmények az Isten dicsőségére még más 20 templomot emeltek. Van itt szép museum is.

Habár Tiflis Georgia fővárosa, mégis e városban legtöbb az örmény (40.000); ezek után jönnek a georgiaiak, törökök, oroszok, németek és más kaukazusi népek... A kereskedelem és ipar főleg az örmények kezében van. Sokban különbözik az örmény a georgiaitól; egy különbségről itt is teszek említést. Az örmény könnyen elhagyja nyelvét és beszéli a helyi nyelvet; de megtartja erősen egyházi szokásait. A georgiai vallását hagyja el könnyen és nyelvét tartja meg úgy, hogy az örmények közt az egyház képezi a nemzeti kapcsolatot, a georgiaiak közt ellenben a nyelv. Az örmények egyházi iskoláját, mely az alapító nevét viseli, V. Nersesz katólikosz építtette; ezen tanintézetnek, melyben 30 tanár tanít, évi jövedelme 60.000 rubel. Tiflis az orosz-örmények értelmiségének központja.

De folytassuk utunkat Ecsmiádzin és Mászisz (Ararát) — sziveink központja — felé. A vasút három óra alatt Ághészdáfá állomásig vitt; itt leszállottam. A vonat Báku felé ment, én pedig póstakocsira ültem. E kocsik sebesen haladnak, óránként 12 kilométernyi (10 verszt) utat tesznek úgy, hogy ha megszakítás nélkül akar az ember utazni, Ághészdáfától 22—24 óra alatt bemehet Erivánba.

Mögöttünk hagytuk Georgiát és a „kukár“-ok földjén Gházach új városhoz közeledünk. Benne és környékén

rablók tanyáznak. E városban csak 500 ember lakik, kik közül 300 a börtönben szütyölök.

Éjszaka haladtunk át a Tilizsán völgyén. Lassan-lassan fölfelé megyünk, reggel már 8000 lábnyi magasságban vagyunk a tenger színe fölött. Itt szép látvány tárul az utazó előtt: a Széván-tó, mely hegyekkel van környezve; e hegyek némelyikén okt. 2-án már hó volt. A Széván-tó Örményország három nagy tava (Ván-, Khápodán- és Széván-tó) közül a legkisebb; mélysége 500 láb, vize kellemes, melyben sok izletes hal tenyészik; a tó nyugati oldalán van a „Széván“-sziget. A tavon két hajócska áll az utazók és szerzetesek szolgálatára. Körülötte itt-ott örmény falvak: Mähágáni, Hái és a t.

Szekerünk Eriván felé halad. Messziről látszik az „ázád“ (nemes, szabad) Mászisz fehér teteje; jobbról az Árákád hófedte négy csúcsa, balról Áráh szép halma. Kocsink Eriván utczáin robog.

Orosz-Örményország egyetlen egy kerületében nincs annyi örmény, mint az eriváni kerületben (320.000 örmény). E kerület fővárosában: Erivánban 18.000 örmény és 13.000 kurd lakik. Ha itt néhány hétig nem esik eső, a por fullasztó. Igen sok és jó dinnye, görögdinnye, szőlő és barack terem Erivánban. Mióta a transzkaspiai vasút megnyílt, mely nagy mennyiségben szállítja a bucharai gyapotot Moszkvába, Eriván gazdasági helyzete hanyatlóban van; mert nem nyújtották ki az Orosz-Örményországban Kándzág mellett elhaladó vasutat; azért Eriván terményei: a gyapot, rizskása, bor és a t. az út nehézségei miatt nem versenyezhetnek Buchára termékeivel. Igen szép kilátást nyújtanak e városnak a körülötte elterülő kertek és szőlők. Mellette foly a Hérasztán. A hidon, mely a folyón épült, megy keresztül az, ki Ecsmiádzint akarja meglátogatni. Erivántól 15 kilométernyire már látszik az ecsmiádzini főegyház pirosra festett kupolája, mely sűrű fák közül emelkedik ki. Végre bemegy az útas Váársábád falu (régén az ország fővárosa volt) főútczájába, melynek egyik végén, szemben az utczával, épült a Györgyfele akadémia. Ettől kissé balra haladva a zárdához jutunk. Bemegyünk.

Négyszögű épület; a három oldal egy emeletes épületekből áll: ezek a szerzetesek szobái. A nyugati oldalon laknak a püspökök; itt van a katolikosz lakosztálya is. A zárda-épület közepén emelkedik a főegyház, tizenhat század pora földi. A templom mögött van az az új, György katolikosz által épített és a templomhoz kapcsolódó épület, mely most museumul szolgál. A főegyházat Világosító-Szt-Gergely idejében Tiridátes király építtette. Sok boldog napot, de annál több nyomort látott e templom. Hányszor támadták meg e zárdát és templomot az arabok, perzsák és törökök és üzték el a szerzeteseket és a katolikoszt. S a templomban a „Leszállás” helyén, a hol most „mihront” szentelnek, a perzsa chánok lovait kötötték. Volt idő, midőn egy jószívű perzsa chán a Khászách folyót vezette be a templomba és a zárdába, hogy ennek hullámai mossák el a lovak és más állatok után összegyűlt piszkot... De azért azt Isten ismét visszaadta: az örmények reményét, vigasztalását az örményeknek.

A szentegyház nem nagyon téres, 500 személynél többet nem fogadhat be; benn a közepén kupolás külön kápolna van, mely épen a „Leszállás” helyén épült. A főegyház egészen örmény stylben van építve és hasonlít más örmény zárdák templomaihoz; ellenben a később odatoldott torony köfaragványaival együtt épen olyan, mint az „ághthámár-i” épület stylje. A zárda déli oldalán van a nagy refectorium; itt étkeznek az akadémia növendékei és a szerzetesek. Van éven át néhány ünnepélyes nap, midőn a „katolikosz” is lejön ebbe a refectortumba és külön asztal mellett ő is a szerzetesi ebédből eszik. Nem messze a refectoriumtól terül el az az épület, hová a zarándokot szállásolják el. A katolikosz laka, mely előtt szép kert terül: külön ajtóval közlekedik. A katolikosznak igen szép, nagy fogadó-terme van; e terem homlokfalán látható a katolikosz képe, alatta van a trón. Itt fogadja a katolikosz különösen azokat a látogatókat, kik távolfekvő világ-részekből jönnek. A katolikosz lakosztályában van a sinodus gyűlésterme is.

A zárdaépületektől délre terül el egy mesterséges tó, melynek szélessége 100 méter, hossza pedig kétszer annyi.

Ásdarágéczhi Nerszesz nevű katolikosz ásatta e tavat; vize az erdő öntözésére szolgál, kipárolgásai pedig a levegőt tisztítják. A zárda keleti oldalán van az akadémia épülete, mit külön kert környez. Az akadémiát György katolikosz építtette; van benne nyomda és betűöntöde. Az akadémia tanterve sokban hasonlít a felsőbb lyceumok tantervéhez. Tanfolyama 9 évig tart. A három első osztály képezi a tanfolyam előkészítő részét. A legmagasabb három osztály neve: auditorium (*աւսարան* lészárán) ezekben az osztályokban a növendékek főleg theológiával és neveléstannal foglalkoznak. A növendékek benlakók, kik mind ingyen ellátásban részesülnek. Bevesznek e tanintézet növendékei közé a világ bármely részében lakó örmény ifjút. A teljes tanfolyam befejezése után némelyik belép a szerzetesek sorába, a nagyobb rész a vidéken tanítói állást foglal el; a kitűnőek a maguk vagy a zárda költségén európai egyetemekre küldetnek, hol csak választott szaktárgyaikkal foglalkoznak. 1890-ben az akadémiának 117 növendéke volt. A zárda évi kiadása 75,000 rubel (122.250 frt). Van szép régiségtára.

A könyvtár, mely más örmény könyvtárakkal összehasonlítva, leggazdagabbnak mondható, — a katolikosz lakosztályában van elhelyezve. Van külön olvasó-terme. E ritka könyvtárban több mint 3500 pergament örmény kéziratot találunk; ezek közt van sok olyan, melyek a régi századokban irattak; de azért mind a pergament, mind az írás igen tiszta. Van itt egy evangeliumos könyv, mely a IX-ik században iratott; elefánt-tábláit azonban a szakértők, az azokra vésett képekből ítélve, a II-dik századból valóknak tartják. Egy európai archeologus csak a két tábláért ígért 60.000 rubelt (majdnem 100.000 frt).. és nem adták oda. A könyvtár évenként 100—200 darab kézirattal is gyarapodik, miket különböző helyekről küldenek a zárdának ajándékban.

Eredeti örményből

Szongott Kristóf.

Egy kis távoli hírhezó.

Egy kis pihegő madárka,
Kertünkben egy fára szálla;
Éneklé hogy hogyan vártak,
Mind, a régi játszótársak.

Kérdeztem: hogy hogyan vannak,
S mikor felvirradt a nagy nap,
Nem mentem a találkára,
Akadt vagy egy a ki bánta?...

— Akadt, akadt, csicseregte,
Hogy megállt a lepke, fecske,
S azután is kérdé szépen,
— Daloljon még egyet nékem?...

Majd ha a bánat eltemet,
Dalolj akkor sírom felett,
Ringasd el a szívem lágyan,
Hogy odalent már ne fájjon.

BCU Cluj / Central University Library Sallak Róza.

SZAMOSÚJVÁR VÁROS

MONOGRAFIÁJA

IRTA: SZONGOTT KRISTÓF.

A munka felosztása.

E munkát a következő hat szakaszra osztom:

A) A római castrum. B) A vár. C) Gerla falu. D) Az örmények vázlatos története. E) A beköltözés és a két Apaffi. F) Szamosújvár történelme megalkulásától napjainkig.

A) S Z A K A S Z.

A római castrum.

Mivel biztosan megállapítani nem lehet, hogy ezen a területen, hol most Szamosújvár városa és határa terjeszkedik, az ó-korban a rómaiakon kívül laktak-e más

népek is, — az ingatag vélemények felsorolása helyett, egyenesen átmegyek a római castrumra.

A tudósok sokáig abban a véleményben voltak, hogy a „Napoca“ név — miről a Peutinger-féle földabrosz tesz említést — Szamosújvárra vonatkozik. De „Mommsen Tivadar, a Kolozsvártt talált és Napoca nevet viselő feliratok alapján a kérdést Kolozsvár javára döntötte el.“

A tudós Ornstein József nyug. őrnagy azt mondja, hogy a mi castrumunk Congri nevet viselt. E névre vonatkozólag az „Archeologiai Értesítő“ XVII. köt. 5. füzetében idézett író így szól: „Azon helynek, melyen a rómaiak a hal-dús Mezőséggel először érintkezésbe jöttek, egy általuk nagyon kedvelt angolna-féle hal után történt elnevezése helyirati tekintetben nem kicsinylendő. V. ö. a franczia „haltanyá“-t is jelentő „congre“ szót.

Többen irtak ezen castrumról és ásatásokat is eszköztek ennek területén; de mindnyájokat messze túlszárnyalta a mi derék őrnagyunk. Azok összesen nem tudtak annyi eredményt felmutatni, mint milyen fényes siker koszorúzta Ornstein őrnagy költséget nem kimélő megbecsülhetlen fáradságát, ki castrumunkról a többek között ezeket mondja: „A szamosújvári római castrum, mely a nagyberek, a malom-árka és a Kolozsvár felé vezető országút között terül el, az itt talált számos és A II. P (Ala secunda Pannoniorum) bélyeggel ellátott burkolattégla tanuskodása szerint valószínű, hogy lovas-osztály állása volt, melynek kőanyagát a Martinuzzi-féle vár, a város-alapító őrmények házaik, főtemplomuk, sőt talán a Karátsonyi-szegényház felépítésénél használták fel. Volt itt fürdő is, mit kétségtelenné tesznek az itt talált melegvezető csövek, faszén-maradványok és a tűzhelypadozat, mely téglakavics- és mészből álló kőkeménységű vakolat. A castrum elpusztult házainak nyomai is láthatók.¹⁾

¹⁾ L. „Szamosújvár, a magyar-őrmény metropolisz írásban és képekben“ című munkám 7. lapját.

B) SZAKASZ.

I. Fejezet. A vár története.

A szamosújvári vár 1291-ben Gerlahida nevet visel (Árp. új okmánytár V. 20). A XIII. század második felében építették hídját és emelkedett vámhelylyé. A XVI. század közepéig neve állandóan csak Gerla; 1410-ben szántói Laczk (Laczkó, Laczkfi) Jakab, a volt erdélyi vajda e várban lakott (Erd. Főkorm. L. I. fasc. 22 B).

1456-ban — a Laczkfiak kihaltával — a Bánffiaké lett; de mint per alatt levő birtokot Mátyás király, Erdély alkormányzójának: Vingárdi Geréb Jánosnak adományozza Gerla várát.

1463-ban ismét az előbbi tulajdonosok kezébe kerül (Dh. 26893 és 27908). A Bánffiak Mátyás király ellen pártot ütven, javaikat elveszítették és így Gerla vára is a király adománya folytán a váradi püspökség tulajdonába ment át 1467-ben (Dh. 27917).

1540-ben épül, azért Újvár nevet nyer; az „új” jelző különböztette meg a régi Gerlahida (= Gerla) várától, melynek helyén épült. És mivel e vár közvetlenül a Szamos mellett terül el: Szamos-Újvár nevet kapott. De az „új” jelző megkülönböztette egyszersmind a Szamosújvártól éjszakra (a mai Bálványosváralja helyén feküdt régibb) Bálványosvár-tól is, miért 1540-ben Bálványos-Újvár-nak is nevezik („Novum castrum Bálványos vocatum.” Szilágyi Sándor, Erd. Országgyűl. Eml. I. 41). 1542-ben Wj-Bálványos (Km. neord. D. 16), 1553-ban: Wjvár (Urb. et Conscript. fasc. 87 no. 29).

1540-ben Martinuzzi György kir. kincstartó birtokában van a vár, kinek nevére Martinuzzi-várnak is neveztetik.

1542-ben Szamosújvár várnagyai (ebben az évben két várnagya volt a várnak) Fráter György (= Martinuzzi) nevében Viz-Szt-György birtokosaitól egy rétet vesznek és azt a várhoz csatolják. (Km. mor. D. 16).

1543-ban Szamosújvár ura: Frater György ezt a várt úgy tekinti, mint a váradi püspökség tartozékát. (Fő km. gróf E... 158).

1552-ben I. Ferdinánd király Szamosújvár várát összes jövedelmeivel együtt Báthori András erdélyi vajdának adományozza székhelyül oly feltétel alatt, hogy gondoskodják a vár védelméről. (Katona, Historia regn. hung. XII. 183).

Báthori András kivonulása után (1553), Szamosújvár kapitánya: Dobó István részére a vár összes tartozékai összeiratnak; ebből az összeírásból kitűnik, hogy a tartozékokra kivetett szt-mártonnapi censusból évente 356 frt folyt be.

1556-ban Dobó István Szamosújvárt, mely eddig Ferdinánd pártján volt, nagy ostrom után feladván, azt, a kolozsvári országgyűlés összes tartozékaival együtt Isabella királynőnek adta hozományul. (Erd. országgyűl. Eml. II. 5. 59.)

1590-ben Báthori Zsigmond a szamosújvári vár tartományában levő összes gyalog- puskások részére, mivel a vár kapitányai által terhes örállásokra, birságok fizetésére szorítottak, a következő határozatokat hozta:

A gyalog- puskások sem a kapitányok, sem a belsőszolnokmegyei hatóság alá nem tartoznak; hanem egyedül a fejedelem és századosai (a századosok a puskások közvetlen főnökei) alá rendeltetnek, kiknek mindenben engedelmeskedni tartoznak, veszély idejében azonban az újvári kapitány felszólítására tartoznak bevonulni a várba... (Km. Lib. Sig. Báthori 89).

1590-ben ilyen gyalog- puskás volt Rettegen 13, Bálványosváralján 12, Ördöngös-Füzesen 11, Magyar-Láposon 10, Ormányban 10, Szamosújvár-Németiben 9, Kérőben 8, Szászníyiresen 5, Domokoson 4, Szépkényerü-Szt-Mártonban 3, Mikolán 2, Kuduban és Pénteken 1—1. Összesen 91 gyalogpuskás.

A Mihály vajda- és Bástaféle zavaros időkben Szamosújvár és uradalma óriási veszteségeket szenvedett.

Ennek a veszteségnek hű képét nyújtja azon összeírás, a melyet 1603-ban (Urb. et conscript. fasc. 65 nr. 87.) Básta biztosai: Rettinger és Stenzel az egész uradalomról készítettek. Az uradalom hat részre oszlott. A láposi vidékhez 20 falu tartozott. A rettegi vidékben 15 falu volt. A kentelki vidék 6 falut foglalt magában. A bál-

ványosváraljai vidék 16 falut számlált. A mikolai járás 10 faluból állott. Szamosújvár-Németihez 8 falu tartozott. Összesen az egész uradalom 74 falujában a biztosok össze-számláltak 10 nemest, 586 jobbágyot, 33 lovat, 151 ökröt, 90 tehenet, 1191 juhot, 6 disznót, 1783 asztag gabonát és 103 asztag zabot.

Az 1607-ben készült leltár (inventarium) Szamosújvár várát a következőkben írja le: A külső kapún van egy hosszú láncz s két kötél, a melyek az emelcsőt huzzák fel. (Valószínű, hogy a régi Gerlahida várába is hidon mentek be, innen nevének [hida] második része). E kapú felett egy kemenczés ház van; padlásán négy fogason 32 szakállas ágyú.

A külső kapún belől, a kerítés mellett két rendben apró házak vannak, közbe egy nagy konyhával, leginkább darabantok számára.

Ezután jön a belső vár; ebben az alsó rendben van egymásután öt kemenczés ház; ezután a porház jön (itt tartották a puskaport?). Más rendben van a kulcsár háza, a pattantyúsház, egy sütőház. Ezzel átellenben egy bástya.

A felső rendben, a belső kapú felett két ház nyílik egymásba, mellettök két szenesház, ezek mellett a „nagy palota”: benne kemence, egy asztal, egy pohárszék, egy hosszú pad, padszék, ablaka papirossal borítva. E mellett van egy udvarló öreg palota. Ezután még vagy öt kemenczés ház. Bástyái a következők: földbástya; ezenkívül van egy algyúszin, egy fegyverház, egy kis kápolna és egy kis harang. (Gyulafeh. Cens. Extrac. E. E. 12).

1609-ben a fejedelem az országgyűlés beleegyezésével Kendi Istvánnak adományozta a szamosújvári uradalmat (Az 1609. évi kolozsvári országgy. 26 art.)

1612-ben Báthori Gábor az e várhoz tartozó összes gyalogpuskásokat (=darabantok) megerősíti azokban a szabadságaikban, miket 1590-ben kaptak.

Az 1622-ben eszközölt összeírás szerint (Gyulafeh. cen. A. 100) a vár tisztikara állott: a kapitány-, udvarbíró-, várnagy-, alvárnagy-, számtartó-, kulcsár- és ügyészöl. A szolgarendhez tartozott: 1 szakács, 2 majoros-asszony, 2 tehénpásztor, 2 disznópásztor, 10 béres, 1 ménespásztor, 2 kertész, juhpásztor, sütő, pallér, 2 vinczellér, 1 lovász,

1 majorbíró, 4 kádár, 1 tizedes, 1 dobos, 1 tömlöcztartó, 1 szén-osztó, vetők; a pattantyússal együtt van a várban 30 darabant.

1654-ben (Km. Lepubus) történt összeírás szerint a várhoz tartozó szabad darabantok nyolcz tizedből állottak, egy-egy tizedes vezérlete alatt, melyekből az első két tized Bálványos-Váralján, a harmadik Ördöngös-Füzesen, a negyedik Szépkenyerü-Szt-Mártonban, az ötödik Szamosújvár-Németiben, a hatodik Ormányban, a hetedik Dengelegen és a nyolczadik Domokosfalván állomásozott; ezeken kívül még volt egy tized zsoldos darabant, a kik havi zsoldban részesültek.

Az 1701. évi összeírás szerint (E. T. L. XII. $\frac{1}{2}$ fasc. 1 a) a szamosújvári uradalomhoz tartozott 157 jobbágy, 36 cigány. Az uradalom összes értékét 50.988 frtra becsülték. — Mivel az uradalom alig hozta be a kezelési költségeket, már rég óta gondoskodtak eladásáról.

Az 1705 nov. 11-én történt zsibói nagy csatavesztés után, Rákoczy podgyászát Szurdukról felvevén, Szamosújvárnak indult, hogy az itteni erősséget igénybe vegye... Estére Szamosújvárra ért, de a vár tartható nem lévén, másnap Bethlen várába vonult; néhány napot ott mulatván, mintegy tizenkétezerre menő, többnyire családos-tól bujdosó erdélyitől kísértetve Köváron át csesdi várába vonult. (Kövári L. Erdély történelme 6 kötet 71 és 72 lap).

1717-ben III. Károly király a szamosújvári uradalmat — a vár kivételével, mely a kincstár birtokában maradt — a görög szertartású egyesült oláh püspökség alapítására adományozza. (Vár. lev.)

1736-ban a szamosújvári örmények a szamosújvári uradalmat, a vár alatt levő „Kandia” helylyel, az ott levő darabantokkal, puskásokkal, falvakkal és birtokrészekkel együtt 90 esztendőre (1828-ig) 100.000 forintért zálogba veszik. A vár továbbra is a kincstár birtokában maradt. A görög kath. püspökség pedig áttételet Fogarasra, a honnan később átment Balázsfalvára.

A várművek igazgatója 1734-ben Blössing mérnököt Szamosújvárra küldi, hogy a várt kerítéssel lássa el; az árkot — hol a mostani kert és a belső épületek területnek

--- az örmények ásatták saját költségükön, hogy szükség esetén abba vezethessék be a Szamost. („Nulla tenus dubito, quin illam fossam aquam ex fluvio Szamos in fossam Arcis tempore necessitatis deducentem suis sumptibus effodi curaverint, qui tota illa externa circumvallatio tempore invasionis pro defensione civitatis Armenopolitanae destinata manebit.“ Albae Carolinae 13 junii 1734. P. Weiss Vice-Colonellus et fortificationum in Transilvania Director).

Mire apáink: Habár a városnak roppant kiadásai vannak — a dominium zálogba vétele — mégis hajlandó az árkot kiásatni azon feltétel alatt, ha a munka befejezése után az állam a városnak tett kiadásait visszatéríti. Megígérték. Azért 1736-ban kezdetét vette a munkálat; de 1738-ban egyéb kiadások annyira igénybe vették a város pénz-erejét, hogy az árokra alig jutott. Most a munka befejezését siettető Plezger kapitány, ki a várművek igazgatója volt, Károlyfehérvárrt 1738 jún. 8-án kelt és „communitas“-unkhoz intézett iratában azt mondja, hogy ha a város be nem fejezi az elkezdett munkát, erővel fogják őt arra kényszeríteni. („Pergratum foret Serenissimo Principi de Lobkovich Generali Commandanti, si incluta communitas Armenopolitana laborem istum jam inceptum ad finem perduceret... Si difficultare ansi forte fuerit, profecto assecurare possum, quod Serenissimus Princeps inclutam Communitatem Armenopolitanam vi coactus fuerit.“) A katonai hatóság által itt használt „pergratum“ szó is, melynek értelme: „igen kedves dolog, nagy szivesség“ (L. Josephi Márton, Lexicon trilingve latino-hungarico-germanicum, 550 lap) tanúsítja azt, hogy nem városi, hanem országos érdek tette szükségessé az árok kiásatását. És mégis köszönet helyett azért, hogy előlegeztük a kiadás költségeit, — még fenyegetődtek! Apáink ennek daczára, — nem félelemből, hanem hazafiságból befejezték a munkát. Blössing mérnök a városnak adott nyugtában ezt mondja: A viz-árkot az örmény urak ásatták saját költségükön. („Den Canal haben die H. Armenier auf ihre besondere Kosten ausgraben lassen.“) Ez az árok 2908 frtba került. A kiállított hivatalos nyugta így szól: „Specificatio: Was und wieviel die Számosujvárer

Armenische Communität intra Spatium trium Annor. als 1736/7 u. 1738 aus eigenem dargestreckten (kölcsonzött, kölcson-adott) Spesen auf auszer und innenhalb des alhiesig Kajser. Praesidij (vár) ausgegeben: 2908 Sage Zwei Tausend-neun Hundert acht Gulden Hungar. dann neun phenig. Számosújvár 7. Ján. 1739.

Midön aztán 1739. márcz. 16-án a város ezen kiadásának visszatérítéseért folyamodott, báró Schmidlin Ferencz a kamarai legfőbb igazgató Küküllővárról ezt a választ írta: A visszafizetésről említést se tegyenek; hisz azért tették a mondott kiadást, hogy háború esetén legyen hová huzódniok családjaikkal és vagyonukkal együtt. („Praefatam pecuniae summan eo fine, intuitu et conditione ultro in supramemoratam arcis et fortalitii reparationem expenderit, ut, pro suis familiis et facultatibus tuendis, tempore hostilis, seu violentae invasionis tutum ibidem receptaculum haberent, nec ullum de bonificatione sumptuum mentionem fecerint. Franciscus B. de Schmidlin.”) Így üttettünk el jogos követelésünktől! Az említett menedékhely („receptaculum”) csak ürügy, álokoskodás. Mert mi az árkot nem azért ásattuk, hogy nekünk viszonzásul menedékhelyet — a mit különben soha sem vettünk igénybe — adjanak. A menedékjogot 23 évvel azelőtt már megszereztük volt. Ugyanis főbiránk („judex Jacobus Christophorus [Jakabffy Kristóf] cum suis in oppido Armeno existentibus”) 1716-ban kéri Stainville kormányzót, hogy háború vagy zűrzavar esetében engedje meg nekik, hogy gyermekeikkel és vagyonukkal a szamosújvári várba huzódhassanak. Mire a kormányzó Déváról „meghagyja a vár commandásának, hogy szükség esetében adjon menedéket az örményeknek diplomájuk értelmében, hogy oda huzódhassanak feleségeikkel, gyermekeikkel és vagyonukkal.”

1736-ban III. Károly az itteni örményeknek az egész szamosújvári uradalmat, a vár alatt levő Kandia városrészszel és az ott lakó puskásokkal és darabantokkal együtt 90 esztendőre, tehát 1828-ig 100.000 frtéért zálogba adta; mivel ezek megunván a görög egyesült püspök jármát, az uradalomért a becs-árnál sokkal többet ígértek. (Erd. L. R. VIII. 598.)

A főhadparancsnok: Lobkovicz herczeg 1740. febr. 10-én Nagy-Szebenből ezeket írja a tanácsnak: Tudva van, hogy az erdélyi örmények katonai védelem alatt vannak; azért szükséges, hogy az ottan levő vár parancsnokával a nagyobb dolgokban, különösen abban, mi a *communitas* fenmaradását és az egészségügyet illeti (azokban a napokban éppen ragályos betegség pusztított falaink közt), egyetértésben legyenek és vele levelezést folytassanak. („*Prudentes ac circumspecti Domini. Constat Domnbus Vest. nationem Armeniam in Transilvaniam existentem sub protectione militari esse...*“).

A „Hosszú-fogadó“ régi faépületét lerontják és a vár anyagából kőből építik oly feltétellel azonban, hogy ha az, azon a helyen, hadászati szempontból alkalmatlan lenne, — a katonai hatóság azt minden kártérítés nélkül leronthassa. (Vár. lev. 1776 év. L. a város történetét.)

1785-ben sok katonát szállásolnak el a várba.

A vár eladóban van. A kolozsvári, dévai és szamosújvári várt el akarják adni; de vevő nem jelentkezett. Azért a kormányzék — egyetértve a katonai parancsnoksággal — megkísérli a haszonbérbeadást. Az árenda feltételei közzé is tétettek. (Vár. lev. 1785— 130 sz.)

Báró Seeberg, a vár parancsnoka 1786-ban arra kéri a tanácsot, hogy ne engedje meg, hogy a vár sánczai között marhák, melyek csak kárt csinálnak, — járjanak... „Ugy is nemsokára foglyokat fognak ide hozni.“

1787. jún. 15-én hozták az első fogoly-szállítmányt — a várba.

1787. decz. 9-én tartott városi közgyűlésen az elnök: gróf Teleki Ádám, Belső-Szolnokmegye főispánja ezt indítványozza: Örök emlékeül annak, hogy Ő Felseége városunkat a szabad kir. városok sorába emelte, a várban „posztógyár“ állíttassék. („*Favente vere venturo, duos Fullones esse accersendos, qui possibilitatem erectionis hujus fabricae tum ex facilitate procurationis vellerum, tum ex ductione et rotatilitate vellerum per captivos instruendos in numerum servanda, tum denique ex situatione loci et aquarum emetiri possit, quorum tandem consilio fore acquiescendum.*“)

1790-ben Pekri László a vár főgondviselője. Ez a várhoz olyan helyeket csatolt, melyek a városé voltak; azért támadt közte és a város között egyenetlenség. (Vár lev. 1790—157 sz.)

Pekri László helyébe 1797-ben Máriaffi József nevezetett ki a vár „inspectorává.“ Az átadással Gorovej Kristóf bízott meg. (Vár. lev. 1797—14 sz.)

Dolgozóház a várban. „A felséges Udvarnak az levén szentséges akarattya, hogy az szamosújvári várba, a hol számos foglyok tartatnak, valami dolgozóház, melyben az említett foglyok is tehetségek szerint munkára alkalmaztassanak, — építtessék.“ (Vár. lev. 1797—54 sz.)

A várnagyok. Az akták a régi vár (Gerlahida = Gerla) várnagyainak neveiről nem tesznek említést. Az Újvár (= Szamosújvár), melynek felépítése 1540-ben fejeztetett be, (L. a vár falán még most is ott diszelgő feliratot: ... „hoc opus coeptum et perfectum anno 1540.“) első várnagya 1541-ben Horváth Ferencz (Szilágyi, Erd. országgyűl. Eml. I. 64—68). 1542-ben Horváth F. és Bánk Pál a várnagyok. (Km. neor. D. 16). 1544-ben Bánk Pál (Makray II.) 1549 ugyanaz (Km. prot. ad 49).

1553-ban Dobó István, az egri hős a várnagy.*)

1556-ban ugyanez (Erd. országgyűl. Eml. II. 5—59.

1557-ben Ébeni Gábor a prefectus (Torma, csal. lt.)

1558-ban ugyanaz a kapitány (Km. Lepubus).

1559-ben ugyanaz a kapitány (Km. Szoln. Int. B. 11.)

1590-ben Czegei Vass György a kapitány. (Km.)

1590-ben Bánrévi János a várnagy (Km. Szoln. Inf. B. 84).

1594-ben Ravazdy György a kapitány (Km. Szoln. Inf. 98 B. 16).

DOBÓ ISTVÁN.

*) Dobó az egri vár hősiei védelmének jutalmául 1553-ban zászlós urrá és erdélyi vajdává nevezett. Horváth Mihály, Magyarország történelme, 263 lap.

1598-ban Hamvai György a perfectus (permelléklet Torma J. gyűjt.)

1599-ben Leka aga (gróf Kornis lt.)

1600-ban ugyanaz (Magy. történelmi tár XVIII. 30).

1603-ban Bethlen Farkas a kapitány (Makrai csal. lt.)

1607-ben Pesti Nagy Albert a kapitány (Km. prot. B. 289.)

1607-ben Bethlen Farkas (Km. prot. E. 1.)

1608-ban Kamuthi Balázs a kapitány (Gyulaf. prot. Magnific. 255).

1615-ben Gyerőfi János a kapitány (Km. prot. E. 73).

1659-ben Bánffy György a kapitány.

1745-ben Krebiz György a vár parancsnoka. (L. Szongott „Genealogia“ 142 lap „Pászákász“ alatt.)

1773-ban „a fiscalis kastélynak commandánsa volt mélt. Elchard Jakab ur.“ (Vár. lev.*)

2. Fejezet. A szamosújvári vár leírása.

A szamosújvári várról, legalább ezen a néven, csakis a Martinuzzi idejétől kezdve emlékeznek meg a történetírók és úgy írnak róla, mintha egészen a bíbornok alkotása volna.

Tudomásom szerint egyedül Kövári László sejteti az ellenkezőt, mondván, hogy: „E várat a Zápolya-ház kincstárnoka, Martinuzzi György bíbornok, mint hiszik, egy itt talált régebbi vár fölébe, Bálványosvár romjaiból kezdé építtetni.“ **)

A XVI-ik század közepétől a multba visszavezető nyomokat, a történetírók — úgy látszik — elvesztették. A századok pora belepte, az idők vihara betemette azokat.

De nemcsak a betűk őrzik meg az idők nyomdokát. Milyen érthetően, világosan, minden írott betűnél mennyivel ékeesebben beszél az emberi kéz formálta kő! És milyen

*) A fegyintézet igazgatóiról „A fegyintézet multja“ című 3. fejezet szól.

**) Erdély építészeti emlékei. Irta Kövári László. II. kiadás. Kolozsvárt 1866. Stein János kiadása, Lásd a 161 lapot.

könnyű ezt megérteni. Hiszen nemzetközi nyelven szól hozzánk!

A szamosújvári vár kövei nyilván hirdetik, hogy bizony legalább hat ivadék tapodta itt egymás nyomát, mielőtt a hatalmas bibornok kíséretével bevonult ide.

Kétségtelen ugyanis, hogy a vár egy része a XIV-ik században vette föl jelenlegi alakját. Az építési styl tanúsítja ezt. Ezen állításnak hitelességét nem kisebb tekintély, mint Alpar Ignác műépítész igazolja.

Jelesen az úgynevezett Martinuzzi-féle épületnek jelenleg kenyérsütésre használt földszinti boltozatos terme, — a mely lovagterem vagy díszterem lehetett, — valamint az ugyanezen épületben levő római kath. kápolnának a karzat alatt levő része, a korai gót styl kétségtelen jellegét viseli köből faragott csúcsíves gerinczein.

Ilyen izlésben csak a XIV. században építkeztek nálunk.

A Martinuzzi építkezése pedig — a várban most is meglevő három rendbeli fölírat tanúsítása szerint, — az 1540—42-ik években, tehát kétszáz évvel később történt.

Azt, hogy a „Martinuzzi-épület“ többi részét mikor alakították át, nem lehet megállapítani. De tekintve a keleti oldalának külsejét, főleg pinczéjének alakját és pinczeablakainak elhelyezését, valamint a födélzet azon részének, mely a kapú fölött terül el, alacsony voltát, határozottan merem állítani, hogy ezen épület eredetileg téglány-alakú volt.

Ennél fogva a szóban levő épülethez a kapúzatot (Portal), a fölötte levő két szobával együtt, valamint a római kath. kápolna apsisát, vagyis azon ötszögű kiugrást, melyben az oltár áll — később ragasztották hozzá.

A kapúzat a bibornok idejéből való, a mint a fölötte levő czímer és fölírat is bizonyítja; de valószínű, hogy a kápolna is abban az időben nyerte jelenlegi alakját, csak-hogy később további átalakítást „szenvedett.“ Jelenleg ugyanis minden határozott styl nélkül szűkölködik. Ablakai renaissance izlésűek, boltozatán barok stylű disztimények láthatók. Utóbbiak 1760-ból valók, az oltár 1780-ban készült.

Nézzünk most körül az u. n. Rákoczy-épületben. A második emeleten levő négy szoba régi alakjában van még jelenleg is.

Ezek közül, a följáratról számított és fegyencz-iskolának használt három első szoba boltozatának gyámkövei kőből vannak faragva; de a gerinczek és az u. n. „zárókövek,” melyekben a gerinczek összefutnak, már csak vakolatból készültek.

Ezekről a boltozatokról Alpár Ignác műépítész úgy nyilatkozott, hogy a XVI-ik század elején gót izlésben, de már a renaissance hatása alatt épültek.

A gerinczek és zárókövek ugyanis a tiszta gót styl idejében, szerkezeti összefüggésben állottak a boltozattal, melynek föntartása volt a hivatásuk, s ezért mindig kőből faragták őket. — Míg a renaissance izlés korában elvesztvén már jelentőségüket, pusztán külső, ornamentális szerep jutott nekik s ezért csak vakolatból készültek.

Ennélfogva az u. n. Martinuzzi-épület nem a bíbornok idejében épült, ő azon csak némi átalakításokat végeztetett: kibővítette azt, míg az u. n. Rákoczy-épület második emeletének építése nagyon közel esik az ő korához.

Közel esik mondom, mert nem hiszem, hogy beleessék abba. — A mit ő építtetett — a mint a portáléből láttuk és a már lerombolt keleti oldalon fönnállott két bástyánál látni fogjuk, — azt ő fölirattal, vagy az általa combinált érdekes czímerrel jelölte meg. Az ő építkezése különben is az 1540—42-ik évekre, tehát a XVI-ik század derekára és nem az elejére esik.

Eddig a Rákoczy-épület második emeletének csak három szobájáról beszéltünk, holott négy szoba van ottan. Erről a negyedikről, mely ez emeletnek végső, délre eső szobája, csak annyi megjegyezni valónk van, hogy köríves boltozata a többi szoba boltozatánál később épült, magyaros diszitással (vakolatból alakított tulipánokkal) határozott styl nélkül.

A Rákoczy-épület első emeletének, helyesebben félmeletének vagy mezzaninjának boltozata újabkori átalakítás. Az átalakítás aligha történt előbb a mult század vé-

génél. Földszintje azonban, hatalmas köríves boltozatával, lehet olyan régi, mint a Martinuzzi-épület lovagterme.

A „Rákóczy-épület“ elnevezés tehát még kevésbé indokolt, mint a másik épületnek a bíbornok nevéről való elkeresztelése. A Rákóczyak azt készen találták. Egyébiránt ezen elnevezés innen keletkezhett: egy latin feliratos kő van azon épület délre néző második emeleti ablaka alá a falba beillesztve, melynek magyar fordítása a következő: „Erdély főséges fejedelmének, Rákóczy Györgynek, a mi legkegyelmesebb urunknak uralkodása alatt 1653-ban, marosszentimrei Fábián István felügyelő idejében.“

E felirat nem fejezi ki azt, hogy mire vonatkozik, új építkezésre, átalakításra vagy talán javításra? Valószínű, hogy más helyen volt befalazva.

A fegyintézeti róm. kath. kápolna oltárképének alsó részén van a vár nyugoti oldalának a képe is 1769-ből. (Festette Peller József, a ki valami vándor festő lehetett; mert az erdélyi részekben szakértői állítás szerint, — más helyt is látható olyan szent-kép, mely az ő ecsetére vall). Egy tekintet erre a képre és a néző meggyőződik arról, hogy a kép közepén levő négy ablakos épület, a lövő részekkel ellátott falnál újabb alkotás. Mintha valami madár szállott volna a falra, úgy ül az ott rajta.

Ez a négyablakos épület a Rákóczy-épület második emelete, a melyet főnebb tárgyaltuk s a mely a XVI-ik század elején épült. Nyilván való, hogy a fal régibb, mint a rajta levő épület.

A Rákóczy-épületről még csak annyi mondani valónk van — két magas, renaissance diszitésű, érdekes kéményének megemlítése után — hogy ezen épület helyén eredetileg egy földszintes ház lehetett. Arra építették aztán reá utólagosan a két emeletet.

Most térjünk vissza a képhez, melynek közepét — az előtérben — a Rákóczy-épület foglalja el. A képen bal felől, a szélen látható bástya s az attól jobbra vonuló rövid fal I. vagy II. Rákóczy György alkotása¹⁾. Ez már nem

¹⁾ „I. Rákóczy György a szamosújvári... várakat bástyákkal látta el.“ Szilágyi Sándor L. „Rákóczy György“ című 1893-ban Ráth Mór kiadásában megjelent művének 411. lapját.

létezik. A forradalom után — az ötvenes években bontották le. 1844-ben már mint „romban levő bástya“ úgy szerepel az akkor készült térképen.

Az ettől jobbra eső — második — bástyának csak a sarka van meg. A többi részét 1874-ben bontották le, mikor helyére építették a zárka-épületet, mely a Rákóczy-féle épületig terjed. Ez a csak részben meglevő bástya is a XVI-ik század elején nyerhette a képen látható alakját, mikor azt a bástyát alakították át, mely a kép jobb oldalán van.

Erre a szélső bástyára, az emeletes őrház helyére építették rá 1859-ben az igazgatói lakot.

— Folytatása következik. —

Kisebb közlemények.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Levél Kairóból. A kairói örmények temploma a Szűz-Anya tiszteletére épült. Csinos új padok és székek vannak e templomban, külön a nők és külön a férfiak számára. A szentegyházat a jelen fényes állapotba a boldog emlékü Thákvor pasa helyezte, ki az egyptomi vasútak minisztere volt. Ez fényesnek akarta látni azon nemzet egyházait, melynek ő is fia. Ez a nemzetszerető örmény volt az, ki az alexandriai örmény egyháznak is 150.000 frtot adott. Ennek az egyháznak sok ingatlan vagyona van, miket többnyire néhai Hánemián Gárábéd-től, ki Kálészdiánnak is neveztetett — örökölte. Ez a váni gazdag örmény mintegy ötven esztendővel ezelőtt élt itt Kairóban. E templomnak három papja van. Egyptomban az a jó szokás uralkodik, hogy ha örmény utódok nélkül hal el, — a helyett, hogy az állam tenne kezet a hátrahagyott vagyona — ezt a templom öröklí. A törökországi öldöklés idejében több örmény menekült Egyptomba. Ekkor itt Ábroján Tigrán pasa intézkedésére szegényeket segélyező egyesület alakult, mely hetenkint kétszer-háromszor tart üléseket. Van itt szintén Tigrán pasa kezdeményezése folytán még egy nemzetközi segélyt-gyűjtő egyesület, mely gyűjtésének eredményét a mondott szegényeket segélyező egyesületnek adja. Ennek a nemzetközi egyesületnek tagjai Tigrán pasa, Egyptom volt külügyminisztere, Artin pasa, a közoktatásügyi államtitkár, és még más angol, francia, olasz jelentékeny egyéniség. Az örmény menekültek érdekében igen sokat tett az

alexandiai Hápopiánné asszony, ki számukra ruhákat személyesen gyűjtött. Az Egyiptomba menekült örmények száma — férfiak és nők, nagyok és kicsinyek együttvéve — meghaladja a 600-at; kik közül Alexandria elfogadott 400-at, a 200 pedig Kairóban van elhelyezve. A menekülteknek még úti költségeit is a segélyező egyesület pénztára fedezi. Megérkezéskor kaptak csizmát, topánt, ruhát. Alexandria menekültjeinek reggel, estve kenyeret, délben pedig levest, húst és főzeléket ad. A templom ágygyal és ágyneművel látja el őket. A betegeket orvos látogatja, a terhes betegeket kórházba vitték. Eddig már több mint 40.000 frtot költöttek a menekültekre és ezt a költséget a nemzetközi egyesület gyűjtött pénzből fedezi. Habár az egyháznak szép jövedelme van föld-birtokaiból; de ezen jövedelmét az egyházi és iskolai kiadások veszik igénybe; ezenkívül havonként 250—300 frtot a helybeli örmény szegények között oszt ki. Nem régen Kromer, az angol kormány képviselőjének védnöksége alatt a khevide színházában színi előadást tartottak a menekült örmények javára. Az örmények megélhető állapotban vannak. Egy örmény-barát, ki 20 év óta lakik Kairóban, azt mondta: „Örmény tolvaj, vagy örmény koldus egyetlen egy sincs.“ Itt csak az boldogul, ki több nyelvet tud; az örmények beszélnek arabul, törökül, görögül, olaszul, francziául. Kairoban 1500 örmény van; van kaszinójuk, mely a Konstantinápolyban, Smyrnában, Tiflisben és Európában megjelenő örmény lapokat és folyóiratokat mind járátja; járat néhány franczia lapot is.

Egy polgármesteri jelentésből. Napjainkban, midőn a negyven év előtt felállított szamosújvári görög szertartású katolikus püspökség maiglan nélkülözni kénytelen a megfelelő diszes püspöki székes-egyházat, a hozzáillő püspöki aulát és a papnevelő-intézet részére szükséges saját épületet, s midőn az erre vonatkozó tárgyalások újólag folyamatba tétetvén, ha nem is azonnal, de mindenesetre a közeli jövőben megvalósulásnak néznek eléje, — kétszeres érdekességgel bír azon egyéni álláspont megismertetése, a melyet városunk egyik volt polgármestere (Jakabb Bogdán) az 1855/56 évről szóló, s az 1857. február 7-én tartott tanácsi és esküdt közönségi gyűlésben előadott általános évi jelentésének tizenhetedik pontjában széleskörű indokolással elfoglalt: „A múlt év egy nevezetes időszakot nyitott meg városunkra nézve, — úgymond az idézett polgármesteri jelentés, — a görög katolikus püspökségnek s káptalannak ide telepítésével! Sokak által különböző oldalról tekintetik ez ügy; legfeketébb szint látnak benne azok, kik abban nemzetiségünk veszélyeztetését hiszik rejleni. Legyen szabad ez ötletből nézeteimet fejtegetni, s kimondani, miként én e véleményen nem vagyok! Azon idők, melyekben sok aluszékony s tevéketlen ember feje felett a kiváltság minden veszélyek ellen villámhárítóképen állott, elmultak; a ki nem vigyáz, nem mozog, s nem fárad, most bizony könnyen

semmivé lesz így is, úgy is, — ha chinai falak közé zárkózik is. És ki dolgait, legyen az mezeti gazdaság, kereskedés vagy mesterség, a tökéletesedés után törekvéssel s az ész teremtmő gőzerejével haladásra nem segíti, hátra marad mint a régi szokás szerint vontatott hajó a gőzöstől. Vagy talán azzal tartottuk fenn nemzetiségünket eddig, — mert annak fenntartására tetteleg munkáltunk s áldoztunk? Nem. E miatt már régen elenyészhetünk volna. Fenntartottuk, mert kormányzatunk szerkezete, mert a világ folyása olyan volt, hogy ha mind aludtunk volna is, érintetlenül maradt volna állapotunk, úgy annyira, hogy ha soká úgy tart vala, öntétlenségünk puhaságában olvadtunk volna fel. A forradalomnak sok szomorú következményei voltak; egyesekre kétségtelenül érzékenyek, de mi a népek osztályait illeti, ezek némelyikéről csak azon ünneplő köntöst szaggatta le, melyet az ősapák koruk divatához képest készítettven maguknak, az unokákra részint szabásuk, részint divatlanságuk, részint kopott színök, részint a testre nem alkalmas voltuk miatt már nem is illettek, s a haladó nemzetek szemei előtt inkább nevetség, mint bámolat tárgyaivá tették az azt viselőt. — 1850-en innen más élet, más irány, más eszközök állottak elő; az ereken elposhadt vér a rázkódások által rugékonyságát visszakapta; egyesek, úgy mint osztályok szemei megnyíltak, s látva a sok elrejtett szellemi erőt a lélekben, s a sok parlagúl heverő kincset a haza földében, tette ébredének s csak rövid idő alatt az iparra, földművelésre s anyagi erők kifejtése módjaira reá sem lehet ismerni a multhoz képest. A nemzetek nemzetiségük kifejlesztésére, a birtokosok fekvő birtokuk gyümölcsöztetésére, az iparosok s művészek keresetmódjuk tökéletesítésére, a tökepenzesek pénzüknek jövedelmeztetésére feszített erővel s áldozattételekkel munkálnak. Nem abban keresik előmenetelüket s illetőleg boldogságukat, hogy egyik a másiknak útjába álljon, s mindketten veszttegelenek, — hanem egymás mellett versenyezve haladnak előre!..

Irodalom és művészet.

„Hántesz Ámszoréa.“ A bécsi mechitháristák eme tekintélyes havi folyóirata, mely ez évvel lapunkkal együtt szintén a XII-ik évfolyamába lépett, tavalyi évfolyama igen gazdag és változatos tartalommal jelent meg. A következőkben adjuk azon czikkeinek czímét, melyek nagyobb terjedelműek, különösen pedig azokét, melyek az erdélyi részek örményeire vonatkoznak: Ádsárián J. Az erzerumi Szánászárián gymnasium könyvtárában levő örmény kéziratok jegyzéke, 5 közleményben. — Az 1896-ban megjelent 234 örmény és 193 európai nyelvű, de örmény tárgyú könyv jegyzéke 3 k. — Chálánthiánczh Gergely. Chorenei Mózes újabb forrásairól, 3 k. — Dásián Jakab. Egy pillantás az örmény régészetre (palaeogra-

phia), 6 k. (Folyt.) — Durián G. kaukázusi levelek, 4. — Dr. Gelzer. Az örmények története, vázlatban, 4 k. — P. Govrik J. Gergely (Hovhannesz Ánéczhi álnév alatt.) Az osztrák-magyar birodalomban élő örmények száma és helyzete, 1 közl. Az erzsébetvárosi örmények különféle törvényei és rendeletei, 1 közl. Az erzsébetvárosi örmények családi életére vonatkozó rendeletek, 2 k. Történeti adatok az erzsébetvárosi örmények hajdani közigazgatásáról, 3 k. — P. Kálemkiárián Gergely. Az örmény hírlapirodalom története, 1860-tól napjainkig, 3 k. (Folyt.) — P. Menevisián Gábor. A czikk- és könnyírás művészete, 6 k. (Folyt.) A modern nyelvészet, 5 k. — Tághpásián J. és Der Boghoszián. Byzánczi Fauszt örmény történetiről, 8. k. (Tághpásián tanulmánya a jelen évf. folyt.) — Voith Antal. Erdélyi örmény tájszók gyűjteménye, 4 k. (Folyt. a jelen évfolyamban). A „Hántesz” előfizetési ára 4 frt. A szerkesztőség és kiadóhivatal czíme: Rédaction de la Revue „Hantess.” Vienne, VII/2. Mechitharistengasse, 4.

Tóth Mike legújabb művei. Jézus-társaságának ezen nagy tudományú tagja, ez a derék főgymnasiumi tanár az idén egymásután két fölötté becses illusztrált munkát adott ki. Az első, mely százhetvenhárom illusztrációval diszeskedik és 422 lapra terjed, „Középeurópai műépítmények” czimet visel. Az ember nem hinné, hogy a művészetek történelmében is oly ferdítés és gyanúsítás lehetséges, mely egyházunkat sérti. A hitgunyoló Ruskin-féle akadémiai kiadvány ezt is megteszi. Ne engedjük, hogy az epés hobortosság, s a frázisok kopott rongyaiba burkolt tudatlanság ez ügyben is megmételjezzék a közönség elméjét. Az új művészet, t. i. a klaszszikus értékű, az egyházé. Ezt különféleképen hangoztassuk. Ezt mutatja ki a szóban levő mű, mely Kalocsán a szerzőnél kapható, füzve 1 frt 50 kr., vászonkötésben 1 frt 80 kr. — A másik nagyon érdekes munkának, mely 203 képpel van illusztrálva, czíme: „Hajdan és most. Jézus szent-szívének tisztelete Magyarországon.” Ezen 423 lapra terjedő gyönyörű szép munkából átverszszük a Szamosújvárra vonatkozó részletet: Jézus-szívének „kápolnája egészen különálló épület, homlokzata és főbejárata az utcára esik; igen csinos kis templom; magassága a toronynyal 18-5 méter, belső hossza 12-5 méter, szélessége 5 méter; a városnak — Felső viz-utcájában — az utolsó épülete.*) Alapját b. e. Korbuly Miklós tette le 1000 frttal, a többi építkezési költséget az árvaház fedezte, mely tözsomszedságában van. A román és góth átmeneti modorú oltárra a sz. Anna-Társulat 200 frtot adott. Jézus sz. szíve olajfestményű képére pedig b. e. Korbuly Tódor 100 frtot ajándékozott. A kápolna már legalább 1890 óta készen állt, végre 1894. jún. 3-án nagy ünnepélyességgel megáldatott és használatba vétetett. (A 137. lapon közölve van a kápolna igen sikerült képe is!). — A 367 lapon e becses munka ezeket mondja a szamosújvári

*) Mikor a tudós író itt járt, még nem volt felépülve a buszár-laktanya.

szoborról: „Azt a hírt vesszszük, hogy itt a Sz.-Anna-Társulat 150 frtot szavazott meg Jézus sz. szíve szobrára; Kérei Lucza k. a. pedig már 174 frtot gyűjtött ugyanarra. Nemsokára örömmel már azt irták nekünk, hogy a szép szobor a plebániái templomban föl van állitva és 1898. év febr. 2-án ünnepélyesen megáldatott.“ Mindkét művet melegen ajánljuk az érdeklődők figyelmébe.

Mi ujság az örmény világban?

Szérábián Péter, a jelentékeny örmény festő, ki bizonyos idő óta Konstantinápolyból családjával együtt Szophiába költözött, itt nem régen meghalt. Szérábián nemcsak mint jó festő, hanem mint jó ember is volt ismeretes. Évekkel ezelőtt, midőn Konstantinápolyban még szabad volt a nemzeti életből meritett képeket festeni, a „Musi örmény nő“ czimű festményével általános meg-
lepetést szerzett Neje, mérnök fia és a gyászoló nagy közönség kísérték ki koporsóját . . .

Hágopían Thákvor basa emléke. A basa halálának évfordulati napján, özvegye Alexandriában szent-misést szolgáltatott lelkének üdveért. A gyász-alkotmány (tumla) felett a pap szép beszédet mondott. Végre azt kívánta, hogy boldogultnak fia: Leon bej néhai atyjának nyomdokait kövesse. Istenisztelet után kiosztott az özvegy a hazájukba visszatérni akaró, de szűkölködő örmények között 1000 frtot, a szegény örmény tanulók ruházat-jára adott 300 frtot, a szegények között pedig kiosztatott 25 juhot és 100 kilo rizst.

A tanuló ifjuság figyelmébe. A napokban újra megnyiták az iskolák aijai. Ez a kedvező alkalom a következő jóakarató, kérő szavakat, miket a magyar-örmény tanuló ifjusághoz intézek, szőzalja tollam alá: Tanuljanak ifjú barátim jól és szorgalmasan; mert csak az, ki mint tanuló szorgalmas volt, lesz képes nagy korában eleget tenni azon kötelességeknek, melyekkel Istennek, a hazának és az emberiségnek tartozik. Vegyenek példát az örmény A'leon Ármenágtól, ki New-Yorkban a katonai akadémia három éves tanfolyamát két év alatt végezte és nemcsak minden tárgyból kapott jeles érdemjegyet, hanem még mellpénzzel (medaille) is kitüntettetett.

Dseráz Minász kitüntetése. A venezuelai köztársaság (Dél-Amerika) elnöke, a Párisban megjelenő „L'Armenie“ lap szerkesztő-kiadójának „Busztho del Liberthador“ harmadosztályú rendjét és a közoktatás tisztelet-jelvényét (medaille d'honneur) adományozta.

Felolós szerkesztő és kiadó-tulajdonos: **SZONGOTT KRISTÓF.**

Szamosújvártt, Todorán Endre „Aurora“ könyvnyomdája.

A reggel.

— Hovhánnszeán. —

Elmult az éj, hajnal derül,
Zöld réten, mező felett;
A pacsirta is fölrepül,
És zeng vidám éneket;
Nem nyugszik a természet,
Hisz' virradatra ébredt...

Még álmos az erdő, mező,
De bűvös illatával
Enyelgve játszik a szellő,
Hirdetve: itt a hajnal.
Elkergeti az álmot;
Föl új munkára már most.

Ébredj! ébredj! óh ébredez!
Édes hazám álmodból, —
Az idődet ne vesztegesd,
Menekülj nyűg-ágyadtól.
A teremő áldása
Serény munkádat várja...

Simay Gergely.

Az örmény kérdés.

A franczla „Sárga könyv“ diplomatiai okmányai alapján.*)

II.

A londoni, párisi és szentpétervári cabinetek végre is szükségét érezték annak, hogy más útra, a szavakéről a tettek útjára térjenek. 1895 márczius havában jegyzékváltás indult meg közöttük. Csakhamar meg is állapodtak abban, hogy törökországi képviselőiket reformtervezetek kidolgozására hívják fel. Avval biztatták magukat, hogy egyetértésük diadalmaskodni fog a portának tétlensége és rosszhiszemősége fölött.

A feladat nem volt könnyű. Meg kellett találni a helyes középútat, hogy egyfelől biztosítsák az örményeket a muszlimanok gyűlölete és a török hivatalnokok zsarolásai ellen, másfelől pedig kiméljék a sultán tekintélyét és érzékenységet. A nagykövetek munkához láttak. Azonban több kérdésre nézve lényeges nézetkülönbségek merültek fel közöttük, a mit egyébként előre lehetett látni s a miben különösen a sultán reménykedett, aki főleg a hatalmak szokásos egyenetlenkedésére alapította ezúttal is a számításait.

Röviden rá kell mutatnunk e nézetkülönbségeknek az okaira.

Oroszország ama háborúk során, melyet a török birodalom ellen viselt, darabonként elragadta tőle a hajdani Örményországnak azt az egész darabját, a mely Kaukázus tartományaival határos. A san-stefánói béke, hatalmába juttatta, a hozzá tartozó területekkel együtt, Kars várát, az ottoman birodalom fő erősségét, ázsiai birtokainak északi részében. Oroszországnak tehát már jó ideje örmény alattvalói voltak, a kik jelentékeny fokát az anyagi fejlődésnek és felvirágzásnak érték el a czár uralma alatt. Az orosz kormány megtett mindent, felváltva használta a kegyességet és a kényszert, hogy új alattvalóit beolvassza

*) Le concert européen, par le comte *Benedetti* (Revue des deux Mondes, 1898. aug. 1.)

a régiekbe. Meddőkké tette azonban mindezeket a kísérleteket a nemzeti érzéssel szorosan összeforrott vallási érzés, a mely a legföltettebb kincsök az összes keresztény népeknek.

Az örménység, ez a munkás és értelmes faj, nagy mértékben megjavította sorsát a földművelés és kereskedelem útján, annak a biztonságnak a védelme alatt, a melyet soha sem szünt meg élvezni, a mióta orosz felsőbbség alá került. Jönléthez, sőt gazdagsághoz jutott s fiai a magasabb szellemi műveltséget is elsajátíthatták. Nem érték be iskolák alapításával, a jobb módúak elküldték gyermekeiket a francia, német és orosz egyetemekre. Egész csoportja képződött ily módon a fiatal szellemeknek, a kik egyaránt el voltak telve a tudományok szeretetével és lángoló hazafiúi érzéssel.

A független Örményország eszméje elcsábította ennek az ifjú nemzedéknek egy részét, a melyhez a török felsőbbség alatt élő örménységből is sokan csatlakoztak. A soraikból alakultak azok a bizottságok, melyek a nemzeti eszme terjesztését tűzték ki feladatuknak. Az a fogadtatás, a melylyel Londonban találkoztak, lehetővé tette, hogy szélesebb alapokra fektessék actiojukat és az örménységre gyakorolt befolyást.

Oroszország nem nézhette közömbösen ezt a mozgalmat. Sikerült is a hatósága alatt levő területen megakadályoznia és elnyomni minden ellenséges vagy veszélyes jellegű manifestatiót. Ezek a jelenségek azonban érthetővé teszik azt is, hogy nem volt hajlandó oly rendszabályokra, a melyek az örmény állam visszaállítását elősegíthették volna, s hogy a konstantinápolyi tárgyalásokban csakis a rend és nyugalom helyreállítására irányította a törekvéseit a nélkül, hogy buzditást nyújtott volna oly irányú kísérleteknek és reményeknek, a melyek tovább harapozásától volt oka tartani.

Egészen más volt az angol cabinet helyzete. Az 1878-i béke Cyprus szigetének birtokába juttatta Angliát azon feltétel alatt, hogy garantírozza a sultánnak kisázsiai birtokait, a mely záradéknak az éle nyilván Oroszország ellen irányult. Kikötötte az angol kormány viszont azt is, hogy

„az örményeknek a helyzete javíttassék“, de semmiféle lépést nem tett arra nézve, hogy valósággá válják a békeszerződéseknek ez a pontozata. A teljes kimerültség nyugalma követte az orosz-török háború korszakát. Mihelyt azonban híre ment az Ararát környékén kitört véres üldözéseknek, mély felháborodás töltötte el az angol közvéleményt, a melyre kétség kívül hatással voltak az örmény bizottságnak a szabadelvű angol sajtó által támogatott közleményei is. A közvélemény erőteljes megnyilatkozásának a nyomása alatt kísérelte meg a Gladstone-cabinet az egyezkedést Orosz- és Franciaországgal. Ezen előzmények után alig lehet csodálni, hogy egészen más célzatokkal ment bele a tárgyalásokba, mint a csári kormány.

Franciaország viszont, a melynek nem volt mit remélnie avagy félnie azon bonyodalmaktól, melyeket Törökország folytonos hanyatlása vonhatott maga után, kötelességének tekintette megakadályozni minden oly rendszabályt, a mely csorbát ejthetett volna a hatalmak által folyton szem előtt tartott elven, az ottoman birodalom integritásán, a mely alapja minden diplomatiái egyezkedésnek azóta, hogy a keleti kérdés állandó veszélylyel fenyegeti Európa békéjét. Franciaországnak azonban további kötelességet is szabtak százados hagyományai. Elismert védője lévén azoknak az egyházi és jótékony intézményeknek, melyeket a catholicismus Keleten szerzetes rendek vezetése alatt fentart, gondoskodnia kellett arról is, hogy ezek az intézmények teljes biztonságukat megőrizték.

* * *

A konstantinápolyi francia, angol és orosz nagykövetek 1895 tavaszán értekezletet tartottak, hogy utasításaikhoz képest megállapítsák a reformok tervezetét. Hosszadalmas tárgyalások után ki is dolgoztak egy munkálatot, a mely egész sorozatát hozta javaslatba az adminisztratív rendszabályoknak. Ápr. 19.-én ezeket jelenti a reformtervről Cambon a francia külügyminiszternek:¹⁾ „A terv lehetőleg tartozkodik minden újítástól, a mely Törökország részéről

¹⁾ Livre Jaune, 44. lap.

nagy ellenvetést kelthetne. Erősítése a vilayetek központi hatalmának, fejlesztése a községi életnek, egyszerűsítése az igazságszolgáltatásnak és pénzügyi igazgatásnak, a főbb polgári hivatalok hozzáférhetővé tétele a keresztények részére s megvédelmezésük a kurdok ellen: ezek a reform alapelvei.“

A nagykövetek kormányaik jóváhagyása alá terjesztették a tervezetet. Az angol cabinet nem volt avval teljesen megelégedve. Oly rendelkezéseket ohajtott volna, a melyek Európát határozott ellenőrzési joggal ruházzák fel, s különösen oly értelmű záradékot, a mely felhatalmazza a magasb rangú tisztviselők kijelölésében való résztvevésre. Megegyezték végre a következő szövegben: „A reformok végrehajtására hivatott főbiztos választása a hatalmak által jóváhagyandó.“ A nagykövetek felhatalmazást nyertek arra, hogy az ekként módosított munkálatot a sultánnak bemutassák, a mi május 14-én meg is történt.

Abdul Hamid egyik titkára útján csakhamar tudomásukra hozta, hogy „a tervet szorgalmasan tanulmányozza, hogy egyes dolgokat jóknak talál, némelyek azonban megvitatandók, mindenesetre pedig késedelem nélkül tudomásukra hozza a válaszát.“ Meg is jött a válasz, azonban nem a nagykövetek javaslatainak a megvizsgálása, hanem új terv alakjában, a melyről ekként vélekedett Cambon francia nagykövet¹⁾: „A reformterv, melyet a sultán tanácsosai előkészítettek s három hét óta ismételten átdolgoztak, formátlan munkálat, nem tartalmaz egyetlen komoly rendelkezést s nem nyújt semmi garantiát. Társaim és én holnap tudtára adjuk a sultánnak, hogy a tervezete még csak tárgyalási alapul sem szolgálhat.“ A sultán tehát mellőzte a diplomatak tervét s oly munkálattal cserélte fel, a melynek csakis az volt a célja, hogy megzavarja a tárgyalásokat s kijátsza a hatalmak célzatait.

A tárgyalások mezeje eközben kiszélesedett oly hatalmaknak a csatlakozásával, a melyek nem vettek részt a reformnak előkészítésében. Anglia ugyanis azt találta, hogy eljött az ideje felhívni a közreműködésre Németországot,

¹⁾ Jún. 5-iki sürgönyében. Sárga könyv. 71. lap.

Ausztria-Magyarországot és Olaszországot is. Meglehet, hogy a tárgyalások kezdete óta Francia- és Oroszország közt állandóan uralkodó egyetértés felkeltette a féltékenységet, avagy célra vezetőbbnek vélte, ha az összes nagyhatalmak kezét fognak, hogy a sultánra nagyobb nyomást gyakorolhassanak. Bármí indok vezérelte is, Francia- és Oroszország magáévá tette a kezdeményezését s a hármasszövetség hatalmasságai kijelentették a reform-actionhoz való hozzájárulásukat.

Abdul-Hamid tervezete hosszú és nehéz tárgyalásokat vont maga után, melyeket a javasolt félrendszabályok s nem kielégítő engedmények lépten nyomon megakasztottak. Majdnem félévi huzavona után, 1895 okt. 20.-án végre megjelent a sultán iradéja azon reformokról, a melyeket késedelem nélkül végre kell vala hajtania kormányának a hat felső-anatoliai tartományban. Azt lehetett volna hinni, hogy elérkezett valahára a viszonyok üdvös átalakításának és megjavításának a sóvárogva várt korszaka.

Keserű csalódás ábrándította ki azokat, a kik így vélekedtek. Egyidejűleg a sultán iradéjának a közrebocsátásával a muszliman fanatizmus vad dühhöz vetette magát rá az említett tartományok békés lakosságára. Konstantinápolyban az örményeket, a kik kérelmeikkel a sultán elé akartak járulni, fegyveres erő vette üldözőbe. „A megtorlás, ugymond Cambon, kérlelhetlen volt. Az örmény lakosság apraja, nagyja a templomokba menekült s csakis valamennyi hatalom követjeinek közbelépése vethetett véget az üldözésnek.”

Néhány nappal utóbb sokkal komolyabb jellegű zavarok törtek ki Trebizondban, s terjedtek onnan tovább helységről helysére. Három hónapig vad hordák öldösték, fosztogatták és gyújtogatták az örményeket. Erzerum, Diarbekir, Sivas, Malatia, Orfa, Cesarea és Angora szörnyű mészárlások színterévé lettek; a szomszédos helységeket lángok pusztították el. Könyörtelenül legyilkolták azok szerencsétlen lakosságát.

Milyen volt a porta képviselőinek a viselkedése a véres üldözés eme napjai alatt? A megrohanás mindenütt előre való megfontolással történt, gyülekezetekben határoz-

ták el, a mely gyűlések tárgyról tudomásuk volt a katonai és polgári hatóságoknak. Több helyütt egyszerre tört ki a vérengzés minden provocálás nélkül. A fegyveres erő, ha nem csatlakozott a gonosztevőkhöz, egyszerűen félreállott. „Magam láttam, írja a trebizondi francia consul, hogy a zaptiéék (rendőrök) állomásaikon maradtak, a nélkül, hogy feltartoztatták volna a lázangókat. A csapatok részesek az elkövetett büntettekben, a fosztogatás eltűrésében, oly körülmények, a melyek fontosságára nézve senki sem lehet csalódásban.“¹⁾

Diarbekirben még pokolibb módon, a kormányzó, Aniz pasa szemeláttára történt a vérengzés. Meyrier francia alconsul figyelmeztette a pasát a veszélyre. „Nincs mitől félni“ válaszolta Aniz pasa, s két nap múlva megkezdődött a vérengzés, adott jelre kitűzött órában. Három nap és három éjjel üldözték a férfiakat, nőket, gyermekeket. A városnak csaknem valamennyi muszulman lakósa a katonákkal és zaptiéekkel együtt részt vett a szörnyű mézárásban. „Lelkiismeretemnek tartozom annak kijelentésével, ugymond Meyrier, hogy a kormányzó, a katonai parancsnok, a csendőrség feje közönyös maradt e borzasztó jelenetekkel szemben; mitsem tettek azok megakadályozására s ha közvetlenül nem is vettek részt, viselkedésük egyenes buzdításul szolgálhatott.“²⁾

— A harmadik közlemény jövő füzetünkben. —

Dr. Molnár Antal.

Emeljünk szobrot Verzereskulnak, a hazai örménység második Világosítójának.

„Verzereskul-szobor-bizottság“ közlés végett a következő érdekes sorokat küldötte be szerkesztőségünkhez :

¹⁾ Sárga köny. Suplément. 13. lap.

²⁾ Ugyanott, 28. lap.

K é r e l e m.

Maradandó emléket, — szobrot emelni a mult idők jeleseinek, a haza nagy alakjainak, az utókor legszentebb kötelessége. E kötelességnek kívánunk mi is eleget tenni, midőn az örménység bevezetőjének és Szamosújvár megalapítójának Verzereskul Oxendius püspöknek Szamosújvár főterére, közadakozás útján emlékszobrot óhajtunk állítani.

Hogy miért épen Verzereskul Oxendiuszt választottuk, hogy érzbe öntessük alakját, indító okunk az, mert ő volt a hazai örménységnek legkimagaslóbb alakja; ő volt, ki az alig megtelepült örménység állását megteremtette, midőn Szamosújvár város megalapításával az örmény metropoliszt létre hozta. Tevékenysége kiterjedt e hazában első éveit élő örménység szellemi és anyagi fejlődésére.

És mikor az örmény nemzet hitében megrendült, ő volt a második Világosító; ő volt, ki lángbuzgalmával visszaadta igaz hitét a nemzetnek.

Kétszáz éve annak, hogy az örmény nemzet hazát lelt e hazában és azóta igaz gyermeke lett az édes anyának.

Vele szenvedett, vele örvendett. Áldozott, ha kellett; mindig ott volt, mikor a haza hívta.

A hazai örménység, a magyar társadalom e tisztességes eleme, mindenkor ragyogtatta az igaz hazafi legszebb értékeit: a magyar nemzettel való együttérzést, együttgondolkodást.

Eljő az idő, midőn az örménység már csak egyesek emlékében, csak a történetben fog létezni. S valóban lélekemelő lesz a gondolat, hogy akkor, midőn talán porainkat is elfújta a szél, egy emlék, habár hideg emlék arról fog regélni a késő nemzedékeknek, hogy e hazában egykor örmények éltek jó viszonyban magyar polgártársaikkal, vetekedve velök szorgalomban és hazaszeretetben.

Ily szempontok vezérelnek bennünket, midőn a velünk rokonszenvező nagy közönséghez fordulunk, kérve, hogy adományaikkal járuljanak az ügy megvalósításához; segítsenek minket, hogy mi, kik kétszáz évet éltünk e hazában, szobrot emelhessünk annak, ki minket ide hozott,

és lehetővé tette, hogy itt megerősödve és a politikai magyar nemzetbe beleolvadva, új, nyugodt, boldog és szabad élet jutott a kifáradt és ellankadt örmény nemzetnek osztályrészüln.

A 69455—1898. sz. a. kelt belügyminiszteri engedély megadta a jogot, hogy az egész országban gyűjthessünk. És mi hiszszük, hogy a magyar haza minden nemesen érző polgára szívesen elküldi adományát, és minél előbb ott fog diszelegni városunk főterén Verzereskul Oxendius püspök emlékszobera.

E célra szánt adományok a szobor bizottság pénztárosához Esztegár Gergely áll. főgymn. hittanárhoz küldendők.

Nagyobb adományt részlet-összegekben is szívesen fogadunk.

Az örmény kath. egyházközség által kiküldött „Verzereskul-szobor-bizottság“ nevében Szamosújvártt, 1898. október 2-án.,

hazafias tisztelettel:

Bárány Lukács

fűszeres-plébános,
szobor-bizottsági elnök.

Esztegár Gergely

áll. főgymn. hittanár,
szob. biz. jegyző és pénztáros.

*

Verzereskul a hazai örménységnek nemcsak legkiválóbb alakja, hanem az országnak is egyik legnagyobb férfija volt. A haza körül szerzett nagy érdemeit valamint a trón, úgy a magyar nemzet is elismerte. Míg a protestantizmus az erdélyi róm. kath. püspököt elűzte, Verzereskul az örmény kath. püspököt nemcsak megtűrte, hanem megengette, hogy az erdélyi róm. kath. egyházmegyében is püspöki teendőket végezhesen. Ennek a nagy embernek akarunk szobrot állítani: adományainkkal tegyük lehetővé a kegyeletes cél elérését.

Az „Armenia“ szerkesztője ezennel megkezdi az aláírást száz (100) forinttal.

Szongott Kristóf.

Tanári gyűlés Szamosújvárt.

Az országos középiskolai tanáregyesület kolozsvári köre ezen iskolai évben második felolvasó ülését városunkban tartotta meg. A körnek ez volt első vidéki ülése. Jelen voltak Kolozsvárról: Márky Sándor dr., Balogh Károly, Borecsa Mihály dr., Bournáz János, Demjén Zoltán, Erdélyi Károly dr. alelnök, Gál Kelemen dr. jegyző, Gálfi Lőrincz, Gázelli Árpád, Gergely György, Kozár Ferencz, Komáromi Géza, Kovács Dezső dr. titkár, Kaufmann György dr., Loky Béla dr., Nyiredy Géza dr., Sárkány Lajos dr. alelnök, Szeremley Béla, Széplaky János dr., Tárkányi György, Török István dr., Ulár Pál, Veres Vilmos dr. — Szamosújvárról: Balázs Cзыril, Domonkos Károly, Dömötör János, Esztegár Gergely, Feczko János, Finta Ferencz, Füßy József, Józsa János, Karsai Gyula, Mártonfi Lajos dr., Mihelics Károly, Páll Bogdán, Szongott Kristóf.

A kolozsvári „Ellenzék“ és „Magyar Polgár“ is, ide vonatkozólag ezeket mondják: „Nem mulaszthatjuk feljegyezni azt a valóban szíves előzékenységet és vendégszeretetet; melyet az iskola igazgatója és minden tanára részéről tapasztaltunk. A megérkezéskor kocsikat bocsátottak rendelkezésre; a tanácsteremben gazdagon felterített villásreggeli várt...“

Reggeli után kezdetét vette az ülés. Márky Sándor dr. elnöki remek megnyitó beszédéből az iskolánkra vonatkozó részt szó szerint itt közlöm is: „A körünkhöz tartozó ötödik gymnasium mostani szíves házigazdánk: a szamosújvári gymnasium teljesen modern alkotás. Ennek a derék városnak volt ugyan már a negyvenes években is egy három osztályú grammatikális iskolája; de az pár évi fengődés után megszűnt és a város csak 1861. aug. 13-án határozta el ismét, hogy magyar tannyelvű algymnasiumot állít fel, melynek igazgatója mindenkor az örmény kath. plebános, tanárai pedig katolikusok legyenek. Az uralkodó 1862. máj. 7-én az alapítást, vagy inkább a visszaállítást helybenhagyván, az intézet még abban az esztendőben megkezdette és azután 32 éven át folytatta működését sze-

gényesen fizetett tanárokkal, szegényes eszközökkel. Az 1883. XXX-ik törvényczikk megalkotása után a közoktatási kormány már erőlyesen követelte a viszonyok javítását. Szamosújvár városa pedig a kor színvonalára emelkedve, 1892. szept. 10-én, a hazai tanügy történetében igazán emlékezetre méltó nemes felbuzdulással határozott ebben a kérdésben. A nemzet czredéves fennállásának megünneplésében méltóképpen ohajtván részt venni, kimondotta, hogy örmény kath. 4 osztályú gymnasiumát 8 osztályú gymnasiummá való fejlesztés végett állami ellátásba és kezelésbe bocsátja; a gymnasium részére telket ajándékoz ott, a hol a kormány kívánja; az építés költségeihez 100.000 frttal járul és az algymnasiumra idáig évenként fordított költségen kívül évenként 5000, összesen tehát több mint 9000 frtot nyújt az állami gymnasium ellátására. A közoktatásügyi ministerium és a város 1894. júl. 23-án meg is kötötte a szerződést és ezzel az örmény kath. gymnasium megszűnvén, 1894. őszén öt osztálylyal megnyílt és a mul-1897/8. iskolai évben teljes is lett a szamosújvári állami főgymnasium. Egy ideig négy különböző telek közt folyt a tanítás, míg végre 1896. okt. 29-én a millenium esztendejében letevén az új épület alapkövét, az 1897/8. iskolai évet már a mostani két-emeletes tiszta görög stílusú szép palotában lehetett megkezdeni; itt, a hol most szeretettel és tisztelettel üdvözljük kollegáinkat: a szamosújvári gymnasium jeles igazgatóját és tanárait, kik a vidékiek közül először csatlakoztak a mi kolozsvári tanári körünkhöz.

Ritkán hozott város nagyobb áldozatot, mint Szamosújvár, melynek nemis 6000 lakosa egy ihletett perczben 300.000 frtos ajánlatot tett le a hazai közművelődés oltárára. Ez oltár lángoló tüzeből vették önök tisztelt kollegáink azt a parázst, melylyel ennek a derék városnak házi oltárán, a most már ég felé törő lángot felgyújtották. Ennek az oltárnak tüze immár 300 fiatal lelket világít be, 300 fiatal szívet melegít.

Pergámenre írva be van falazva Szamosújvár gymnasiumának alapkövébe, de visszhangzik mindnyájunknak ajkán az a kívánat: Isten áldása legyen az intézetben, annak létrehozóin és a létrehozók késő maradékain! "

Ezen igen talpraesett, szép megnyitó után felolvasta Finta Ferencz, Feczkó Jánosnak „A tanulók osztályozásának szempontjai s a tanjegyek“ czimű derék értekezését, mit az elnök „becses“-nek mondott. Elsőnek Boros szólott a „fontos kérdés“-hez, mely „üdvös gondolatok“-at foglal magában. Dr. Erdélyi azokért az üdvös eszmékért, melyek az értekezésben előfordulnak, teljes elismeréssel van értekező iránt. Még hozzá szólottak: Török István, Gáll, Veres Vilmos, Mihelics, Balázsi, végre Feczkó. — Gyűlés végén többen gratuláltak értekezőnek. Azután a kör tagjai megnézték a gymnasium helybeliségeit, a gyűjteményeket, szer-tárakat, könyvtárt, tornahelyiséget. Innen a fegyintézetbe mentünk, megnéztünk mindent. Visszajövet a szép sétatéren át az örmény kath. plebániai templomba léptünk be, hol Bárány Lukács plebános Rubens világhírű remek festményén kívül még igen sok érdekes tárgyat, ezek között becses „örmény varottas“-okat is — mutatott. Ekkor már egyre járt az idő. Felmentünk a „Korona“-szállodába ebédelni. Szólott a zene; élénk, jó kedv uralkodott. A harmadik fogásnál felállott Szongott Kristóf és a következő felköszöntőt mondotta: „Midőn Meneláosz spartai király barátait Telemachot és Pisistratot megvendégelé, a királyné Helena, a hazarészünk népregéjében is szereplő Tündér Ilona, a vendégek borába nepentheszt tett. Ez a szer, mit növényből készítettek, a görögök képzete szerint minden bajt megszüntetett, a bú-bánatot pedig eloszlatta... És Kegyetek úrain a szives királynénál többet tettek; mert Kegyetek nemcsak Helenaféle nepentheszt, mely feledékenységet is okoz, hanem kolozsvári nepentheszt is, mely emlékeztet, tettek borunkba. Ugyanis, míg a poharainkba tett görög nepenthesz feledtetéi velünk, kik a régi városi középiskolánál is szolgáltunk, a szenvedett hiányt, nélkülözést, — addig a kolozsvári nepenthesz: a figyelem, előzékenység és szíveség ezen megbecsülhetlen nepenthesze, nemcsak a kör szamosújvári tagjai, hanem az egész város előtt is, mely fennállása óta ennyi tanügyi férfit a falai között nem látott, — a mai fontos napot feledhetlenné teszi. És mivel e nevezetes napot, mit városunk krónikása bizonyára kitörülhetlen betűkkel fog feljegyezni, Kegyeteknek köszön-

hetjük, — pohárhoz nyulok és a kör helybeli tagjainak nevében kívánom, hogy adjon a Gondviselés a kör érdemes elnökének, a derék tisztikarnak és a többi, körünkbe szívesen jött tagnak hosszú életet, erőt és egészséget, hogy a tudományosságnak, az irodalomnak és a magyar tanügynek még sok jelentékeny szolgálatot tehessenek. Éljenek!“ Erre a tudós elnök remek beszéddel válaszolt; páratlan szép pohárköszöntőjében szólott az áldozatkész örmények hazafiságáról, a város szép multjáról. „Beh kár, — mondá — hogy a beköltözés alkalmával sokkal több örmény nem jött be. Ha azok az idegenek, kik szintén e hazába jöttek, úgy megmagyarosodtak volna, mint az örmények, ma nem bajlodnánk nemzetiségi kérdéssel.“ Sikerült felköszöntöket mondottak még: Török Imre, dr. Mártonfi Lajos, dr. Erdélyi Károly, Mihelics Károly. Délután a kör tagjainak egyik része, mely délelőtt nem érkezett reá, megtekintette a sétatért. Most egy párszor körüljártuk a piacot, azután kimentünk az indulóházhoz. Nemsokára jött a vonat. Szívélyes bucsúzás után felültek a kolozsvári tagok. Elment a vonat. Elhangzottak „Éljenek!“ kiáltásunk hangjai is. Elmentek szeretetreméltó kartársaink; de itt hagyták a felejthetetlen napnak kedves emlékét!

Sz. K.

Levelek a szerkesztőhöz.

Tekintetes Tanár ur! Folyó hó 4-én kelt levele kíséretében hozzám beküldött legújabb munkáját kézhez véve: ennek megküldésével tanusított szíves figyelemért ezennel köszönetemet fejezem ki. Budapest, 1898. évi október hó 10-én. B. Bánffy.

*

Budapesten, 1898. okt. 5. Tisztelt Tanár ur! A magyararhoni örmény családok genealogiája című munkájának szíves megküldéseért fogadja köszönetemet. Tisztelettel: Wlassics.

*

Tekintetes Szongott Kristóf államgymnasiumi tanár úrnak Szamosújvárott. Örömmel vettem legújabb munkáját, a melyet házi könyvtáram számára megküldeni szíves volt s midőn Tekintetes Tanár úrnak ezen előzőkeny figyelméért őszinte köszönetemet kifejezem, fogadja kérem kiváló tiszteletem nyilvánítását. Budapest, 1898. október hó 7-én. Lukács László.

*

Tekintetes Szongott Kristóf államgymn. tanár úrnak. Szamosújvártt. Folyó hó 4-én küldött becses műve tiszteletpéldányát kézhez vettem, fogadja érte őszinte köszönetemet. Kiváló tisztelettel: Gf. Karátsónyi Jenő.

*

Maros-Németi, 1898. okt. 7-dikén. Igen tisztelt tanár úr! Fogadja „A magyarhoni örmény családok Genealogiája“ czímű becses műve megküldéseért szíves köszönetemet. Ez egy sok fáradságot, utánjárást igénylő, hézagpótló nagy munka! Szívesen üdvözli teljes tisztelettel dr. gróf Kuun Géza.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Deés, 7/X. 1898. Tisztelt Tanár úr! Fogadja hálás köszönetemet azon szíves figyelméért, melyben részesített az által, hogy legújabb munkáját nekem megküldötte. Őszintén gratulálok ezen újabb munkájához, mely sok kutatást és fáradságos munkát igényelt, a meddig azt össze tudta állítani. — Azt hiszem érdekelni fogja a Tanár urat az, ha tudatom, hogy a vármegyében egy történelmi, irodalmi és népismei társulatot óhajtván létesíteni, az alapszabály-tervezet el is készült és október hó 23-ára hívtam össze az alakuló közgyűlést. A napokban fogja Tanár úr megkapni meghívásomat és az alapszabály-tervezetet; reméllem lesz szerencsém az alakuló közgyűlésen. Ujból is megköszönve szíves figyelmét, maradok tisztelője id. B. Bornemissza Károly.

*

Nagyon tisztelt Tanár úr! Kérem fogadja hálás köszönetemet azon kitüntető figyelméért, hogy igen érdekes művével megajándékozni szíveskedett. A munkát részleteiből már ismerem, mondhatom, hogy nemcsak érdekes, de

nagyon értékes is. — Adjon Isten a T. Tanár úrnak erőt és alkalmat ilyen értékes működésre még. Kérem fogadja őszinte nagyrabecsülésém nyilvánítását. Deés, 8/X. 98. őszinte tisztelője Torma Miklós.

*

Nagybecsű munkádnak a szives megküldését hálásan köszöni, Budapest, 1898. okt. 9. igaz barátod Dr. Molnár Antal.

*

Kolozsvár, 1898. október 6-dikán. Nagyrabecsült kedves Tanár úr! E pillanatban érzem, hogy La Rache-foucauld-nak mennyire igaza van, midőn azt mondja, hogy akkor legnehezebb jól beszélni vagy írni, mikor hallgatni szégyen. Azt is érzi a lelkemnek minden atomja, hogy mennyire igaza van Vörösmarty Mihálynak, midőn azt mondja: „Nem érez az, a ki érez szavakkal mondhatót.” A magyarhoni örmények egy díszkötésű példányát megkaptam. E herkulesi munka fényes eredményét tanúsító könyvet, az örök fényben tündöklő nevű író az én paranyiságomnak volt kegyes ajánlani. Hogy engem ért e soha meg nem érdemelhető és valóban irigylésre méltó kitüntetés: egyébként nem tulajdoníthatom, mint annak a gyarlóságomat kegyesen elnéző jó indulatnak s barátságnak, melynek rózsaszínű szemüvegén keresztül kegyes a nagyérdemű író úr reám tekinteni. Tulajdonítom továbbá annak is, hogy a mindnyájunk sorsa fölött intézkedő Mindenhatónak véghetetlen kegye megengedte, hogy a bal-szerencsének egy hosszú életen át engem gyakran sújtó csapásai, végre most e nagy kitüntetéssel gazdagon kárpótolva legyenek.

Bármint álljon e dolog: én boldognak érzem magamat. De még sem teljesen; mert kifogásolnom kell a tisztelve szeretett írónak a nagybecsű levelében kifejezett azon állítását: miszerint én a legnagyobb örmény vagyok. Az nem én vagyok, hanem Szongott Kristóf. A mai postán tiszteletem, hálám és szeretetem jeléül, e nagybecsű könyvért harmincz forint honorariumot bátorkodtam küldeni. Barátságos érülettel kérem, hogy e csekélységet fogadja tőlem szívesen, s tartson meg engem jövőre is azon eddig

is hálásan tapasztalt jóindulatjában, melyre méltónak lenni, teljes erőmből törekedni fogok. Legteljesebb tisztelettel dr. Mály István.

*

Igen tisztelt Tanár úr! Nagy köszönettel vettem kézhez legújabb és legérdekesebb munkáját az Armenia legfrissebb füzetével együtt. — Melegen üdvözlöm a hazai örménység részéről rég várt ezen munkája megjelenése alkalmából, melynek — jól mondja — „egy örmény háznál sem volna szabad hiányoznia.“ — Felette sajnálom, hogy igen sok teendőm mellett most nem írhatok egy pár igazán méltó szót e könyvről; — de ha az időm meg fogja engedni, talán a nyáron szívesen irok ismertetést. Akkor sem késő, — hisz ez a könyv mindig aktualis. Szívélyesen köszönti Budapesten 1898. 3/X. hálás tanítványa: Dr. Gopcsa László.

*

Bámulom páratlan türelmét, melyet ebben a nagy munkában kifejtett. Valóban ehhez hangyaszigalom kellett. Nem képzelhetem, hogy hányan mernének megmérközni efféle munkával. De kevesen fogják fel azt, hogy ily munkát milyen nehéz összeállítani. Gratulálok derék munkájához. Gyergyó-Szt-Miklós... Kritsa Klára.

*

Kolozsvártt, 1898. X/18. Kedves Barátom! Örmény Genealogiád ritka becsű munka és nekem kétszeresen az, mert először te irtad és másodszor, mert homlokán annak az egyénnek az arczképe díszlik, a ki hozzám egyénileg és érzelmileg egyaránt közel áll... „Szamosújvár monografiájá“-nak megkezdett közlése nem lankadó munkásságodra vall. Adjon az Isten neked erőt, hogy sok művel gazdagíthasd irodalmunkat. Ölel kész hived Merza Gyula.

Nyilatkozatok „A magyarhoni örmény családok genealogiája“ czimű műről.

Lapunk szerkesztőjének a napokban megjelent leg-újabb munkájáról a sajtó már eddig igen kedvező nyilatkozatokat mondott. Ezek közül kettőt itt közre is adunk:

A „Tiszántúl“ 231. számában (okt. 8. 1898) ezeket mondja: „A magyarhoni örmény családok genealogiája, tekintettel ezeknek egymás között levő rokonságára, s a vezeték- és keresztnévek etymologiai értelmére. Eredeti kiadatlan kútforrások felhasználásával írta Szongott Kristóf államgymnasiumi tanár, az „Armenia“ szerkesztője Szamosújvártt. Todorán Endre „Aurora“ könyvnyomdája. 1898. 218 oldal, 2 frt., egy arc- és 49 czímerképpel. Ez az érdekes munka több évi szorgos kutatás gyümölcse, 1118 örmény család vezetéknevét, annak etymologiai magyarázatát foglalja magában, azonkívül a használtabb keresztnéveket is tartalmazza. Erdély és Tiszántúl intelligenciájában aunyi örmény névvel találkozunk, hogy már ez a tény egymaga igazolja a munka létjogosultságát még pedig nemcsak az örmény származású közönségre nézve. Valamennyi örmény név eredetét, nemzetiségét kimutatja ritka alaposzággal és szorgalommal, a melyet széleskörű levéltári kutatás támogatott mindazon levéltárakban, melyekben a hazánkba költözött örmény családokra nézve tüzetesebb adatok találhatók. A munka a maga nemében páratlan, még pedig a szó legszorosabb értelmében. Aláírjuk mindazt, a mit a szerző előszavában mond, de főleg a következő sorokat: „Fárasztó munkámban hathatós segédkezet nyújtott nekem az a jutalmazó tudat, hogy e munkát nemcsak az ethnographusok, hanem a hazai összes örmény családok számára irtam. Nincs ember (legalább a ki jóra való), ki ne szeresse családját. Ne találtassék örmény e hazában, ki meg ne szerezze e munkát, mely családjáról és rokonairól mindazt elmondja, a mit az akták és a hagyomány megőriztek.“ Gratulálunk a szerzőnek s szívből kívánjuk, úgy legyen!”

A „Magyar Állam“-ban (231 sz. okt. 9.) ezeket olvasuk: „A magyarhoni örmény családok genealogiája czímen ritka buzgalommal és utánjárással Szongott Kristóf tanár, az „Armenia“ szerkesztője összeállította az összes Magyarországon élő örmény és örmény származású családokat. A családok sorát az örmény keresztnevék és az örmény nemesi címerek egészítik ki.“

SZAMOSÚJVÁR VÁROS

MONOGRAFIÁJA

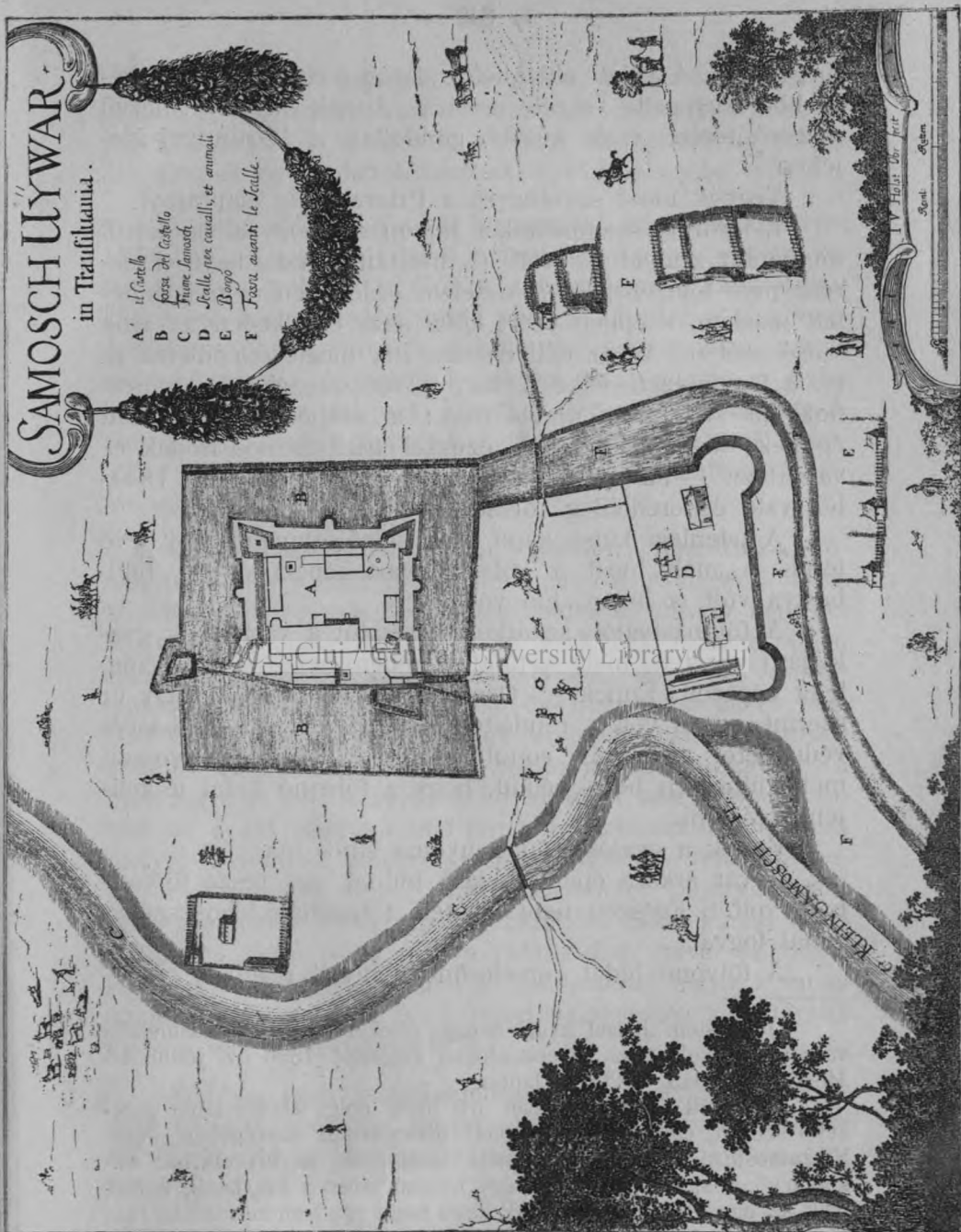
(Első folytatás.)

A kép közepén, a háttérben a Martinuzzi-épület látszik,¹⁾ a Rákóczy-épület mögött.

A vár alakulását még jobban ki lehet venni a Priorato-féle 1670-ből való térképről.²⁾ Ez világosan mutatja, hogy a vár legrégibb erődített része a nyugati oldal, mely a nézőtől balkézre esik. És ez természetes. Ezen az oldalon közel vannak a hegyek, ott van az erdő; a hegy alatt volt az út. A Szamos-hidja a várral szemben volt. Innen lehetett megtelepedéstől tartani; ezt a vonalat kellett jól

¹⁾ „Martinuzzi-várát II. Rákóczy György fejedelem 1652-ben egyik oldalon még 120 üllel kiszélesítette.“ L. Szongott Kristóf „Szamosújvár, a magyar-örmény metropolisz, írásban és képekben“. Szamosújvárt 1893-ban megjelent művének 15. lapját. Valószínűbb, hogy II. Rákóczy György műve ez a bástya, melynek a későbbi időkben puskaporos-torony volt a neve. És pedig azért valószínűbb, mert ennek a bástyának és azt, a másik bástyával összekötő falnak a hossza a fegyintézet levéltárában lévő 1818-ban és 1844-ben fölvetett térképek szerint 24—27 öl volt.

²⁾ Ezen térkép eredetijét Ornstein József nyug. őrnagy úr ajándékozta a fegyintézetnek. Priorato „Conte Gal Gualdo, Historia di Leopoldo Cesare Vienna 1670“ című művéből való. Szép rézmet-szet, Holst ezredes műve. A rajta olvasható jegyzés szerint, mértéke a rajnai rute (vessző). Egy rajnai vessző = 3·8 méter.

megvédeni. A keleti oldal felől síkság terül el. Onnan kevésbé fenyegette veszély a várat. Annak nagyobb mérvű megerősítésére csak később gondoltak a Martinuzzi idejében.

Vegyük most szemügyre a Priorato-féle alaprajzot.

Először is szembeötlik a rajzon az, hogy a vár körül mindenütt szabad tér volt. (A mostani Kandia nevű városrész nem létezett). Ez a védelem érdekében nem is lehetett másképp, s éppen ezért köfal sem emelkedett az árok külső szélén. A vár déli oldalán ma meglevő épületek u. m. a fegyintézeti lelkészi lak, a mészárszék, őrpáncsnoki lak stb. mind újabbkoriak: a szabadságharcz után épültek; úgy szintén az ezekkel párhuzamos irodák és várdaház — az igazgatósági iroda kivételével, mely 1841-ből való és eredetileg korcsma volt.

A jelenlegi külső kapú és a külső őrtanya között levő téren — mely most a külső udvart képezi — egy földbástya volt, a bejáró híd védelmére.

A földbástyától az árkon keresztül a várba egy gyalogjáró vezetett, mely a tulajdonképeni bejáró híddal szögletet képezett. Ennek — Ornstein József nyug. őrnagy úr szerint — az volt a rendeltetése, hogy ezen, a földbástya védelmére, gyalogság vonulhasson ki és esetleg gyorsan menekülhessen be a nélkül, hogy a fölvonó hidat le kelljen eresztieni.

Ennek a gyalogjárónak nyoma sincs ma.

A vár árkára épített bejáró hídnak egy része fölvonható volt.¹⁾ Egészen nem lehetett fölvonható, hosszúságánál fogva.

A fölvonó hidat „emelesőnek“ hívták régen.²⁾

¹⁾ Ornstein József nyug. őrnagy értekezése „A szamosmelléki várról.“ Megjelent az „Archaeologiai Értesítő“ 1896 évi június hó 15-iki számában, a 266-ik lapon.

²⁾ Így áll a Kádár József író deési polg. iskolai tanár jegyzetei szerint, egy 1607-ben fölvelt inventarium szövegében, mely a szamosújvári várra vonatkozik. Szól pedig az inventarium eképen: „A külső kapun van egy hosszú láncz s két kötél, a melyek az emelesőt huzzák föl. E kapu felett egy kemenczés ház van, a padlásán négy fogason 32 szakállós ágyúval.“ (Az ágyú alatt puská értendő).

E hid a vár kapujához vezetett, melynek hossz-tengele két helyt meg van törve, hogy a kívülről jövő lövegek a kapú — majdnem 4 meter vastagságú — falába ütközzenek és ne hatolhassanak a vár belsejébe.

A kapú fölött van a vár legnagyobb bástyája, a melyre 1859-ben az igazgatói lakot építették. Azelőtt egy-emeletes őrtorony volt ottan. Ennek a bástyának a kaputól balkezre eső része később épült, mint a kaputól a Rákoczy-épületig s onnan tovább vonuló és nagyrészből ma is meglevő várfal. A rajzon is jelezve van, mintha a vízbe lenne építve; a mi azt jelenti, hogy ott eredetileg árok volt s csak később építették bele a bástyát. Ennek a későbbi építkezésnek a XVI-ik század elején, Martinuzzi korát megelőzőleg kellett történnie.

Ezen állítást igazolja azon körülmény, miszerint a szóban levő bástya kiugró szöglete nem olyan hegyes, mint a Rákóczy-féle, meg a keleti oldalon látható más két bástyáé. Azt pedig tudjuk, hogy a XVI-ik század elején alkalmaztak először szögletes bástyákat, az addig szokásban volt kerek alakúak helyett és hogy a szögletes bástyák fokát később hegyesebbre építették. Ha Martinuzzi építette volna azt, akkor a fokán ott lenne czímere, a mint hogy ott volt a keleti oldal mindkét bástyájának a fokán az a két nagy gonddal faragott Martinuzzi-féle czímer, melyet szemtanúk állítása szerint, 1873-ban vettek le helyéről és falazták be a Martinuzzi-épület pinczebejárata mellé két felől, a hol most is láthatók. Sőt leginkább ezt a bástyát illette volna meg a czímer-dísz, mivel ez volt a legtekintélyesebb, méreteinél és helyzeténél fogva, a mivel együtt járt fontossága is. A miért valamennyi között csak ez volt ellátva ágyúkkal is.¹⁾

Föltéve, hogy következtetésem nem helyes, akkor is csak néhány évdizedet hibáztam; mert a szóban levő bástyát legkésőbb a Martinuzzi-féle építkezések idejében építették.

¹⁾ Ornstein József nyug. őrnagy hivatkozott értekezése.

Erről a főbástyáról még csak annyit jegyzünk meg, hogy építője nevét ismerjük. Északi oldalának sarkán ugyanis egy kőbe vésve ez olvasható:

JOANES LANDUS FUNDATOR
SERMITALUS.¹⁾

A kő helyzetéből, alakjából és a rajta levő fölíratnak a kő alapjához, illetőleg a bástyaszőghöz való alkalmazkodásából bizton lehet következtetni arra, hogy az eredetileg már arra a helyre volt szánva.

Tisztában vagyunk tehát avval, hogy a vár keleti oldalán létezett két bástyát s az azokat összekötő — ma már szintén nem létező — várfalat is Martinuzzi kellett hogy építse.

A déli fal valószínűleg az ő műve. A falba beépített romladozó Szapolyai-czímer azt mutatja. (Hármas hegy fölött „növekedő” bal felé fordult farkas. A címer mezejének jobb oldalán a holddal átellenben egy hat-ágú csillag.)²⁾ A czímert tartó két nyújas arcú repülő angyal és a Martinuzzi-épület kapúzatán levő ugyancsak czímertartó másik két angyalka föltétlenül egy azon kéz műve, tehát a két címer is.

Most megfelelhetünk arra a kérdésre, hogy a szamosújvári várban mit épített Martinuzzi?

Felelet: A róla elnevezett épület portáléját a fölötte levő két szobával és átalakította az ezen épülethez tartozó kápolnát. Ő építette a vár keleti oldalán létezett várfalat és a két bástyát, valamint valószínűleg a déli és az északi várfalat is. Ennélfogva méltán nevezhető Martinuzzi a vár újjá-építőjének.

Nem lesz talán érdektelen, ha az építkezéseket fölsoroljuk keletkezésük sorrendjében.

A XIV-ik században épült a Martinuzzi-épület, ugyanakkor vagy legkésőbb a XV-ik században a vár nyugati fala és a fal két végében levő bástya. A Rákóczy-épület földszintje építésének ideje is ekkorra tehető.

¹⁾ A „sermitalus” nagy valószínűséggel sermone italicus-nak olvasandó.

²⁾ Jobb és bal a nézőtől értendő. A heraldikusok ellenkezőleg veszik.

A XVI-ik század elején alakították át a nyugati oldal két végső pontján levő bástyát. Ekkor rakták rá a Rákóczy-épület földszintjére a két emeletet — föltéve, hogy Alpár Ignác jeles műépítészünk nem tévedett, mikor a második emeleten levő szobák boltozatának építési idejét megállapította. Pedig aligha nem tévedett. Gerecze Péter tanár határozattan állítja, hogy annak a három szobának a boltozata a Rákóczyak korára vall. A fogarasi várban is látható hasonló boltozat abból a korból. A Gerecze tanár állítása mellett szól a hagyomány is. Az épület neve ugyanis: Rákóczyház volt régen. Ma, Rákóczy-épületnek mondjuk. És mellette szól az épület déli bütűjén, a felsőemeleti ablak fölött, a falba illesztve levő fölírat, a mely II. Rákóczy György idejéből, 1653-ból való.

A XVI-ik század derekán — Martinuzzi idejében — történtek a főnebb fölsorolt építkezések.

A XVII-ik század derekán, I. vagy II. Rákóczy György idejében épült a nyugati várfal nyújtvánja az északi bástyával.

Arról, hogy ezen időtől kezdve a mult század végeig minő építkezés vagy átalakítás történt a várban, mit sem tudunk; mert a Priorato-féle alaprajzon A betűvel jelölt udvaron az északi, keleti és déli fal mellett látható épületeket 1857-ben, mikor a fegyintézet három emeletes főépületét építeni kezdték, mind lebontották. Följegyzés vagy rajz pedig abból az időből nem maradt.

Annyi bizonyos, hogy a rajzon meglevő s ennél fogva a XVII. század végén létezett és szóban levő épületek, mellék-épületek voltak. Az északi fal mellett levő épületet, mely akkor emeletes volt, később laktanyának használták. A XIX-ik század elején második emeletet raktak rá. A keleti fal mellett elterülő épületet a mult század végén tüzérlaktanyának hívták. Ez is emeletes volt. A déli fal mellett látható épület szintén emelettel bírt, a mult század végén, mikor a várat bőrtönné alakították át.

A Rákóczy-féle északi bástyát az ötvenes években apránként hordták le. A bástyához kettős fal, melyek egymástól 4 meternyi távolságban terültek, vezetett, a nyugatra néző falt 1874-ben szedték le. A másik fal 1844-ben

mikor a Pataki József megyei mérnök által fölvetett térkép készült, már nem létezett. E térkép másolata megvan a fegyintézet levéltárában.

A keleti oldal két bástyájának kiugró része, fokán a Martinuzzi czimerrel, 1873-ig fönnállott még, jóllehet nem eredeti magasságában. Ekkor levágták omladozó fokát, a czímert pedig kivették helyéről. 1883-ban bontották le egészen, hogy a főépülettel párhuzamos munkatermeknek helyet adjon.

A lerombolt épületekkel együtt megsemmisült az a gyászos emlékű két börtön is, a hol Báthory Boldizsárt és Kovácsóczy Farkast, Báthory Zsigmond fejedelem parancsára 1594. évi szeptember hó 11-én megfojtották.

Lássuk csak mit ír erre vonatkozólag Szádeczki Lajos „Kovácsóczy Farkas“ czimű művében:¹⁾

Kovácsóczy „szamosújvári fogságának szomorú napjait legtöbbnyire olvasással, írással és énekléssel töltötte.“ Apródja, Báthory Boldizsárral pedig neje is — vele volt. A Báthory nejét szeptember 11-én reggel küldték el „azon szín alatt, hogy Zsigmondnál törekedjék úráért“... „Midőn a hóhérok Boldizsárral végezve, hozzá belopóztak: Kovácsóczyt ágyában fekvé s mély álomba merülve találták — és úgy fojtották meg.“

Világos, tágas helyiség volt, tehát a szerencsétlen két főúr börtöne, nem pedig olyan „földbe mélyedt“ sötét tömlöcz, a melyről Kövári László tesz említést²⁾ ezen szavakkal: „Ravazdi (a várparancsnok) Báthory börtönébe lép, melyet a bemenetnél jobbra a földbe mélyedve most is mutatnak.“ Ugy látszik, hogy Kövárinak az igazgatói lak alatt levő — főkapún bemenve jobbkézre eső — három tömlöcz valamelyikét mutatták, mint a Báthory börtönét, a melybe öt lépcső vezet le; ennek szélessége 1½, hossza 3 illetőleg 5 meter. Ide alig hatol be némi világosság a tömött vasrácson keresztül. Itt ugyan nem lehet irni. A kit pedig ide csuktak be, annak bizony nem adtak gyer-

¹⁾ Megjelent Budapesten Ráth Mórnál 1891-ben. Lásd a 131—135 lapot.

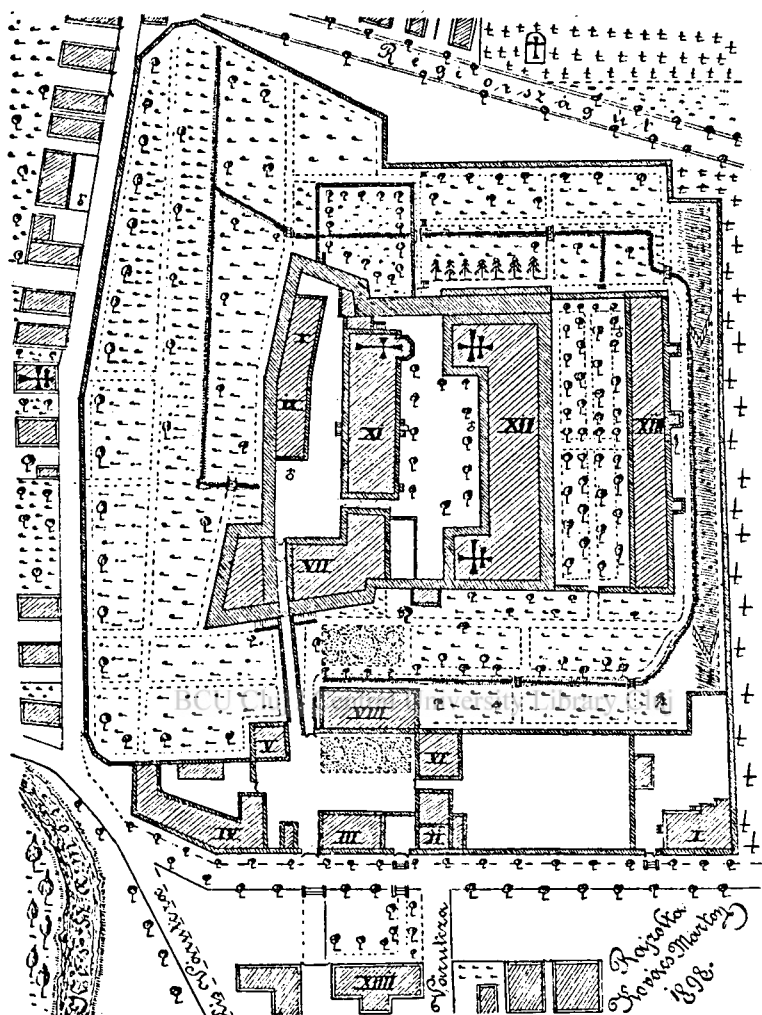
²⁾ L. idézett művének 166. lapját.

tyát meg írószert! Különben is ezt a három tömlőczőt — az igazgatói lak pinczéjéhez csatolt negyedikkel együtt — a Priorato-féle térkép fővétele óta, tehát az 1670-ik éven innen, a folyósóból alakították át.

Létezett még egy helyiség, melyről szintén az volt elhíresztelve, hogy a Báthory börtöne lett volna, a Martinuzzi-épület északi végében, a róm. kath. kápolna ajtaja alatt a földben. Ebbe csak a pinczéből lehetett bejutni. A szűk bejárat volt egyetlen nyílása az üregnek. Azon adták be az ételt is a rabnak. Napvilág ide sohasem hatolt be. A boltozatos üreg 2 meter hosszú, ugyanolyan magas és $1\frac{1}{2}$ meter széles volt. Elég tágas koporsónak! Mégis inkább koporsóval cserélte volna el a szegény élőhalott, kit ide zártak be. Hiszen le sem feküldhetett benne. Egy kővön kellett ülnie, mert a két lábán levő bilincset összekötő tenyérnyi hosszúságú láncz az üreg fenekén levő kö-laphoz hozzá volt szegezve.

Igy írják le azok, kik gyakran látták ezt a börtönt, mielőtt megsemmisítették volna 1873-ban, midőn egy földalatti csatornát vezettek rajta keresztül. Bejárója azonban most is meg van, a római katolikus kápolna ajtajának küszöbe alatt, a pincze falában. A falban ugyanis arasznyi szélességű kökeretben, egy 168 cm. magas és 68 cm. széles ajtó-üreg látszik, melynek küszöbe a pincze eredeti földszintjétől — sajátságos módon — fél méternyi magasságban van. Az ajtóüregben három kölépcső vezet föl a két méternyi vastagságú fal tulsó széleig, hol a földalatti börtön nyílása volt, melynek alsó rézsutos lapja most is látható. A nyílással, mely akkora volt, hogy egy ember beférjen rajta, — szemben volt a kő, hol a földhöz lánczolt rab ült, arczczal a nyílás felé fordulva.

Ebben a börtönben találtak egy lábbilincset, a mely most is megvan s a melyben — a mint mondják — benne volt a lábszárcsont is. Lehetséges; mert a bilincset képező vaspántot szeg tartja össze, s a szeg hegye szélesre van lapítva. A bilincs 6 kilogramm súlyú s rajta csüng az arasznyi hosszú szeg is, melylyel a földhöz szegezték.

I. Lelkesi lak.

II. Mészárosok.

III. Lelkesi és Lelkesi iroda, nyaralásnak.

IV. Műhelyek.

V. Kőművesek.

VI. Lelkesi irodák.

VII. Dargatási lak.

VIII. Dargatási és nyaralásnak iroda.

IX. Rákócziépület. I. Várkapuépület.

XI. Martinyáképület.

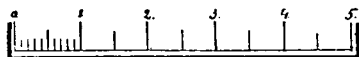
XII. Főépület.

XIII. Műhelyek.

XIII. Díszvilág.

Vízárók.

Méret: 1 centimeter = 20 meter.

Az, hogy ezt Boldizsár úr viselte volna, — csak mese.

Foglalkozunk most egy keveset a vár jelenlegi állapotát föltüntető alaprajzzal.

A város felől levő déli oldalon, jobb kézről látjuk a két fegyintézeti lelkész számára 1890-ben átalakított papi lakot; ez volt eredetileg az intézet korcsmája. A korcsmát ugyanis a Rákoczy-épület földszintjéről, hol a belső őrtanya van jelenleg, 1841-ben költöztették át az arra a czélra épített, mostani igazgatósági irodába s innen a korcsmai czélokra 1866-ban átalakított és kibővített jelenlegi papi lakba. Ettől balra vonul el a közfal, melyhez a fegyintézet mézsárszéke¹⁾, továbbá az örparancsnoki lakásul, üzleti és élelmezési irodául szolgáló épület csatlakozik (1885).

Az üzleti irodát a külső kapú választja el a kapús házikójától (1887), melyből balra a kerekes-, kádár-, kovácsműhely esik (1870).

A bemenettől jobbra a déli oldal épületeivel párhuzamosan fekszik — a külső hármassudvar által elválasztva — az örparancsnoki, igazgatósági és lelkészi iroda²⁾, balról van a külső őrtanya.

A most említett irodák és az őrtanya között kezdődik a vár tulajdonképeni bejárója, mely az 1840-ben kertté alakított vár-árokba van építve. Kettős köfal közé rakott földtöltés vezet, az egykori fölvonó hid helyén, a vár boltozatos kapújáig. (Ez a bejáró 1769-ben már meg volt jelen alakjában, a mint a Peller-féle képen is látható).

A kapú fölött levő hatalmas bástya méreteiről fogalmat nyerünk, ha elképzeljük, hogy ezen terül el a 34 meter hosszú igazgatói lak függő kertjével és terrasse-aival, melyek egyike udvarul szolgál.

A kapútól balkézre esik a 3.70 meter vastagságú nyugati várfal az 1897-ik év őszén kibontott és megint láthatóvá lett 21 lövő-résével.

A belépő szemben a Rákoczy-épület бүтүjét látja. Ennek földszintjén vannak a belső őrtanya és a fegyelmi

¹⁾ 1858-ban épült. A jelenben örparancsnoki irodának használt helyiségben volt az előtt a mézsárszék.

²⁾ A lelkészek irodája 1874-ben épült.

zárkák (régebben itt volt a korcsma meg a konyha). Az első emeletén vannak az újonnan beszállított fegyenczék ideiglenes elhelyezésére szolgáló helyiségek, továbbá a lövő résekkel ellátott keskeny folyosó. A második emeletén van a fegyencziskola és a régi levéltár számára újabban berendezett szoba. E négy szoba boltozatát főnebb már méltattuk.

A Rákóczy-épülethez csatlakozik a nyugati várfal mentén az 1874-ben emelt zárka-épület. Ez a régi mosóház helyét foglalja el, mely emeletes volt; ez a Priorato-féle alaprajzon is látható.

A Rákóczy-épülettel párhuzamosan, attól a keskeny udvar által elválasztva, terül el a Martinuzzi-féle épület. Ennek földszintjét nyugatról a fürdőház, a keleti bejárassal bíró mosóház, sütőház (egykori lovagterem), gyapjúraktár s a róm. katolikus kápolna sekrestyéje foglalja el. Az épület végén van a kápolna, mely a földszintről az emeletbe nyulik föl. Erről volt már szó; 1760-ban javították ki. A kápolna falfestményei a Krisztus úrunk kinszenvedésének történetét ábrázolják 6 képben, egy rab festette. A karzat fölirata ekkép szól: „L. B. Josinczi József vár inspektorá tulajdon szorgalmatossága által festettette ki ezen ISTEN Imádására rendeltetett Szent Helyet 1822-dik Esztendőben. Festette szerencsétlen Rivetty Péter.

Fennirt jó Elöljárónkal edgyütt Itt Imádjuk mi, a mi TEREMTŐ urunkat ugymint: Benkő Mihály Vár Strázsa-mestere és Deák Antal Vár Író Deákja.“

A Martinuzzi-épület emeletét egészen a kórház és gyógyszerház céljaira használják. A följárás az emeletbe régen — a bíbornok idejében — a kapu mellett, nyugatról volt; később az ellenkező oldalon, még pedig egy külön lépcsőházból, az épület közepén; utóbb ugyanott, de a mai sütőház pitvarából. 1872-ben a nyugati oldalon alkalmaztak az épületbe lépcsőket s egyidejűleg lebontották a nyugati, csaknem 5 meter vastagságú falat s helyén egy széles folyosót húztak végig. Az emeleti szobákat azonban érintetlenül hagyták. Ennek a lebontott falnak vastagsága is a mellett bizonyít, hogy mikor a Martinuzzi-épületet emelték, akkor a Rákóczy-épület — legalább jelen alak-

jában — nem létezett. Olyan magas és erős épület mögött, a milyen a Rákóczy-épület most, melynek nyugati fala 3 meter vastag, mi szükség lett volna, attól 7.30 meter távolságban, ilyen tömérdek falra?

Ebben a lebontott roppant vastagságú falban földalatti folyosó volt, mely összeköttetésben állott a déli és északi várfalban létezett folyosókkal. Szemtanúk állítják, a kik jártak bennök. Azt, hogy a déli várfalban folyosó húzódott végig, szavavevethető egyének erősítik. Az északi várfal, részben ma is meglevő, de befalazott folyosójában magam is voltam; 1898 tavaszán bontattam ki azt, hogy meggyőződjem létezéséről. Ez a magánzárkák északi sarkánál levő bástyából indul ki. Jelenleg csak addig tart, míg a görög keleti templom előtt kivezető csatorna átszeli.

A Martinuzzi-épület alatt egész hosszában pincze vonul végig. Fejedelmi pincze! Boltozata kőből faragott ivekre támaszkodik, melyeket tömör köpillérek tartanak. Ez egykor egyetlen óriási termet képezett, melynek hossza 46, szélessége $10\frac{1}{2}$ méternyi volt. Aligha pinczének használták, inkább raktárak voltak benne.

A Martinuzzi-féle épület északi végében, a kath. kápolna ajtajával szemben, a várfalban, — Muha Szaniszló nyug. fegyőr állítása szerint, egy vasajtó volt, a mely földalatti folyosóba, alagútba vezetett. Ő járt is benne egészen az északi közfalig. Embermagasságú volt. Iránya a bejáratától északkeletnek tartott. Akkor bontották le, mikor a háromemeletes főépület félig föl volt építve; tehát 1858-ban. Lebontották és építették a betegek séta-udvarának keleti fala mellett közvetlen a kertben, az említett fallal párhuzamosan vonuló boltozott csatornát. Ez a csatorna a földalatti folyosót harántosan metszette keresztül. A földalatti folyosó, vagy alagút Szamosújvár-Németibe vezetett.

Kovács Dani főfegyőr is hallott az alagútról. Ugy mondták, hogy az a várból kiérve — elágazott. Egyik ága Németibe, ki a hegyre-, a másik ága a Szamos alatt Széplakra vezetett.

Kisebb közlemények.

Hírneves örmények a külföldön. A világszerte szétszórott örménység kebeléből mindenütt emelkedtek ki egyesek, kik második hazájuknak vagyis azon országnak, melyben születtek, legjelesebb férfiúi sorában foglalnak helyet. Jóllehet ezek arczképét és életrajzát megismertetni egyik főtörekvése lapunknak, s ezt részben már meg is valósítottuk, részben minden egyes füzetünkben valósítani iparkodunk, mégis érdemesnek látszik egy kis futólagos átnézetet adnunk azon nevekről, melyek az egyes külföldi országokban kiemelkedett legkiválóbb örmény férfiak egész sorát jelölik. Így Törökországon kezdve, említhetjük első helyen Ágop pasát, az ottomán állam elhunyt pénzügyminiszterét. Nubár pasát, az egyiptomi volt miniszterelnököt, Dádián pasát, a török külügyi hivatal másodállamtitkárát, Váhán effendit, az igazságügyi miniszterium államtitkárát, Jákub Ártin khánt, Azáriánt, a kath. patriarkhát, az egyiptomi közoktatásügyi államtitkárt; Ábrahám pasát, a szultán házi bankárját. — Perzsiában: Melkhon khánt, a volt londoni perzsa nagykövetet, Nehrimán khánt, a jelenlegi bécsi nagykövetet, Dsihángir khánt, a perzsa kultuszminisztert, Názár agát, a birodalom párisi diplomaciai képviselőjét. — Oroszországban: Loris Melikoff Mihály grófot, a világhírű államférfit és hadvezért, — Deliánoff kultuszminisztert, — Es off Gárábed, az orosz külügyi hivatal ázsiai osztályfőnökét, Lázárev és Tergukás off (Der-Chugászián) híres tábornokokat, Ajvázovszky festőművészt, Pátkánián és Emin elhunyt orosz-örmény orientalista tudósokat, (volt egyetemi tanárokat); Nerszisián és Gámbárov híres jogtudósokat. E három állam, melyhez a régi Örményország egész területe csatoltatott (Törökország, Perzsia és Oroszország) még sok más örmény notabilitást képes felmutatni; az itt felsoroltak jóformán csak mutatóanyagát képezik azon kiválóbb férfiaknak, kiket nagy számmal felsorolhatnánk. De ezeken kívül még a nyugateurópai államokban elsősorban keletkezett örmény kolóniákban is találunk említésre méltókat jeleseink közül. Ilyenek: pl. Olaszországban a Szent-Lázár-szigeti ünnepelt költő-tudós Álisán, mechtarista szerzetes, — Ausztriában: Romáskán báró, a bécsi urakházának, vagyis a birodalmi tanács felsőházának tagja, — Schweizban: Ábeljáncz, a zürichi vegyész, — Németországban: Árdzruni, a berlini mineralog (utóbb az átheni műgyemén tanított). — Angliában: Rassam londoni régiségbuvár, Párisban: Dseráz Minász, a török fővárosból átköltözött publicista és mások. Még a Kis-Romándának is van egy örmény akademikusa: Moszkofián, a bukaresti költő személyében. Hazánkról szólni e helyen feleslegesnek tartjuk.

Örmény estély Párisban. A párisi örmények igen látogatott estélyt rendeztek: a jövedelem szegény örmény tanulók feleségé-

lésére fordítottatott. Az estélyt „Rue Cadet“-ben levő „Grand Orian“ nagy termében tartották. Az estély Gárábéd Kálfáján igen sikerült szavalatával kezdődött, ki Turián „Örményország“ czimű szép költeményét szavalta el. Ezután jött a „Májr. Árakszi“ (Árakszes anyja) czimű gyönyörű dal, mit az orosz-örmény Eghiazárján, ki a conservatoriumnak tagja, énekelt el. A harmadik szám zene volt: Szévéadseán játszott zongorán — szépen. Végre Csobánján, kit folyóiratunk olvasói is ismernek remekművű felolvasásából, — szavalta el egyik szép költeményét, mit francziából fordított. Kivánatos, hogy a párisi „jótékony örmény-egylet“ minél gyakrabban rendezzen ilyen estélyeket!

Irodalom és művészet.

Egy örmény színész czím alatt a párisi „Thán“ ezeket írja: Az örmény mészárlások előtt Örményországban volt örmény színház. Sakespeare, Corneille stb. legszebb darabjait örmény fordításban adták elő Trapezunt-, Konstantinápolyban, Smirnában és Törökország más nagyobb városainak színpadjain. De most az örmény színpad széldulva, az örmények pedig elszóródtak:.. Tegnap (jún. 28.) Párisban a polgári színházban az örmény színművészet egyik legkiválóbb képviselője: Gárábéd Kálfáján örmény egy jelenetet adott elő nagy sokaság jelenlétében. Ez szokatlan látvány volt. A fiatal művész, kinek a természet gyönyörű főt, mély és lelkesítő hangot adott, Hamlet egyik jelenetét adta elő. Taglejtéseivel, mozdulataival, — hullatott könnyeivel, melyek arczain leperegtek, nagy hatást ért. Úgy élvezett a halgatóság, mintha minden szavát megértette volna. Mesteri játékát, szünni nem akaró tapsviharral jutalmazta nemcsak, de több ízben a lámpák elé is kihívták. Jan Bernát előzte meg, ki az örmény színpadról szólott. Még néhány szót Gárábéd Kálfájánról: 24 éves; az örmény mészárlás idejében a Bosporus partján már jó névvel birt. Szülőhelye elégett; apját, anyját iszonyú kínzások közt végezték ki. Ő maga a hegyekre menekült, hol majdnem étlen 15 napot töltött. A megmentett néhány darab drága követ pénzzé tette, azután hajóra ült és elmenekült Törökországból; nyolcz hónap óta él Párisban, itt szorgalmasan tanulja a franczia nyelvet; mert neves franczia színművészek tanácsára, franczia színészek közé állott. Szép jövő várakozik Kálfájánra.

Új havi folyóirat. Csobánián Árság, kinek egyik nagybecsű felolvasását mi is közreadtuk, Párisból jelenti, hogy nov. 1-én Párisban „Ánáhid“ czím alatt nemzeti, irodalmi és szépművészeti havi folyóiratot ad ki, mely 1. közölni fog czikkeket az örmény nép történelméből, irodalmából, szépművészetéből és nyelvének köréből; és szemlét ad annak jelen erkölcsi és anyagi helyzetéről; 2. értekezéseket a szépművészet, tudomány és társadalom általános kérdéseiről; 3. a régi és új idegen irodalom jelentékeny termékeinek fordítását; 4. regényeket, költeményeket..., melyeknek

tárgya a nemzeti, vagy keleti életből lesz merítve; 5. régi és új örmény költeményt, hagyományt, mesét. Előfizetési ár egész évre 12 franc. Czim: Arság Csobánian. Páris, 6, Place de l'Odéon.

Mi ujság az örmény világban?

Uj vesztesség érte az örménységet és a tudományos világot. A „Méság“ czimű örmény napilap (Tiflis) megalapítója Árdzruni Krikornak (Gergely) öcsese Árdzruni András, ki az átheni műegyetemen az ásványtant tanította, tüdőbajával Németország Hohenhonnef városába ment, hol szept. 22-én 49 éves korában elhalt. Származásra és szívre nézve örmény, de gondolkozásra európai volt. El volt ugyan foglalva tudományos tanulmányaival, de azért érdeklődött az örmény nemzeti élettel is: a „Méság“-ot, melynek bátyja halála óta, kiadója, gyakran felkereste érdekes leveleivel. Árdzruni Andrásban, ki nőtelen volt, kihal a család; de azért az Árdzruniak neve halhatatlan marad a nemzeti krónika lapjain. Testét Németországból Tiflisbe vitték, hol azt bátyja mellé temették.

Örmény püspök Párisban. Szárádseán József, az amerikai örmények püspöke, szept. 13-án érkezett Párisba. Egy örményekből alakult bizottság, melynek élén a párisi örmény pap állott, fogadta az indóháznál és kísérte fényes szállására. A nép kívánságára és a bizottság kérésére misézett és szép egyházi beszédet tartott az örmény kápolnában: lelkileg megvigasztalta a hiveket. A bizottság mindent elkövetett, hogy az egyházi ünnepély fényét emelje. Mise után többen elmentek lakására, hogy megköszönjék szívesességét, mely meglátogatta őket. Nubár pasa is, ki jelenleg Párisban tartozkodik, meglátogatta a püspököt és egy Amerikában épülő örmény templom számára 500 francot adott. Öt napot töltött Párisban; innen Londonba ment.

Küzdelem a Szentföldért czim alatt a „Magyar Allam“ 235. száma a többek közt ezeket mondja: A legközelebbi teendő Siriának és Kis-Ázsiának kiragadása mozlim kezekből, miért három hatalom versenyez: az orosz kis-ázsiai és kaukázusi pozíciójával; az angol kereskedelmi hatalmával és a francia a missio-befolyásával. Az orosz legközelebb van Palesztinához és az örmények és görögök támogatására számít, mi realis kalkulus; mert e két művelt nép régen ohajt a török járom alól felszabadulni. Az angol tőkájével és hajóival imponál s a druzokra számít, kiket erősen pénzél. A francia a szívek vallásos ézületére a catholicismus csodás erejére, eddigi hódításaira és a katolikus maroniták edzett népére alapítja reményeit...

Felclős szerkesztő és kiadó-tulajdonos: SZONGOTT KRISTÓF.

Szamosújvártt, Todorán Endre „Aurora“ könyvnyomdája.

Zefir ha lennék!...

— Bérds. —

Zefir ha lennék, röpke szárnyakon
Hozzád sietnék, szép Örményhonom,
Hogy láthassam az ősi sirokat,
S megcsókoljam a dicső hantokat.
De nem! hisz ők vádakkal sujtának
Országunknak sok hűtelen fiát,
S megvetve néznék Hájk utódait,
Az ős-erő silány hajtásait...

Bár lennék felhő Ararát fölött,
Hogy járhassek a szent sirok között,
S ihlesse csókom a földnek porát:
Mely elfödé hazánk sok hős fiát.
De nem! mért lennék felhő vészthozó,
Nyugvó halottak csöndjét bolygató,
Haragra gyulna szívök belseje
S még zordabb lenne hazánk fellege!...

Oh bár csak lennék kigyodzó patak,
Araxes folyónk kedves partjain:
Mely édes anyja keblén áthalad,
Vidáman uszva hazánk téerein.
De nem! hisz annak bosszús habjai
Visszakergetnék az idegen ért;
Igy járnának Örményhon fiai,
Kik mit se tesznek a drága honért!...

Simay Gergely.

Az örmény kérdés.

— A francia „Sárga könyv“ diplomatiái okmányai alapján.¹⁾ —

III.

Asultánnak rég várt iradeját, a Konstantinápolyban hat hónapig tartott diplomatiái tárgyalások eredményét, 1895 okt. 20-án közölték a hatalmakkal s a néhány nappal előbb megindult mészárlások eltartottak a következő évnek végeig. Joggal felvethető a kérdés, hogy Abdul-Hamid azután, hogy egész Európa előtt ünnepélyesen kötelezte magát keresztény alattvalói békéjének és biztonságának a megvédelmezésére, miként türhette el hónapokon át ezeket a vérengzéseket? S vajjon felhatalmazásával történt-e mindez, avagy tehetetlen elnézésével? Annyi bizonyos, hogy az ottoman hivatalnokok, kiknek legnagyobb része a ildiz-kioskból kapta az utasításokat, részt vettek — igen ritka kivétellel — a kegyetlen üldözések közvetett vagy egyenes előmozdításában. S a rettenetes büntettek megtorlására mindeddig semmi komoly lépés nem történt, s semmiféle elégtételt nem nyertek, a kiket annyi csapás és szenvedés sújtott.

Sőt nemesak védelemben vagy támogatásban nem részesültek a muszulmanok dühe elől megszabadult örömeink, hanem be is börtönözték őket, mint a felkelés okozóit s kínzásokkal kényszerítették arra, hogy megnevezzék büntetéseiket s módot nyujtsanak ekként a hatóságoknak vád emelésére. El lehet mondani, hogy Aniz pasának az volt a törekvése, hogy védelmezze a bűnösöket s megbüntesse az áldozatokat.²⁾

S bármilyen bűnös volt ő maga is, bármennyi előterjesztést tettek is a portánál viselkedése ellen a nagyhatalmak képviselői, csakis 1896 november havában hívták vissza, egy évvel ama mészárlások kezdete után, a melyek az ő szemei előtt s az ő elnézésével történtek.

¹⁾ Le concert européen, par le comte *Benedetti* (Revue des deux Mondes, 1898. aug. 1.).

²⁾ Livre jaune, 33. l. — Meyrier jelentése.

Jóval a sultán iradejának kihirdetése előtt a nagykövek nógatására elhatározta a porta, hogy főbiztost küld Kis-Ázsiába. A birodalom egyik marsalljára, Sakir pasára esett a választása. A hatalmak helyesléssel fogadták a kinevezését, a porta jó szándékainak a biztosítékát látván abban, hogy az ottoman hadsereg egyik főméltóságát ruházták fel e misszióval. Sakir pasa, mint a keleti anatóliai tartományok teljhatalmú főbiztosa, el is utazott küldetése helyére s ott tartózkodott az örmények véres szenvedéseinek egész esztendeje alatt. Mire használta korlátlan hatalmát, minő szerencsétlenséget háritott el, mily segílyt nyújtott a szerencsétlen áldozatoknak? A hivatalos iratokban e kérdésekre mindössze a következő választ találjuk Bouliniére consul 1896 aug. 24-éről kelt jelentésében: „Ván tartomány még mindig nagy izgalomban van s bizonyára nem alkalmasak a kedélyek megnyugtatóására az oly rendszabályok, a minő Adel-Dzseráz összes örmény lakosságának az islamismusra való kényszerített áttérítése, valamint az önkényes letartóztatások Angorában s a yuzgati kivégzések. Ez idő alatt Sakir pasa folytatja Kis-Ázsia belsejében ama vilayetek beutazását, a melyekben gyakorlatilag életbe kellene léptetni a reformokat. Nemrég Sivásban volt s a megérkezése, úgy látszik, nagy nyugtalansággal töltötte el a hivatalnokok bűnös lelkiismeretét. Feleslegesnek bizonyult a félelmük.“

Ily jelenségek után nem csoda, hogy sokan úgy vélekedtek, miként a sultán az örmény kérdés megoldására az örmények kipusztítását tartja egyedül alkalmas módnak. S vajjon nem támogatják-e ezt a szörnyű feltevést a hivatalos okmányok tanuságtételei, Cambon francia nagykövetnek és társainak a diárbekiri valinak visszahívására irányult hiábavaló kísérletei, a porta makacs vonakodása ama török ezredes megbüntetésétől, a ki magára vállalván Salvatore atyának biztos helyre vezetését, megölte őt a katonáival, miután nem volt hajlandó a keresztény hitet megtagadni? S lehet-e tiltakozni e feltevés ellen, ha olvassuk Cambonnak egyik jelentésében a következőket: „Meg-

¹⁾ Livre jaune, 264. l.

érkezvén a consuli jelentések az eghin-i mészárlásról, kétségtelen, immár, hogy 1896 szept. 15-én a muszulmánok megrohanták e város örmény lakosságát s rettentő vérengzést követtek el. A katonaság több mint kétezer keresztényt gyilkolt le, köztük sok nőt és gyermeket. Az örmény városrész 1150 háza közül 950-et felégették s valamennyit kifosztották. A vidéken nagy számmal tartozkodó kurdok közül egy sem jelent meg a városban; az egész felelősség a katonaságra nehezedik. S néhány nappal a vérengzés után kivételes előléptetésben részesült az eghin-i kormányzó.¹⁾

Abdul-Hamid a nagykövetekkel való érintkezései közben minduntalan ismételte az ünnepélyes ígéreteit, a melyeket legtöbbször egyáltalán nem tartott meg. Külföldi képviselőit felhatalmazta, hogy lekössék szavát az illető kormányoknál s mitsem tett az adott szó beváltására. Cambon végre is kénytelen volt a francia külügyministernek a következő jelentést tenni:²⁾ „Kérem, ne adjon semmi hitelt a jegyzéknek, melyet Munir bey (a párisi török nagykövet) átnyújtott. Az eljárást Mazhar bey (Salvatore atyának gyilkosa) ellen még csak meg se kezdték. Ez a tiszt szabadon jár-kél, és se Marasban, se Alepben szó sincs a hadi törvényszék összehívásáról. A sultán minden halogatósi módot felhasznál s a jegyzék átnyújtásának nincs egyéb célja, mint hogy elhitesse önnel, hogy valamit tesznek, pedig semmi sem történik.”

A kis-ázsiai véres eseményekkel szemben nem maradtak létlenek az európai hatalmak. Belátták, hogy véget kell vetni ezeknek a borzadalmasságoknak, de haboztak megtenni az elhatározó lépéseket. 1895. okt. 20-án, a diarbekiri mészárlások idejében, Salisbury lord valamennyi cabinethez memorandumot intézett, a melyben fegyveres közbelépést hozott javaslatba arra az esetre, ha Törökország nem tenne eleget Európa tanácsainak. Ez irányban nem jött létre megegyezés a hatalmak között. A continensen kétségkívül úgy vélekedtek, hogy legalább is időelőtti dolog megállapodni oly eshetőségre nézve, a mely a legsúlyosabb complicatiokat vonhatná maga után.

Salisbury lord memorandumának szellemében Hano-
taux francia külügyminister is a követek kamrájának no-

¹⁾ Ugyanott, 296. l. — ²⁾ Ugyanott, 325. l.

vember 5-iki ülésében komoly és határozott hangon figyelmeztette a portát a megígért és szükséges reformoknak a teljes végrehajtására. A beszéd osztatlan helyesléssel találkozott a hatalmaknál, különösen Szent-Pétervárott és Londonban s élénk visszhangot keltett Konstantinápolyban is. A sultán nyomban tudomására hozta a francia nagykövetnek, hogy a legrövidebb idő alatt végre fognak hajtani a következő rendszabályok: A szabadon bocsátása mindazoknak, a kiket semmi vád nem terhel. A reformok kibővítésére vonatkozó rendelet kibocsátása. Aniz pasa visszahívása. Útasítás intézése valamennyi vali-hoz oly értelemben, hogy biztosítsák a rendzavarásoknak hatósági úton való elnyomása.

Sajnálattal kell kiemelniünk, hogy a tények ezúttal sem feleltek meg a szavaknak s a francia külügyminister ismételve is kénytelen volt hangsúlyozni ezt a párisi török nagykövet előtt. Még ugyanazon hó végén a következő táviratot intézi Cambonhoz: „Megmondtam Munir beynek, hogy a sultán által elvállalt kötelezettségek után nem engedhetem magamat többé hiú ígéretekkel elámíttatni s útasításul adtam önnek, hogy hagyja el Konstantinápolyt, ha nem kapja meg a megígért elégtételt.

A többi hatalmak is a francia külügyminister kijelentéseinek megfelelő útasításokat adtak konstantinápolyi képviselőiknek. Ujra munkához láttak a nagykövetek s már 1897 február 18-án Cambon a következő sürgönyt küldhette Párisba: „A reformokra vonatkozó javaslatok meg vannak állapítva s a mai napon aláírtak.”

A sokszor módosított terv ezen újabb kiadásának vajjon jobb volt-e a sorsa, mint előzőinek? Aligha csaldunk, midőn azt állítjuk, hogy az európai diplomácia erőfeszítése most sem vezetett kézzelfogható eredményekhez. Nem gyilkolják ugyan többé tömegesen az örményeket, mintha az elkövetett gonosztettek szerzőinek pihenőre volna szükségük, de a legteljesebb büntetlenséget élvezik s szerencsétlen áldozataik hiában várakoznak az elégtétel-adásra, a jobb jövőendő biztosítékára.

Törökország örmény lakossága vajmi kevés hasznát látta eddig auna rokonszenvnek, melyet az európai hatal-

mak tanusítottak irányában. Szemben a sultán elvakult makacsságával csak egy eszköz, a fegyveres közbelépés segíthetett volna rajtuk. Körülzárolhatták volna a Dardanellákat, vagy pedig felhatalmazhattak volna egy orosz hadtestet, hogy lépje át a határt s állítsa helyre a rendet Örményországban. Az orosz megszállás elé azonban akadályt gördített volna Anglia s esetleg más hatalmak is. A tengerszorosok együttes körülzárolásától pedig megtagadta volna hozzájárulását a portával barátságos viszonyban álló Németország. Nem is jutott tehát eszébe egyik hatalmasságnak sem, hogy ily jellegű előterjesztéssel lépjen fel . . . S az örmények még mindig nyögnek a gyűlöletes rabiga alatt s védtelenül ki vannak szolgáltatva a muszulmanok kegyetlen brutálításának!

Dr. Molnár Antal.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Az Árdziv.*)

Grgiát ült a vad önkény,
S földönfutó lett az örmény;
Erdők, hegyek között éltek,
Majd honvágyból visszatértek.

De a balsors haragjára
Romba dőlt szép Áni vára,
S mit megkimélt az ellenség,
Azt földrengés vetette szét.

S lám, az Árdziv Áni felett
Keresztjével, hogy megjelent:
Az a nép, mely tüzhelyt vesztett,
Követé e szent keresztet.

S köztük nem egy nemesi vér
Munkához lát gyermekiért. . .
S sárágános imakönyvre
Pergett alá fájló könyve.

*) A kereszthordó keleti örmény ikersas, mely egyúttal Szamosújvár sz. kir. város ősi ezimerét is diszíti.

Krimán át Moldováig,
Majd Apafy országaig
Négyszáz éven át kereste,
Hol pihenjen fáradt teste.

S végre, hogy itt hazát talált
Három ezer örmény család,
E szorgalmas Merkur-csapat
Miomában a jollét fakadt.

Verzár püspök szózatára,
— Ott, hol Martinuzzi-vára —
Romjain dús vagyonának
A nép falut vett magának.

Éledtek az új remények,
S hálát adtak ifjak, vének,
Hisz' menhelyet lelt a rítusz,
Melyben anyai a szent mythosz.

Szép templomot emelének,
Hol örményül zeng az ének,
S oláh falu helyén ma már
Ott a magyar Szamosújvár.

* * *

Sok balsiker, meddő harcok
Ránk mérték a hadi sarcot,
Hogy feledjük létjogunkat,
S eltemessünk jövőt, multat.

S az elfásult örmény kebel
Felölté a közöny-lepelt,
S már-már fagyos örök álom
Ringatá a láthatáron...

Egyszer csak, mint zúgó felleg,
Ikerfejű sas közeleg,
Dicső vállán kereszt ragyog:
Örmény Turul el nem hagyott.

S az ismert szárnycsattogásra,
Fényes keresztesillogásra
A szemfedő széjjelmállott,
S a tetszhalott talpra állott.

S imhol, a nép élő láncza,
— Az örmény törzs egy fallánxa —

Oxendiusz ércszobrához
Önként „nemes érczet” áldoz.

Szamosújvár! büszke várunk,
Tőled sokat, — mindent várunk;
Czimeredhez maradjál hív,
Vezess minket, ősi Árdziv!

Merza Gyula.

SZAMOSÚJVÁR VÁROS

MONOGRÁFIÁJA

(Második folytatás.)

Ráczy Gyula birtokos, néhai atyjának, Ráczy Péter várnagynak életrajzi adatait tartalmazó, Lukács Károly fegyintézeti róm. kath. lelkészhez intézett, 1896 decz. 13-án kelt igen érdekes levelében azt írja erre vonatkozólag, hogy: „Az apám beszélt egy alagútról is, mit a mappán látott; Németi felé ment, az ispotály alatt kezdődött. Nem érkezett azonban kinyitítani. Azt hiszem már késő is lenne, mert fenekestől az ispotály épületét is lebontották s mást építettek reá.”¹⁾

A kérdéses alagútról Nagy István szamosújvár-németi birtokos nejétől hallottam először említést tenni; ez beszélt, hogy néhai atyjának Jeremiás Imrének a szőlőjében lett volna az alagút nyílása. Legalább úgy mesélték.

Ujonti kérdezősködésemre nevezett úrhölgy és nővére azt mondták, hogy volt Németiben egy ember, ki azt állította, hogy a kérdéses szőlőben — még a főrkvilágban — kincset rejtettek el.

¹⁾ Az ispotály a Priorato-féle térképen az északi várfal mellett látható épület második emeletén volt, azt a helyet most a főépület északi szárnya foglalja el, hol a görög keleti templom van.

Ez a katonaviselt ember ásatott is utána, de kincset nem talált. Az elbeszélő asszonyságok emlékeznek még arra, hogy a kiásott gödörben valami boltozott üreg látszott. Nagy faragott köveket vettek is ki onnan. A további ásatást azonban a tulajdonos betiltotta. Azután a gödröt betöltötték, most csak helye látszik. Az asszonyságok is hallottak arról, hogy ott lett volna a várból kivezető alagút nyílása.

A helyszínén Hodoreán János fegyintézeti görög kath. lelkész úrral magam is megfordultam. A szőlőhegy a Németi-határon, a Czoptelke felé vezető út mentén van; egy három oldalról bezárt s csakis délfelől nyitott völgy napos oldalának a felső részét foglalja el. A völgyet Bányaságnak nevezik. Az a kis mélyedés, melyről szó van, az igen szép fekvésű szőlő fölött látható. Magasabban esik, mint a Hétkeresztek hegye.¹⁾ Levegő-vonalban 5 kilomaternyire van Szamosújvártól.

Egy Hirján Tódor nevű 70 évet meghaladó öreg ember vezetett minket föl a helyszínére és mutatta meg a kis gödröt, mely jelöli a helyet, a hol az ásatás történt. Egy meternyi mélységű lehet. Átmérője három meter sincs. Egy fiatal juharfa van bele ültetve.

Az öreg emlékezik a kincskeresőkre, de a boltozatra nem. A kérdéses időben 12—14 éves lehetett. Ő is hallott az alagútról, a mely innen tovább vonult — némelyek szerint — Beszterczéig.

Szóval az alagútról sokat hallottunk, de megbízható adatra nem akadtunk. Muha fegyőr állítása aligha nem csatlodáson alapszik. A falban vagy a bástyában levő földalatti folyosót téveszti ő össze az alagúttal.

Nem hiszem különben, hogy magas hegyre vittek volna föl alagútat; mert okát nem látom át, hogy miért tették volna? Azt értem, hogy az irányt Németi felé vették; mert a várhoz tartozott 74 község közül a legközelebb és az ellenségtől legkevésbé veszélyeztetett oldalon fekszik Németi. Az is lehetséges, hogy az alagút Szamosújvárt Bál-

¹⁾ A vár magassága a tenger színe fölött 252 m., e hely magassága pedig 500 m.; tehát kerekszámban 250 m. a különbség.

ványos-Váraljával kötötte össze s Németi irányában volt építve.

Egy más, valószínűbb versio azt tartja, hogy az alagút a szamosújvári és szentbenedeki vár között képezett összeköttetést.

Én részemről megbízható adatok hiányában is jelentőséget tulajdonítok a köztudatban élő emlékezetnek. A vár árkában talán eredménynyel lehetne kutatni; de csakis nyár végén, mikor a föld árja mélyen van.

Térjünk most vissza az épületek leírásához.

A Martinuzziról elnevezett épülettel párhuzamosan emelkedik a három-emeletes főépület.

Ez már eredetileg börtönügyi czélokra volt tervezve. Építése három évig tartott; 1859 végén fejezték be. Két szárnyának földszintjét és első emeletét a görög keleti és görög katolikus templom foglalja el. 36 szoba van benne, melyeknek nagy része terem-számba megy. A földszín déli sarkában a protestáns templom és a harmadik emeleten az északi sarokban az izraeliták sinagógája van elhelyezve. A földszínt a többi helyiség részben munkaterem, részben raktár; amazok fölmenet a lépcsőtől balra, ezek jobbra esnek. A második emeleten is négy szoba munkaterem gyanánt használtatik, a többi 21 helyiség mind hálóterem.

A főépület külső három fala a régi várfal alapjára támaszkodik s ennél fogva az árokba van építve, hova lépcső vezet le.

A lépcsőn, a főépületből a fegyenczeknek a vár-árkában levő sétaudvarába lemenve, az 1885-ben épült földszintes munkatermeket látjuk szemben, melyeknek hossza a főépület hosszának felel meg, iránya pedig avval párhuzamos.

Említsük meg végül a várral átellenben, a város felől levő négy lakást magában foglaló tiszt lakot, mely szintén újabkori alkotás; 1861-ben épült.

Nem tartozik tulajdonképen a vár épületeire vonatkozó leírásunk körébe, mégis megemlékezünk a vár nagyérdekű régiségéről: a róm. kath. kápolna egyik harangjáról, mely a rajta levő évszám tanúskodása szerint a XV-ik század

végéről való. Kis méretű, magassága és átmérője nem több mint $\frac{1}{2}$ meter, kerülete 1.80 meter. Régente fa-alkotmányú tornyocskában volt elhelyezve. E kis torony a Martinnuzzi-épület északi végében emelkedett ki a földéلبől. 1873 óta ugyanazon épület padlásán, a kápolna fölött csüng.

A háború pusztító eszközei tönkrementek, vagy túléltek magukat. Maradványaikra rátapad ugyan az emlékezet, mint moha a romokra és megszépíti, mint patina az antik bronzot. De csakis az események hozzájuk tapadó emléke kölcsönöz nekik érdeket. Míg a béke alkotásai örökbecsűek.

A békének, a szeretetnek hirdetője, a kis harang, közel egy fél ezred év után is hiven teljesíti föladatát: az előket hívogatja, a holtakat elsíratja.

Fölirata: 1496. O REX GLORIA EVENI CUM PACE.

A várban létező föliratok és faragványok teljes gyűjteményét adjuk az alábbiakban, tekintve, hogy azokat eddig csak részben s olykor hibásan tették közzé.

A vár külső bejáratánál egy pár, kőből faragott dombozmű látható, a kapú oszlopába, két felől, ember-magasságnyra befalazva. Az egymáshoz mindenben hasonló két faragvány czímert tartó két orosz lányt ábrázol. Az orosz lány profilban van kifaragva. (Egyik jobbra, másik balra; egymással szembe vannak fordulva.) Hátsó lábán ül, első lába a czímerre támaszkodik. Farka kigyózáva nyulik föl oldala mellett. Szája tátva van. Magassága 67 cm.

Az ovál-alakú 40 cm. magas homorú czímer hármashegy fölött „növekedő” farkast ábrázol. Fölötte oldalt félhold. A farkas fejét föl tartja, nyelvét kiölti. (Szapolyai czímer.)

Kövári László¹⁾ azt írja e két czímerről, hogy a kapú feletti bástya emeletének két ablaka alatt voltak.

Az orosz lány vízszintes hátsó lábáról látszik, hogy valamire (pl. párkányra) támaszkodott. Most lebeg.

Menjünk be a külső kapún; azután az első udvaron és az árkon átvézető bejárón áthaladva álljunk meg az igazgatói lakkal szemben. Az alatta levő bástya oldalán,

¹⁾ Erdély építészeti emlékei.

a kapú tetejével egy vonalban bal kéz felől a következő köbe vésett föliratot pillantjuk meg:

FRATER GEORGIVS INFANS CROVACIAE EPISCOPVS VARADNSIS
ET TESAVRARIVS ETCONSILIARIVS REGIE MAIESTATIS MDXX.

Ettől tovább balra lenn, a kertté alakított árokban, megint csak a bástya falán, egy emléktáblába vésve ez áll:

Ferdinando I.

D. G. Aust. Imp. Apost. Rege Hung. H. N. V.

M. Principe Transilvaniae

et Sicular. Comite Tec.

Gloriose Regnante

Anno a nativitate Salvatoris

MDCCCXLIV

Fasces Transilvaniae tenent

Gubernator Regius

Josephus Teleki de Széék

Cancellarius aulae

Alexius Nopcsa de Felső-Szilvás

BCU Cluj / Episcopus Transilvany Cluj

Nicolaus Kovács de Csik-Tusnád

Supr. arm. Praefectus

Paulus L. B. Wernhardt. Gen. C. M. L.

Thesaurar. R. Emeritus

Consiliarii A. Intimi

Adamus Com. Rhédei

Jos. B. Bruckenthal

Franc. B. Kemény S. S. Praes.

Emericus Com. Miko

Lad. C. Lázár Cancel. Pr.

Ludovicus Lészai

Ioan. Wachsman C. N. Sax.

Michael Sala

Jos. Bedeus S. Cossar. Pr.

Wolfgangus Cserei

Lad. Gál Exact. Pr. Praes.

Otto com. Degenfeld

Referendarii aulici

Wolfgangus Földvári

Lazarus L. B. Apor

Ludovicus B. Josika

Ludovicus C. Gyulai

Joan. B. Bornemissza

Ioannes Somlyai

Ludovicus Szabo

Samuel L. B. Josika

Fr. Horváth Caus. R. Dir.

Emer. Szentgyörgyi

Magist. Protonotarii

Ioan. Andr. Conrad

Alexander Donáth

. . . Es Eszterházi

Alexius Gálfalvi

. . . piscopus . . .

iensis

Ugyancsak lenn a kertben, az igazgatói lak alatt levő bástya északi oldalán, $2\frac{1}{2}$ méter magasságban a sarkon egy 21 cm. magas és felül 99, alul 100. cm. széles kö-lapon olvasható:

IOANES LANDVS FVNDATOR
SERMITALVS

Ha a kapúhoz visszatérünk és avval szemben állunk, jobb kéz felől a kapú nyílásának felső részével egy vonal-ban, a bástya falában, egy — Kövári László kifejezésével élve — „fölmászó helyzetben“ levő oroszlánt látunk köből kifaragva. Alatta köbe vésve fölirat van, melynek szövege a következő:

PÁVLVS BANK VNGA
RVS DE COMITATV
BACIENSIS PROCVRAN
TE HOC OPVS CEPTV
ET PERFECTVM 1540.

Ez a föliratos kö a fölötte levő oroszlánnal — azt hiszszük — eredetileg nem e helynek volt szánva.

Ettől jobbkézre lenn a kertben a bástya falában me-gint egy emléktáblát találunk, a melyen ez áll:

Piis Manibus
praefectorum provincialium
arcis novae ad Samusium
Andrae L. B. de Seeberg
Ladislai Pekri de Pekrovina
Josephi Mariaffi de Maxa
Josephi Josinczi L. B. d. N. Várad
lubenter posuit gratus successor
Petrus Rác de Galgo
MDCCCXLII
His avita vediviva constitutione
anus MDCCCLXVI secutus
Paulus Czobel de Raioghfalva¹⁾

Cuius in locum primus per excelsum regium hungaricum ministerium iustitiae denominatus praefectus Joannes Boér de nagy Berivoi²⁾ successit ad MDCCCLXVIII

¹⁾ Hibás. Baloghfalva helyett vésték.

²⁾ Ez is hibás. Helyesen: Nagy-Berivó.

Altera vice secutus est Paulus Czobel anno MDCCCLXXVII
ejusque in locum denominatus est anno MDCCCLXXXVI

Ignatius Perndl gratus praefectus

Ugyancsak lenn az igazgatói kertben a most leirt föl-
irattól jobbkézre tovább, a bástya mellett, a déli várfalban
egy fülkébe a Ferencz császár mellszobra van behelyezve,
melynek talapzatán ez olvasható:

Memoria

Francisci Primi
Imperatoris Aug.
arcem hanc

XV Kalend. Sept.

MDCCCXVII

lustrantis

pereni pietatis
hoc monimento

aetati venturae

dicata

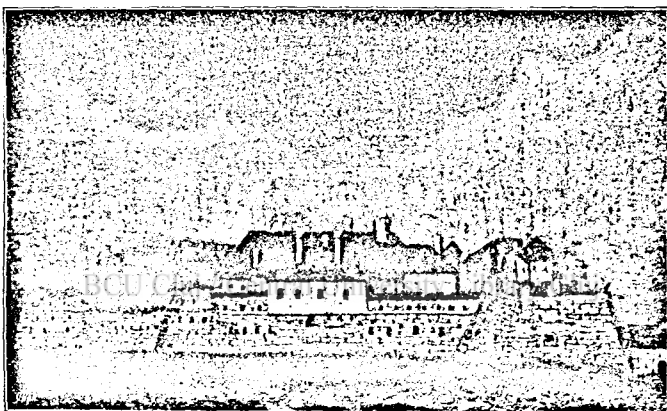
MDCCCXLII

Ha ezt a szobrot elhagyjuk és a déli várfal mellett
a kertben, a balkézre eső várfalban, a virágház fölött 6
méter magasan látható, fennebb leirt Szapolyai czímer alatt
egészen a munkatermek végeig tovább haladunk, azután
ezen épületnek hátat fordítunk: akkor az árok ellenkező
oldalán a falhoz épített és északra néző fülkében V. Ferdi-
nánd király mellszobrát pillantjuk meg. A szobor talapza-
tába vésve a következő fölirat látható:

Ferdinando V.

Rege apost. regnante
fossam orientalem
australem et borealem
arcis novae Samusianae
palude foetidissima
sordibus et arundine
regionem natura sanam
aëre putri memphitico
late inquinantibus
a saeculis scatentem
assiduo trimo labore

per captivos provinciales
ad operas publicas damnatos
insuntis CLXXXM operis
siccando et excolendo
regi optimo patriaeq:
fidum probat obsequium
Petrus Ratz de Galgo
gratia regis praefectus
annis ab arce condita
trecentis

Rákóczy-épület.

Térjünk most vissza a kapúhoz, melyen bemenve a Rákóczy-épület bütőjét látjuk magunk előtt. Ezen a második emelet ablaka alatt fölírat látható, mely így hangzik:

REGNANTE·ILLSSO·AC·CELLSSO
TRANNE·PRINPE·GEORGIO·RA
KOCI·D·DNO·NOBIS·CLEMENISSO
ANO·1653·PRO·TEMPORE·PROVIS·STEPH
ANI·FABIAN·DE·MAROS-S -IMREH

A Rákóczy és Martinuzzi-épület között levő udvaron, a hol a most közölt fölíratot láttuk, jobbra fordulva a Martinuzzi-épület portáléjával leszünk szemben. Olvassuk hát el, mi van a portálé fölébe írva:

DOMINVS ADIVTOR ET PROTECTOR MEVS·QVEM·
TIMEBO.

A kapú mellett balkézre eső ajtó fölébe, mely egykor lépcsőkön át az emeletbe vezetett, dombormívű faragvány van belehelyezve. Két álló angyalt ábrázol, kik koszorút tartanak, mely püspöki süveg alatt levő czímert vesz körül. A czímer a Martinuzzié. Teljesen megfelel annak a kettőnek, mely a keleti várfal két bástyájának fokán volt s a melyet alább tüzetesen le fogunk írni.¹⁾

A czímer alatt kőbe vésve ez áll:

QVESIVIT PRESVL VIRTUTE GEORGIUS AMPLA.
HEC ARMA ET TITVLOS NATVS DE STIRPE CROATA.
HIC VNICORNO VT CORVVM PREBERE ALIMENTA
CERNIS SIC FIDE ET CVRIS VIGILANTIBVS APTVS
ASSIDVE REGI STVDVIT SERVIRE IOANNI ET
POSVIT IMPENSIS LONGEVE HEC PREMIA FAME.

MDXLII

Ugyan ebben az udvarban hátul, a Martinuzzi-épület végében levő támfal déli oldalába 3.20 m. magasságban befalazott 50 cmt. magas és 95 cm. széles kölapon egy hosszú ruhás angyal dombor faragású képe látható s ettől balra 15 évszám-töredék blvasható. Töredék az egész kölap. Felénél jóval több hiányzik belőle. Az angyaltól jobbra czímer lehetett s a mellett jobb felől másik angyal. A fölött volt az évszám többi része.

Ez a faragvány máshonnan került ide. Különben a Martinuzzi idejében készült. A kis angyal derült arcán a családi hasonlatosság rögtön felismerhető. Fel-tünően emlékeztet a portálé czímerén álló és a Szapolyai czímeren lebegő angyalokra.

Szapolyai-czímer.

Csaknem átellenben evvel a faragványnyal a zárka-épületen a következő szövegű fölírat olvasható :

¹⁾ Erről a czímerről („Archaeologiai Értesítő” XVI kötetében az 1896. 325—328 lap) Schönherr Gyula tollából igen érdekes illusztrált cikk jelent meg.

„Az ezen helyen állott régi mosó- és sütőház helyébe alapjából ujonnan építtetett 1874 évben, nagyberivói Boér János igazgatása, Heigel József kir. mérnök művezetése és kolozsvári ifj. Molnár Ferencz közvetlen vezetése alatt.“

A Martinuzzi-épület kapuján átmenve, a nevezett épület és a háromemeletes főépület között elterülő udvarra jutunk. Itt látható a Martinuzzi nevét viselő épület nyugati oldalának közepén egy 5.80 meternyi hosszú és 4.14 m. szélességű kiugrás (rizalit), a melyen két oldalról az épület földszintjére lépcső vezet.

A kiugrás födetlen, kövel burkolt terrasse-ot képez. Ez alatt van a pincze-bejáró. A pincze-bejárótól jobbra és balra a sarkon van a bástyafokról levett és többször említett két címér; a bejárás fölött pedig egy fölírat látható. Szövege ez:

REST: HOC POMER: FELIC: REG
SEREN: PRIN: DO: GABRIELEIID
CPT: PRH. DET. SC. CAPIGIO: CIERO
FI PROVI IO ZOLJOMI CASTEL STEP Cluj
VAMOS ET FRAN BORZASI EXISIEN¹⁾
ANNM MDCXIX.

Érdemes lesz kissé tüzetesebben foglalkoznunk a képközpön látható Martinuzzi-címérrel, mely — a mint főnebb említettük — hasomásával együtt, a rizalit két sarkában van 1873 óta befalazva.

Martinuzzi-címér.

A címert közepén egy vízszintes vonal választja ketté. A felső mezőben — a nézőtől — jobb kézről balra egy holló repül, szájában czipó, melyből egy cikkk ki van vágva. Alatta a alsó mezőben a jobb kéz felől való sarokból egyszarvú emelkedik ki, heraldikai műnyelven szolva „nő-

¹⁾ Existen helyett hibásan írva.

vekedik.“ Ez szintén balra tart. A holló az egyszarvút táplálja. ¹⁾

E címert a bíbornok állította össze. A holló a Pálos-barátok címere, a „kiknek rendjéhez ő is tartozott, az egyszarvú pedig az Utyesenics családé. — Az Utyesenics vagy Utyesenovics nevű tekintélyes horvátországi nemes családból származott ugyanis a bíbornok. Anyja Martinuzzi leány volt. Ennek vette föl nevét. Különben néha a hollót egy magára is használta pecsétül. ²⁾

A mária-nosztrai plebánia-templomban, a szentélyből a sekrestyébe vezető ajtó fölött ma is látható a Pálosok köből faragott címere. Hármashegy fölött a néző jobbjától balfelé repülő madarat ábrázol. A madár szájában kettős czipó. A címer fölött korona.

A Martinuzzi-épület rízalitja, — a mint már említettük — most 4.14 meternyire ugrik ki a falból; régen — a várnak börtönné átalakítása alkalmából s ennél fogva 1786-ban fölvelt térkép szerint — 7.56 meternyi volt annak a kiugrása és emeletes lépcsőházat képezett. A pinczeajtó előtt 3 pilléren nyugvó árka dos boltozat alatt, nyílt pitvar létezett, a hova szekérrel is be lehetett hajtani. Innen van a régi és mostani méret között 3.42 meternyi különbözet. A rízalitnak ezt a részét lebontották, az emeletet és födelet pedig leszedték róla. Ez a lebontás és átalakítás 1844 után történt; a Pataki-féle térképen még a régi állapot látható.

A szóban levő lépcsőház régi alakja már a Priorató-térkép fölvétele idejében (1670-ben) megvolt. Annál valószínűbb tehát, hogy az 1619-ben készült fölírat eredeti helyét foglalja el jelenleg is.

A pincze-ajtóval átellenben, az udvar tulsó oldalán van a három emeletes főépület egyetlen bejárata, a melyen keresztül menve a lépcsőhöz érünk; ez a vár-árkában levő sétaudvarba vezet. Itt, ha visszafordulunk, a főépület keleti oldalán ezt a fölíratot látjuk:

¹⁾ A Martinuzzi-épület kapuzatán levő latin szövegű fölírat magyarázata szerint.

²⁾ Lásd Siebmacher-Csergheő: „Vappenbuch des Ungarischen Adels“ 405 lapján.

Erbaut als Landesstrafhaus
1857—1860
unter der Leitung des
Anton Brühl
k. k. Landes Strafhaus Verwalter u.
Friedrich Kauba
k. k. Ingenieur Assistenten.

A várban létező valamennyi fölirat és faragvány leírását bevégeztük. Most már szólnunk kell egy nem létező faragványról, illetőleg szoborról.

Kövári László ugyanis azt írja többször hivatkozott művében, hogy: „A belső udvarra belépve, balra az épület alatt¹⁾ fülkében állt eddig a Martinuzzi mellszobra. Hosszukó fej, szegletes ábrázat, magas, redős homlok jellemzik; szemei nagyok és husszúkók, orra szabályos, szája nagy s hasonló az álla is; a fő jobb felé vigyáz parancsolólag; nyaka meztelen, alább palást fedé. E főt a vár 48 előtti parancsnoka Rácz Péter találta meg, a vár udvarán eszközölt ásatás alkalmával, ő helyezte volt ide. Az 1857—58-iki ujításkor helyéről elmozdított.”

Ennek a mellszobornak nem birok nyomába jönni, jöllehet untalan kérdezősködöm utána. Pedig ha rátalálnék, könnyen meg lehet, hogy megint egy illúzióval lennék szégyényebb. A tudás ára rendesen az illúzió!

A családástól azért tartok, mert Rácz Gyula birtokos, fegyintézetünk egykori kiváló érdemű igazgatójának: Rácz Péternek fia, ki a vár multjára vonatkozó kérdéseimre nagy előzékenységgel adott fölvilágosítást, — azt írja a szóban levő szoborról, hogy: „Az ispotály sarkán²⁾ a templom oltára hátulsó fele mellett egy faragott emberi kép volt. Ezt Martinuzzi-képének tartottuk, de aligha az volt; mert rossz homokköbe durván volt kifaragva.

Egy római katona lehetett, mely a vár fundamento-mába s épületeibe a régi római castrumból hozatott oda; — igaz, hogy e római katona képe bajusz- és szakálltalan volt s tán ez vezette félre az embereket, de Martinuzzi

¹⁾ Ugy kell lenni, hogy a Martinuzzi-épület alatt a kapúközben.

²⁾ A jelenlegi gör. kel. templom helyét foglalta volt el az „is-potály“-nak nevezett épület.

Gy. magyar Pálos szerzetes lévén, okvetetlen bajuszt, sőt szakálat is viselt.“

Torma Károly is megemlékezik 1860-ban egy szoborról¹⁾ ezen szavakkal: „Redős tógájú, szakállas férfiú mellképe; a jelenleg országos fegyintézetnek használt szamosújvári vár Martinuzzi által épített részének falába beillesztve. — A közönség hibásan vélte e féldomborműben Martinuzzi arczképét láthatni, miután kétségtelen római mű.“

Kövári László és Rácz Gyula valószínűleg ugyanazon szakáltalan szoborról irnak.

A Torma Károly által említett szobor „szakállas férfiú mellképe.“

Tehát, ha tévedés nem forog fönn, úgy két mellszobor volt a várban. Most egy sincs.

Hogy hova lett? senki sem tudja. Eltűnt nyomtalanul, mint annyi más emlék. Ez ez emberi alkotásoknak sorsa!

Szamosújvárt 1898 ápril. 24-én.

Vajna Károly.
BCU Cluj / Central University Library Cluj

3. Fejezet.

A szamosújvári kir. országos fegyintézet multja.

Hazánk országos jellegű letartoztatási intézetei között a szamosújvári a legrégibb. Alapítása II. József császár korára esik vissza. Felállítását nem a külföldi példa, sem valamely politikai eszme idézte elő, hanem egy nem vélt eset. Ugyanis a régi időben a társadalom elesett szerencsétleneit, a kiket bíróilag szabadságvesztésre ítélték, a megyék tartották lefogva saját börtöneikben, melyek rendszerint nagyon gyatrák voltak. 1785-ben történt, hogy a Háromszéki börtönből az ott letartoztatott rabok kitörtek s

¹⁾ „Rómaiak nyoma Erdély északi részében“ című értekezésében, mely az Erdélyi Múzeum-egylet évkönyveinek II. kötetében jelent meg. (Lásd annak 32-ik lapját.)

s az őket botokkal őriző hajdúkat elkergetve, megszöktek. Közöttük sok veszedelmes jellemű egyén volt, a kik kerékbetörés helyet kegyelemből örökös börtönre voltak ítélve. Az országban, mely akkor még a Hora-lázadás izgalmai alatt állott, e megszökés híre nagy félelmet keltett. Ekkor, hogy a közbiztonságot és csendet némileg helyreállítsa, az erdélyi Gubernium azon jelentéses indítványát terjesztette Bécsbe, miszerint a fejedelemségben levő gonosztevők vonassanak össze a megyei börtönökből egy erre kiszemelt katonai várba. II. József elfogadta a tervet és 1785 október 20-án kelt udvari rendeletével a szamosújvári katonai várat jelölte ki egy „tartományi (provinciális) börtön“ felállítására. Nagy nehézségek merültek volt fel a börtön szervezése körül; mert az erdélyi kormányzók katonai kezelés és igazgatás alá akarta azt vétetni. Az udvari haditanács azonban kikötötte, hogy csakis provinciális jeleggel birjon és a felállított határörvidékek gonosztevőit ne szállítsák abba. A császár ezen utóbbi értelemben döntött és 1786. márczius 27-én kiadott udvari rendeletével a börtönt véglegesen szervezte. Főbb intézkedései ezen rendeletnek:

1. hogy a börtön előjárósága (tiszti személyzete) 1 várnagy, 1 őrnök, 1 őr- vagy strázsamester, 1 takarítószolga és 24 tartományi őrből álljon. Ezen utóbbiak a katonai szolgálatból kilépett félrokkant katonákból is vétethetnek fel;

2. hogy az életfogytig tartó börtönbüntetésre elitelt rabok naponta és fejenként 2 krt kenyérre, a többiek pedig azon felül még $1\frac{1}{2}$ krt kapjanak élelemre a provinciacassájából.

A várban akkor még a kolozsvári Gyulai-féle ezrednek egy helyőrsége állomásozott.

Miután az összes felszereléseivel és leltári vagyonával innen kivonult s csak a Martinuzzi-kápolnának két kis harangját és egy oltár-képét hagyta hátra, 1786. aug. 18-án és 19-én megejtetett a vár átadása a polgári hatóságok számára.

Ekközben kineveztetett az első polgári várnagy. Ennek ellenőrzése és Mraz tartományi mérnök vezetése mellett megkezdődtek és végbe vitettek az átalakítási munkálatok.

A katonasági raktárok- (magazin) és istállókból 9 börtön-szobát (kaszamatát, Casematte) rendeztek be: hetet a férfi- és kettőt a nő-rabok számára. Felállítottak két szégyen oszlopot (Schand-Säule), egyet a vár kapúja előtt, másikat a város piacán. Az év végére elkészülve, 1787 januárius 1-én megnyitották a tartományi börtön.

A sohajok ezen országának azóta lefolyt életében három korszakot különböztetünk meg.

I. K O R S Z A K.

(1787—1849.)

A tartományi börtönnek, mely később fenytéki-háznak és fenytő-intézetnek is neveztetett, első és egyedüli tisztviselője az inspector vagy commandans volt, a kit közönségesen várnagynak hívtak. Ő nevezte ki a vár többi szolgálattevő alkalmazottjait, örködött a vár biztonsága felett, gondoskodott a rabok élelmezése, ruházata és lakása felől, a közöttük felmerült panaszokat orvosolta, kezelte a vár pénztárát, a honnan kapták fizetéseiket az összes szolgálattevők 1840-ig, a midőn a városon a királyi pénztári hivatalt (regius perceptoratus) felállított. — A várnagyot a király nevezte ki és a kir. főkörmányszék iktatta be hivatalába.

Első várnagy (Schloss-Verwalter) Báró Seeberg Gábor András (1786—1789), ki azonban alig 3 évi hivataloskodás után más magasabb rangú hivatalba lépett. Helyébe Pekri László (1789—1797) gubernialis tanácsos és királyfalvi nagybirtokos lépett. Az ő idejében az 1792-évi országgyűlés elismerte és alkotmányosan törvénybe czikkelyezte a börtön felállítását tartományi jelleggel. Sok kellemetlenségei voltak, részint a várban, az úgynevezett Rákóczi-házban székelő harminczad hivatallal (adóhival), részint a rabok- és katonákkal. A kir. főkörmányszék vizsgálatot rendelt ellene, de ő „mintsem a hajdúkkal confrontálják“ minden hivatal-viseléstől „szimpliciter“ lemondott.

Utóda Maxai Máriaffi József (1797—1810) Kolozsvár városi főbíró és gyulatelki nagybirtokos. A harminczad hivatallal megindult kellemetlenségek alatta még

nagyobb hullámokat vertek és csak akkor csendesedtek le, midőn legfelsőbb parancsra a harminczad hivatal (tricesimalis) innen kiköltözött. A Cato-jellemű Máriaaffi „sok kedvetlenségeiből rémitő fejfájásokat kapott, melyek miatt majdnem egészen megvakult.“ 1810-ben lemondott hivataláról és Kolozsvárra vonult vissza.

Utóda L. B. nagyváradai Josintzi József (1811—1837). B. Josintzi az erdélyi kir. főkörmányszéknél szolgált mint expediturae adjunctus (kiadó-segéd). Nehéz időket élt át, ilyen volt az 1817-ben országszerte dühöngő nagy éhség, majd azután kitört az ázsiai kolera, melyek ugyancsak próbára tették várnagyi ügyességét. 1817. szept. 15-én I. Ferencz császár és apostoli király látogatta meg a várat. Josintzi alatt nyílt meg a posztó-fabrika. Meghonosította a „templomi muzsikát“ a rabok között és annak föntartására alapító tőkét tett le. Majd 1819. márcz. 18-án a kir. főkörmányszék kezébe 1000 Rh. frt alapítványt tett le „in rationem duorum captivorum semet in resipiscentiae et moralitatis principiis distinguentium.“

Hű szolgálatai és képességei tekintetéből 1821-ben „lovagrendet“ kapott. Alatta adta ki a kir. főkörmányszék 1831. júl. 14-én az első „Instructiót“ arra nézve, hogy miként kormányoztassék a fegyház. A rabokkal atyailag bánt. „Becsés előttem — írja lemondási kérelmében — azon visszaemlékezés, hogy reám a szerencsétlenek soha sem haragudtanak, engemet nem átkozának; mert én a hivatalos kötelességet felebaráti szeretetté változtattam és a felebaráti szeretetből kötelességet alkottam.“ Majd rabsegélyző alapítványára czélozva mondja, hogy: „Valamennyi részben érezhessék eltávozásom után is ezen szerencsétlenek, hogy volt valaha nekik egy olyan előljárójuk, a ki róluk el nem felejtkezett és kevés részben is maga után emlékezetét hagyta.“ 1836. máj. 16—86 sz. — E tett is nemes szívére mutat.

Hivataloskodása utolsó éveiben erős csuzbajba esett. A miért is 1837-ben királyi tanácsosi címmel nyugalomba vonult.

Eltávozásakor a város közönsége „osztály különbség“ nélkül a város végeig kísérte ki. Meghalt Budán 1849-ben.

Utódja galgói Rácz Péter (1837—1849). Azelőtt Bécsben szolgált, mint udvari cancellista. Az erélyes és széles látkörű Rácz mindjárt hivatalba lépte után csomó újítást vett tervbe. A várat kökerítéssel vonatta körül. A vár árkat kiszáríttatta és szép kertté alakította át úgy, hogy városi sétakert hiányában, az úri közönség ide jött üdülni. 1841. évi jún. 18-án 2211. sz. a. a kir. főkörmányszék ezt írja Rácznak: „A vár árka úraságod fáradsága és szorgalma által közkölség nélkül úgy ki lévén szárazsztatva, hogy ottan a levegőt bűdösséggel megvesztegető mocsarak, mint azelőtt, többé nincsenek: e részben kitüntetett igyekezete- és iparáért, és az e tárgybeli hivatalos kötelessége teljesedésében bizonyított szorgalmáért a kir. főkörmányszéknek megelégedése uraságodnak tudtára adatik.“ A rabok részére a kir. főkörmányszék helybenhagyása mellett 1843-ban „Fenyítéki szabályokat“ dolgozott ki. Ő honosította meg legfelsőbb parancsra a rendszeres rab-iparüzleteket. 1842. nov. 15-én a kir. főkörmányszékhez tett felterjesztésében jellemzőleg írja: „A gondviselésemre bízott országos börtönorganisatiojára nézve nemcsak sok újítást hoztam javaslatba, melyeket a fges kir. főkörmányszék és a fges Udvar is helyeselni méltóztatván, már exequáltam is, hanem annak felette még többek is vagynak fogalmomban, melyeknek előadhatására alkalmas időt és körülményeket lesek, — mindaddig, míg ezen országos börtön épen olyan lábra fog állíttathatni, mint a bécsi; mert azt akarom én, hogy a kettő között ne legyen semmi különbség, sőt ohajtánám, hogy a miénk tökéletességére felülmulja amazt, minthogy számtalanszor fájdalmasan kellett eltikkasztanom magamban azon való méltó boszankodáso-mat, hogy némely bécsiek „Sibirien“-t és „Siebenbürgen“-t ugyanazon egy tartománynak állították lenni.“

A vár korcsmaját kivitte a várból és a sánczban új helyiséget épített annak számára. A korcsma miatt nagy pert viselt a kir. fiscussal, a melyből győztesen került ki. Az 1848—1849 mozgalmas időben nagy okossággal és páratlan hazafisággal vezette a fenyítő-intézet ügyeit. De ebbeli érdemeit a német kormány avval honorálta, hogy hivatalától 1849. deczember havában egyszerűen megszította.

E keret nem volna teljes, ha a börtön-intézet belső életét is nem vennők szemügyre.

A börtön-intézet célja a büntető törvényszék által előírt börtön-büntetések végrehajtása. Az ez időbeli ítéletek nemcsak a szabadságvesztést, hanem annak végrehajtási módját is megszabták. Elvük volt az elrettentés. A tárgyat egy pár szemelvény megvilágítja.

Cseh Efraim gonosztevő ügyében, kit a háromszéki tábla és a kir. főkormányzók ítélete kerékbetörésre kárhoztatott, II. József császárnak 1787 márcz. 22-én 1138 sz. a. hozott legfelsőbb határozata ekképen szól:

„Ezen bűnösnek halálos büntetését ugyan elengedjük, de az azelőtt már kegyelem útján reá mért örökös börtönt oly formán tartjuk súlyosítandónak, hogy mindkét szemöldökére tüzes vassal megbélyegezve, Szamosújvárra szállíttassék és ott élete tartamára föld alatti börtönbe zárva és lánczokkal lekötve, csak kenyeren és vizen élmeztessek. Azonkívül minden három hónapban egyszer, t. i. országos vagy heti vásárok alkalmával, a nyakában egy táblával, melyre röviden büntetési jegyeztesse fel, elrettentő példaként mások szemlélésére tétessék ki, és a mellett minden évben 50 bot-ütéssel bünhődjék.“

1803. október 9-én 3443. sz. a. Dán Siján ügyében hozott kir. főkormányzéki határozat ekképen szól: „A mai naptól számlálendő két esztendei rabságra és 200 pálcza ütések elszenvedésére ítéltetett, oly formán, hogy 50 ütések a szamosújvári várban leendő általkisértetése előtt a mostani raboskodása helyén (Déván) 150 ütések pedig a szamosújvári várban töltött fél esztendei raboskodása után országos vásárok alkalmatosságával angariatim 25-tivel szenvedjen el.“

1808. augusztus 21-én 35. sz. a. kelt várnagyi jelentés írja: „Ezen várban három classisra vagyon osztva az ide ítéltetett raboknak büntető-helyeik. Az első classis a legkönnyebb, a második classisban a terhesebb, a harmadik classisban a legterhesebb büntetés alá tétetik kiki. E mellett sententiájoknak értelme szerint angariatim fél-esztendőnként, vagy esztendőben egyszer annyi pálczaütéssel, a mennyi sententiájokban van, vagy benn a várban,

vagy pedig künn a piacon vásárok alkalmatosságával vetettetnek meg. Némelyeknek még a pálczákon kívül, hetenként bizonyos napokra csupán vizen és kenyeren bőjt is ítéltetik, vagy hogy azokon a napokon bőjtöljenek. Végre közönséges munkákra is szoríttatnak, a mint sententiájokban vagyon kitéve. Ezek itten a büntetések modositásai.

Minden egyes rabot beszállítása után megvasaltak, és pedig minkét alsó lábszárára lánczczal összekötött 2—3 k. súlyú vasgyűrűt, kezeire vaspereczet vertek fel, mely a lábgyűrűvel volt összekötve. Ha szegyenoszlophoz való kikötésre is volt ítélve, még nyak- és kar-vasat (Hals- und Arm-Eisen) kapott. A vasalásért a várlakatosának 3 krt fizetett a rab. Ha a rab nemes származású volt, a vasalástól rendszerint, a testi fenytéktől minden esetben megkímélték, de a kaszamátából nem engedték ki.

Mindegyik rab a sajátjából élelmezhetette magát; e végett bizonyos mennyiségű pénzt tarthatott magánál, a mivel a vár kintinjából, vagy a vár udvarán áruló kofánéktól magának ételt- italt vásárolhatott. Ha szegény volt, a „provincia“ terhére élelmeztek, és pedig naponként és fejenként adtak egynek-egynek: $1\frac{1}{2}$ font kenyeret, minden héten $\frac{1}{4}$ font színhúst, a többi napokon egy kupa zsíros ételt hüvelyes veteményből. Péntek nap az összes rab-állomány csak korpa-czibere levest kapott. A szegényebb sorsú rabok élelmük javítására alamizsnát gyűjthettek a városon, vagy pedig országos vásárok alkalmával, mikor egy rabot kötöttek ki lánczra az országút mellé egy nagy perselylyel. 1808-ban a kir. főkörmányszék ezen szokást betiltotta és a könyöradománygyűjtést csak a vár belterületére szorította. 1839-ben a kir. főkörmányszék elrendelte, hogy „azon rabokat, a kik saját költségükön tartják fenn magukat, a többiekkel egyforma élelemben részesitse.“ De a várnagyok sohasem hajtották szigorúan keresztül ezen rendeletet és folytonosan szokásban volt a saját zsebére való étkezés.

A ruházatát is a rab tartozott magának megszerezni. A „provincia“ csakis egy inget, egy gatyát és egy pár bocskort adott egy évre a szegényebb sorsúaknak. 1838. ápril. 4-én a várnagy jelenti: „Egyik-másik rab ruhátlan

és mezitlábos s a kemény tél miatt nagyon gyenge és elszigorodott.“ 1843. január 7-én kelt kir. főkörmányszéki leiratban mondatik: „A vár vizsgálata alkalmával a múlt évben 120 foglyok a vizsgáló biztosok által csaknem meztelen állapotban találtattak.“ A kaszamátaik közül 3 nem volt fűtésre berendezett, tehát nem is fűtötték őket. A rabok pedig éjjelre lánczra fűzve egy közös fa-pricscsen aludtak és a provinciától kapott halina-pokrócczal takaródtak. A tehetősebb azonban tarthatott magának külön ágyneműt.

Az ítéletek szerint a rabok 50%-a közmunkával szigorított rabságra volt elítélve. 1840-ig az összes munkaképes rabok külső munkára kijárhattak. A munkabér $\frac{1}{3}$ része a rabé, $\frac{2}{3}$ része a kincstáré volt. Közmunkaképen a rabok kövezték ki 1802-ben a város utczáit, 1804-ben a deési piacot, 1805-től kezdve a kolozsvári utczákat. Mezei munkákra kijártak nemcsak a városra, hanem Széplakra, Szamosújvár-Nemetibe, Dengelegre, Iklódra. 1811-ben megkezdődött a gróf Eszterházi Jánosné szül. Bánffy Ágnes által felállított posztó-fabrika. Ezen fabrika 1823-ban megbukott, helyét a Halina-posztógyártás foglalta el a provincia-cassa terhére; ezt azóta szünet nélkül gyártják. A mester-rabok üzhették mesterségeiket. Rácz Péter idejében az iparüzletek virágzó lendületet nyertek, különösen 1840-től kezdve, a midőn királyi parancsra a rabok nem járhattak ki közmunkára, hanem bent a várban kellett foglalkozniok. 1848. január 1-től 1850 februárius haváig az összes rabipar szünetelt.

A beteg rabokat eleinte a belső-szolnokmegyei chyrurgus, majd a városi orvosok gyógykezelték. 1797-től már állandó chyrurgusa volt a várnak, a ki bent lakott az intézetben. 1817-ben fisicust is neveztek ki. Az egészségügyi viszonyok kezdettől fogva nagyon mostohák voltak a várban. 1797—1798 beszállítottak 151 rabot, ezek közül meghalt 72 rab, tehát a forgalmi szám 47%. B. Josintzi 1815-ben az éjszaki cassarmalis-ház felett egy emeletet építtetett kórháznak s azt „a sajátjából ágyneműekkel látta el.“ 1831-ben kiűtött a „görcs mirigynyavalja“ (Cholera) a várban. 1836-ban és 1848 október havában újra dühön-

gött sok áldozatot szedve. 1848. december 28. kelt orvosi jelentés, mely a kir. főkörmányszékhez terjesztetett fel, ezeket írja: „A vár foglyai ezen 1848. évben a városi polgároknál többet és gyakrabban betegeskedtek, a meny-nyiben a várban állandó s több gerjesztő okok a különféle kórok kifejlődésére sohasem hiányzanak: egy kaszmátában 50-en is elzárva vagynak és így a levegő megromlásából eredendő betegségeknek ki vagynak téve; nem különben az angarialis verések, vasbílincsek hordozása felsőbb kegyelmes rendeletek következtében megtartandó böjtök, lelkiismeret furdalása, hazavágy, ruházatokban való fogyatkozási s más egyéb körülmények, hogy annyi meg annyi okokat szolgáltatnak a betegségekre, kiki általláthatja. Epecsorvás, minden harmad-negyed napi lázak, tüdőgyuladások, vérhas, hasmenés, vérköpés, szemgyuladások, orbáncz, köszvények, bőrkötegek, rüh, vízkór, sérvések, fitzomodások, görvélyek a vár foglyai közönséges nyavalyáihoz tartoznak és napirenden vagynak.“

A vallás-erkölcsi állapotokat bejáró lelkészek gondozták, és pedig a helybeli francziskanus atyák, a gör. kath. parochus, a szamosújvár-németi ev. ref. lelkész és a széki gör. kel. lelkész. A bejáró lelkészeket „vár káplánjoknak“ hívták. 1821. november 22. a kir. főkörmányszék rendelete a várnagyhoz ekképen szól: „Hogy az ottani különböző vallású foglyok, saját vallásuk és a keresztény erkölcs tan elveiben nagyobb eredménnyel taníttathassanak, jónak látta ezen kir. főkörmányszék az ide fogott Erköltsi keresztény oktatások, különösen a fenytő házakban raboskodóknak remélhető megjobbításukra' czimű könyvből két példányt leküldeni, oly meghagyással, hogy az illető lelkészek közvetítése mellett az ottani rabokat vásár-és ünnepnap, valamint böjtnapokon azok szerint tanítani és oktatni törekedjék, szorosán felvigyázva ezen rendeletnek egész terjedelmében való szoros betartására.“

Összegezve a fentebbieket azt találjuk, hogy az 1848 előtti börtön-intézmény rendszerében, az erkölcsi javítás eszméje másodrangú szerepet játszott. Megvoltak a lelkészek, kik vallásosságot és erkölcsöt tanítottak, de az evvel karöltve járó tényezőt, az iskolázást, a jóra való szoktatást

nem ismerték. S ezen szervezésében a fenytőház nem volt egyéb, mint bűnös emberek büntanyája, nyomorultak nyomorult háza. Mint a szű a fába, úgy ette bele magát a fegyelmetlenség és kihágás a rab-életbe. S e szellemet egyik rab örökölte a másiktól és a még romlatlan kedély is megromlott közöttük. Volt itt bent a várban korcsma, volt rab-asszony; és habár elkülönítve tartattak a férfiak az asszonyoktól, a nagyobbára tétlen és együttes élet sok rosszra ingerelte. S a biztonság és nyugalom fentartására pedig csak csekély számú őrség.

Kisebb közlemények.

Részlet Krimian kátholikosz életéből. 1885-ben távozott el Krimian a váraki zárdából; ekkor így szólott a néphez: „Örmény nép eltávozom kebledből. Itt hagyom szeretett szülőföldemet; a népet, mely nekem életet adott és Várakot, hol 27 évet töltöttem. De ne higgyed, örmény nép, hogy Krimian elfelejt téged. 1820-ban, — midőn e helyen Krimiant megkeresztelték — szivemben egy tábla képződött, melyre egy láthatatlan kéz e szót írta: nép. Utolsó leheletemig innen mi sem fogja e szót letörölni. Örmény nép, ne töröld ki te is szivedből Hájríg nevét. Emlékezzetek meg imáitokban Hájrigról. Szeressétek egymást; taníttassátok gyermekeiteket, munkálkodjatok a világosságért és kenyérért. Szavamat adom, hogy bárhol leszek: a Mászisz lábánál, vagy Byzantban, egy nap sem fog eltelni a nélkül, hogy meg ne emlékezzem szülőföldemről. Sőt, midőn Krimian az utolsó percekben lesz, végrendeletileg meghagyja, hogy csontjait Váspurágánba vigyék és Várakban, a szülőföld kebelére helyezték nyugalomra.”

Megbízhatlan statisztika. Török forrás azt mondja, hogy: „Gárinban van 501.000 mohamedán és 131.500 keresztény; Pághesban 254.000 m. és 135.000 keresztény; Musban 505.000 m. és 69.000 keresztény; Vánban 241.000 m. és 80.000 k.; Erzengánban 840.000 m. és 47.000 k. Az itt említett számokat, melyek az igazságot teljesen nélkülözik, és hazugságon alapulnak, — sietünk a legújabb népszámlálás adataival helyreigazítani (L. „A törökországi örmények és ezek szomszédai“ czimű művet, mely Marseille-ben 1890-ben az „Armenia“ nyomdájából került ki.) Ime ez az igazság: Gárinban (Pápert és Álászgerdben együttvéve) volt a megszűrés előtt: 390.000 örmény, 10.000 örményből lett kurd és

80.000 mohamedán; Pághesben 115.000 örmény, 20.000 örményből lett kurd és 30.000 m; Musban: 118.000 örmény, 25.000 török és 10.000 örményből lett kurd; Vánban 195.000 (Hékhárral együtt) örmény, 15.000 török és 41.000 örményből lett kurd. Erzingánban 30.000 örmény és 2200 török. Ezek a számok az öt viláyet legújabb népszámlálásának eredményei. Ebbe nincsenek beleszámítva azon száz meg száz falu lakosai, melyek ellent nem tudván állani a török elnyomásnak, külföldre menekültek. A legutóbbi 17—18 év alatt több mint $\frac{1}{4}$ millió örmény vándorolt ki, — hogy kikerülje a török zsarnokságot — az országból. De visszatérnek, ha személy- és vagyonbiztonságot nyer Örményország.

Irodalom és művészet.

Az „Ellenzék“ Verzár püspök szobráról ezeket írja: Dr. Verzár Auxentius, az örmény kath. egyház apostoli vicarius Erdélyben és alad-i felszentelt püspök, — kinek emléksobrát a hazai örménység főhelyének, Szamosújvár városának középpontján fogják felállítani, a mult század első negyedében fejtette ki közéleti üdvös tevékenységének nagyfontosságú eredményeit, hitküldéri és város-szervezési működésének és az utókor hálás emlékezetére érdemesített egész életpályájának (két század változó eseményei és átalakulásai által el nem homályosított) eme vívmányait. Ércszobrára Szamosújvár minden polgára nemzetiségi különbség nélkül, a közös polgári önértzet azon büszkeségével tekinthet majd, mely e város összes lakosságát egyetemlegesen megilleti a városalapító emlékezte iránt, kiben az örménység úgy, mint a hazai magyar és román katolikusok a kiváló főpapot a „sacerdos magnus“-t tisztelhetik. (nov. 4. 250 sz.) — A szamosújvári szobor-ügyben, melynek előhaladási fázisairól részünkről mindenkor szívesen megemlékeztünk, — ottani levelezőnk („Lunkai“) folyton növekvő közérdeklődésről értesíti lapunkat; hangsúlyozván, hogy nemcsak a terv anyagi feltételei minden nagyobb nehézség nélkül biztosíthatók lesznek, — de egyszersmind a célba vett eszme szellemi horderejének méltánylásában is egybehangzó közfelfogás és a megillető lelkesült hangulat uralkodik. Dr. Verzár Auxentius a szamosparti magyar várost alapító örmény püspök sírjának holléte ugyan ismeretlen; de püspöki ornatusa maiglan a szamosújvári örmény kath. főtéri templomban, — püspöki (ékkövekkel kirakott) diszes keresztje pedig szamosújvár-németi-i báró Dániel Ernő kereskedelmi miniszternek családjában, hol nemzedékről nemzedékre átszállott bocsos ősi ereklyeként kegyelettel őriztetik (257 sz.) — A mi örményeink által megörökíteni óhajtott katolikus főpásztor — Verzár püspök (bármily meglepően hangzik) az erdélyrészi kath. magyarságnak is ideiglenesen helyettes püspöke volt s eme főpász-

tori minőségében a Székelyföldön főpapi teendőket végzett a nem örmény ajkú kath. hivek körében is. Mindenesetre rendkívüli jelenség ez, az örmények betelepedésének eme legelső időszakában. Az is nevezetes és különös említésre méltó, hogy szamosújvári örmény polgártársaink, főtéri díszes templomukban, a melynek építése ezelőtt éppen száz évvel fejeztetett be, — egyik oltár oldaloszlopainál már akkor felállították Magyarország (mint új hazájok) szentté avatott nagy királyainak: Szt-István első magyar, honszervező királyunknak és Szt-László királynak, a középkori keresztes-hadak diadalmas fővezérének maiglan ott álló képszoobrai. Mindezek csakugyan meglepő jelenségek s tiszteletreméltó szép vonások egy idegen országból csak röviddel azelőtt beköltözött nép (a mi derék és hazaszerető, de a mellett nemzetiségüket is megőrzött örményeink) történeti multjában és jellemében (258 szám).

A „Tiszántúl“ az „Armenia“-ról. Ez a kitünően szerkesztett, tartalmas jó lap folyóiratunkról ezeket mondja: „A jeles örmény folyóirat novemberi füzetében a politikai és történelmi elem az uralkodó. Molnár Antal dr. folytatja „Az örmény kérdés“ czimű aktualis érdekű tanulmányát, mely a franczia „Sárga-könyv“ diplomáciai okmányai alapján készült (Le concert Européen, par le comte Benedetti, Revue des deux Mondes, 1898. aug. 1.) s melynek jelen II. része a nagyhatalmak részéről az örmények érdekében szerkesztett és a szultánnak megküldött jegyzék történetét tárgyalja, melynek végső része, a szegény üldözött keresztény nép vérétől piroslik, s a török megbizhatlanság, perfidia és tehetetlenség eklatáns bizonytsága. Érdekel olvastuk azt is, mily szép mozgalom indult meg az örmény metropoliszban Verzereskul Auxentius püspöknek, Szamosújvár alapítójának emelendő szobor ügyében. Hosszabb czikk ismerteti a szamosújvári tanárgyűlés lefolyását, melyen az ismert történetíró, Márki Sándor dr. elnökölt. Tudományos szempontból azonban a jeles szerkesztő művének kell oda itélnünk a pálmát, melyben t. i. Szamosújvár monografiáját nyújtja nekünk. Füzetünk a vár körülményes leírását tartalmazza, egy 1760-tól való és egy modern alaprajzzal. Ez utóbbi a régi várból alkotott fegyintézet alaprajza. A kisebb közlemények közül kétőt emelünk ki különösen. Az egyik, hogy Csobánján Árság, kinek felolvasását az Armenia nemrég közölte, „Ánähid“ czim alatt örmény havi folyóiratot fog megindítani Párisban, a hol az armenophil áramlat nagyon erős, — a másik, hogy az első magyar hadi nyelvtant a még ma is élő Czetz János tábornok írta még 1844-ben. Trattnernél jelent meg. A jeles folyóiratot különben ajánjuk a közönség figyelmébe.“ (Nagyvárad 1898, szombat, nov. 12. IV. évfolyam 261. szám).

A szamosújvári püspökszobor — mint halljuk — ugyanazon méretek szerint fog elkészíttetni, mint Szepessy püspöknek pécsi emlékszobra; és a költségek mintegy 15000 frtra tervezettek. Tekintve, hogy ebből ötezer frt a város által fedeztetik, a

közzadakozásból, mintegy tizezer frtnak kellene begyűlnie; a mi a kath. főpapság élénk részvétele mellett, remélhetőleg, könnyen be is fog gyűlni, annyival inkább, minthogy az ércszoborban megörökítendő örmény püspök: Verzár Auxentius, a közel kétszáz év előtti hazai katolikus hierarchiának oly előkelően kimagasló egyénisége volt, hogy még diplomáciai küldetéseiben is volt része: s örmény szertartású püspök letére egy időpontban Erdély róm. kath. püspökének székén ült (mint annak ideiglenes helyettese), miután az erdélyi egyházmegye latin szertartású híveinek kormányzatával is ő volt azon időben megbizva. („Ellenzék“ okt. 25. 242 sz.)

Mi ujság az örmény világban?

A magyar király és az örmény nyomda. Ő Felsége a Király aug. 30-án magas látogatásával tüntette ki a bécsi örmény mechitharista szerzet által rendezett igen sikerült nyomdászati kiállítást. A Király egy negyed óránál is többet időzött a kiállítás termeiben, az abbástól és a nyomda-igazgatójától: Kálemkerián atyától kérdezősködött a mechitharisták nyomdászati munkásságáról. Ebben a roppant nagy nyomdában naponként 80—90 szedő 50—60-féle nyelven szed. A szedők többnyire bécsiek, mégis hibátlanul olvasnak és szednek örményül is. E nyomda az, mely az osztrák-magyar monarchiában levő latin egyház összes nyomdászati szükségleteit készíti el. E nyomda, mely a bécsi nyomdák közt az első helyet foglalja el, Ő Felségének elismerésére érdemesült.

Ráffi síremléke. Tíz évvel ezelőtt, midőn e gyönyörű tollú, termékeny örmény regényíró meghalt, alakult egy bizottság azon czélból, hogy Ráffi szobrára gyűjtést eszközöljön. A neves örmény festő: Pásincsárcán állott a bizottság élén. Begyűlvén a szükséges összeg, a bizottság a szobrot megrendelte. Vasárnap, okt. 9-én leplezték le Ráffinak szobrát, mely Tiflis „Chosivánkh“ nevű temetőjében van felállítva. 12 órakor nagy néptömeg gyűlt össze; a pap-ság a temető kápolnájában előbb misét mondott a nagy regényíró lelkeért, azután elment a sírhoz és azt megszentelte. — A négyoldalú szép síremlék márványból készült. Egyik oldalára felül koszorúba e nevet „Ráffi“ vésték, alája pedig két sort azon költeményéből tettek, mely így kezdődik: „Szólalj meg ó tő“ (Czájn dur ov dzovág). Ott van a szobron a lant is, mely szép ékitmények közt diszeskedik. Mind a magasságra, mind szépségre nézve a Ráffi síremléke az első azok között, melyek a „Chosivánkh“-temetőben vannak felállítva.

Felclős szerkesztő és kiadó-tulajdonos: SZONGOTT KRISTÓF.

Szamosújvárt, Todorán Endre „Aurora“ könyvnyomdája.
